

Ulrik Kjær & Mogens N. Pedersen

DE DANSKE FOLKETINGSMEDLEMMER

– EN PARLAMENTARISK ELITE OG
DENS REKRUTTERING, CIRKULATION
OG TRANSFORMATION 1849-2001

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

DE DANSKE FOLKETINGSMEDLEMMER
— EN PARLAMENTARISK ELITE OG DENS
REKRUTTERING, CIRKULATION OG
TRANSFORMATION 1849-2001

MAGTUDREDNINGEN

Folketinget besluttede i marts 1997 at iværksætte en dansk magtudredning eller, som det officielle navn er, *En analyse af demokrati og magt i Danmark*. Projektet ledes af en uafhængig forskningsledelse. Magtudredningens forskningsresultater publiceres i en række bøger, som udgives på Aarhus Universitetsforlag, og i en skriftserie, som udgives af Magtudredningen.

Lise Tøgeby
(formand)

Jørgen Goul Andersen

Peter Munk Christiansen

Torben Beck Jørgensen

Signild Vallgård

*De danske folketingsmedlemmer – en parlamentarisk elite og dens rekruttering,
cirkulation og transformation 1849-2001*

er sat med Bembo

og trykt hos Narayana Press, Gylling

© Magtudredningen, forfatterne og Aarhus Universitetsforlag 2004

Tilrettelægning: Kitte Fennestad

Omslag: Kitte Fennestad

ISBN 87 7934 796 7

Aarhus Universitetsforlag

Langelandsgade 177

8200 Århus N

Fax 89 42 53 80

www.unipress.dk

INDHOLD

KAPITEL 1. Et studium af Folketingets personelle sammensætning 9

TO HISTORIER OM KAMPEN FOR AT KOMME I FOLKETINGET 9 ·
UNDERSØGELSEN AF MF'ERNE 15 · INDPLACERINGS- OG ANALYSE-
AF DEN PARLAMENTARISKE ELITE I EN MAGTUDREDNING 19 ·
ELITETRANSFORMATION OG -CIRKULATION 27 · DEN POLITISKE
REKRUTTERINGS- OG UDDANNELSES- PROCES 29 · BOGENS OPBYGNING 32

KAPITEL 2. Geografien og rekrutteringen 36

OM GEOGRAFI OG REPRÆSENTATION 36 · FOLKETINGSDRETTENS
MEDLEMMES GEOGRAFISKE TILKNYTNING 38 · GEOGRAFISK
TILKNYTNING SOM AKTIV I REKRUTTERINGS- OG UDDANNELSES-
PROCESSEN 43 · SIKRE KREDSE 48 · PARACHUTAGE 54 · KREDSENS FORTSATTE
BETYDNING? 58

KAPITEL 3. MF'ernes uddannelses- og erhvervsmæssige baggrund 60

SOCIAL STRATIFIKATION 60 · EN INTELLEKTUEL
POLITISK ELITE? 61 · PARTIERNES UDDANNELSESMÆSSIGE
PROFILER 66 · PROFESSIONSPOLITIKER 72 · POLITIKERNES
ANSÆTTELSESEKTORE 76 · BLANDT BUREAUKRATER, LANDMÆND
OG SKOLELÆRERE 79

KAPITEL 4. Kvinderne i Folketinget 94

DEN PARLAMENTARISKE ELITES GRADVISE FEMINISERING 94 ·
INERTIHYPOTHESEN 99 · KARRIEREHYPOTHESEN 101 · SAMSPILS-
HYPOTHESEN 104 · DE FORSKELLIGE POLITISKE PARTIER OG
KVINDEREPRESENTATIONEN 107 · HVEM BEFORDRER/BEGRÆNSER
KVINDERNES INDTOG I FOLKETINGET? 116

KAPITEL 5. Folketingets aldersfordeling 123
UNGE LØVER VS. GAMLE ELEFANTER 123 · PARTIERNES
ALDERSPROFILER 127 · ER FOLKETINGET BLEVET YNGRE MED
ALDEREN? 130 · VARIATIONER MELLEML PARTIERNE 134 ·
PARTICIRKULATIONENS EFFEKT 138 · PERSONCIRKULATIONENS
EFFEKT 140

KAPITEL 6. Folketinget og elitecirkulationen 142
OM ELITECIRKULATION 142 · PRINCIPPER OG PRAKSIS 145 ·
CIRKULATIONSBEGREBERNE 149 · NYREKRUTTERING OG
KARRIEREFORLØB 152 · SAMMENFATNING 163

KAPITEL 7. Konklusion 168
AFSPEJLER FOLKETINGET BEFOLKNINGEN? 168 · HAR FOLKE-
TINGET ÆNDRET UDSEENDE OVER TID? 172 · PARTIERNES
ÆNDREDE BETYDNING 174 · ELITENS ÅBNING, LUKNING OG
GENÅBNING 176 · MODERNISERING OG PROFESSIONALISE-
RING 177 · FREMTIDENS PARLAMENTARISKE ELITE? 180 ·
UNDERSØGELSENS BEGRÆNSNINGER — OG MULIGHEDER 183

Litteratur 187

FORORD

Den bog, der hermed lægges frem for offentligheden, har været længe undervejs. Oparbejdningen af undersøgelsens datagrundlag viste sig at være mere tidskrævende end forudset, ligesom de to forfattere har været travlt beskæftiget med meget andet undervejs.

Når vi nu har fået sat det sidste punktum, er der grund til at takke en række studerende, der har hjulpet os, og nogle kolleger og venner, der har presset på. Til den første gruppe hører statskundskabsstuderende ved Syddansk Universitet Christopher Mercado, Claus Mikkelsen og Christine Pihlkjær Jensen. Ikke mindst Christine er vi megen tak skyldig for lang tids fortræffeligt medarbejderskab.

Lise Togeby og Peter Munk Christiansen fra Magtudredningens ledelse har på forskellige tidspunkter svunget pisken over os, hvilket vi gerne vil takke dem for. Ikke mindst fordi de også har udvist større tålmodighed, end man kunne forvente.

Lise Togeby har ydermere givet kritiske og konstruktive kommentarer til manuskriptet. Det samme har vores norske kollega, professor Hanne Marthe Narud, Universitetet i Oslo.

Projektet er på samme tid blevet forsinket og fremmet, fordi vi indgår i en international forskergruppe, den såkaldte EurElite-gruppe med deltagere fra en række europæiske lande. En del af vore analyser indgår i denne projektgruppes publikationsvirksomhed, ligesom det danske datamateriale er stillet til rådighed for gruppen og anvendes til komparative analyser, jf. EurElites hjemmeside (www.eurelite.uni_jena.de).

Det oparbejdede datasæt om danske folketingsmedlemmer vil blive gjort tilgængeligt gennem Dansk Data Arkiv, ligesom der også vil blive adgang til en udførlig dokumentation.

Odense, april 2004

Ulrik Kjær & Mogens N. Pedersen

ET STUDIUM AF FOLKETINGETS PERSONELLE SAMMENSÆTNING

TO HISTORIER OM KAMPEN FOR AT KOMME I FOLKETINGET

Denne bog om Folketingets medlemmer indledes med to historier om politiske tvekampe. Situationer, hvor to personer har kæmpet mod hinanden for at opnå en plads i Folketinget. Hvor de personer, der har magten over adgangsvejene til det danske parlament, er forsøgt overbevist om de respektive kandidaters fortræffeligheder. Hvor én kandidat har overlevet et af de udvælgelsestrin, der findes på vejen fra almindelig borger til medlem af Folketinget, mens den anden kandidat i hvert fald i denne omgang fik sat en stopper for sine ambitioner. Historierne udspiller sig på forskellige tidspunkter i Folketingets over 150-årige historie og afviger derfor på mange måder fra hinanden. Hver især afspejler de deres tid og de regler, rutiner og normer, der til ethvert tidspunkt findes omkring rekrutteringen af politikere. Men der kan også findes fælles træk i de to historier. Netop den spænding, der ligger i, at nogle forhold omkring den danske parlamentariske elite har været foranderlige igennem Folketingets „liv“, mens andre har vist sig stabile, vil udgøre et af omdrejningspunkterne for denne fremstilling.

VÆVEREN FRA MERN

Den første beretning skal hentes fra tiden allerede inden Junigrundloven af 1849, nemlig fra det valg, der den 5. oktober 1848 blev afholdt i forbindelse med besættelsen af 114 pladser i Den grundlovgivende rigsforsamling. Det var kong Frederik den 7., der udpegede de resterende 38 medlemmer til det organ, der i de næste måneder arbejdede med at udarbejde en forfatning, og som dermed også var med til at udstikke de lovmæssige rammer for, hvordan parlamentet for fremtiden skulle vælges. 40 af medlemmerne af Den grundlovgivende rigsforsamling indvalgte faktisk også selv i det første folketing ved valget den 4. december 1849, men heriblandt var ikke Hans

Hansen fra Mern, som er hovedpersonen her. Han indvalgtes til gengæld i 1848 i Den grundlovgivende rigsforsamling under ganske stor bevågenhed, og netop hans kamp med modkandidaten H.N. Clausen har siden stået som en af de mere spektakulære valgsmæssige begivenheder i dansk politisk historie (eks. Neergaard, 1892: 310; Engelstoft, 1949: 18; Skovmand, 1964: 275ff.; M. Pedersen, 2002: 30).

Bondeveneselskabets kandidat Hans Hansen, der ernærede sig som bomuldsvæver i den sydsjællandske by Mern ved Præstø og i øvrigt i valgkampen blev beskyldt for en noget blakket fortid, bl.a. med henvisning til en gammel, ikke bevist, tyverisigtelse, var ved valget i Præstø-kredsen oppe imod den nationalliberale H.N. Clausen, som var teologisk professor ved Københavns Universitet og allerede havde politisk erfaring fra Roskilde Stænderforsamling, hvor han endda havde været præsident. Hvis man forestillede sig, at valget ville falde ud til fordel for kandidaten med mest anseelse, dannelse og de bedste retoriske evner, ville man have anset dette for en let sejr for professor Clausen. Men det var faktisk væver Hansen, som løb af med sejren med 570 stemmer mod 330. I dagene efter kampafstemningen tog angrebene på væveren imidlertid til, og Bondeveneselskabets ledelse endte med at trække „partiets“ støtte tilbage. Hans Hansen valgte på den baggrund at nedlægge sit mandat, allerede inden han nåede at deltage i det første møde i forsamlingen. I den videre proces var det faktisk N.F.S. Grundtvig, som endte med at repræsentere Præstø-borgerne – han var nemlig „ledig“ efter at have tabt valget i Nyboder-kredsen. H.N. Clausen endte dog i øvrigt på ingen måde ude i kulden, idet han blev et af de kongevalgte medlemmer af Den grundlovgivende rigsforsamling (og vicepræsident herfor), og senere blev han både folketingsmand og minister (Elberling, 1949: 107).

I denne spæde begyndelse af den demokratiske æra vakte det naturligvis opsigt, at man i en valgkamp i så høj grad havde to modpoler til at dyste mod hinanden. Bedsteborgeren og den jævne mand repræsenterede på mange måder de to yderpunkter på et kontinuum over, hvem der bedst repræsenterer vælgerne på tinge – „landets bedste mænd“ eller „et spejlbillede af befolkningen“. Derfor har tvekampen lige siden stået som et symbol på denne konfliktlinje i den fortsatte normative diskussion af, hvem vores repræsentanter bør være. Fortællingen blev ikke mindst holdt i live af en af datidens største poeter, Emil Aarestrup, det skrev nedenstående ironiske digt om begivenheden:

I kløgt og talekunst en højlærd Mester,
Friheds abstrakte Ven, der uforfærdet
Med kristen Anstand længe førte Sværdet
Mod Enevold og Ortodoxe Præster.
En fattig Djævel, ej engang en Fæster,
En Bomuldsvæver i en Røn bag Gærdet,
Ved smudsig Dont fornedret og forhærdet,
Undsluppen nylig Varetægtsarrester.
Vælg, danske Folk! Vælg en af disse tvende!
Den sidste valgte du. Man maa bekende,
Han er din Sags naturlige Forfægter.
Du møder fast personligt selv for Skranken,
I Valget er en Hævn, en Haan i Tanken,
En Bitterhed, hvis Ret jeg ej benægter.

(Emil Aarestrup, citeret efter Skovmand, 1964: 276-277)

AKADEMIKEREN FRA STRASBOURG

Mere end halvandet hundrede år senere, i 2002, udspillede der sig et andet drama i forbindelse med bestræbelserne på at komme i Folketinget. I dette tilfælde fandt tvekampen ikke sted i forbindelse med et valg til en national forsamling, men allerede i fasen inden, nemlig i kampen om at blive kandidat til folketingsvalget. Vi befinder os i Socialdemokratiet, hvor der skal findes en ny folketingskandidat i den københavnske Amagerbro-kreds. I opløbet består kampen om opstillingen mellem stud.polit. Lars Weiss og cand.scient.pol. Helle Thorning-Schmidt. Lars Weiss er den lokale kandidat, idet han bor i kredsen og har haft sin gang i den lokale partiforening. Tilknytningen til kredsen kan heller ikke siges at være blevet mindre af, at Lars Weiss er søn af Socialdemokratiets tidligere indenrigs- og sundhedsminister Birte Weiss, som var indvalgt i Folketinget netop fra Amagerbro-kredsen siden valget i 1985, og som sluttede sin folketingskarriere i 2001. Helle Thorning-Schmidt har ikke på samme måde en tilknytning til kredsen, men ønsker at få det som led i at skifte fra en europæisk til en dansk politisk karriere. Ved valget til Europaparlamentet i 1999 blev Helle Thorning-Schmidt indvalgt for Socialdemokratiet, men har efterfølgende meddelt, at hun ikke genopstiller ved valget i 2004, og at hun i stedet vil forsøge at komme i Folketinget.

Tvekampen mellem Lars Weiss og Helle Thorning-Schmidt kom til at forløbe over flere omgange. På partiforeningens generalforsamling i december 2002 vandt Lars Weiss en afstemning med 49 stemmer mod Helle Thorning-Schmidts 43, men ifølge vedtægterne skal beslutningen sendes til urafstemning blandt foreningens medlemmer, hvis ingen af kandidaterne på generalforsamlingen er i stand til at opnå 75 pct. af stemmerne. Da dette jo ikke var tilfældet, blev der afholdt en urafstemning. Da resultatet af denne forelå, viste det sig, at også den bredere medlemskreds foretrak Lars Weiss, idet han opnåede 109 stemmer mod Helle Thorning-Schmidts 77. Inden da var bølgerne gået højt i kredsen, idet Helle Thorning-Schmidt blev anklaget for at have haft en finger med i spillet, da 13 socialdemokratiske medlemmer umiddelbart inden afstemningen flyttede deres medlemskab fra forskellige lokalforeninger til netop Amagerbro-kredsen. Helle Thorning-Schmidt følte sig omvendt uretfærdigt anklaget og modarbejdede i sit forsøg på at vinde urafstemningen. At det var en overraskelse, at den lokalt kendte Lars Weiss kunne slå den nationalt kendte Helle Thorning-Schmidt, kunne man i øvrigt få et indtryk af ved at læse avisoverskrifterne dagen efter, hvor det ikke var Weiss' sejr, men Thorning-Schmidts nederlag, der var nyheden (se f.eks. *Berlingske Tidende*, 21.12.02). Det skal i øvrigt bemærkes, at Helle Thorning-Schmidt stadig har chancen for at komme i Folketinget, når hun vender hjem fra Strasbourg, idet hun senere er blevet valgt som Socialdemokratiets folketingskandidat i Østerbro-kredsen.

OBSERVATIONER FRA TVEKAMPENE

Disse to historier er naturligvis ikke dækkende for, hvorledes kampene om at erobre pladserne i Folketinget foregår eller har foregået igennem tiderne. De to tvekampe er medtaget, fordi de på mange måder hver for sig og holdt op imod hinanden illustrerer en række forhold omkring den politiske rekrutteringsproces og den politiske elites tilblivelse og re-produktion. For det første gælder det i begge tilfælde, at kampen var intens, og at den undervejs virkelig blev udkæmpet af kombattanterne og ikke mindst deres respektive støtter. Omvendt synes der at være forskel på, hvorledes sejr og nederlag efterfølgende blev vægtet af de enkelte deltagere. Mens Hans Hansen ikke havde kraft til at fortsætte, efter at hans tidligere støtter havde vendt ham ryggen, er Thorning-Schmidt mere opsat på at forfølge sine politiske ambitioner. Hun er allerede i gang med en politisk karriere,

som hun ikke ønsker at afslutte, men blot flytte fra en europæisk til en national kontekst.

Et andet fælles træk ved de to situationer er, at der er tale om deciderede tvekampe, hvor to kandidater står over for hinanden i en „åben duel“. Dette giver i begge tilfælde et meget tydeligt billede af, hvem der kæmper mod hvem, men det betyder også, at der efterfølgende står en tydelig vinder og ikke mindst en tydelig taber tilbage. Omvendt trækker dette også opmærksomheden hen på netop dette på mange måder afgørende slag, uden at det samtidig er muligt præcist at afdække, om der er gået andre kampe forud. De opstillende personkredse kan, her som i andre tilfælde, have overvejet andre potentielle kandidater, inden kampen til sidst er blevet koncentreret til en egentlig tvekamp. Denne form for kamp var naturligt et indbygget træk ved rekrutteringsprocessen op til 1918/20, idet valgloven i Folketingets første leveår tilsagde, at valget foregik som flertalsvalg i enkeltmandskredse, hvorfor partier/grupperinger kun stillede med én kandidat. I folkestyrets første år bestod kampen ofte i et opgør mellem kandidaten fra henholdsvis Bondevennerne og De nationalliberale (senere mellem Venstre og Højre). Karakteren af tvekamp dæmpedes dog senere i århundredet, i takt med at der forekom splittelser inden for Venstre, og især efter at Socialdemokratiet begyndte at vinde frem i 1880'erne. Tre- og firekantede kampe forekom nu. Efter overgangen til proportionalt valgsystem, hvor der blandt et større antal partier vælges flere kandidater fra hver af amtskredsene, er de direkte konfrontationer lokalt blevet udvandet endnu mere. Som eksemplet med Helle Thorning-Schmidt viser, betyder dette ikke, at der ikke kan foregå tvekampe på andre niveauer, nemlig internt i partierne, og altså inden de ofte mere omtalte kampe med de andre partier begynder. De parti-interne kampe kan som her gælde om i det hele taget at få lov at stille op, men det kan også i nogle kredse blive forstærket af, at kredsen regnes for at være „en sikker kreds“ – en kreds hvor det givne parti traditionelt opnår valg.

De to beskrevne tvekampe har også som fælles træk, at de begge består af en kamp mellem den lokale kandidat og en udefrakommende udfordrer. I begge kampagner blev kandidaternes geografiske tilhørsforhold anvendt ganske aktivt i forsøget på at overbevise vælgerne, respektive partimedlemmerne, om den lokale kandidats fortræffelighed. I begge tilfælde endte hjemmefødslingen med at gå sejrende ud af mødet med den udefrakommende konkurrent, men sådan forholder det sig, som det skal påvises nedenfor, langt fra altid.

Også kandidaternes erhvervsmæssige baggrund blev inddraget i kampene, særligt naturligvis i kampen mellem væveren og professoren. For de vælgere, der ikke kendte kandidaterne godt nok til at føle sig sikre på, hvordan de ville være i stand til at varetage vælgernes interesser i det politiske arbejde på Christiansborg, blev kandidaternes erhverv brugt som en påstået genvej til at regne ud, hvordan de ville gebærde sig. Hvilke erfaringer de ville trække på, hvordan de ville kunne klare de oratoriske opgaver i den politiske arbejdsdag osv.

I den nyeste af de to tvekampe afviger kandidaterne ikke så meget på den erhvervsmæssige dimension. De er begge akademikere eller på vej til at blive det, og de har begge kun beskeden erhvervs erfaring fra stillinger, som ikke er knyttet meget tæt til det politiske liv. I forlængelse heraf skal det bemærkes, at de to veluddannede kandidater til Socialdemokratiets Amagerbro-kreds begge er forholdsvis unge. Ud fra et enkelt eksempel kan der selvfølgelig ikke siges noget om udviklingen i betydningen af kandidaternes uddannelses- og aldersmæssige baggrund, men dette spørgsmål tages op igen senere i fremstillingen.

En af afvigelserne mellem de to tvekampe er også den helt åbenbare forskel, at der i det nutidige eksempel optræder en kvinde. Indtil 1915 var politikerhvervet forbeholdt den mandlige del af befolkningen, og der fandtes overhovedet ikke kvinder i den nationale politik. Det gør der i dag, og det skal på ingen måde påstås, at Helle Thorning-Schmidt tabte opstillingen, fordi hun var kvinde. Men selv om kvinderne længe har været valgbare til Folketinget, har de i hele denne periode fortsat været i mindretal, og noget tyder således på, at kandidaternes køn kan spille en rolle. Også denne problemstilling skal der vendes tilbage til nedenfor.

Der kan gøres flere andre observationer ved at studere et par enkelte cases som disse. Såvel H.N. Clausen som Helle Thorning-Schmidt havde allerede politisk erfaring fra andre valgte positioner, Lars Weiss var ud af en politikerfamilie og overtog sin mors gamle kreds osv. Efter at have demonstreret, at der både er ting, der har ændret sig, og ting, der synes stabile hen over den lange periode, vil vi imidlertid forlade de to cases igen og se nærmere på den periode, der ligger imellem de to begivenheder. De to beskrevne situationer er nemlig begge placeret uden for den tidsperiode, som denne bog behandler. Fokus vil være på de folketingsvalg, der har været afholdt i perioden, hvor der har eksisteret et konstitutionelt repræsentativt demokrati i Danmark, dvs. fra det første valg efter Junigrundloven i 1849 og indtil det seneste valg i 2001. Væveren fra Mern optrådte kortvarigt på den politiske

scene, inden Grundloven var skrevet, og hvorvidt akademikerne fra Strasbourg opnår en plads i Folketinget, kan først afgøres efter næste valg.

Sidstnævnte udsagn er i øvrigt ganske sigende for forskningen i politikere og deres vej til sæderne i de politiske fora. Ofte bliver der opstillet forklaringer på, hvorfor en given politiker fik en strålende politisk karriere eller det modsatte. Der peges på forhold, der antages at have ligget til grund for, at en specifik politiker havde let ved at tiltrække vælgerne og bevare sit sæde i Folketinget, indtil vedkommende frivilligt trådte ud, og hvad det var for karakteristika ved vedkommendes kollega, som gjorde, at denne blev anset for at være relativt dårlig til det politiske arbejde, og derfor af vælgerne blev kasseret igen efter kun en enkelt valgperiode. Men troværdigheden af forklaringer på enkelte politikeres succes og fiasko lider af, at de normalt først lader sig opstille retrospektivt. Vi kan ikke på forhånd afgøre, hvorvidt Helle Thorning-Schmidt bliver valgt ved det kommende folketingsvalg, og det er i lyset af dette faktum, at vi mener, at eventuelt fremsatte forklaringer på allerede overståede rekrutteringsbegivenheder skal ses.

UNDERSØGELSEN AF MF'ERNE

Ovenstående beretninger er fortalt her, fordi de berører en række af de diskussioner, der føres i den offentlige og i den akademiske debat om udvælgelsen af politikere. Man kunne selvfølgelig søge længere ned i cases som ovenstående og søge en dybere forståelse af, hvorledes hændelsesforløbene har været i alle detaljer, hvilke motiver der har fået kandidater, partimedlemmer og vælgere til at opføre sig, som de gør osv. Hvis man forfulgte en sådan forskningsstrategi, skulle man dog også gøre sig klart, at der i de to eksempler er tale om spektakulære handlingsforløb, der har tiltrukket sig opmærksomhed og dermed er gået over i historien. Langt, langt flere opstillings- og valgforløb har været relativt fredsommelige, enten der – som det ofte skete i det 19. århundrede – var tale om rene kåringsvalg eller om en politikers opstilling og valg i en „sikker“ kreds, hvor indvalget har været anset for noget nær en selvfølge. Om de fleste opstillinger og valg ved vi desværre derfor meget lidt, bortset fra de nøgne stemmetal. Mere detaljerede beretninger om enkeltstående valgkampsbegivenheder gennem tiderne er naturligvis i nogle tilfælde blevet overleveret. Men for de fleste af begivenhederne gælder det, at de enten ikke er blevet observeret i detaljen eller i hvert fald ikke findes dokumenteret uden for det lokale dagblads spalter.

I denne bog vælger vi at gå en anden vej end detaljens. Vi vil i stedet tegne et mere overordnet billede af, hvordan Folketinget gennem tiderne har „set ud“, i betydningen, hvorledes den personelle sammensætning af parlamentet har været. Som det empiriske materiale for disse analyser vil vi benytte os af udvalgte oplysninger om samtlige indvalgte folketingsmedlemmer i perioden 1849–2001. Det er informationer om deres køn, alder, uddannelse, erhverv, politiske karriere osv., kort sagt den type oplysninger, som „systemet“ af forskellige grunde har bevaret for eftertiden. Begrænsningen i at satse på denne type data er naturligvis, at vi fravælger at beskæftige os empirisk med de motiver og holdninger, der ligger bag, at de enkelte personer ender med at blive medlem af Folketinget. En anden begrænsning er, at vi vælger udelukkende at studere de mennesker, som rent faktisk blev valgt, og ikke de væsentlig flere, som undervejs mere eller mindre ihærdigt, men forgæves, har forsøgt at tilkæmpe sig en plads i Folketinget.

Omvendt mener vi, at det er en styrke at kunne analysere på et datasæt indeholdende nogle få sociodemografiske og karrieremæssige oplysninger om samtlige de 2.133 personer, der gennem tiderne er gået sejrrikt ud af mindst ét folketingsvalg. For det første betyder de få variable pr. case, at det ikke har været nødvendigt at arbejde med en stikprøve, men at det i stedet har været muligt at oparbejde data for den totale population af folketingsmedlemmer. I vores undersøgelse er der ikke noget bortfald overhovedet og dermed ikke stikprøvemæssige overvejelser og svagheder. For det andet har det været muligt at strække analysen bagud i tid, helt til Folketingets „fødsel“.

De faktuelle oplysninger, der knytter sig specifikt til de indvalgte, findes aflejret i biografiske samleværker, der gennem tiden er udgivet. Løbende er der givet korte beskrivelser af de valgte politikere og deres gerning i værker af bl.a. Frederik Barfod (1856), V.C.S. Topsøe (1878), H. Wulff (1882), N. Bransager (1901), Palle Rosenkrantz (1934), E. Henrichsen (1913–14) og Gunnar Fog-Petersen (1938). Af størst betydning er i denne forbindelse, at Victor Elberling i 1949 udgav trebindsværket *Rigsdagens medlemmer gennem 100 aar* (Elberling, 1949), som var en systematisk oversigt med biografier af alle de personer, der til dato havde siddet i Rigsdagen. Af stor betydning har det også været, at Folketinget lige siden, efter hvert nyt folketingsvalg, har udgivet en publikation med tilsvarende biografier over de indvalgte medlemmer (publikationens titel var til og med valget i 1988 „Folketinget“, herefter har den heddet „Folketinget efter valget“ – i begge tilfælde efterfulgt af årstallet for det respektive valgs afholdelse). Mens Victor Elberlings samlinger var foretaget gennem mange årtier af ham selv og hans far, Emil

Elberling, så er de nyere biografier skrevet af medlemmerne selv, med alt hvad det indebærer af muligheder – og begrænsninger.

Disse oplysninger gør det muligt at søge mere generaliserende og over tid udstrakte beskrivelser af Folketingets medlemmer. Men hvorfor egentlig gøre sig disse anstrengelser for at nå til en sådan beskrivelse af MF'erne? Blandt andet fordi vi mener, at man kan lære en hel del om politisk rekruttering og politisk repræsentation, om hvordan den politiske elite udvælges, og hvordan den efterfølgende udfører sin rolle med at repræsentere vælgerne i det politiske arbejde. Den mere nuancerede analyse af rekrutteringsprocesserne i dansk politik når vi dog heller ikke i denne fremstilling til. Udvalgelsen af politikere vil forsat være „the secret garden of politics“ (Gallagher & Marsh, 1988). Hvordan politikerne lever op til rollen som repræsentanter i det daglige arbejde i Folketinget, er også et spørgsmål, vi må lade ligge til andre. For den nyere tid er denne opgave heldigvis blevet søgt løst af andre inden for Magtudredningens rammer (Nielsen & Sjørlev, 2002; Jensen, 2004).

Både i relation til den politiske rekruttering og den politiske repræsentation anvendes oplysninger om politikernes sociodemografi og karrierer ofte som *short cuts* eller indikatorer. Ved at se på kompositionen af den siddende politiske elite hævdes det, at man kan sige noget (men ikke alt) om, hvordan rekrutteringsvejene til den politiske elite fungerer. Og ved at se på politikernes sociodemografiske sammensætning hævdes det, at man kan sige noget (men ikke alt) om, hvordan forskellige interesser vil blive repræsenteret i parlamentets arbejde. Dette er vores epistemologiske udgangspunkt.

Robert D. Putnam har i sin klassiske bog om politiske eliter hævdet, at:

Who rules? has a fair claim to be the central question of empirical political science, just as its normative counterpart, Who should rule? is perhaps the central question of political philosophy (Putnam, 1976: 2)

Og netop dette citat henleder opmærksomheden på, at ud over at studiet af, hvem der faktisk sidder på sæderne i parlamentet, er centralt, så har emnet også et normativt aspekt. Vi vil ikke selv formulere et eget normativt udgangspunkt; det kunne vi nok i øvrigt ikke blive enige om. I stedet vil vi bygge på en central publikation i Magtudredningen, hvor det hedder:

Vi vil argumentere for, at man i et demokratisk samfund må stille i hvert fald tre krav til elitens sammensætning, rekruttering og indbyrdes

relationer. Det første krav er, at der skal eksistere flere autonome eliter og ikke blot en enkelt sammenhængende magtelite. Det andet krav er, at rekrutteringen til eliten skal være åben, dvs. at bestemte grupper ikke systematisk må holdes ude fra eliten. Og endelig er det tredje krav, at eliten i et rimeligt omfang skal afspejle befolkningens sammensætning (Christiansen et al., 2001: 15).

Citatet stammer fra bogen *Den danske elite*, som studerer flere forskellige samfundsmæssige eliter, herunder den politiske. I relation til den første betingelse, nemlig at de forskellige eliter i samfundet ikke må være alt for overlappende, vises det, at det er de faktisk heller ikke i Dagens Danmark (Christiansen et al., 2001: 239ff). De to andre normative fordringer vil vi i denne bog forsøge at vurdere i relation til den politiske elite, i denne henseende forstået som de valgte politikere i det danske Folketing.

Analysens grundlæggende spørgsmål er således på mange måder, i hvor høj grad den danske politiske elite er præget af åbenhed eller lukkethed. Findes der i en analyse af den personelle sammensætning af Folketinget indikationer på, at det at blive inkluderet i den politiske elite de facto kræver andre karakteristika eller handlinger end det initiativ at opstille til valget og efterfølgende i en fair kamp at opnå vælgernes gunst? Spørgsmålet om elitens åbenhed vil også kunne anskues i et mere dynamisk perspektiv, idet man kan spørge, hvorvidt den politiske elite over tid er åben over for ændrede samfundsforhold. Vil den politiske elite i sin sammensætning ændres i takt med, at det samfund, den i et eller andet omfang antages at afspejle, gennemgår forandringer som eksempelvis en modernisering eller en demokratisering? Eller vil den politiske elite over tid være forholdsvis upåvirket af samfundsmæssige ændringer og således ikke lade sådanne blive reflekteret i den personelle „profil“? Spørgsmålet om elitens åbenhed eller lukkethed kan altså i et dynamisk perspektiv langt hen ad vejen formuleres som et spørgsmål om elitens foranderlighed eller stabilitet.

Disse spørgsmål vil vi kort søge at gøre eksplicit ved at argumentere for, hvordan vi mener, undersøgelsen kan passe ind i en magtudredning. Afledt heraf vil vi også introducere det begrebsapparat, der vil blive anvendt i analyserne af Folketingets personelle sammensætning. Vi vil også argumentere for berettigelsen af de karakteristika, vi i de efterfølgende kapitler har valgt at stille skarpt på.

INDPLACERINGS AF ANALYSEN
AF DEN PARLAMENTARISKE ELITE
I EN MAGTUDREDNING

Undertitlen på denne bog angiver, at genstandsfeltet for analysen vil være den danske parlamentariske elite, dens rekruttering, cirkulation og transformation. Inden vi får sat disse centrale begreber på plads rent definitivt, vil vi imidlertid kort dvæle ved, at analysen er en del af den danske Magtudredning.

Vi ønsker at tage dette tilhørsforhold alvorligt og indledningsvis søge at skrive os ind i den samlede udredning. Hvordan passer dette bidrag ind i relation til andre bidrag og ikke mindst, hvordan passer det ind i forhold til udredningens overordnede tema? I relation til andre delprojekter eksisterer der flere berøringsflader til de projekter, der beskæftiger sig med Folketinget og partierne (se en opsummerende beskrivelse heraf i Damgaard, 2003). Mest direkte er relationen til to projekter. For det første det allerede omtalte delprojekt *Den danske elite* (Christiansen et al., 2001), som blandt flere forskellige eliter også undersøger den parlamentariske elite. Indeværende projekt er et selvstændigt projekt, som bygger på et på mange måder mere fyldestgørende datasæt, end de oplysninger, projektet om den danske elite havde til rådighed. Adskillige af temaerne er dog slået an i *Den danske elite*, og spørgsmålet om den parlamentariske elite således allerede optaget som en del af den danske Magtudredning.

En anden publikation står også vores undersøgelse nær i henseende til datagrundlag og – til dels – tema. Torben Jensen (2004) har sat sig for at undersøge, i hvilket omfang der kan spores en forbindelse mellem medlemmernes sociale og politiske baggrund, deres holdninger til det politiske arbejde og deres repræsentationsadfærd. Han har valgt at koncentrere sig om et udvalg af medlemmer fra de senere år. I forbindelse med arbejdet med de videregående problemer har han oparbejdet en detaljeret samling af biografiske oplysninger om medlemmerne efter valgene i 1979, 1990, 1994 og 1998. Vi vil undervejs i fremstillingen forholde os til nogle af hans iagttagelser om rekrutteringen af MF'erne.

Vore forskningsspørgsmål knytter an til disse andre projekter, men er også forskellige fra disse. Netop derfor må vi også mere præcist forsøge at formulere, hvorfor spørgsmålet omkring den parlamentariske elite, dens rekruttering, cirkulation og transformation har en vigtig plads i en udredning af demokrati og magt.

Den danske Magtudredning lyder netop det fulde navn „En analyse af

demokrati og magt i Danmark“, hvorfor det må være vigtigt at relatere analysen til de to centrale begreber. Nu kan disse begreber på grund af deres mange facetter og betydninger være vanskelige at forholde sig til, og derfor eksisterer der også studier af parlamentariske eliter, hvor anknytningen til magt- og demokratibegreberne er overraskende sparsom. Også vi vil komme til kort, for så vidt angår en empirisk afprøvning af sammenhængene mellem på den ene side den parlamentariske elites rekruttering, cirkulation og transformation og så på den anden side begreberne demokrati og magt. Men vi anser det alligevel for nødvendigt at klargøre, hvilken form for sammenhæng vi teoretisk postulerer og altså bygger vores retfærdiggørelse af studiet af den parlamentariske elite op omkring. Hvorvidt sammenhængene så reelt eksisterer i relation til en aktuell dansk parlamentarisk kontekst skal imidlertid lades tilbage til fremtidig forskning. Som i ethvert andet projekt vil vi afklare, hvad vi vil og ikke vil, men herudover altså også søge at vise, hvordan vi forventer, at vores lille brik kan passe ind i det samlede puslespil. Vi erkender, at troen på, at der er en plads til vores brik, bygger på teoretiske forudsætninger, men desto vigtigere mener vi også, at det er i udgangspunktet at lægge disse forudsætninger frem.

Den parlamentariske elite er traditionelt blevet viet en betydelig forskningsmæssig interesse. Til at begynde med som en blandt flere forskellige eliter, hvor den parlamentariske elite sammen med den administrative, den økonomiske, den militære osv. blev studeret af de klassiske eliteteoretikere som Pareto, Mosca, Michels og Weber (Etzioni-Halevy, 1997: xxix; Fowler, 1993: 43). Som led i denne beskæftigelse med eliter har man bl.a. studeret deres personelle komposition, herunder også den parlamentariske elites sammensætning. Først og fremmest i forhold til hvorvidt personerne i den parlamentariske elite yderligere indgår i andre af samfundets eliter, og om der derved eksisterer én og kun én magtelite. Banebrydende analyser gennemført af C. Wright Mills (1956) og Robert A. Dahl (1961) er begge klassiske eksempler på sådanne analyser, selv om de i øvrigt når frem til vidt forskellige resultater. Mills finder netop en sammenhængende *power elite*, mens Dahl på baggrund af sit studium når frem til pointen om magtens mere pluralistiske karakter, som siden ikke bare han, men også ganske store dele af statskundskaben har forfægtet. Spørgsmålet om, hvorvidt den danske parlamentariske elite indgår i én sammenhængende elite, er i øvrigt i relation til en aktuell dansk kontekst som nævnt besvaret afkræftende. Undersøgelsen *Den danske elite* konkluderer, at „der findes ikke én magtelite i Danmark ... men flere mere eller mindre autonome eliter“ (Christiansen et al., 2001: 241),

og at eliterne må betegnes som værende „forholdsvis atomiserede“ (p. 245). Denne konklusion er ikke blevet anfægtet på kvalificeret vis. Den parlamentariske elites komposition har imidlertid også været undersøgt i relation til en anden type karakteristika, nemlig medlemmernes sociodemografi (eks. Matthews, 1954; Rush, 1969; Norris & Lovenduski, 1995). Det er især disse karakteristika, der vil blive behandlet i denne analyse. Fordelingen på variable som køn, alder, uddannelse, erhverv osv. er ofte blevet anvendt som en slags genvej til forståelse af mindre tilgængelige analyseobjekter som den politiske rekrutteringsproces og den politiske repræsentationsproces. Hvis mange af parlamentets sæder besiddes af personer, der har gået på de samme uddannelsesinstitutioner, bruges det som en indikation af, at der rekrutteres inden for snævre kredse med uddannelsesstedet som en afgørende forudsætning for at komme succesfuldt igennem rekrutteringsprocessen. Eller hvis der er forholdsvis få unge parlamentarikere, tages det som udtryk for, at de unges interesser ikke varetages tilstrækkeligt i den politiske repræsentationsproces. At anvende den sociodemografiske komposition „blindt“ som udtryk for den forudgående rekrutteringsproces eller som indikation af den efterfølgende repræsentationsproces er i bedste fald tvivlsomt. Men der peges her på, at elitens komposition kan betragtes som såvel afhængig variabel (i forhold til den politiske rekrutteringsproces) og som uafhængig variabel (i forhold til repræsentationsprocessen) (Fowler, 1993: 12).

Betragtes først den politiske rekrutteringsproces, så er denne defineret som „a gradual but continuous process of selection and elimination which narrows the entire population to the few who hold office“ (Prewitt, 1970: 7). Og rekrutteringsforskningen er på mange måder optaget af at studere rekrutteringsprocessen for at kunne forklare, hvilke personer der ender med at udgøre den parlamentariske elite (Jacob, 1962; Prewitt, 1970; Czudnowski, 1975; Norris, 1997). Rekrutteringsteorien vil blive beskrevet nærmere i et senere afsnit.

Den politiske repræsentationsproces har også tiltrukket sig betydelig forskningsmæssig interesse (eks. Wahlke et al., 1962; Pitkin, 1967; Birch, 1971; Manin, 1997), men er vanskeligere at definere, da der findes forskellige normative syn på, hvorledes forholdet mellem vælgere og politikere skal være (Birch, 1993: 69; Damgaard, 2003: 14). Overordnet gælder dog som grundsætning for den politiske repræsentation, at „vælgere vælger repræsentanter, som repræsenterer repræsenterede vælgere“ (Kjær, 2000: 241). Hvordan forholdet mellem vælgere og repræsentanter så mere præcist bør være, er ikke entydigt, idet man kan forestille sig, at parlamentarikerne i deres adfærd

optræder forskelligt i relation til repræsentationens hvem, hvad og hvordan (Kjær, 2000: 243ff). *Hvem* der repræsenteres er et spørgsmål om, hvilken vægt der lægges på repræsentation af forskellige aktører som eksempelvis alle landets borgere, politikernes egne vælgere, partiets vælgere, partiets medlemmer, partiets tillidsfolk, en særlig egn af landet, interesseorganisationer, erhvervsgrupper, demografiske grupper osv. *Hvad* der repræsenteres er først og fremmest et spørgsmål om, hvorvidt politikeren søger at imødekomme de repræsenteredes umiddelbare præferencer (hvad de selv ønsker) eller deres overordnede interesser (hvad politikeren vurderer er bedst for dem) (Birch, 1971: 109). Og endelig er *hvordan* et spørgsmål om, hvorvidt politikeren handler på baggrund af instrukser fra sine vælgere eller i højere grad handler på egen hånd med vælgerne i bagehovedet (Pitkin, 1967: 144ff), om politikeren opfatter sig som *delegate* eller *trustee* (Wahlke et al., 1962: 270), om deres mandat er bundet eller ubundet (Bentzon, 1981: 185).

Når den politiske repræsentationsproces omtales, tænkes der således helt bredt på de input, de politiske repræsentanter bidrager med i den politiske beslutningsproces' forskellige faser. Vi vil ikke beskæftige os empirisk med dette spørgsmål, dvs. søge at afdække, om og i givet fald hvordan den politiske repræsentation påvirkes af de personer, der udgør den parlamentariske elite (se i stedet eksempelvis Esaiasson & Holmberg, 1996). Man kan på ingen måde forvente, at parlamentarikerne kun udfører politisk repræsentation med baggrund i, hvem de selv er, men vi opstiller altså som en af vores præmisser – som vi i øvrigt deler med Torben Jensen (2004) – at personerne i det mindste har en eller anden betydning. Det antages, at politikerne som personer kan gøre en forskel i relation til den politiske repræsentation, at de ikke kun er marionetter for andre aktører, det være sig partiledelser, organisationer eller lignende. Hvorvidt deres individuelle spillerum er stort eller lille, skal vi ikke vurdere, men vi vier parlamentarikerne interesse, fordi vi antager, at det har betydning, hvem de er, for den måde, de agerer på. At vi vælger at se på parlamentarikerne sociodemografi nødvendiggør endnu en forudsætning, nemlig at denne sociodemografi har en betydning for, hvorledes der bedrives politisk repræsentation. Omfanget og karakteren af sociodemografiens betydning er ganske omdiskuteret (Phillips, 1995; Young, 2000). Vi vil på ingen måde forfægte sociodemografisk determinisme, dvs. at man skulle kunne forudse parlamentarikerens handlinger ud fra viden om deres sociale baggrund. Men vi vil altså forudsætte, at personerne og herunder deres sociale baggrund i videste forstand spiller en rolle for, hvorledes de agerer i folketingsarbejdet.

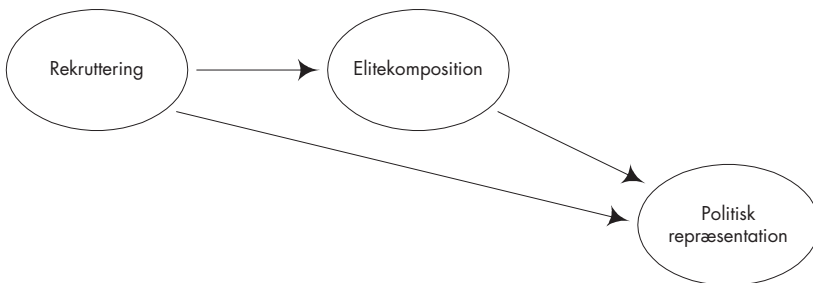
Den beskrevne indplacering af elitens komposition i forhold til politisk rekruttering og repræsentation er søgt afbildet i figur 1.1. I figuren er der imidlertid tillige hævdet en direkte sammenhæng mellem rekrutteringen og repræsentationen. Man kan forestille sig, at repræsentationen ikke kun afhænger af, hvilke personer den parlamentariske elite består af, men også af, hvordan de er kommet ind i eliten, og eventuelt hvordan rekrutteringsprocessens udseende lader dem opfatte chancerne for at forblive i eliten også efter næste valg (Putnam, 1976: 69). Som eksempel kunne man tage en situation, hvor de politiske partier måtte være omdrejningspunktet for store dele af rekrutteringsprocessen, hvorved man vel kan forestille sig, at dette vil kunne have en effekt på graden af partidisciplin blandt de siddende (og eventuelt genvalgsinteresserede) parlamentarikere.

Anknytningen til magt ligger i, at parlamentariske eliters rekruttering, komposition og repræsentationspraksis må antages at være påvirket af den samfundsmæssige magtstruktur. Hvis vi antager, at parlamentet har indflydelse på samfundsmæssige ressourcers fordeling, så må forskellige interesserter også forventes at gøre deres indflydelse gældende på rekruttering, komposition og repræsentation. Holder denne antagelse stik, er det faktisk interessant i relation til en udredning af magten, idet man så vil kunne gå den modsatte vej og anvende parlamentets rekruttering, komposition og repræsentation som en „indikator for den samfundsmæssige magtstruktur“ (Putnam, 1976: 43).

Parlamentets rekruttering, sammensætning og repræsentationspraksis kan imidlertid ikke kun ses som afhængig variabel i forhold til samfundets magtstrukturer. Disse forhold udgør også en uafhængig faktor i relation til den tillid, det repræsentative demokrati nyder, hvorved der knyttes an til

FIGUR 1.1.

En statisk model over sammenhængen mellem rekruttering, elitekomposition og politisk repræsentation

et aspekt ved det andet af Magtudredningens to centrale begreber. Tilliden til det repræsentative demokrati skal hævdes at være under indflydelse af, hvordan politikerne forvalter det mandat, de har fået af vælgerne. Man kan også forestille sig, at elitens komposition kan have en indflydelse på opfattelsen af det repræsentative demokrati, eksempelvis kan man forestille sig, at diskrepanser mellem elektoratets forestillinger om en vis grad af afspejling af vælgerne i parlamentariskernes kollektive profil og den reelle komposition vil kunne indvirke negativt på tilliden til det repræsentative system. Endelig kan man også forestille sig, at forhold omkring rekrutteringsprocessen vil kunne påvirke tilliden, eksempelvis ved at eksisterende normer om åbenhed og fairness i processen indfries – eller tilsidesættes.

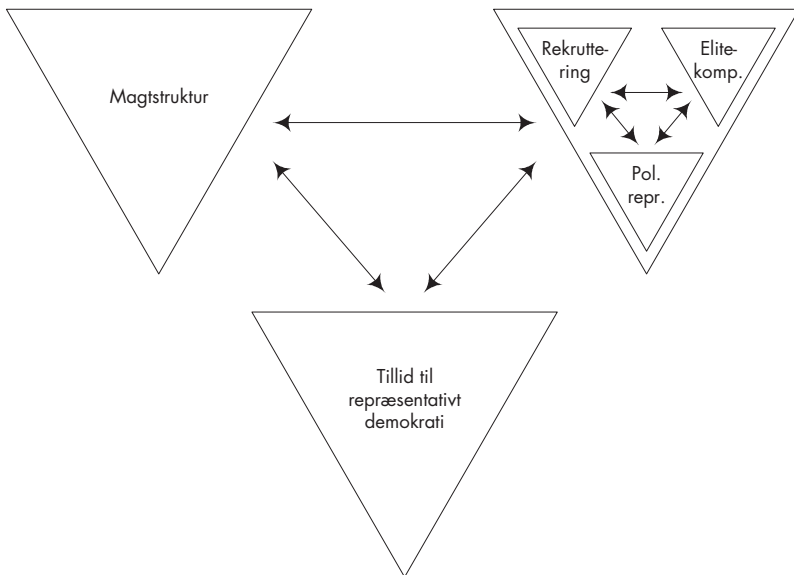
Igen kan man også forestille sig en direkte sammenhæng mellem magtstrukturer og tillid til det repræsentative demokrati, og det vil være muligt at tegne en figur lignende figur 1.2, hvor magtstruktur er bagvedliggende, elitens rekruttering/komposition/repræsentation mellemkommende, og tilliden til det repræsentative demokrati den afhængige variabel. Der vil på denne vis fortsat være tale om en statisk model. Vort ønske er at tilføje modellen et dynamisk perspektiv. Som kort antydnet eksisterer der jo normer og forventninger i befolkningen til, hvorledes eliten skal udvælges, være sammensat og agere, og normer er ikke nødvendigvis statiske. På samme måde med magtstrukturerne, som også kan antages at være mere eller mindre foranderlige. Det skal derfor hævdes, at der bør indbygges mulighed for et vist tilbageløb i modellen (inspireret af Best & Cotta, 2000: 10). F.eks. således: Ændringer i tilliden til det repræsentative demokrati vil kunne lede til ændrede normer for, hvem der skal udgøre den parlamentariske elite, og hvis en sådan ønsket ændring gennem eksempelvis ændring af rekrutteringsbetingelserne lykkes, vil dette så igen virke tilbage på tilliden. I dette tilfælde måske i form af en genopretning af tilliden. Ved at indbygge tilbageløb i modellen skal det således postuleres, at forholdet mellem ikke bare elitens rekruttering, komposition og repræsentation men også mellem disse tre størrelser og magtstruktur og tillid til det repræsentative demokrati skal opfattes som ligevægtssystemer. Dette er søgt illustreret i figur 1.2, hvor rekruttering/komposition/repræsentationstrekanten fra figur 1.1 sættes ind i en tilsvarende trekant med magtstruktur og tillid til det repræsentative demokrati, og hvor begge trekanter samtidig afbildes som ligevægtssystemer.

For at illustrere tankegangen kan en af vor undersøgelsesdimensioner, nemlig køn, anvendes som eksempel. Den parlamentariske elite vil til et-

FIGUR 1.2.

Dynamisk model over sammenhængen mellem magtstruktur, elitens rekruttering/komposition/ repræsentation og tilliden til det repræsentative demokrati

hvert tidspunkt have en given fordeling på kønsvariablen – nogle parlamentarikere vil være mænd og andre kvinder. Indtil 1918 var fordelingen i Folketinget ganske skæv (set i forhold til befolkningen), idet kvinder ikke var valgbare. I forhold til den lille ligevægtstrekant i øverste højre hjørne af figur 1.2 kan man sige, at det altså var betingelser i rekrutteringsstrukturen (kvindernes manglende valgbarhed), der førte til en særlig kønsfordeling i Folketinget (ingen kvinder). Dette kan så igen have haft indflydelse på folketingsmedlemmernes måde at agere på. De sager, der blev taget op, og de beslutninger, der blev truffet, var måske præget af, at det udelukkende var mænd, der deltog i det parlamentariske arbejde. Den direkte påvirkning mellem rekrutteringen og repræsentationen kan have været, at de mandlige folketingsmedlemmer i deres ageren var præget af, at de vidste, at de ikke risikerede at møde en kvindelig modkandidat ved næstkommende valg. Denne ligevægt kan også have været i ligevægt med magtstrukturen og tilliden til det repræsentative demokrati i den store ligevægtstrekant i figur 1.2. Det var en samfundsmæssig magtstruktur, hvor mænd i de fleste af livets aspekter besad en dominerende stilling i forhold til kvinder, der havde ført til, at man i initialsituationen i 1849 ikke seriøst overvejede at inkludere kvinder

i den parlamentariske elite. At valgene foregik efter reglerne betød også, at det repræsentative demokrati nød en vis tillid, og endelig var den direkte sammenhæng mellem det patriarkalske samfund og tilliden til det repræsentative system til stede, da magtstrukturen netop også definerede normer for, at familiens kontakt med det officielle samfund udadtil, og herunder altså også politisk deltagelse, gik igennem familiens mandlige overhoved.

Men tingene kan ændre sig. Det kan være, at der sker ændringer i opfattelsen af, hvordan politisk repræsentation bedst udøves, herunder at repræsentation kræver tilstedeværelse (Phillips, 1995), og at eksempelvis kvinder derfor selv må være til stede i parlamentet. Ønsket om tilstedeværelse kan også bygge på et simpelt retfærdighedsargument, hvor tilliden til det repræsentative demokrati i hvert fald hos visse borgere lider under, at den ene halvdel af befolkningen forlods er udelukket fra parlamentet (Dahlerup & Haavio-Mannila, 1983). Ændring i repræsentationsopfattelsen kan føre til ændringer i rekrutteringsbetingelserne, herunder at kvinder tildeles valgbarhed, og dette kan igen åbne op for en elite med også kvindelige medlemmer. Ændringerne i normerne kan måske være hjulpet på vej af ændringer i de samfundsmæssige magtstrukturer, hvor mændenes dominans som følge af en begyndende modernisering af samfundet er mindsket. Tingene kan også virke den anden vej, ved at de kvindelige pionerer i Folketinget netop arbejder for at fjerne nogle af de kønsmæssige uligheder, der er i de generelle samfundsmæssige magtstrukturer eksempelvis i familie- og arbejdsmarkedslovgivningen. Det essentielle er for så vidt ikke, hvilke faktorer der måtte komme først, eller hvor anstødsstenene til ændringerne måtte komme fra, men i stedet, at de forskellige elementer også kan betragtes som sammenhængende i et således dynamisk perspektiv.

Det skal ikke postuleres, at der opstår en ligevægt – at rekrutteringen fører til et antal kvinder i Folketinget, der afspejler magtforholdet mellem kønne perfekt og falder helt i tråd med de normer, der måtte eksistere om kønnes grad af ligeberettigelse. Pointen skal i stedet være, at der indbygget i systemet er en eller anden form for bevægelse mod en ligevægtstilstand, også selv om en sådan ligevægt reelt aldrig nås. Ligevægtsmodellen siger heller ikke noget om, hvad det måtte være, der får systemet til at søge en ligevægt, ligesom den heller ikke siger noget om, hvor hurtigt processen måtte forløbe.

ELITETRANSFORMATION OG -CIRKULATION

Den ovenfor postulerede ligevægtsmodel er først og fremmest opstillet for at knytte studiet af en parlamentarisk elites sociodemografiske komposition an til begreberne magt og demokrati. I fremstillingens mere empiriske dele vil fokus som sagt være på den personelle sammensætning af Folketinget, men der vil blive anlagt et longitudinalt perspektiv, idet det netop er muligheden for efterfølgende at kommentere på den eventuelle sammenhæng mellem ændringer i magtstrukturerne, eller samfundsforholdene mere generelt, og så den politiske elites kollektive profil, som vil blive søgt forfulgt. Det overordnede spørgsmål er, om eliten transformeres over tid, hvordan en eventuel ændring ser ud, og hvad der kan forklare den.

Også i relation til dette spørgsmål skal der opstilles en model for, hvorledes man rent teoretisk kunne forestille sig disse sammenhænge se ud. Modellen vil ikke kunne testes ved hjælp af det empiriske materiale, men den vil alligevel kunne vejlede analysen, således at der kan gives en indikation på, hvorledes nogle af de foreslåede mekanismer fungerer i relation til det danske folketing.

I udgangspunktet kunne man (ved at se bort fra de gensidige påvirkninger fra figur 1.2) postulere en ganske enkel kausalsammenhæng, hvor ændringer i magtstrukturen (eller samfundsmæssige ændringer generelt) vil føre til, at der indvælges andre personer til parlamentet, og at disse vil have andre sociodemografiske karakteristika end de elitemedlemmer, de afløser, hvorved der sker en transformation af elitens kollektive profil. I relation til forestillingen om, at samfundsmæssige ændringer fører til en transformation af eliten, kan man imidlertid spørge, om 1) eliten i det hele taget er følsom over for samfundsmæssige ændringer eller i højere grad præget af inert, og om 2) en eventuel transformeringsproces sker umiddelbart eller med en vis forsinkelse?

Om, og i givet fald i hvilket tempo, en elitetransformation måtte finde sted er sandsynligvis ikke upåvirket af styrken og igen tempoet i den potentielt udløsende ændring af de eksisterende magtstrukturer. En revolution, hvor et regime omstyrtes, kan tænkes at have andre konsekvenser for elitetransformationen end en langvarig, men støt, ændring af eksempelvis en befolknings religiøse overbevisning. Denne fremstilling omhandler en periode af Danmarks historie, hvor der til trods for mange begivenheder (parlamentarismens indførelse, kvindernes opnåelse af valgret, besættelsen osv.) ikke kan identificeres egentlige „revolutioner“, og det er derfor i hovedsagen mere langvarige ændringer, der vil blive fokuseret på. Men

virkningerne af nogle af periodens „kritiske“ valg vil dog også tiltrække sig opmærksomhed, først og fremmest gælder det valgene i 1945 og i 1973.

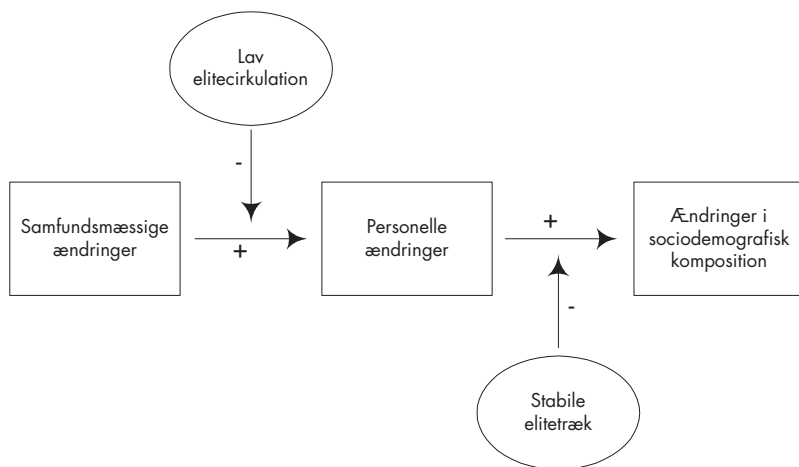
Men hvad er det så for forhold, der kan forhindre eller forsinke en elitetransformation, hvor eliten tilpasser sig samfundsmæssige ændringer? Der kan, som illustreret i figur 1.3, identificeres i hvert fald to potentielle forhindringer for elitens transformering. For det første kan man forestille sig, at den personelle udskiftningsrate er lav, idet der er træk ved rekrutteringsprocessen (først og fremmest den allerede indvalgte komparative fordele ved efterfølgende valg), som virker forsinkende. Man kan i den henseende tale om, at elitecirkulationen er lav og således modvirker elitetransformationer, der ellers er undervejs. For det andet kan man også forestille sig, at der i selve elitens karakter ligger nogle konserverende træk, nemlig derved at de karakteristika, der præger den politiske elite, er om ikke universelle fordele i kampen om at opnå elitepositionerne, så i hvert fald delvis immune over for de ændringer, der måtte ske i samfundet. Selv om den politiske elite måtte være præget af eksempelvis de jordbesiddende klasser, behøver en reform af ejerforholdene til jorden ikke nødvendigvis at betyde, at den politiske elite ikke fortsat vil være sammensat efter, hvem der besidder mest jord. Ændringen i ejerforholdene til jorden kan betyde, at den politiske elite transformeres og i højere grad bliver domineret af personer med andre kvalifikationer, eksempelvis uddannelse, men det kan også være, at eliten netop ikke transformeres, idet traditionen fortsat vil være, at de største jordbesiddere (om end de nu ejer relativt mindre jord) har en privilegeret stilling i relation til udvælgelsen til den politiske elite.

Et klassisk spørgsmål i studiet af politiske eliter og den bedømmelse af det repræsentative demokrati, som ofte er målet med sådanne studier, er, i hvor høj grad eliten er åben eller lukket. Er det muligt for enhver at komme i betragtning til en plads i den politiske elite, eller er sæderne i parlamentet de facto forbeholdt personer med særlige karakteristika, hvad enten disse nu måtte være af aldersmæssige, kønsmæssige, uddannelsesmæssige, religiøse, racemæssige eller lignende karakter. Tilsvarende kan man altså i et mere dynamisk perspektiv studere, om eliten over tid er „åben“ eller „lukket“ i relation til at lade samfundsmæssige transformationer komme ind i parlamentet i form af elitetransformationer. I den sammenhæng kan man skelne mellem, om eliten er præget af foranderlighed eller uforanderlighed.

Overordnet kan man altså spørge, om samfundsmæssige ændringer har sat sig de forventede spor i den parlamentariske elites kollektive profil, og det er det, der vil blive gjort igennem denne fremstilling. Har en modernisering

FIGUR 1.3.

Model over sammenhængen mellem samfundsmæssige ændringer og elitetransformationer

af samfundet medført en de-territorialisering af den politiske repræsentation og en transformation af eliten fra at være folk, som har lokale rødder i deres valgkreds, til at være folk, der ikke har det? Har en demokratisering af den politiske magt mellem kønnene ført til en feminisering af den politiske elite? Har overgangen til et videnssamfund ført til en akademisering – eller meritokratisering – af den parlamentariske elite? Osv.

DEN POLITISKE REKRUTTERINGS PROCES

Inden vi beskriver udviklingen i Folketingets profil, er der dog en anden del af figur 1.2, som ligeledes fortjener en kort uddybning. Det drejer sig om den politiske rekruttering, idet de processer, der er forbundet hermed, jo er udslagsgivende for, hvem det egentlig er, der ender op med at indtage sæderne i Folketinget. I relation til den ovenstående diskussion af elitetransformation er det den parlamentariske elite, som er analyseniveauet – det er eventuelle ændringer i eliten, som studeres. Men den politiske rekrutteringsproces studeres ofte med den enkelte kandidat eller politiker som analyseenhed, og på dette individniveau inddrages der ofte en række forklaringsfaktorer, som ikke er specificeret i den *black box*, som rekrutteringen udgør i figur 1.2. Det er ikke meningen at forfølge rekrutteringsspørgsmålet i detaljen her, da det vil kræve data af en anden karakter end dem, vi har valgt at fokusere på. Vi vil dog kort introducere en model for den politiske

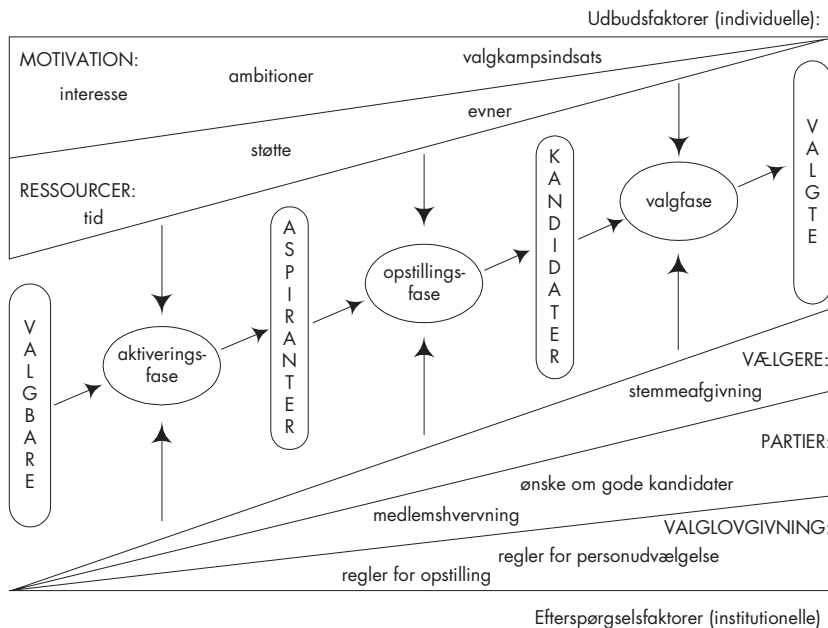
rekrutteringsproces, idet vi begrebsmæssigt undervejs har behov for at pege på, hvad det er for faktorer, det kan være relevant at inddrage i forståelsen af, hvorfor den kollektive profil eventuelt ændrer sig.

Hvad er det for faktorer, der kan forklare, at borgerne i et givent politisk territorium bliver udskilt i to strata: en elite og en non-elite? (Pareto, 1935: 1424). Der er fremsat mange forskellige forklaringer på, hvad det er, der gør, at nogle ganske få mennesker ender med at indtage et sæde i en politisk forsamling, mens det store flertal af befolkningen ikke gør det. I de teoretiske begrebsdannelser er der dog to karakteristika, som ganske ofte går igen. For det første ses den politiske rekruttering som en proces, hvor gruppen af individer i befolkningen som sådan løbende indsnævres til en mindre og mindre kreds af personer for til sidst at udgøre parlamentsmedlemmerne (Prewitt, 1970). I denne proces kan der identificeres forskellige faser (Matthews, 1985: 33), og indsnævringen af antallet af personer i kampen om at opnå de politiske poster antages netop at ske i forbindelse med overgangen fra fase til fase (Czudnowski, 1975: 177). Antallet og betegnelserne for hver af disse faser kan variere (Foverskov, 1978; Bentzon, 1981; Christiansen et al., 2001: 40ff), men i det følgende vil vi skelne mellem tre sådanne faser, nemlig en aktiveringsfase (eller kvalifikationsfase), en opstillingsfase (eller nomineringsfase) og en valgfase. I den klassiske fremstilling af Lester Seligman (1961) omtales de to første faser som henholdsvis *certification* og *selection*, men meningen er den samme. I udgangspunktet er de potentielle MF'ere alle valgbare borgere, men i aktiveringsfasen er der nogen, som bliver egentlige aspiranter, ved at de interesserer sig for politik og/eller deltager i politiske aktiviteter (eksempelvis melder sig ind i et politisk parti). Aspiranterne screenes gennem en kortere eller længere proces, og gennem en egentlig opstillingsfase indsnævres personkredsen yderligere, så det kun er de opstillede kandidater, der er tilbage. Og endelig vil en valgfase afgøre, hvilke af disse kandidater der efterfølgende når toppen af *the ladder of recruitment* (Norris & Lovenduski, 1995: 16), nemlig som valgte politikere.

Det andet fællestræk ved megen teoretiseringen om den politiske rekrutteringsproces er, at de faktorer, som tænkes at have indflydelse på, om et givent individ „overlever“ fra den ene fase til den næste, ofte opdeles i to grupper. Det drejer sig for det første om en række individuelle faktorer, såsom hvor motiverede de enkelte personer er for at søge at komme et trin højere op på den politiske rangstige, men også hvilke ressourcer, tid, støtte, evner osv., den enkelte har at forfølge en eventuel motivation med. Det drejer sig for det andet om en række institutionelle faktorer, nemlig om de

aktører, der fungerer som *gatekeepers* (Norris & Lovenduski, 1995: 123) ved de forskellige faseovergange (politiske partier og vælgerne), også vil lade de interesserede komme videre i udvælgelsesprocessen. Kandidatens egen motivation kan imidlertid tænkes at afhænge af, hvilke chancer partierne og vælgerne giver vedkommende, ligesom partierne måske (i en forudiskontering af, hvilke kandidater vælgerne vil bakke op omkring) søger at gøre visse personer mere interesserede i at forfølge en politisk karriere, end de ellers oprindeligt var. Med sådanne mekanismer i spil ligger allegorien til et marked, hvor udbud (individuelle faktorer) mødes med efterspørgsel (institutionelle faktorer) ganske lige for, og den politiske rekrutteringsproces har således traditionelt været beskrevet som en udbuds/efterspørgselsrelation (Barber, 1965: 2; Norris & Lovenduski, 1995: 144). Disse to træk ved rekrutteringen sammenfattes i figur 1.4, i hvad der skal benævnes den faseinddelte markedsmodel for den politiske rekrutteringsproces (Kjær, 2000: 64).

FIGUR 1.4.
Faseindeltd markedsmodel for den politiske rekrutteringsproces

BOGENS OPBYGNING

Med disse indledende begrebsapparater på plads kan den egentlige empiriske analyse gå i gang. Folketingets sammensætning vil blive beskrevet i relation til medlemmernes sociodemografiske sammensætning på en række variable, hvilket vil ske i kapitlerne 2 til 5. Derefter stilles der mere skarpt på elitecirkulationsproblematikken i kapitel 6, hvor Folketingets karrieremæssige profil vil blive tegnet, ligesom den personelle udskiftning diskuteres nærmere. Som illustreret i figur 1.3 vil det på baggrund heraf være muligt at sige noget om, hvilke elitetransformationer der eventuelt er fundet sted i løbet af Folketingets mere end 150-årige levetid, et emne, der tages op i det afsluttende kapitel 7.

I relation til de kollektive profiler, som således skal tegnes af Folketingets medlemmer, er der foretaget en række afgrænsninger af mere teknisk art. For det første i relation til, hvilke folketingsmedlemmer der indgår i analysen. Analysen er begrænset til perioden fra 1849 til 2001 og indeholder således ikke overvejelser om Den grundlovgivende rigsforsamling (se herom Engelstoft, 1949). Analysen er også begrænset til de medlemmer, som er indtrådt i Folketinget efter et ordinært folketingsvalg, og suppleanter er således ikke registreret. Da flere af bogens analyser diskuterer Folketingets sammensætning netop i forhold til valgsituationen, er dette et naturligt valg. Denne afgrænsning gør det også lettere at beskrive Folketingets sammensætning, idet der herved opstår et endeligt antal målepunkter, nemlig de 65 valg, der har været i perioden. Folketingets sammensætning kan ændres, om end oftest marginalt, i løbet af den enkelte valgperiode, men disse ændringer ses der altså bort fra. Endelig er analysen begrænset til de medlemmer, der er indvalgt i den syddanske del af Kongeriget/Rigsfællesskabet. Siden 1849 har der siddet et medlem valgt på Færøerne, fra 1947 forhøjet til to medlemmer, i det danske folketing, og fra 1953 har der ligeledes siddet to medlemmer valgt på Grønland. For disse nordatlantiske mandater gælder det, at de på mange måder er forskellige fra de resterende medlemmer af Folketinget i relation til deres rekrutteringsveje, og det er derfor valgt at udelade dem af analysen. Eksempelvis eksisterer der på Færøerne og i Grønland et andet partisystem, den fysiske afstand mellem kredsen og Folketinget er betragtelig større osv. Det er således udelukkende de 175 af de i alt 179 MF'ere, der i dag sidder i Folketinget, som er inkluderet i analysen (for valget i 1849 er det 100 ud af 101 osv.).

For det andet er der foretaget en afgrænsning i relation til, hvilke variable der er inddraget i kapitlerne 2 til 5. Her er det valgt at studere folketings-

medlemmernes geografiske tilhørsforhold (kapitel 2), uddannelsesniveau (kapitel 3), erhvervsmæssige baggrund (også kapitel 3), køn (kapitel 4) og alder (kapitel 5). Dette er variable, som traditionelt inkluderes i beskrivelser af eliter i såvel udenlandske undersøgelser (Norris & Lovenduski, 1995; Best & Cotta, 2000) som i danske (Elberling, 1949; Damgaard, 1977; Christoffersen, 1992; Christiansen et al., 2001; Folketinget, 2002). En del af forklaringen herpå påstås at være, at det netop er variable, hvor oplysningerne er forholdsvis nemme at få fat på (Patzelt, 1999: 263), og det skal da gerne indrømmes, at når faktorer som indkomst, om man er af adelig slægt, religiøs overbevisning, om der har været politikere i ens familie og lignende ikke inddrages, så skyldes det, at det kan være vanskeligt at skaffe sig pålidelige data herom over en længere periode. Når det i en anden undersøgelse beskrives, hvorledes 17 pct. af folketingsmedlemmerne i 1999 havde en forælder eller en ægtefælle, som også havde været fuldtidspolitiker (Christiansen et al., 2001: 53), er det da en variabel, vi gerne ville have fulgt bagud i tid, hvis data havde været til at fremskaffe. Heldigvis har Torben Jensen (2004) været i stand til at dække et større spektrum af relevante variable, dog over en meget kortere periode.

Andre variable er udeladte, simpelthen fordi der ikke er nogen variation. I den internationale litteratur er racespørgsmålet således et af de mest fremtrædende aspekter, når parlamenters sociodemografiske profiler tegnes (eks. Norris & Lovenduski, 1995). I Danmark har befolkningens racemæssige homogenitet betydet, at denne variabel ikke tidligere har været inddraget. I takt med at der i de seneste årtier har været en stigende indvandring fra ikke-vestlige lande, er inklusionen af danskere med en flygtninge-indvandrers baggrund imidlertid så småt ved at blive sat på dagsordenen (Togeby, 2003: 169ff). Ved valget i 2001 indvalgte for første gang MF'ere med en ikke-vestlig baggrund, idet Kamal H. Qureshi (F) og Naser Khader (B) med henholdsvis en pakistansk og en palæstinensisk baggrund indtrådte i Folketinget (Lone Yalcinkaya (CD) var i Folketinget i sidste halvdel af 2000, men „kun“ som suppleant). Selv om denne dimension ikke skal forfølges yderligere her, bortset fra nogle få bemærkninger i afslutningskapitlet, antyder det nævnte, at billedet af, hvilke sociodemografiske variable der er „interessante“, ikke nødvendigvis er statisk.

I beskrivelsen af Folketinget i forhold til de fem inkluderede dimensioner vil der blive fokuseret på forskellige aspekter. Ét aspekt vil være at holde den sociodemografiske fordeling i Folketinget op mod den tilsvarende fordeling i befolkningen. Den absolutte fordeling i parlamentet er naturligvis

interessant i sig selv, men i fald den skal kunne anvendes som indikator for magtforholdene i samfundet generelt, er det nødvendigt at se på den relative fordeling i forhold til hele befolkningen. Er Folketinget i sociodemografiske termer repræsentativt for befolkningen og hvis ikke, hvor „skævt“ er det da sammensat?

Et andet aspekt er at følge udviklingen over tid – har sammensætningen i Folketinget ændret sig i parlamentets levetid? I den forbindelse er det valgt i de fleste analyser at studere ikke de 65 valg, der som sagt har været afholdt i perioden, men i stedet opdele de 152 år i 15 årtier. Dette er gjort for at gøre analyser hen over det lange tidsspænd mere overskuelige, og for at udjævne kraftige fluktuationer mellem de enkelte valg, som let kan opstå, når der regnes med procenter på en så lille population som Folketingets medlemmer. I de fleste analyser er anvendt de enkelte årtier 1860'erne, 1870'erne osv. For to valgs vedkommende er de det eneste valg i årtiet, og derfor er valget i 1849 slået sammen med valgene i 1850'erne, og valget i 2001 slået sammen med dem i 1990'erne. I forbindelse med profilerne er en enkelt teknisk note på sin plads – idet N i hver af perioderne er summen af det samlede antal indvalgte ved hvert af de afholdte valg. Er den samme person indvalgt ved flere valg i perioden, tælles vedkommende altså helt bevidst med flere gange. Det betyder eksempelvis, at når gennemsnitsalderen for perioden 1980'erne opgøres, så sker det ved at tage gennemsnitsalderen blandt alle de 175 medlemmer, der indvalgtes ved valget i 1981, de 175, der indvalgtes i 1984, de 175, der indvalgtes i 1987, og de 175, der indvalgtes i 1988 – i alt 700 indvalgte (4 gange 175). I 1980'erne blev der kun indvalgt 282 forskellige personer til Folketinget, så nogle af gengangerne er således talt med flere gange.

Et tredje aspekt er forskellene mellem de politiske partier. Rekrutteringen af parlamentarikerne foregår gennem de politiske partier, og derfor kan man forvente, at der kan være forskelle mellem de enkelte partier i relation til, hvilken elitegruppe de producerer. Spørgsmålet er imidlertid, om sådanne forskelle også kan eftervises empirisk, og hvad det i givet fald er, som adskiller de forskellige partiers indvalgte parlamentarikere fra hinanden. I forlængelse heraf skal også denne analyse tilføres et dynamisk perspektiv, idet partierne i relation til deres indvalgte parlamentarikers sociodemografi jo kan være præget af såvel tendenser til divergens som konvergens (Cotta & Best, 2000: 520ff). Er det således, at partierne er blevet stedse mere forskellige i relation til, hvem der repræsenterer dem i Folketinget (divergens),

eller er de omvendt kommet til på dette punkt at ligne hinanden mere og mere (konvergens)?

Også i relation til partigrupperne skal der gøres en metodisk anmærkning. I forsøget på at sammenligne partierne over tid, løber man jo ind i det problem, at de politiske partier i klassisk forstand først opstod i Danmark i løbet af 1870'erne, og først i partisystemets klassiske form var fuldt udviklet et stykke ind i det 20. århundrede. I de første årtier efter 1849 var der tale om ret løse sammenslutninger af rigsdagspolitikere. Bondevennerne stod således over for De Nationalliberale, men man kunne også identificere et Centrum (Neergaard, 1892). Men partibetegnelserne var uklare, overlappningen mellem grupperne betydelig, og man har særdeles svært ved at sætte entydige betegnelser på det enkelte rigsdagsmedlem den første snes år efter 1849 (Pedersen, 1987; 1989). I løbet af 1870'erne samledes parlamentsgrupperne i partierne Højre (periodevist splittet, og i 1916 „afløst“ af Det Konservative Folkeparti) og Venstre (periodevist splittet frem til 1910). I slutningen af 1870'erne blev Socialdemokratiet dannet, i 1905 Det Radikale Venstre, og vi skal derfor frem til det 20. århundrede, før det klassiske firepartisystem er ved at være etableret (Elklit, 1986: 31).

I de fleste analyser har vi taget konsekvensen heraf og beskriver kun udviklingen i 1900-tallet, da det her er muligt at tale om et partisystem i moderne forstand. For at kunne beskrive udviklingen i denne periode er det derfor heller ikke alle senere tilkomne partier, som inddrages, men netop kun de partier, der hører under det klassiske firepartisystem. I andre analyser søger vi imidlertid at føre tidslinjen helt tilbage til 1849, og derfor er Bondevennerne henført til partiet Venstre og De Nationalliberale, og Højre henført til partiet Det Konservative Folkeparti (i analyserne vil partibetegnelserne V og C derfor gå helt tilbage til Folketingets start, selv om hverken partierne Venstre eller Det Konservative Folkeparti, og slet ikke deres bogstavbetegnelser fandtes dengang). Man kan selvfølgelig kritisere denne sammenkobling af forskellige sammenslutninger og partier (som dog er opbygget med udgangspunkt i hinanden), men den er altså valgt på trods af de mangler og begrænsninger, som der hermed er gjort rede for.

GEOGRAFIEN OG REKRUTTERINGEN

OM GEOGRAFI OG REPRÆSENTATION

Det er ikke tilfældigt, at netop dette kapitel fokuserer på medlemmernes geografiske tilhørsforhold. I forbindelse med fremkomsten af repræsentative demokratier var det nemlig geografien, som var det oprindelige omdrejningspunkt og princip for den politiske repræsentation (Valen et al., 2000: 107). De folkevalgte deltog i parlamentsarbejdet netop som repræsentanter for forskellige geografiske lokaliteter og egne. En af de mest fundamentale normative diskussioner inden for politisk repræsentationsteori, nemlig spørgsmålet om, hvorvidt repræsentanten skal agere som *delegate* eller *trustee* for befolkningen (Wahlke et al., 1962: 267ff), udspringer af de første forsøg på et opgør med det ellers dominerende syn på det geografiske tilhørsforhold som grundlæggende for repræsentationen. I 1774 gjorde englænderen Edmund Burke sig til talsmand for, at politikerne skulle opgive deres bundethed til de lokaliteter, de var udset som repræsentanter for. De skulle i stedet handle på egne vegne, forstået således, at de skulle anlægge et mere nationalt orienteret perspektiv (Burke citeret i Pitkin, 1967: 171).

Senere er de geografiske lokaliteter som repræsentationens omdrejningspunkt blevet udfordret yderligere gennem fremkomsten af de politiske partier, som jo netop tilbyder sig som omdrejningspunkt for den politiske repræsentationsproces (Holmberg, 1989; Thomassen, 1994; Manin, 1997). Ud fra et funktionelt perspektiv kan partiernes opståen og konsolidering opfattes som et svar på, at de samfundsmæssige interessekonflikter ikke længere kunne opfanges alene ud fra et geografisk perspektiv.

I relation til det danske Folketing ses det geografiske repræsentationsprincip tydeligt afspejlet i den første valglovgivning fra 1849, hvor valgmåden blev udformet som flertalsvalg i enkeltmandskredse, og hvor folketingsmedlemmets tilknytning til en geografisk lokalitet blev institutionaliseret gennem oprettelsen af valgkredsen. Ved flertalsvalg valgtes kredsens repræsentant på tinge, og derfor var folketingsmandens varetagelse af kredsens

interesser ikke bare legitim, men også fordret og i relation til genvalgschancerne sandsynligvis ofte af afgørende betydning. Folketingsmedlemmet blev ikke bare opfattet som kredsens repræsentant i traditionel forstand, dvs. som forkæmper for kredsens interesser. Folketingsmedlemmet kunne også forventes at blive brugt til at hjælpe, hvis borgere, organisationer eller virksomheder fra egnen havde sager til behandling i statsadministrationen (Winding, 1950b: 135). Eksempelvis findes der levende beretninger om, hvorledes Jens Otto Krag selv i sin ministertid måtte tage sig af talrige sager for borgere fra Randers-kredsen (Lidegaard, 2001: 619). Går man længere tilbage i tiden, var der ikke kun tale om „politiske“ ærinder, men også ærinder, der kunne løbes, udelukkende fordi man, modsat borgerne i kredsen, under Folketingets samling befandt sig i hovedstaden – således er så „upolitiske“ ærinder som fornyelse af lotterisedler nævnt blandt flere eksempler i en tidligere beskrivelse (Thorsen, 1947: 141).

I relation til en aktuell kontekst er den upolitiske renden ærinder forsvundet. De politiske ærinder er også trådt i baggrunden. De politiske partier samt talrige andre organisationer har overtaget funktionen. Det skal dog bemærkes, at denne påstand ikke hviler på et tungt empirisk grundlag. Vi ved ikke alverden om, hvilken betydning folketingsmedlemmernes geografiske baggrund gennem tiden har haft for dagsordensfastsættelse, tildeling af opmærksomhed og i sidste ende politiske beslutninger truffet af Folketinget. Anekdotisk stof om fortidens geografiske repræsentation er der nok af, men vi mangler systematiske undersøgelser af, hvorledes de enkelte valgkredsrepræsentanter rent faktisk varetog kredsens interesser i folketingsarbejdet. Såvel tidligere tiders jernbaneføring som den mere nutidige udbygning af motorvejsnettet beskyldes ofte i den offentlige debat for at være kommet i stand gennem geografisk lobbyisme. Hvorvidt dette reelt er tilfældet, og om disse eksempler i bekræftende fald måske mere er en undtagelse end en regel, fortjener forskningsmæssig opmærksomhed. Den nutidige problematik om kredstillknytningens betydning for holdninger og adfærd kan dog findes drøftet i helt nye arbejder, også inden for Magtudredningens rammer (Esaiaasson, 2000; Jensen, 2000; 2004).

I dette kapitel analyseres udvalgte geografiske aspekter af rekrutteringen til Folketinget. Fokus er på det rent fysiske forhold mellem politikeren og kredsen. Udgangspunktet er, at en udstrakt geografisk repræsentativitet faktisk er indbygget i selve valglovgivningen, også efter overgangen fra flertalsvalg i enkeltmandskredse til forholdstalsvalg i 1920. Dengang blev de eksisterende valgkredse nemlig opretholdt, og de findes fortsat, i let

modificeret form, i nutidens 103 opstillingskredse. I relation til valgets optælling og fordelingen af mandater mistede valgkredsene godt nok deres betydning, som blev overtaget af de såkaldte amts- og storkredse, af hvilke der nu findes 17. Det geografiske element blev således opretholdt, bare på kredse, der var større i udstrækning. Men valgkredsene eksisterer fortsat. Det er inden for hver af disse kredse, at de politiske partier som hovedregel opstiller deres kandidater. Hvor man således i nogle sammenhænge kan hævde, at kredsene har udspillet deres rolle, er dette ikke tilfældet, for så vidt angår nominationsprocessen. Dette betyder også, at de lokale partiforeninger potentielt har mulighed for at øve betydelig indflydelse på den personelle sammensætning af et partis folketingsgruppe. Og at de gør det, er vel belyst, om end de centrale partiorganisationer også kan være aktive (Bille, 1997). Det er hævdet, at det i øjeblikket kun er i Dansk Folkeparti, man finder en central partiledelse med suveræn indflydelse på opstillingerne (M. Pedersen, 2002; Christiansen et al., 2001: 44). Igen er der dog tale om et aspekt ved den geografiske dimension, som kunne fortjene yderligere forskningsmæssig opmærksomhed.

FOLKETINGSMEDLEMMERNES GEOGRAFISKE TILKNYTNING

Den geografiske dimension af rekrutteringsspørgsmålet er tidligere behandlet i den danske litteratur. Der er skrevet om valgkredse (Winding, 1950a; Johansen & Kristensen, 1979) og også mere specifikt om netop folketingsmedlemmernes geografiske tilknytning hertil (Pedersen, 1975; 2002). Datamaterialet anvendt i denne undersøgelse sætter os imidlertid i stand til at opdatere og detaljere beskrivelsen.

Helt overordnet kan der stilles to spørgsmål om den geografiske afspejling. For det første om det geografiske princip i valgloven er gennemført ligeligt, således at det antal parlamentarikere, der vælges fra hver af de geografiske lokaliteter, forholdsmæssigt modsvarer antallet af vælgere, der bor de samme steder. Da der i Danmark ikke ligesom i eksempelvis USA er bopælspligt for kandidaterne, kan man for det andet spørge, om der, for så vidt angår medlemmernes bopæl, er repræsentativitet mellem folketingsmedlemmerne og vælgerbefolkningen som helhed. Disse to aspekter af geografisk repræsentativitet er belyst i tabel 2.1.

Svaret på det første spørgsmål kan aflæses af de to første kolonner, hvor det ses, at der er så godt som fuldstændig kongruens. Dette er ganske trivielt,

TABEL 2.1.

Fordelingen på de 17 amts- og storkredse i relation til vælgere, MF'ere indvalgt i kredsen og valgte MF'ere bosiddende i kredsen ved valget 20. november 2001. Pct.

KREDS	VÆLGERE BOSIDDEnde	MF'ERE VALGT	MF'ERE BOSIDDEnde
Søndre Storkreds	3	2	6
Østre Storkreds	5	5	3
Vestre Storkreds	4	3	7
Københavns Amtskreds	11	11	12
Frederiksborg Amtskreds	7	6	6
Roskilde Amtskreds	4	4	3
Vestsjællands Amtskreds	6	6	4
Storstrøms Amtskreds	5	5	5
Bornholms Amtskreds	1	1	1
Fyns Amtskreds	9	9	8
Sønderjyllands Amtskreds	5	5	5
Ribe Amtskreds	4	3	3
Vejle Amtskreds	6	7	7
Ringkjøbing Amtskreds	5	6	6
Århus Amtskreds	12	13	11
Viborg Amtskreds	4	4	3
Nordjyllands Amtskreds	9	10	10
I alt	100	100	100

Kilde: Vælgere beregnet på baggrund af befolkningsstatistikken, og MF'ere på baggrund af Folketinget (2002).

da valgloven jo netop har denne ambition om geografisk repræsentativitet indbygget, og da mandaterne fordeles mellem kredsene så nogenlunde efter antallet af indbyggere (ifølge valglovens § 10 stk. 2 sker fordelingen af mandater forholdsmæssigt ud fra summen af amtskredsens 1) folketal, 2) vælgertal ved sidste valg og 3) areal i kvadratkilometer multipliceret med 20). Det er dog efter valget i 1994 beregnet, at overensstemmelsen i relation til geografi er mindre end overensstemmelsen i relation til politisk parti (Valen et al., 2000: 115). Det omtales ofte, at der eksisterer en enkelt indbygget overrepræsentation i systemet, nemlig i forhold til Bornholm, som igennem valglovgivningen forlods er sikret to kredsmandater (§ 10 stk. 4). Som det ses i tabel 2.1, er der dog ikke tale om nogen væsentlig skævhed – i

2001 boede 0,84 pct. af vælgerbefolkningen på Bornholm, og et mandat i Folketinget „svarede til“ 0,57 pct. af vælgerne. Når der i tilfældet Bornholm således rundes op til to mandater (som svarer til 1,14 pct.), er det således en ganske beskedent overrepræsentation, som skabes.

I relation til det andet spørgsmål om parlamentarikerens bopæl er det den første og tredje kolonne i tabel 2.1, som skal sammenholdes. Det ses, at en lidt større andel af MF'erne bor i hovedstadsområdet, end tilfældet er blandt befolkningen, og altså hermed også, at der er flere MF'ere, som bor i hovedstadsområdet, end der vælges dér (jf. Folketinget, 2002: 278). Denne forskel er dog ganske beskedent. Selv om der ikke eksisterer en bopælspligt som valgbarhedsbetingelse, bor folketingsmedlemmerne spredt ud over hele landets kredse på en måde, så den geografiske repræsentativitet må betegnes som ganske høj.

Der er herunder stadig mange, som bor i den kreds, hvor de er valgt. For at få en mere præcis beskrivelse må vi foretage en analyse på individniveau. I den forbindelse skal analysen i øvrigt udvides, idet tilhørsforhold ikke bare kan ses som et spørgsmål om, hvorvidt man bor i området, men også hvorvidt man er født der eller ej. Tilhørigheden må bestemmes i forhold til tre målepunkter, nemlig hvor vedkommende er født, hvor vedkommende bor, og hvor vedkommende er valgt. Disse oplysninger kan igen kombineres på i alt fem forskellige måder, idet der enten kan være fuldstændig kongruens mellem de tre steder, fuldstændig diskrepans mellem stederne eller overlap mellem to af stederne, som så er forskelligt fra det tredje.

I tabel 2.2 er folketingsmedlemmerne fordelt på disse fem typer af geografisk tilhørsforhold. Der er også medtaget to sammenfattende mål, nemlig andelen af MF'ere, der er bosat inden for samme amtskreds, som de indvælges fra (bosiddende), og andelen af MF'ere, der er født i samme amtskreds, som de vælges fra (hjemmeføddinger). Det er valgt kun at inkludere hvert folketingsmedlem én gang i analysen, nemlig ved første indvalg. Dels fordi oplysningerne omkring bosted er knyttet til første indvalg, dels fordi det i denne analyse er den første valggevindende region, der er i fokus. Da det i en del tilfælde ikke har været muligt at fastslå, i hvilken af de tre københavnske storkredse medlemmerne er født eller bor, er disse kredse i beregningerne slået sammen.

Også tabel 2.2 viser, at folketingsmedlemmernes geografiske tilknytning til amtskredsen, hvori de vælges, er betydelig. For hele perioden 1849–2001 gælder det, jf. første søjle i tabellen, at 32 pct. er såvel født som bosiddende inden for amtskredsen, hvor de vælges, og andre 35 pct. er bosiddende uden

TABEL 2.2.

Folketingets medlemmer 1849-2001 fordelt efter, om der i relation til amtskredse er overensstemmelse mellem fødested, bosted ved første indvalg og sted for første indvalg. Endvidere opdelt efter parti. Pct.

	I ALT	PARTI ^a		
		A	C	V
1. Født = bor = valgt	32	30	26	43
2. Født ≠ (bor = valgt)	35	44	36	24
3. (Født = bor) ≠ valgt	10	9	11	11
4. (Født = valgt) ≠ bor	5	3	5	5
5. Født ≠ bor ≠ valgt ≠ født	19	14	22	17
I alt	100	100	100	100
N	2.092	424	533	699
Bosiddende ^b	67	74	62	67
Hjemmeføddninger ^c	37	33	31	48

a. Parti: A: Socialdemokratiet, C: Nationalliberale/Højre/Det Konservative Folkeparti, V: Venstre. b. Bosiddende er kategori 1 og 2 adderet. c. Hjemmeføddninger er kategori 1 og 4 adderet.

at være født der. Til gengæld er der fem pct., som er valgt i deres fødeamt, selv om de ikke længere bor der ved første indvalg. Mens det således er 67 pct., der er bosiddende i amtskredsen, hvor de vælges, og 37 pct., der er hjemmeføddninger, er det altså samlet hele 71 pct., som har mindst ét af disse tilhørsforhold til den amtskreds, hvor de er valgt første gang.

Man kunne her forestille sig, at der eksisterede forskelle mellem de enkelte partier – at procedurer og traditioner førte til forskellige fordelinger i relation til geografisk tilhørsforhold. Derfor er analysen i tabel 2.2 endvidere foretaget særskilt for hvert af de tre store partier. Sammenlignes disse partier, er folketingsmedlemmernes geografiske tilhørsforhold ikke helt identiske, idet der i Socialdemokratiet i større udstrækning end i de to andre partier vælges en kandidat, der er bosiddende i amtskredsen. Omvendt er disse kandidater ikke i lige så høj grad som Venstres kandidater også født i amtskredsen. De påpegede forskelle er imidlertid ikke store og skal derfor ikke forfølges videre her.

I stedet skal interessen rettes mod det tidsmæssige perspektiv, da et af de overordnede spørgsmål i dette kapitel er, om graden af geografisk tilknytning har ændret sig igennem Folketingets historie. I diskussionen af geo-

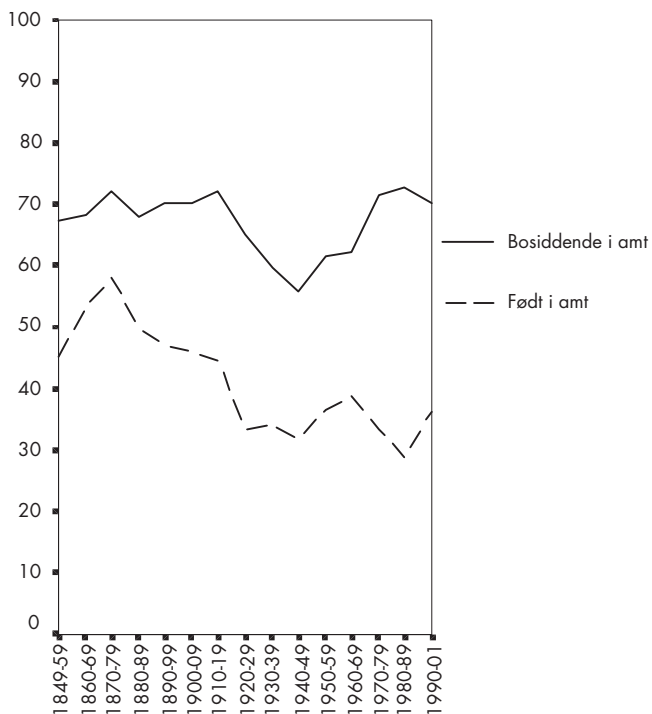
grafien som repræsentationens omdrejningspunkt er det allerede nævnt, at partierne på mange måder har overtaget denne position, og man kunne derfor forestille sig, at der ikke længere var „brug“ for den geografiske binding, og at den således ville mindskes i takt med partiernes „overtagelse“ af rollen som den politiske repræsentations omdrejningspunkt. Mere specifikt er det påpeget, at svækkelsen af geografien som faktor vil ske i forbindelse med ikke kun partiernes opståen, men også med institutionelle ændringer, der har styrket partiernes rolle, eksempelvis indførelse af parlamentarisme og et valgsystem efter proportionalitetsprincippet (Valen et al., 2000: 107). En hypotese kunne derfor være, at man i forbindelse med sådanne begivenheder kan observere et fald i den geografiske tilknytning.

I figur 2.1 er udviklingen i andelen af bosiddende og hjemmefødnin-ger illustreret, og det ses her, at der frem til 1930-40 faktisk skete et fald i andelen af folketingsmedlemmer, der ved første indvalg var bosiddende i den amtskreds, hvor de indvalgte. Dette kunne umiddelbart synes at bekræfte den opstillede hypotese, men omvendt er det værd at bemærke, at i tiåret umiddelbart efter henholdsvis parlamentarismens indførelse (1901) og overgangen til forholdstalsvalgmåden (1920) forekom der faktisk en mindre stigning i andelen af bosiddende medlemmer. Partiernes etableringsfase rundt omkring i landet kan ikke tidsbestemmes helt præcist, men hvis det antages, at etableringen var på plads mod slutningen af det 19. århundrede, så ses det, at andelen af nyvalgte MF'ere bosiddende i amtskredsen var konstant i perioden umiddelbart herefter.

Figur 2.1 viser imidlertid også, at andelen af nyvalgte bosiddende MF'ere igen efter 1930-40 begyndte at stige, således at vi i dag er tilbage på samme niveau som for 150 år siden. I relation til andelen af hjemmefødnin-ger er mønsteret næsten det samme, dog er niveauet stadig en smule lavere end i 1870'erne, hvor over halvdelen af de nyvalgte var hjemmefødnin-ger. Denne stigning i MF'ernes geografiske tilhørsforhold til kredsen i perioden efter 2. verdenskrig kan ikke umiddelbart forklares. Det lader til, at geografisk tilhørsforhold har overlevet som rekrutteringsmæssigt parameter, og at båndene mellem de geografiske enheder og deres folketingsmedlemmer er blevet genetableret efter en periode med pres mod geografien. Man kunne også spekulere i en udbudsforklaring gående på, at selv så „upoliti-ske“ faktorer som infrastruktur og transporttider kan have spillet en rolle i dannelsen af dette mønster. Det er til stadighed blevet lettere og lettere at transportere sig til og fra sin bopæl et sted i landet til Folketingets lokaliteter i København. Dette har betydet, at det er blevet meget nemmere at passe en

FIGUR 2.1.

Andelen af MF'ere, som er henholdsvis født og bosiddende i den amtskreds, hvorfra de indvalgte ved første indvalg. Pct.

kreds ude i landet, og man har derfor oplevet et fald i andelen, der boede i eller tæt på kredsen. Men i takt med at transportmulighederne er blevet yderligt forbedrede, er det nu så nemt at transportere sig, at mekanismen også kan virke den anden vej; det er muligt at bosætte sig i kredsen og så derfra passe folketingsarbejdet i København. Vi har ikke data til andet end sådanne spekulationer, og den væsentligste pointe i dette afsnit er da også, at tallene klart viser, at det geografiske tilhørsforhold er 1) betydeligt og 2) på samme niveau nu som ved Folketingets etablering.

GEOGRAFISK TILKNYTNING SOM AKTIV I REKRUTTERINGS-PROCESSEN

Selv om vi ikke her har data, der kan hjælpe os, vil vi alligevel spekulere lidt over, hvilke motiver der fra henholdsvis efterspørgere og udbydere

på det politiske marked kan ligge i at foretrække kandidater med forskellige geografiske tilhørsforhold. I de fleste partier er det som nævnt de lokale kredsforeninger, der spiller den væsentligste rolle i forbindelse med opstillingen af folketingskandidater. Det udlægges ofte, som om det automatisk fører til en situation, hvor lokale kandidater vil blive foretrukket (Christiansen et al., 2001: 44). Hvis man forestiller sig, at de nominerende partiforeninger principielt skal vælge mellem to typer kandidater, nemlig den lokale og den udefrakommende, er det imidlertid ikke sikkert, at de partout vil foretrække den lokale. Dels selvfølgelig i situationer, hvor det geografiske tilhørsforhold betragtes som sekundært i forhold til andre karakteristika som politiske holdninger, køn, alder, politisk erfaring, tale-gaver osv. Men også i situationer, hvor geografien i et eller andet omfang inddrages i overvejelserne, kan man forestille sig, at der findes grunde til ikke at foretrække den lokale aspirant.

Når den lokale kredsorganisation skal udvælge sig en folketingskandidat, kan der være ganske mange motiver og mekanismer i spil. Uden at tage stilling til, hvor rationelt der tænkes og handles i disse situationer, og hvilken rationalitetsopfattelse der eventuelt måtte ligge bag, vil vi antage, at de bestemmende kredse søger at finde en kandidat, der kan trække stemmer til partiet, og som har en vis chance for at opnå valg. Det første hensyn motiveres med, at der på den måde bidrages til det nationale valgresultat og dermed til ens partipolitiske programs mulighed for at opnå gennemslagskraft. Forklaringen på, hvorfor det også kan være interessant at få valgt netop „sin“ kandidat fra „sin“ opstillingskreds, må søges i forhold, der har tilknytning til den repræsentationsindsats, som medlemmet efterfølgende kan levere. Der etableres et link mellem opstillingskredsen og parlamentet med folketingsmanden m/k som forbindelsesled. Den lokale organisation får på denne måde en repræsentant i Folketinget, som kan varetage kredsens interesser. At folketingsmedlemmet vil kunne repræsentere parlamentet i kredsen, eksempelvis ved at sprede informationer, sikre opbakning og legitimitet osv., kan også indgå i vurderingen.

I relation til repræsentationen af kredsen og lokalområdet i den nationale politiske proces kunne man godt som udgangspunkt, jf. figur 2.2, foretrække en lokal kandidat. Det, at kandidaten har tilknytning til området, kan søges anvendt som *proxy* for, at vedkommende også reelt vil være loyal over for lokale interesser og søge at forfølge og kæmpe for disse på Christiansborg. Omvendt kunne det også hævdes, at en udefrakommende kan være lige så loyal, hvis vedkommende har et ønske om i genopstil-

lingsojemed at tækkes kredsen. Endnu vigtigere kan det imidlertid være, at den udefrakommende kandidat måske i nogle tilfælde har større politisk gennemslagskraft end den lokale. Det kan være, at det er bedre at have en person, som i kraft af en stærk politisk position har den nødvendige pondus til effektivt at promovere kredsens politiske ønsker.

Også i relation til repræsentationen den anden vej, fra folketing til kreds, kan der, jf. figur 2.2, opstilles en principiel argumentation for såvel den lokale som den udefrakommende kandidat. En lokal kandidat kan være at foretrække, fordi det antages, at vedkommende af rent praktiske grunde vil have lettere ved at „passe“ sin kreds: komme til møderne i kredsen, følge med i lokalsamfundets liv, lytte til partiforeningens politiske udmeldinger osv. Omvendt kan en udefrakommende kandidat også have nogle kvaliteter i denne sammenhæng, igen først og fremmest hvis vedkommende har nogle andre aktiver såsom en ministerpost eller en stærk position i folketingsgruppen. I sådanne tilfælde kan kontakten med folketingsmedlemmet være med til at kaste lidt ekstra glans over det lokale politiske arbejde, og det

FIGUR 2.2.

Argumenter for, hvorfor man på efterspørgselssiden i rekrutteringsprocessen ceteris paribus skulle foretrække henholdsvis en lokal eller en udefrakommende kandidat

	LOKAL KANDIDAT	UDEFRAKOMMENDE KANDIDAT
REPRÆSENTATION		
På Christiansborg	Tilhørighed som proxy for ægte følt loyalitet	Eventuelt større gennemslagskraft
„Hjemme“ i kredsen	Antages at „passe“ kredsen bedre	Kan eventuelt „kaste glans“ over de lokale møder
REKRUTTERING		
Den nationale partiorganisation	Markering over for national ledelse af, hvem der vælger kandidater	Hjælp til national ledelse, som eventuelt gerne vil have placeret en lovende kandidat
Den lokale partiforening	Demonstrere, at arbejde i den lokale forening kan lønne sig	Ved flere konkurrerende vælges en „neutral“
Den lokale partiforening	Man ved fra det lokale arbejde, hvad personen står for	Man ved eventuelt, hvad personen står for gennem vedkommendes virke i den nationale partiorganisation eller gennem andre hverv
Den politiske kultur	Lokalpatriotisme	Politisk udsyn

kan måske næsten opfattes som en ære at have en kendt national politisk personlighed som „sin“ repræsentant (Ranney, 1981: 100).

Argumenterne for en lokal kandidat kan også bunde i forhold, der vedrører rekrutteringsprocessen. En ikke sjældent forekommende konfliktsituation består i valget mellem den lokale kandidat, som den lokale partiforening selv har fundet frem til, og den udefrakommende kandidat, som mere eller mindre indirekte kan være blevet bragt på banen af den nationale partiorganisation. Er dette tilfældet, kan den lokale kandidat tænkes foretrukket som led i en markering fra de lokale foreningers side af, at det er dem, der træffer de opstillingsmæssige beslutninger. Omvendt kan man også forestille sig, at den lokale partiforening foretrækker en udefrakommende kandidat for netop at kunne hjælpe den nationale partiorganisation med at finde en kreds til en minister (der ikke er medlem af Folketinget), et særligt politisk talent eller lignende, som mangler en opstillingskreds.

Også interne forhold i den lokale partiforening kan tænkes at have betydning for, om der foretrækkes en lokal kandidat eller ej. En motivationsfaktor for at få folk til at deltage aktivt i partiforeningsarbejdet kan være, at medlemmer med en politiker i maven kan se, at det er muligt at opnå en opstilling ved at lægge et stykke politisk arbejde lokalt. Man må fra tid til anden vise, at lokale partimedlemmer kan belønnes med et folketingskandidatur. Omvendt kan netop en udefrakommende kandidat anvendes som en kompromiskandidat, hvis der er flere seriøse lokale bud, som bare ikke hver især er i stand til at opnå den tilstrækkelige opbakning.

Hvor disse overvejelser kan indgå som element i nogle lokale partiforeninger, må det mere generelt gælde, at de lokale partiforeninger må ønske at finde en kandidat, som de har tiltro til vil varetage de repræsentationsmæssige forpligtelser, hvis der opnås valg, og som forudsætning herfor ønske at finde en kandidat, der er i stand til at blive valgt. Overvejes repræsentationen først, så må det umiddelbart anses for en fordel for den lokale aspirant vis-a-vis den udefrakommende, at den lokale kandidat som oftest vil være et kendt ansigt i den lokale organisation. Efterspørgerne ved, hvad de får. Konklusionen er dog ikke entydig, da den udefrakommende jo også kan være et kendt ansigt bare fra andre sammenhænge. Det kan være en person, som har gjort sig bemærket i den interne partidebat eller måske har besiddet andre tillidsposter.

Den sidste potentielle overvejelse i figur 2.2 går på den mere „følelsesmæssige“ side af sagen – om man eksempelvis foretrækker en lokal kandidat, slet og ret fordi han eller hun er netop lokal. Både i de lokale partiforeninger

og blandt vælgerne kan lokalpatriotismen eksistere, således at lokale kandidater til enhver tid foretrækkes. Omvendt kan man også nogle steder foretrække den udefrakommende, så man ikke „bare“ får en af de lokale. Hvorvidt kulturen sine steder er favorabel eller ej over for lokale henholdsvis udefrakommende er ikke nødvendigvis kun et resultat af, om man på egnen er særlig lokalpatriotisk, men kan også tænkes at være påvirket af, hvilke erfaringer man tidligere har haft med kandidater af de to typer. Vi vil ikke drøfte disse sammenhænge nærmere, men i stedet illustrere nogle af de geografiske forskelle, der faktisk kan observeres.

Til dette formål kunne man studere to af de danske øsamfund, nemlig Bornholm og Langeland. På Bornholm har hele 74 pct. af dem, der gennem tiderne er valgt på øen, også været født der, og 93 pct. boede der ved første indvalg. Inddrages begge former for tilhørsforhold, er der kun én person, der har opnået valg på Bornholm uden enten at være født der eller have boet der ved første indvalg, nemlig Carl Bertel Pedersen (A), som blev indvalgt ved valget i 1966 og sad i Folketinget til sin død i 1974. Han havde dog boet det meste af sit liv på Bornholm og havde blandt andet siddet i Rønne byråd fra 1954–60, så uden tilknytning til øen var han altså langtfra.

Modsat på Langeland, hvor der har været tradition for at hente en folketingsmand udefra. I perioden 1849–1970, hvor Langeland var en selvstændig kreds (Rudkøbing-kredsen, som ved sin opståen i 1849 var landets befolkningsmæssigt største (Winding, 1950a: 37)), indvalgtes der i alt ti forskellige personer. En enkelt af disse boede på Langeland ved sit første indvalg, nemlig daværende borgmester i Rudkøbing, Hans Carl Sager (Højre) (1869–72), ligesom en enkelt oprindeligt var født på øen, nemlig senere minister K. Helveg Petersen (R), som repræsenterede kredsen fra 1964 til kredsens nedlæggelse. I resten af tilfældene var det folk udefra, herunder prominente personer bosat i København som Edvard Brandes (1880–1894) og P. Munch (1909–1945), der blev valgt på Langeland (se også Winding, 1950a: 37ff). I modsætning til Bornholm er det altså kun ti pct. af de gennem tiderne valgte, som har været født på Langeland, og ti pct., som har boet der ved første indvalg.

Bornholm og Langeland er muligvis ikke helt sammenlignelige. Således kunne det hævdes, at Bornholm i transportmæssig henseende ligger mere perifert i forhold til København end Langeland. Men omvendt virker den geografiske forskel på de to øsamfund ikke til at være så betydelig, at den alene kan forklare de meget forskellige grader af tilknytning, der er observeret. Det synes også, som om sammenvejningen af de argumenter pro et

contra, der er skitseret i figur 2.2, kan komme ud med forskelligt resultat i forskellige opstillingskredse, alt efter hvorledes de nominerende og de vælgende efterspørgere af kandidater ser på vigtigheden af en geografisk tilknytning, og hvordan de lader dette falde ud til fordel for lokale eller udefrakommende aspiranter.

S I K R E K R E D S E

Den geografiske tilknytning kan også observeres fra udbudssiden, dvs. fra den enkelte kandidats side. Personer, der ønsker at gøre politisk karriere, er underlagt en mulighedsstruktur og vil derfor på ingen måde have frie hænder i relation til at vælge den kreds, der passer ham eller hende bedst. Den største hurdle er for de fleste i det hele taget at finde en kreds, og kredsens beskaffenhed kan for den enkelte derfor ofte komme i anden række. Men uanset hvor stor eller lille indflydelse kandidaten har på valget af kreds, kan man antage, at den potentielle kandidat må gennemtænke, hvad det er, der gør en kreds attraktiv.

Vi vil hævde, at den potentielle kandidat, alt andet lige, vil have en interesse i at være en lokal kandidat, altså opstille i hjemkredsen. Denne præference lader sig begrunde i, at folketingsmedlemmet kan varetage lokale interesser i lovgivningsarbejdet, og hvis man opstiller dér, hvor man bor, vil man ved at varetage kredsens interesser automatisk varetage sine egne interesser som borger. På et mere praktisk plan må det også være således, at det er lettere at „passe“ sin kreds, hvis man selv bor i kreds.

Men alt andet er ikke lige. I relation til en bekvemmelighedsmæssig overvejelse kan det hævdes, at også afstanden mellem kreds og sædet for parlamentet, nemlig København, kan indgå som en parameter. Overvejelserne skal således ikke nødvendigvis ses som et spørgsmål om at minimere afstanden mellem bopæl og valgkreds, men et spørgsmål om at minimere de tre afstande, der udgør siderne i en trekant, hvis spidser er henholdsvis kreds, hvor man bor, kreds, hvor man vælges, og København (Pedersen, 1975).

Og alt andet kan slet ikke antages at være lige, når synet på den politiske repræsentation nuanceres. Det virker ikke sandsynligt, at ønsket om at varetage egnens interesser er den eneste motivation for kandidaten til at søge ind i politik – også ønsket om at påvirke samfundet generelt og promovere et mere overordnet politisk program må antages at være en betydelig drivkraft. Opfattes formålet med indvalg som mere end „kun“ geografisk repræsentation, må en del kandidater antages at ville ofre det geografiske

bånd for i det hele taget at blive valgt. Det er umiddelbart attraktivt at kandidere i en lokal kreds, men hvis udsigterne til indvalg er beskedne, må dette også indgå i bedømmelse af kredsen. Derfor kan en kandidat ønske at kandidere i en kreds, langt „hjemmefra“, hvis valgchancerne er relativt gode, måske endda så gode, at kredsen kvalificerer sig til at blive omtalt som en „sikker“ kreds (Johansen & Kristensen, 1979).

Ønsket om at kandidere i en kreds, hvor ens parti traditionelt har en god opbakning, og en kreds, som ligger tæt på ens bopæl (og eventuelt også Christiansborg), kan naturligvis være i konflikt med hinanden. En analyse af disse forhold vanskeliggøres imidlertid af, at vi hverken har oplysninger om de enkelte politikeres bevæggrunde eller om de aspiranter, der eventuelt sagde nej til en kreds, fordi den så for „håbløs“ ud, eller fordi den geografisk lå „ubekvemt“.

En analyse vanskeliggøres også af, at begrebet *en sikker kreds* kan være en ganske vanskelig størrelse at arbejde empirisk med. Begrebet er et veletableret begreb i den internationale litteratur, ligesom det også herhjemme anvendes i den offentlige debat. En mere stringent operationalisering af begrebet på dansk grund er blevet forsøgt foretaget af Lars Nørby Johansen og Ole P. Kristensen (1979). De definerede en sikker kreds (i modsætning til en marginal og en håbløs kreds) som „en opstillingskreds (eller opstillingsposition), der giver valg, uanset hvem den i kredsen opstillede person er, og uanset om kandidatens parti har frem- eller tilbagegang ved valget“ (Johansen & Kristensen, 1979: 158). Ifølge denne definition kunne man faktisk (modsat forfatterne) hævde, at den fuldstændig sikre kreds ikke eksisterer, da et givet parti jo altid kan ryge helt ud af parlamentet, hvorved ingen af dets opstillingskredse vil have været sikre. Men også selv om man holder sig til en mindre skrap afgrænsning, kan der være problemer med at identificere de sikre kredse. Det er der først og fremmest efter, at man forlod flertalsvalg i enkeltmandskredse i 1920, hvorefter opstillingskredsene mistede en stor del af deres betydning. Under den gældende valglov skal kandidaten ikke kun konkurrere mod de andre partiers kandidater, men også mod de andre kandidater fra eget parti, som opstiller i samme amtskreds (Johansen & Kristensen, 1979: 159).

Og netop valglovens forskrifter om, hvorledes mandaterne fordeles, har stor betydning for, hvor sikker en kreds kan være. I perioden op til 1920 var det ganske enkelt, idet der kun var én opstillingsform, nemlig opstilling i enkeltmandskredse. Her tog vinderen det hele. Efter at amts- og storkredsene overtog opstillingskredsens rolle, er der imidlertid introduce-

ret forskellige måder, hvorpå de vundne mandater fordeles mellem partiets kandidater inden for amtskredsen. Hovedformerne er: kredsvis opstilling, kredsvis opstilling med partiliste og sideordnet opstilling (Johansen & Kristensen, 1979: 156-157; Elklit, 2004). I den traditionelle opstillingsform, den kredsvis opstilling, opstiller partiet (som hovedregel) én kandidat i hver af amtskredsens opstillingskredse, hvorefter denne kandidat i mandataberegningen dels får sine personlige stemmer, dels alle de stemmer, der er afgivet på partiet i kandidatens egen kreds. Og det er her, at den sikre kreds opstår, idet man ved at blive opstillet i en kreds, hvor partiet traditionelt står stærkt, kan være „sikker“ på at få tildelt mange stemmer, der kan lægges oven i ens egne personlige stemmer.

Den kredsvis opstilling kan endvidere kombineres med partiliste, hvilket betyder, at partiet inden for hver amtskreds prioriterer de opstillede kandidater, og at denne prioritering har indvirkning på tildelingen af mandater. Anmeldelsen af partiliste ændrer den sikre kreds fra en sikker opstillingskreds til en sikker amtskreds. Hvis man kan opnå en høj placering på listen inden for amtskredsens partiliste, er ens valgchancer forbedret væsentligt, men hvilken af opstillingskredsene, man er opstillet i, betyder i dette tilfælde mindre. Hermed forrykkes samtidig partiets indflydelse på, hvem der vælges, fra den lokale kredsbestyrelse til et højere niveau i partiorganisationen, idet det nu ikke længere er tildelingen af opstillingskredse, men i stedet placering på partilisten inden for amtskredsen, der er vigtigst.

Den tredje opstillingsform er sideordnet opstilling, hvor alle partiernes kandidater i amtskredsen er i fuld indbyrdes konkurrence – det er udelukkende de personlige stemmetal, som afgør, hvilke af kandidaterne vælges. Herved bliver alle de personlige stemmer „effektive“. Ved kredsvis opstilling er de personlige stemmer, som afgives på kandidaten fra ens egen kreds „ineffektive“ i den forstand, at kandidaten alligevel ville have fået dem, hvis de var afgivet på partiet, og det er i den situation således udelukkende de personlige stemmer, som afgives på en kandidat fra en anden kreds, der er „effektive“ (Pedersen, 1966: 170). Dette betyder også, at vælgernes indflydelse på personudvælgelsen bliver betragtelig, og derfor kan man hævde, at en kreds for så vidt ikke kan være sikker, når den sideordnede opstilling anvendes (Johansen & Kristensen, 1979: 186).

Lad os studere et eksempel, hvor snakken om den sikre kreds var udbredt i den offentlige debat, nemlig i forbindelse med at Ritt Bjerregaard opgav af sit kandidatur i Otterup-kredsen på Fyn i 1995, da hun tiltrådte som fødevarekommissær i EU. Den unge og dengang ukendte Lotte Bunds-

gaard blev valgt som afløser og som partiets nye folketingskandidat i denne kreds, hvor Socialdemokratiet traditionelt har stået stærkt, ikke mindst i Ritt Bjerregaards tid. Ved det efterfølgende folketingsvalg i 1998 „bragede“ Lotte Bundsgaard ind i Folketinget, valgt som nummer et ud af seks socialdemokratiske folketingsmedlemmer fra Fyns amtskreds. Umiddelbart synes dette at illustrere, at Otterup-kredsen er en virkelig sikker socialdemokratisk kreds, og at Lotte Bundsgaard ved at få tildelt/have tilkæmpet sig netop denne kreds opnåede en yderst favorabel position i forbindelse med valget. Her skal det dog bemærkes, at Socialdemokratiet ved dette valg også på Fyn benyttede sideordnet opstilling. Dette betyder, at det er de personlige stemmetal, der afgør, hvem der får de mandater, partiet tildeles. Og det var netop her, Lotte Bundsgaard viste sig at stå vældigt stærkt, idet hun (som førstegangskandidat) med ikke færre end 17.598 personlige stemmer var den person på Fyn, der fik flest personlige stemmer (og niendeflest i hele landet). Med den valgte opstillingsform er det disse personlige stemmer, som resulterede i det sikre mandat – ikke at det netop var Otterup-kredsen, hun var opstillet og nomineret i.

En anden forklaring kunne være, at nogle kredse er bedre end andre til at understøtte deres kandidat i kredsen. Lotte Bundsgaard fik 83 pct. af de personlige stemmer afgivet på socialdemokratiske kandidater blandt Otterup-kredsens vælgere, hvilket var højt. Men andre kandidater kunne også være med her, eksempelvis Grete Schødts i Svendborg-kredsen med 78 pct. og Frederik Nørgaard i Nyborg-kredsen med 59 pct. Den store forskel på Lotte Bundsgaard og eksempelvis Frederik Nørgaard (som ikke opnåede valg) var imidlertid, at Lotte Bundsgaard fik flotte personlige stemmetal også i de andre kredse, således hentede hun faktisk 74 pct. af sine personlige stemmer uden for Otterup-kredsen. Modsat formåede Frederik Nørgaard ikke at følge „sejren“ i Nyborg-kredsen op på resten af Fyn – kun ti pct. af hans personlige stemmer blev hentet i de otte andre kredse. Hvorfor Lotte Bundsgaard så fik så mange stemmer i Otterup-kredsen og især på resten af Fyn, er et åbent spørgsmål. Men der kan da have ligget en „psykologisk“ fordel i at have overtaget en kreds, der i manges øjne (fejlagtigt) var en sikker kreds. At have „overtaget“ Ritt Bjerregaards kreds, og endda med anbefaling fra samme, kan også have medvirket til den høje profil og de mange stemmer.

Det mere overordnede spørgsmål om, hvem der har indflydelse på den personelle selektion ved de forskellige opstillingsformer, er søgt samlet op i figur 2.3.

FIGUR 2.3.

Indflydelse de politiske partier vis-a-vis vælgerne på den personelle selektion ved forskellige opstillingsformer, samt en bedømmelse af eksistensen af sikre kredse ved hver af formerne

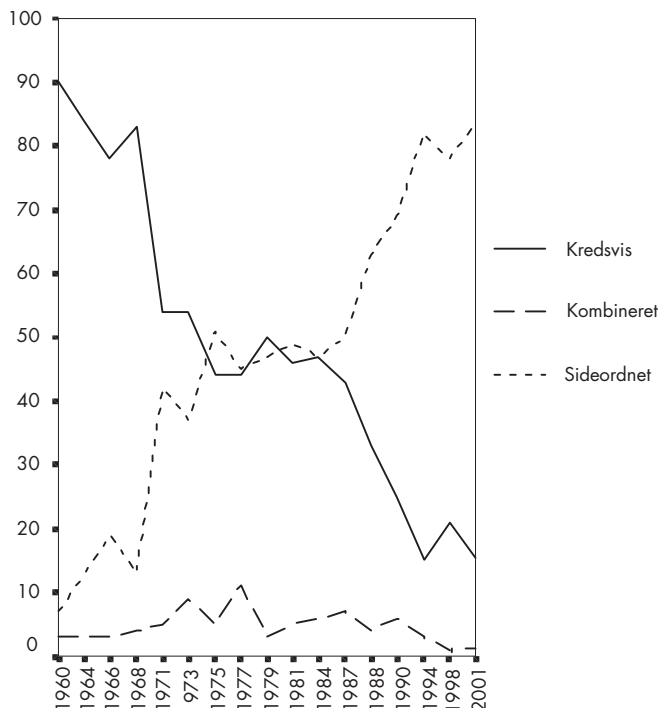
	INDFLYDELSE		SIKKER KREDS	
	Aktør	Niveau	Eksistens	Niveau
Flertalsvalg i enkeltmandskredse	Parti	Opstillingskreds	Ja	Opstillingskreds
Kredsvis opstilling	Parti	Opstillingskreds	Ja	Opstillingskreds
Kredsvis opstilling med partiliste	Parti	Amtskreds	Ja	Amtskreds
Sideordnet opstilling	Vælgere	(Amtskreds)	Nej	(Amtskreds)

I lyset heraf må en empirisk vurdering af eksistensen af sikre kredse tage hensyn til to forhold, nemlig for det første, hvor udbredte de forskellige opstillingsformer er i praksis, og for det andet, i hvor høj grad vælgerne stemmer personligt – og på hvilken måde de gør det. Frem til 1920 var opstillingsformen jo givet, og i perioden frem til 1960 var billedet, at langt de fleste partier anvendte kredsvis opstilling. Vælgerne stemte i et vist omfang personligt, men især i begyndelsen var ganske få af disse personlige stemmer effektive (på en kandidat fra en anden opstillingskreds), således ved valget den 21. september 1920 kun otte pct. (Danmarks Statistik, 1921: 25). Ved valget i 1960 stemte 45 pct. af vælgerne personligt, de 14 pct. var effektive personlige stemmer (Pedersen, 1966: 174). I figur 2.4 er for perioden 1960–2001 angivet fordelingen på opstillingsformer. Som sagt er billedet mere nuanceret end ovenfor angivet, hvor der blev skelnet mellem tre former, og i tabellen er der således angivet, hvis der anvendtes en form for kombineret opstilling, ligesom andelen af partilister er opgjort blandt alle lister.

Det ses af figur 2.4, at der er sket en markant ændring i de af partierne valgte opstillingsformer i løbet af de sidste fire årtier. Hvor det i starten af perioden var den kredsvis opstilling, der var totalt dominerende, er det nu den sideordnede opstillingsform. Udviklingen over mod sideordnet opstilling tog for alvor fart ved valget i 1971, hvilket må formodes at være et direkte resultat af, at man i 1970 ændrede valglovgivningen, så det nu er muligt at foretage en sideordnet opstilling med kredsvis nominering, hvilket betyder, at den person, der er nomineret i hver af opstillingskredsene, kommer til at stå øverst på stemmesedlen i netop vedkommendes kreds.

FIGUR 2.4.

Anvendte opstillingsformer ved folketingsvalgene 1960-2001. Pct.

Kilde: Danmarks Statistik, valgstatistikken (diverse årgange).

Udviklingen er fortsat lige siden og er igen blevet forstærket mod slutningen af 1980'erne, hvor en række mindre partier, der ellers havde svoret til den kredsvis opstilling, ikke længere stillede op. I relation til brug af partiliste har andelen været konstant omkring en fjerdedel af alle lister til og med valget i 1988, hvorefter der skete et markant fald til otte pct. i 1990, og i dag er det kun SF og Enhedslisten, som i nogle amter anvender denne opstillingsform. Hvad angår de personlige stemmer, er der ikke sket den store forandring – efter et fald i 1960'erne steg den personlige stemmeprocent ved valget i 1971 til 50 pct., som den har ligget omkring siden (i 2001 var den 47).

Det kan konkluderes, at det i langt de fleste tilfælde ikke længere giver mening at tale om sikre kredse. De politiske partier (minus SF og Enhedslisten) har taget ideen om sideordnet opstilling til sig, og det betyder, som eksemplet omkring Lotte Bundsgaard illustrerede, at enkelte opstil-

lingskredse ikke kan kvalificeres som værende sikre kredse. Dette betyder på ingen måde, at der ikke kan være betydelig kamp om, hvem der skal opstilles hvor. Især i de små partier er det ikke ligegyldigt, hvilken amtskreds man opstilles i. Og fortsat kan det jo være en stor fordel at finde en kreds, hvor den lokale partiforening har tradition for at lægge et betydeligt arbejde i sagen.

Mere overordnet betyder dette også en ændring i magtforholdet mellem de politiske partier og vælgerne, idet vælgerne nu har overtaget noget af den indflydelse, de politiske partier havde på personudvælgelsen. Vælgerne har nu i højere grad end tidligere direkte indflydelse ikke bare på, hvilke partier der får hvor mange sæder i Folketinget, men også på, hvilke personer som skal indtage disse pladser. Eller mere præcist udtrykt: Indflydelsen er blevet øget for den halvdel af vælgerne, der på valgdagen vælger at bruge deres mulighed for ikke bare at foretrække et parti, men også en person.

PARACHUTAGE

Efter denne ekskurs om de sikre kredse vil vi vende tilbage til det geografiske mønster i folketingsmedlemmernes indvalg. Hensynet til en fri og/eller en sikker kreds kan få kandidaterne til at opstille i en kreds, hvor de ikke selv bor. I den internationale litteratur benævnes dette fænomen *parachutage* (Ranney, 1981: 100; Thiébault, 1988: 83ff). Hvis den gode kreds ikke lige byder sig tæt på ens bopæl eller tæt på hovedstaden, lader den unge håbefulde kandidat eller ministeren, der ikke sidder i Folketinget, sig „skyde ud med faldskærm“ til et sted i provinsen, hvor mulighedsstrukturen virker mere gunstig (se i øvrigt Pedersen et al., 2004).

Vi vil nu tegne et groft billede af denne trafik, og til det formål vil vi for overskuelighedens skyld opdele landet i fem regioner (i stedet for de 103 opstillingskredse eller 17 amts- og storkredse). De fem områder er søgt udformet, så de opfanger en traditionel center-periferidimension (Rokkan, 1970), om end man naturligvis kan diskutere, hvorvidt det er relevant at tale om periferi i et land af Danmarks størrelse. Opdelingen er en tilpasset version af en opdeling foretaget af Pedersen (1975), og de fem områder, som landet er delt op i, er København (Søndre, Østre og Vestre storkredse), øvrige hovedstadsområde (København, Frederiksborg og Roskilde amtskredse), øvrige Sjælland og Fyn (Vestsjællands, Storstrøm og Fyn amtskredse), Østjylland (Vejle og Århus amtskredse) og periferien (Bornholm, Sønderjylland, Ribe, Ringkøbing, Viborg og Nordjylland amtskredse).

På baggrund af de fem regioner er det i tabel 2.3 opgjort, hvor mange folketingsmedlemmer der gennem tiderne har boet, henholdsvis opnået deres første indvalg, i hver af disse regioner. Tabel 2.3 afslører betydelige forskelle mellem regionerne. Blandt dem, der boede i periferien ved første indvalg, er der ingen, der opnåede deres første indvalg i København, og i alt kun otte pct. opnåede indvalg uden for periferien. Modsat i København, hvor der stort set kun vælges folk, der bor i København (83 pct.), men hvor der herudover også er en betydelig „eksport“ ud i landet. Således er det hele 56 pct. af de ved første indvalg bosiddende i København, der blev indvalgt i en kreds uden for København.

Tabel 2.3 fortæller igen, at det er en betydelig andel af folketingsmedlemmerne, der opgjort på region bor samme sted, som de indvælges, nemlig de 74 pct. som optræder i diagonalen fra øverste venstre til nederste højre hjørne i tabel 2.3 (foretages samme opgørelse på amtskreds-niveau er det tilsvarende 67 pct.). Studeres resten, viser det sig imidlertid, at der er væsentlig flere, som indvælges længere væk fra København, end de bor (20 pct. under den nævnte diagonal i tabel 2.3), end der er medlemmer, som indvælges tættere på København, end de bor (seks pct. over den nævnte diagonal i tabel 2.3). Det er altså mere udbredt, at man med succes søger udad i landet efter en kreds end „indad“ mod hovedstaden.

TABEL 2.3.

Region, hvor folketingsmedlemmet boede ved første indvalg, og region for første indvalg for nyvalgte medlemmer til Folketinget 1849-2001

STED FOR FØRSTE INDVALG	BOSTED VED FØRSTE INDVALG					TOTAL
	I	II	III	IV	V	
København (I)	221	35	5	6	0	267
Øvrige hovedstadsområde (II)	71	190	11	3	4	279
Øvrige Sjælland og Fyn (III)	110	42	351	9	14	526
Østjylland (IV)	51	16	11	295	27	400
Periferien (V)	46	33	12	43	486	620
Total	499	316	390	354	531	2092

Note: De fem regioner er afgrænset som følger: København – Søndre, Østre og Vestre Storkredse; Øvrige hovedstadsområde – København, Frederiksborg og Roskilde Amtskredse; Øvrige Sjælland og Fyn – Vestsjællands, Storstrøm og Fyn Amtskredse; Østjylland – Vejle og Århus Amtskredse; og Periferien – Bornholm, Sønderjylland, Ribe, Ringkøbing, Viborg og Nordjylland Amtskredse.

Som sagt udgør København i sig selv et særligt område. Derfor vil vi i den videre analyse af *parachutage* anvende den ovenfor nævnte trekant med spidserne i kredsen, hvor man vælges, kredsen, hvor man bor, og København (hvor Folketinget ligger). Logisk eksisterer der fem forskellige kombinationsmuligheder af disse tre geografiske steder, idet de indbyrdes kan være overlappende eller forskellige som anført i tabel 2.4.

Også når analyseniveauet er de fem regioner fra tabel 2.3, eksisterer der et mønster, hvor ganske mange af folketingsmedlemmerne (74 pct.) er „lokale“, dvs. indvalgt i samme region, som de bor. Det ses imidlertid også, at der eksisterer *parachutister* i dansk politik – dvs. folk, der må tage en kreds længere væk. I den internationale litteratur påpeges det, at disse parachutister ofte adskiller sig ved enten at være yngre, veluddannede fremadstormende folk, eller personer, der er blevet udnævnt til ministre, og som efterfølgende gerne vil indvælges i parlamentet (Thiébaud, 1988). I tabel 2.5 er de forskellige typer af lokale og parachutister derfor kombineret med alder, uddannelse og eventuel tidligere karriere som minister.

Tabel 2.5 viser, at der blandt de yngre folketingsmedlemmer findes flere, der har måttet tage turen til en kreds, der ikke ligger i den region, hvor de ved første indvalg selv boede, end der findes blandt de ældre førstegangsendvalgte. Og en hyppig form for *parachutage* består i, at københavnere må stille op et sted i provinsen. Samme mønster genfindes blandt akademikerne. Endelig ses det, at fænomenet er mere udbredt blandt personer, der besidder en ministerpost allerede inden første indvalg, end blandt personer, der ikke har en ministerpost på visitkortet. Kun omkring en tredjedel (34 pct.) af de

TABEL 2.4.

Fordeling blandt indvalgte folketingsmedlemmer 1849-2001 i relation til, i hvilken region^a de boede, og hvilken region de indvalgtes fra ved deres første indvalg. Pct.

KOMBINATION	BENÆVNELSE	FORDELING
Bor = valgt = København	Lokal (hovedstad)	11
(Bor = valgt) ≠ København	Lokal (provins)	63
(Bor = København) ≠ valgt	Parachutist (udad)	13
Bor ≠ valgt ≠ København ≠ bor	Parachutist (rundt)	11
Bor ≠ (valgt = København)	Parachutist (indad)	5
I alt		100

a. Opgjort på baggrund af en opdeling af landet i fem regioner – se note til tabel 2.3. N=2.092.

TABEL 2.5.

Medlemmerne af Folketinget 1849-2001 og deres geografiske tilhørsforhold ved første indvalg.^a Opdelt efter alder, uddannelse, om de var ministre før første indvalg, og hvilken periode de første gang blev valgt. Pct.

	ALDER			UDDANNELSE			MINISTER		PERIODE			
	18-39	40-59	60+	Folkeskole	Student	Akademiker	Ja	Nej	1849-1918	1920-1943	1945-1968	1971-2001
Lokal (hovedstad)	9	11	14	8	11	16	14	11	10	13	15	8
Lokal (provins)	58	66	69	72	55	47	20	64	66	51	57	69
Parachutist (udad)	18	12	5	8	14	25	37	13	17	17	11	7
Parachutist (rundt)	12	10	9	11	16	9	27	10	7	18	14	12
Parachutist (indad)	3	2	4	1	4	3	2	2	1	1	3	4
I alt	100	101	101	100	100	100	100	100	101	100	100	100

a. For en nærmere beskrivelse af typerne se tabel 2.4. N=2.092.

medlemmer, der var minister inden første indvalg, er „lokale“ kandidater, mod tre fjerdedele (75 pct.) blandt ikke-ministre.

Også her kan det tidsmæssige perspektiv være interessant at inddrage, hvorfor der i tabel 2.5 også er inkluderet en opsplitning på perioder. Tesen kunne her igen være, at en modernisering vil føre til mindre geografisk bundethed (og herunder altså mere *parachutage*), og at en professionalisering af hvervet vil give sig udslag i flere personer (typisk fra hovedstaden), der lader sig vælge fra en lokalitet, hvor de ikke selv bor (og altså igen mere *parachutage*). Tabel 2.5 viser imidlertid ikke en sådan udvikling. Det samlede billede af hele forløbet er forholdsvis stabilt.

KREDSENS FORTSATTE BETYDNING ?

Vi vil i dette afsnit ikke forsøge at vurdere kredsens fremtidige rolle, da kredsens betydning afhænger af forskellige institutionelle forhold, hvis eventuelle udvikling det kan være vanskeligt at forudsige. Således var Kjeld Winding nok også lidt for hurtigt ude, da han for et halvt århundrede siden konkluderede:

Valgloven af 1920 reducerede de gamle enkeltkredse til opstillingskredse; med valgloven af 1948, der ophæver forbindelsen mellem antallet af kredsmandater og antallet af opstillingskredse, synes der kun at være skyggen igen af de gamle kredse, og dermed ophører i en vis forstand kredsens historie (Winding, 1950a: 23).

Opstillingskredsene eksisterer endnu, og de spiller stadig en rolle i forbindelse med opstillingen. Der vil således fortsat eksistere et bånd mellem det enkelte folketingsmedlem og hans eller hendes kreds. Men dette bånd vil jo først og fremmest eksistere i forhold til medlemmerne af den lokale partiorganisation. Vi ved ikke, hvordan det egentlig virker ind på den politiske repræsentation, at medlemmet har fået en dobbelt relation – til opstillingskredsen og til amtskredsen. Før 1920 kunne man for enhver dansker pege på den person, som var vedkommendes folketingsmand – det kan man ikke længere. Enhver vælger kan nu pege på flere personer, som kunne beskrives som den lokale folketingsmand m/k. Denne ændring skal i øvrigt ikke bedømmes normativt her, da man både kan argumentere for, at det svækker den enkelte vælgers geografiske repræsentation, at den lokale repræsentant ikke længere så entydigt kan identificeres, men også omvendt kan argumentere for, at det kan styrke repræsentationen, da flere

vælgere nu kan identificere en lokal MF'er fra samme parti som dem selv. Hvor meget geografisk interessevaretagelse, der så efterfølgende finder sted i Folketinget, ved vi som sagt ikke meget om. Vi ved dog, at hensynet til kredsens interesser spiller en væsentlig rolle i folketingsmedlemmernes forestillingsverden (Jensen, 2004)

Da man i Danmark i 1920 overgik fra et flertals- til et proportionalitetsprincip i valglovgivningen, blev den partimæssige proportionalitet ophøjet til øverste „retfærdighedskriterium“. Den geografiske proportionalitet, som hidtil havde indtaget denne position, blev dog langt fra kasseret. Det er lykkedes at inkorporere begge principper, således at der også er næsten perfekt geografisk proportionalitet. Prisen for at bevare den geografiske dimension har været, at den danske valg måde er blevet mere kompliceret og uigen-nemsigtig end de fleste. En af „omkostningerne“ er, at den enkelte vælger på valgdagen ikke kan bruge sin personlige stemme på en ønsket kandidat, som stiller op uden for vælgerens amtskreds. Samme begrænsning er ikke lagt på kandidaterne. Selv om de principielt kan bevæge sig geografisk, har vi dels konstateret, at det er kandidater med lokal tilknytning, der dominerer billedet, dels, og nok så overraskende, at den lokale tilknytning er steget de senere år, således at niveauet fra Folketingets første perioder er nået igen. Det overraskende ved dette er, at man i forbindelse med samfundsmæssige moderniseringsprocesser netop ofte påpeger en tendens til de-territorialisering (Jørgensen & Klausen, 2002).

Vi kan ikke lade være med afslutningsvis at pege på, at den i 2004 vedtagne kommunale strukturreform vil tvinge Folketinget til at ændre grænserne for såvel opstillings- som amtskredse. Der vil herved blive ændret ved nogle territoriale identiteter og nogle magtforhold, inden for såvel som mellem partierne. Den geografiske dimension af Folketingets rekruttering vil blive dybtgående påvirket, men hvordan og med hvilken effekt? Der er et behov for yderligere forskning og udredning på dette felt.

MF'ERNES UDDANNELSES- OG ERHVERVSMÆSSIGE BAGGRUND

SOCIAL STRATIFIKATION

Ligesom det i forrige kapitel blev hævdet, at geografi er den politiske repræsentations „ur“-variabel, skal det her postuleres, at de politiske kampe i den periode, der er inkluderet i denne fremstilling, har været tilført aspekter af og måske ligefrem været domineret af klassemæssige skillelinjer. Den politiske repræsentation har naturligvis fulgt med i denne udvikling, således at politikerne ud over at repræsentere geografiske interesser har skullet varetage klassemæssige synspunkter. En tendens, der illustreres af, at de politiske partier, der i dag som sagt udgør omdrejningspunktet for den politiske repræsentation, jo netop efter deres konsolidering var klasseparter (Pedersen, 1989; Katz & Mair, 1995). I dag er partierne i relation til vælgerkorps ikke på samme måde skarpt opdelt efter klasse, hvilket nok også er påvirket af, at classeskellene er, om ikke blevet mindre, så i hvert fald vanskeligt identificerbare efter objektive kriterier. I det hele taget kan klassebegrebet (og den entydige indplacering af folk i klasser) være vanskeligt at få hold på. Overordnet skelnes der ofte mellem en marxistisk og en weberiansk tilgang til klassebegrebet (Etzioni-Halevy, 1997: xxvii). Ifølge den marxistiske tilgang tager klassesdelingen sit klare udgangspunkt i produktionen og ejerskabet til produktionsmidlerne (herunder jorden), og det er således især folks erhvervsmæssige baggrund, der er bestemmende for, om de tilhører borgerskabet eller arbejderklassen. Den weberianske tilgang er mere inklusiv, idet også forhold som økonomisk formåen, familieboggrund, etnisk tilhørsforhold og ikke mindst uddannelse kan danne boggrund for den sociale stratifikation.

Det er ikke hensigten at forfølge diskussionen af klassebegrebet yderligere. Dette er ikke stedet for den endelige identifikation af en overklasse, middelklasse og underklasse og en efterfølgende indplacering af folk i sådanne kategorier. Opmærksomheden skal dog henledes på, at politiske eliter traditionelt anses for at være meget middelklasseagtige – det er sjældent fra

samfundets top eller bund, at man typisk henter parlamentarikere, men fra middelklassen (Seligman, 1971: 5; Norris, 2004: 13). Dog er det nok oftest fra den højere del af middelklassen, eller som det er udtrykt „den første blandt ligemænd“ (Thorsen, 1947: 124). Man vælger oftest „a man who stands out a little from his neighbours but not so much that he seems remote and unapproachable“ (Dahl, 1961: 179).

Vi vil ikke analysere det eventuelle samlede klassesilhørsforhold blandt de danske folketingsmedlemmer, men i stedet tage to variable ud, som er særdeles betydende for den sociale stratifikation, nemlig uddannelse og erhvervmæssig baggrund. Det giver i øvrigt ganske god mening at behandle disse to variable i samme kapitel, da det jo netop må forventes, at der på individniveau er en høj grad af sammenhæng mellem ens uddannelse og ens job. Analysen vil forsøge at afdække, hvorvidt folketingsmedlemmerne især kommer fra særlige erhvervmæssige segmenter – og ikke mindst, om der over tid er sket ændringer i, hvilke forudgående beskæftigelser MF'erne rekrutteres fra. Men først skal der stilles skarpt på deres uddannelsesmæssige baggrund.

EN INTELLEKTUEL POLITISK ELITE?

Lige siden Platon har man haft ideer om, at „how a nation is ruled depends on how its rulers are trained“ (Putnam, 1976: 94). Nu findes der ikke nogen særlig uddannelse, hvor man kan læse til politiker – det antages normalt, at man bedst lærer det politiske håndværk netop ved at deltage i politiske aktiviteter. Ja, Robert Louis Stevenson gik så langt som til at sige, at „Politics is perhaps the only profession for which no preparation is thought necessary“ (Stevenson citeret i Jay, 1997). Formel skoleuddannelse kan imidlertid tænkes at være en behændig genvej til at tilegne sig faglig viden, analytiske evner, formuleringsevner osv., som, jf. kapitel 1, kan være værdifulde kreditter at have med sig i det udskilningsløb, der foregår i den politiske rekrutteringsproces. Det hævdes i mange sammenhænge, at uddannelse af borgerne er en nødvendighed i bestræbelserne på at opbygge et stabilt demokrati, da netop skoleuddannelse sætter borgerne i stand til at agere aktivt i de demokratiske processer. En rigtig Erasmus Montanus-argumentation ville her være, at de højtuddannede derfor må have lært så meget, at de er bedre til at varetage udvalgte politiske poster end mindre uddannede borgere. Denne måde at sætte tingene på spidsen skal ikke kun opfattes som spøg, idet det jo kunne hævdes, at højtuddan-

nede vil have en fordel i de politiske processer, hvor der måske skal læses og forstås store stofmængder, argumenteres mod „saglige“ teknokrater, snakkes makroøkonomiske strategier eller tages stilling til komplicerede juridiske aspekter vedrørende EU's forfatningsspørgsmål. At tankegangen i ramme alvor ofte blev ytret i det 19. århundrede, bl.a. i nationalliberale kredse, nævnes for en ordens skyld.

Omvendt ligger det også dybt i manges forståelse af demokratiet, at politik ikke kun skal være for personer med en høj uddannelsesmæssig baggrund – at politik også handler om andre kompetencer og erfaringer end dem, der kan hentes igennem formel skoleuddannelse. En traditionel uenighed i repræsentationsteori, jf. kapitel 1, går på, hvorvidt vi i vores udvælgelse af politikerne skal gå efter „rigets bedste mænd“, eller om det i højere grad skal være „et spejlbillede af befolkningen“, som der skal sigtes efter (Kjær, 2000: 268). Et muligt kompromis i denne disput kan være, at man på den ene side anerkender og accepterer, at politiske eliter stort set altid vil være skævt sammensat i forhold til den vælgerbefolkning, der har valgt dem (Putnam, 1976: 21), men så til gengæld stille krav om, at systemet i det mindste er så åbent, at det potentielt er muligt for alle at få del i magten (Lasswell, citeret i Eulau, 1976: 22). Der har tidligere eksisteret ret hårde formelle krav til kandidaterne til et sæde i Folketinget, idet de skulle være mænd, mindst 25 år, ikke tidligere have modtaget fattighjælp osv., men i dag er der kun alderskriteriet tilbage (og det er endda sænket til 18 år). Parallelt hermed kunne man imidlertid også forestille sig, at der på rekrutteringsprocessens efterspørgselsside eksisterede mere uformelle „krav“ til eksempelvis kandidaternes uddannelse.

På den ene side kan man godt have en demokratisk fordring om, at folketingsarbejdet i princippet skal kunne varetages af en enhver borger, men samtidig i hvervet indbygge opgaver, der gør, at også et vist niveau af formel skoleuddannelse i rekrutteringsprocessen vil blive anset for et gode. Således blev det da også allerede lige efter 2. verdenskrig forudsagt, at

... der vil sikkert i Fremtidens Rigsdagsarbejde blive megen Brug for den grundige teoretiske Uddannelse som et Supplement til den solide praktiske Indsigt, der allerede saa smukt er repræsenteret paa vor Rigsdag (Thorsen, 1947: 133).

Er folketingsmedlemmerne så højt uddannede, og har billedet ændret sig over tid i retning af en akademisering af Folketinget? Efter valget i 2001 var det to tredjedele af MF'erne, som havde en studentereksamen, heraf

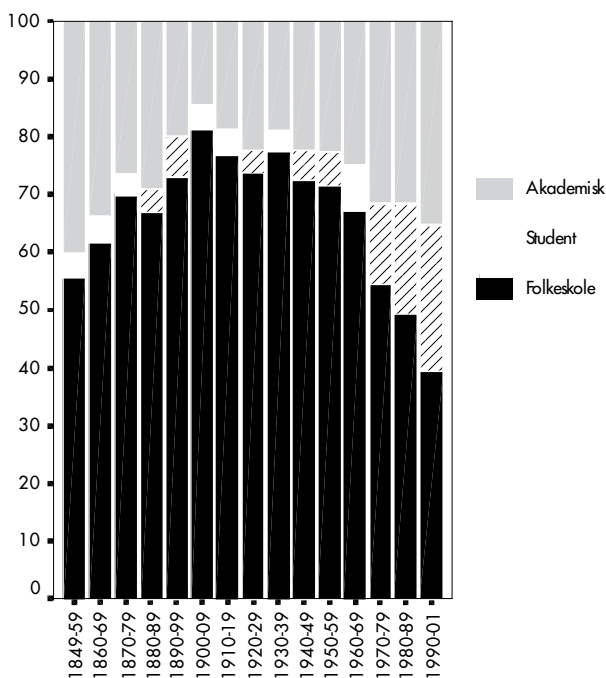
var det 37 pct. af alle medlemmer, som også havde afsluttet en akademisk uddannelse (defineret som opnåelsen af en kandidatgrad). De tilsvarende tal for befolkningen som helhed er, at en fjerdedel har en studentereksamen, og under en tiendedel har en akademisk uddannelse. Der er således ingen tvivl om, at uddannelsesniveaut blandt Folketingets medlemmer er ganske højt, hvis man sammenligner med befolkningen. Omvendt er andelen af akademikere i Folketinget faktisk en del lavere end i mange af vores europæiske nabolande (Cotta & Best, 2000: 508). Og det er fortsat 63 pct. af MF'erne, der ikke har en akademisk uddannelse, hvilket jo i hvert fald indikerer, at karrieremulighederne så sandelig er til stede også for ikke-akademikere. Man kan derfor godt tale om parlamentarikere, der er bedre uddannede end gennemsnitsdanskere, men ikke om en kraftigt akademiseret politisk elite.

I en tilsvarende analyse af uddannelsesniveaut i Folketinget konkluderes det da også, at „det mest overraskende er imidlertid, at niveaut ikke er højere, og at det ikke er steget mere“ (Christiansen et al., 2001: 56). For så vidt angår udviklingen i uddannelsesniveaut, bides der altså mærke i, at stigningen i andelen af akademikere har været overraskende begrænset. Det er en sammenligning af andelen af akademikere i Folketinget i henholdsvis 1932, 1963 og 1999, der ligger til grund herfor, men det interessante er, at når man i det hele taget har kunnet finde en stigning, så skyldes det, at man har fokuseret på netop denne periode – i Folketingets første leveår var andelen af akademikere nemlig endnu højere og faktisk højere end i dag. Således var det hele 58 pct. af MF'erne valgt i 1849, der havde en akademisk uddannelse (igen defineret som opnåelsen af en kandidatgrad). Den uddannelsesmæssige fordeling opgjort pr. tiår er illustreret i figur 3.1.

Figuren understreger at der har været en stigning i folketingspolitikernes uddannelsesniveaut i de seneste årtier, men at denne stigning afløste en generelt faldende tendens. Således er vi nu ved at vende tilbage til det højt uddannede folketing, vi kendte i midten af det 19. århundrede. Som yderligere illustration af, at vi ikke i dag befinder os på en særegen uddannelsesmæssig top, kan i øvrigt nævnes antallet af doktorgrader. Vi finder blandt de 2.133 personer, som til dato har været indvalgt i Folketinget, i alt 49 personer med en dansk doktorgrad, folk som Edvard Brandes, Hartvig Frisch og Ole Espersen. I det første folketing i 1849 var det faktisk hele fem pct. af medlemmerne, der havde en doktorgrad – i det nuværende folketing er det 0,6 pct., idet det nemlig „kun“ er dr.phil. Per Stig Møller (C), der er i besiddelse af graden.

FIGUR 3.1.

Folketingsmedlemmernes uddannelsesmæssige baggrund. Pct.

Der skal knyttes en enkelt yderligere kommentar til selve stigningstakten i MF'ernes uddannelsesniveau i de allerseneste år. Det kunne nemlig hævdes, at ovenstående analyse ikke vil kunne opfange, hvis der helt aktuelt er en mere dramatisk stigning i gang i relation til de krav, der i rekrutteringsprocessen stilles til parlamentarikerens uddannelsesniveau. Som omtalt i kapitel 1 kan træghed i den personelle cirkulation forårsaget af høje genvalgsrater medføre en forsinkelse i det tidspunkt, hvor ændrede rekrutteringsbetingelser lader sig aflæse i de tegnede profiler af den samlede gruppe af MF'ere. I relation til uddannelse lader en sådan mekanisme imidlertid ikke til at øve væsentlig indflydelse på billedet. I så fald skulle uddannelsesniveautet blandt de nyvalgte medlemmer til Folketinget være væsentligt højere end blandt de allerede indvalgte, men dette er ikke tilfældet. Studeres valgene siden 1990, er det således 64 pct. af de nyvalgte, der har mindst en studentereksamen, mens det tilsvarende tal blandt de allerede siddende medlemmer er 59 pct., hvilket ikke kan betragtes som en dramatisk forskel. Andelen, der kan pryde

sig med en studenterhue, er højere i Folketinget end i befolkningen som helhed, men det er fortsat også i praksis muligt at komme ind i Folketinget uden at have en skoleuddannelse ud over folkeskoleniveau.

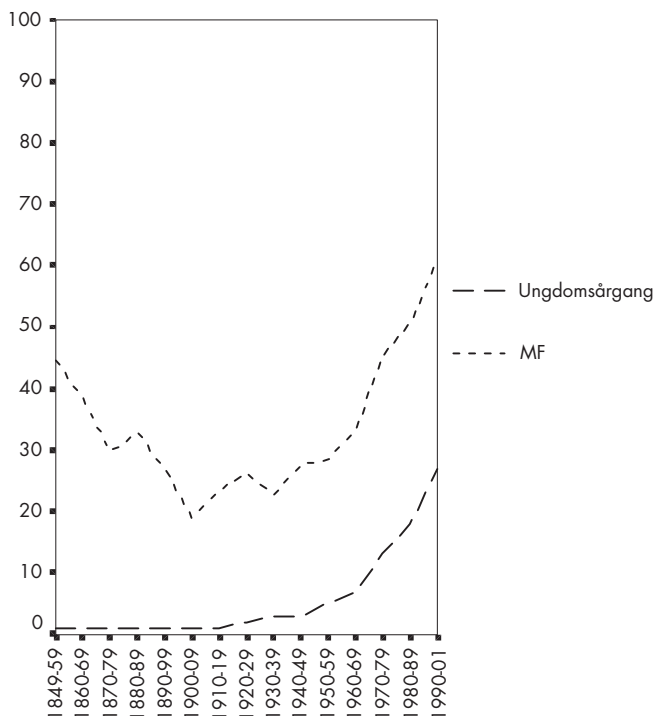
Hidtil har vi først og fremmest i den dynamiske analyse set isoleret på uddannelsesprofilen i Folketinget, men for dels at kunne diskutere mulige årsager til denne udvikling, dels for at kunne inddrage det i diskussionen af parlamentarikernes evne til at afspejle befolkningen i sociodemografiske termer, skal udviklingen i uddannelsesniveaet sammenholdes med den generelle uddannelsesmæssige udvikling i det danske samfund. Som i så mange vestlige lande har der jo især i den sidste del af den beskrevne periode været en kraftig vækst i andelen af befolkningen, som gennemfører en uddannelse ud over folkeskolen. Der findes tilbage i tid ikke præcise opgørelser over, hvor stor en andel af befolkningen der havde gennemført eksempelvis en gymnasial uddannelse, men der eksisterer en opgørelse af, hvor stor en andel af en ungdomsårgang der i forskellige år har gennemført en gymnasial uddannelse. Disse tal er i figur 3.2 stillet over for andelen af folketingsmedlemmer med en studentereksamen.

De to kurver i figur 3.2 kan således ikke direkte sammenlignes, da det ikke er andel studentereksamener i befolkningen, men blandt en aktuel ungdomsårgang, der er målt. Stigningen på kurven for ungdomsårgangen skulle således forskydes mod højre for at kunne afbilde den samlede befolknings uddannelsesniveau. Selv med disse forbehold illustrerer figur 3.2 dog, hvorledes Folketinget i relation til uddannelsesniveau er kommet til at afspejle befolkningen i højere og højere grad. I starten var Folketinget væsentligt bedre uddannet end befolkningen, men andelen af folketingsmedlemmer med en studentereksamen faldt herefter. Og da andelen begyndte at stige igen, var det på et tidspunkt, hvor uddannelsesniveaet generelt var stigende i befolkningen, så samlet set har vi i dag et folketing, der, selv om det stadig er relativt godt uddannet, ligner befolkningen væsentligt mere end tidligere.

Et interessant spørgsmål er nu, hvorfor udviklingen i MF'ernes uddannelsesniveau har været som beskrevet. I den forbindelse er det foreslået, at ændringer i parlamentarikeres sociodemografiske profil, i hvert fald delvist, kan være afstedkommet af ændringer i partisystemet (Pedersen, 1976; 2000). En sådan partisystemeffekt vil kunne opstå, hvis de forskellige partier har forskellige erhvervs- og dermed også uddannelsesmæssige rekrutteringsbaser, og der samtidig sker en forrykkelse af partiernes indbyrdes styrkeforhold. For at undersøge for denne effekt skal uddannelsesprofilen i det

FIGUR 3.2.

Udviklingen i andelen af MF'erne, der har en studentereksamen, sammenholdt med andelen af en ungdomsårgang, der gennemfører en gymnasial uddannelse. Pct.

Kilde: Andelen af en ungdomsårgang, der gennemfører en gymnasial uddannelse (Undervisningsministeriet, 1998: 17).

følgende splittes op på parti, i første omgang for partierne under fireparti-systemet: Det Konservative Folkeparti, Venstre, Det Radikale Venstre og Socialdemokratiet.

PARTIERNES UDDANNELSESMÆSSIGE PROFILER

Der er i dagens folketing betydelige forskelle partierne imellem i relation til MF'ernes uddannelsesmæssige baggrund. I Det Radikale Venstre har alle de ved valget i 2001 indvalgte medlemmer en akademisk grad. I SF har over halvdelen en akademisk grad, i Dansk Folkeparti en syvendedel, mens der i Kristeligt Folkeparti ikke er nogen akademikere i folketingsgruppen. Selv om man altid skal være varsom med procentueringer på så små populationer som disse partigrupper, er forskellene alligevel så mar-

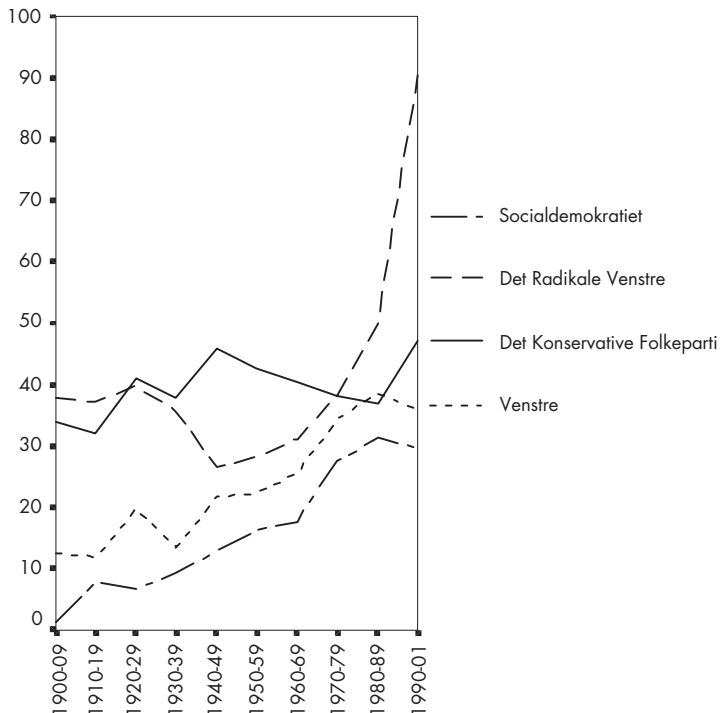
kante, at i hvert fald et parti som Det Radikale Venstre kan udpeges som et udpræget akademikerparti, og Dansk Folkeparti som et parti, der fortsat har ganske få akademikere.

Hvis vi ser på udviklingen over tid for de fire klassiske partier, så viser figur 3.3 udviklingen i andelen af akademikere i hver af disse partiers folketingsgrupper. Det ses, at rangordenen af de fire partigrupper stort set har været den samme i hele perioden – Højre havde flere akademikere end Venstre i det nittende århundrede, og efter de to andre partiers indtræden i Folketinget er det Det Konservative Folkeparti og Det Radikale Venstre, der har ligget højere end Venstre og Socialdemokratiet (i nævnte rækkefølge).

Men selv om rangordningen holder sig over tid, kan partierne jo godt nærme sig eller fjerne sig fra hinanden – blive mindre forskellige eller blive mere forskellige. Teoretisk taler man, jf. kapitel 1, om, at eliter tenderer mod henholdsvis at konvergere eller divergere over tid. Hvis vi ser på udvik-

FIGUR 3.3.

Udviklingen i andel akademikere i udvalgte partiers folketingsgrupper. Pct.

lingen i det 20. århundrede, hvor alle fire partier har været repræsenteret i Folketinget, illustrerer figur 3.3, at der har fundet en betydelig konvergens sted – partierne er kommet til at ligne hinanden mere og mere i relation til akademiseringsgrad. Variationskoefficienten, som giver et standardiseret udtryk for, hvor meget variation der er mellem de fire partier, var 0,7 for perioden 1910–1920, men faldt derefter konstant frem til 1970'erne og 1980'erne, hvor den kun var på henholdsvis 0,1 og 0,2 (variationskoefficienten beregnes som standardafvigelse divideret med gennemsnit for de fire observationer (en pr. parti)). Det skal dog også bemærkes, at i den sidste periode (1990–2001) „fjernede“ partierne sig igen lidt fra hinanden i relation til uddannelse, idet Det Konservative Folkeparti og især Det Radikale Venstre oplevede en stigning, og Venstre og Socialdemokratiet et fald i andelen af akademikere (variationskoefficient = 0,5).

Hvis man i stedet for akademikere ser på hele gruppen af MF'ere med en studentereksamen, er konvergens endnu klarere. I tabel 3.1 er variationskoefficienten for de fire partier Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Venstre vist, og det ses, at forskellen imellem partierne har været under konstant udviskning.

For at vende tilbage til partisystemforklaringen på den ændrede uddannelsesmæssige profil, så viser figur 3.3, at for så vidt angår faldet i uddan-

TABEL 3.1.

Udviklingen i den gennemsnitlige andel med en studentereksamen i Folketingets partigrupper.^a Gennemsnit, standardafvigelse og variationskoefficient.^b Opgjort pr. årti

	GENNEMSUIT	STANDARDAFVIGELSE	VARIATIONSKOEFFICIENT
1910-1919	29,7	21,1	0,7
1920-1929	32,0	20,4	0,6
1930-1939	28,6	20,5	0,7
1940-1949	32,5	24,0	0,7
1950-1959	34,8	20,6	0,6
1960-1969	35,9	15,6	0,4
1970-1979	49,7	10,1	0,2
1980-1989	50,8	10,2	0,2
1990-2001	70,0	15,4	0,2

a. Kun Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Venstre inkluderet. b. Variationskoefficienten er beregnet som standardafvigelse divideret med gennemsnit.

N=4 (Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Venstre).

nelsesniveauet i det 19. århundrede, så er dette ikke forklaringen. Venstres kraftige mandatmæssige fremgang på bekostning af Højre har naturligvis haft som konsekvens, at faldet i denne periode er blevet mere markant, men i begge partier var der især i slutningen af århundredet et fald i andelen af akademikere på tinge. Hvad angår stigningen i det 20. århundrede, så ses det igen, at partierne har gennemløbet en forholdvis ens udvikling – stigningen i Venstre og Socialdemokratiet er nærmest parallel. I de første årtier af århundredet var det Socialdemokratiet (med få akademikere) og Det Radikale Venstre (med mange akademikere), der vandt mandater fra Venstre (med en andel akademikere derimellem), så det kan ikke forklare stigningen. Uden betydning har den markante ændring i styrkeforholdet mellem Venstre og Socialdemokratiet i starten af århundredet naturligvis ikke været. Socialdemokratiets kraftige fremgang kombineret med partiets relativt få akademikere blandt dets MF'ere har betydet, at akademiseringen i denne periode slog lidt langsommere igennem, end den ellers ville have gjort.

Ligesom der i relation til den samlede uddannelsesmæssige fordeling blev foretaget en sammenligning med vælgerbefolkningen, kan det hævdes, at også de enkelte partiers parlamentarikers uddannelsesniveau bør sammenlignes med uddannelsesniveauet blandt netop dette partis vælgere. Hvis Det Konservative Folkeparti har flere akademikere blandt sine MF'ere end Socialdemokratiet, kan det reflektere, at der eksisterer en forskel i uddannelsesniveauet blandt disse to partiers vælgere. I lyset af, at de politiske partier, jf. kapitel 1, er den primære aktør i rekrutteringsprocessen, og at partiernes medlemsskarer er den primære rekrutteringsbase, skal ikke bare vælgerne, men også partimedlemmerne inddrages i denne analyse.

I tabel 3.2 er det for hvert enkelt af de seks største partier opgjort, hvor stor en andel af MF'erne, der har en studentereksamen, og dette er sammenholdt med den tilsvarende andel i henholdsvis partiets medlemsskare og blandt dets vælgere. Der findes ikke nogen statistik over de to sidstnævnte fordelinger, hvorfor henholdsvis partimedlemsundersøgelsen fra 2000 (Bille & Elklit, 2003) og valgundersøgelsen fra 2001 (Goul Andersen & Borre, 2003) er anvendt som grundlag.

Tabel 3.2 viser først og fremmest, at parlamentarikernes højere uddannelsesprofil i forhold til vælgernes ikke primært skyldes, at partimedlemmerne er den primære rekrutteringsbase, og at det er denne gruppe af partimedlemmer, som er højere uddannede end befolkningen. Partimedlemmer har gennemsnitligt et højere uddannelsesniveau end „almindelige“ vælgere

TABEL 3.2.

Andel med studentereksamen blandt MF'ere indvalgt i 2001, partimedlemmer og vælgere opdelt efter parti, samt repræsentativitetsindeks

	ANDEL MED STUDENTEREKSAMEN			REPRÆSENTATIVITETSINDEKS UDDANNELSE ^a	
	MF'ere	Parti- medlemmer	Væl- gere	I forhold til partimedlemmer	I forhold til vælgere
Socialdemokratiet	60	29	23	2,1	2,6
Det Radikale Venstre	100	61	62	1,6	1,6
Det Konservative Folkeparti	81	54	39	1,5	2,1
SF	92	59	56	1,6	1,6
Dansk Folkeparti	32	23	17	1,4	1,9
Venstre	70	33	28	2,1	2,5
I alt ^b	67	37	31	1,8	2,2

a. Repræsentativitetsindeks beregnet som andel blandt MF'ere divideret med andel blandt henholdsvis partimedlemmer og vælgere (Norris & Lovenduski, 1995: 96). b. Beregnet for alle 175 MF'ere.

Kilder: Partimedlemmer (Bille, 2003: 37), vælgere – valgundersøgelsen 2001 (se Andersen & Borre, 2003).

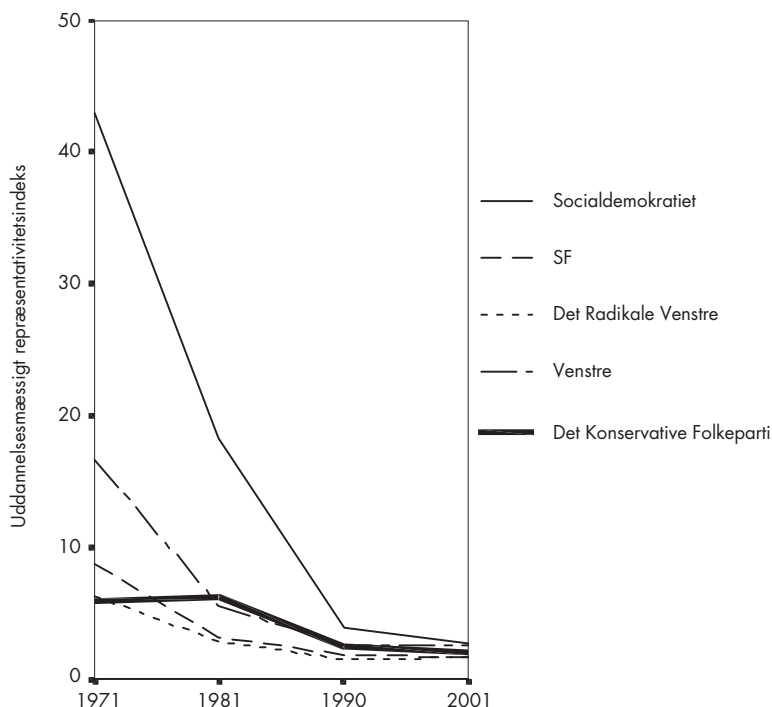
(se også Bille, 2003: 46), men forskellen er ikke markant. Det er således i selektionen til selve det politiske hverv, at den uddannelsesmæssige overrepræsentation opstår.

Den uddannelsesmæssige overrepræsentation ser umiddelbart ud til at være forskellig partierne imellem – eksempelvis har Det Radikale Venstre hele 100 pct. studenter i dets gruppe, mens Dansk Folkeparti kun har 32 pct. Disse forskelle udlignes imidlertid delvis, når fordelingerne sættes i forhold til uddannelsesniveaut blandt partiernes vælgere. I det nævnte eksempel viser det sig faktisk, at Dansk Folkepartis parlamentarikere relativt set er mere veluddannede end partiets vælgere, end tilfældet er inden for Det Radikale Venstre (repræsentativitetsindekset er 1,9 og 1,6 respektive). I øvrigt viser tabel 3.2, at det er de to store partier Socialdemokratiet og Venstre, som afviger mest i forhold til deres respektive vælgerskarer – det er inden for disse partier, at vi finder de, i forhold til partiets vælgere (og medlemmer), bedst uddannede politikere.

Hvad angår udviklingen inden for de enkelte partier, besværliggøres analysen af, at de uddannelsesmæssige fordelinger inden for de enkelte partier ikke kendes for perioden før 1971. Omvendt er der i perioden siden 1971 jo faktisk lavet en surveyundersøgelse blandt vælgerne ved hvert eneste valg.

FIGUR 3.4.

Udviklingen i det uddannelsesmæssige repræsentativitetsindeks^a i perioden 1971-2001

a. Repræsentativitetsindeks beregnet som andel blandt MF'ere divideret med andel blandt vælgere (Norris & Lovenduski, 1995: 96).

Kilde: Valgundersøgelsen 1971, 1981, 1990 og 2001.

Således er der mulighed for at følge udviklingen i den uddannelsesmæssige repræsentativitet for de enkelte partier i perioden fra 1971 til 2001. I figur 3.4 præsenteres repræsentativitetsindekset for uddannelse for de fem større partier, som har været repræsenteret i hele perioden. For overskuelighedens skyld viser figuren kun værdier fra fire af periodens valg.

Figur 3.4 viser, at der er sket markante ændringer i de seneste 30 år i retning af, at partierne er kommet til at ligne hinanden i relation til deres afspejling af deres vælgere uddannelsesmæssige niveau. I 1971 var Venstre og især Socialdemokratiets folketingspolitikere meget langt fra at afspejle deres vælgere, idet politikerne var væsentligt bedre uddannede. Der var ganske få vælgere med en studentereksamen, som stemte på et af disse to partier, men der var alligevel en hel del af politikerne, som var studenter. I løbet af de seneste tre årtier er der i de to partier kommet en større grad

af overensstemmelse, og set i forhold til tidligere må de aktuelle forskelle i repræsentativitet beskrevet i tabel 3.2 karakteriseres som minimale.

PROFESSION POLITIKER

Folks uddannelsesniveau har naturligvis indflydelse på deres erhvervsmæssige karriere, og hvilken stilling de efter endt uddannelse har mulighed for at bestride. Men ligesom der er erhverv, hvor uddannelsesbaggrunden kan variere betragteligt, kan de brede uddannelsesgrupper, som er beskrevet ovenfor, efterfølgende munde ud i ganske forskellige erhvervsmæssige karrierer. I dette afsnit vil det derfor mere detaljeret blive beskrevet, hvad det er for en erhvervsmæssig baggrund, folketingsmedlemmerne møder op med, når de indvælges i Folketinget. Hermed antages det implicit, at MF'erne i det hele taget har en forudgående erhvervskarriere, og at de ikke er netop politikere af profession – en antagelse, der skal ofres nogle få kommentarer.

Når selve politikerhvervet søges beskrevet, skelnes der ofte mellem to overordnede typer politikere, nemlig den professionelle politiker og amatørpolitikeren. Definitionen af professionaliseringsbegrebet er ikke entydig (f.eks. Eliassen & Pedersen, 1978), men et element i professionaliseringsgraden af det politiske hverv er, i hvor høj grad politikerne bliver betalt for deres indsats. Den professionelle politiker får en løn for at bestride det politiske hverv, der gør det muligt for vedkommende at være politiker på fuld tid og således have politik som et egentligt job. Modsat vil politikere i systemer, hvor hvervet ikke honoreres svarende til et almindeligt job, være nødt til at have sin hovedbeskæftigelse andetsteds og altså passe det politiske hverv i sin fritid som amatørpolitiker. I dagens Danmark oppebærer en folketingspolitiker et årligt vederlag på ca. 470.000 kr. (2001), hvorfor vedkommende efter denne snævre definition, og under hensyntagen til dagens lønniveau, må betegnes som professionel politiker. Til sammenligning oppebærer en dansk kommunalpolitiker et vederlag på ca. 70.000 kr. årligt og må derfor betegnes som amatørpolitiker.

Der eksisterer i øvrigt ikke præcise opgørelser over, i hvilket omfang MF'erne så også har Folketinget som eneste arbejdsplads, eller om de beholder deres „gamle“ erhverv i et eller andet omfang (se dog Jensen, 2004: kap. 2). Ansatte i den offentlige administration vil typisk tage orlov fra dette job, mens de sidder i Folketinget. Men der findes eksempler på, at præster, professorer, redaktører m.m. har bibeholdt deres job sideløbende

med arbejdet i Folketinget. Blandt selvstændige erhvervsdrivende kan grænsen til tider være vanskeligere at drage, idet eksempelvis gårdejere jo vil beholde deres landbrug, men i et eller andet omfang må ansætte mere medhjælp. Med den til tider vanskelige grænsedragning i relation til folketingshvervets faktiske status som fuldtidsbeskæftigelse kan det også være vanskeligt præcist at vurdere, i hvilken grad Folketinget som sådan målt på denne måde over tid er blevet mere professionaliseret.

Også aflønningen kan være vanskelig at sammenholde over tid. Dels naturligvis på grund af den almindelige inflationsudvikling, dels fordi aflønningen indtil 1920 var afhængig af antal mødedage. I det første halve hundrede år efter Folketingets etablering var „godtgørelsen“ således seks kr. pr. mødedag, mens det årlige vederlag i 1920 var 4000 kr. (5200 kr. for dem, der boede i provinsen) (Bro, 1949: 304-305). Vurderingen skal dog være, at Folketinget gradvist er blevet professionaliseret i den forstand, at aflønningen i højere grad er kommet til at modsvare den indtægt, folketingsmedlemmerne alternativt ville kunne oppebære på det almindelige arbejdsmarked (Bro, 1949: 304; Eliassen & Pedersen, 1978).

Om en politiker er professionel eller amatør kan imidlertid ikke kun ses som et spørgsmål om, hvorvidt vedkommende har politik som sin fuldtidsbeskæftigelse eller ej. Også motivationerne bag at påtage sig hvervet og måden, hvorpå det efterfølgende udfyldes, kan inddrages. Klassisk i denne sammenhæng er Webers skelnen mellem, om politikerne lever „for“ politik, eller om de lever „af“ politik (Weber, 1919: 84). Amatørpolitikeren antages i denne sammenhæng i fraværet af en væsentlig pekuniær belønning at have politikens indhold og proces som den væsentligste motivation og må derfor naturligt leve „for“ politik. Den professionelle politiker kan tilsvarende have en masse politisk på hjerte, men vedkommende kommer altså også til at leve „af“ politik. Sådanne motivationer – hvad der driver folk i politik – er en anden dimension, der kan anvendes som indikator for, om politikerne er professionelle eller amatører. Således karakteriserer Wilson amatøreren som en politiker, der værdsætter de politiske sejre for deres principielle indhold, mens den professionelle politiker i højere grad glæder sig over de positive effekter, det har på indflydelse, fortsatte karrieremuligheder og slet og ret „the fun of the game“ (Wilson citeret i Czudnowski, 1975: 163).

Endelig kan der naturligvis også knyttes et normativt element til diskussionen om professionalisering. I relation til den økonomiske belønning kan det på den ene side hævdes, at politikerne helst ses at involvere sig i politik, fordi de har noget politisk „på hjerte“ og ikke for „pengenes skyld“.

Omvendt vil kombinationen af et arbejdskrævende politisk hverv og en minimal aflønning medføre, at politik vil have tendens til at blive forbeholdt personer, der er økonomisk uafhængige, hvilket harmonerer dårligt med de demokratiske fordringer til åbenhed i rekrutteringsprocessen til den politiske elite.

Den normative diskussion kan imidlertid ikke udelukkende knytte an til professionaliseringen af politikerhvervet på et isoleret tidspunkt, men også til eksistensen af et politisk karriereforløb som sådan. I indkredsningen af en professionel politiker inddrages nemlig også ofte et tidsmæssigt element, idet forholdsvis lange parlamentariske karrierer ses som et udtryk for professionalisering (Fowler, 1993: 25). Og også det normative syn på længerevarende politiske karrierer kan variere. På den ene side vil politikere, der satser på et længerevarende engagement som folkevalgte, kunne klædes for at være levebrødspolitikere og tænke mere på deres egen politiske karrierevej end på de politiske spørgsmål, de på et givet tidspunkt arbejder med. På den anden side kan det hævdes, at netop denne type politikere med deres satsning på en politisk karriere bliver ramt direkte på deres brød ved et eventuelt valgnederlag, og at dette kan være en væsentlig disciplinerende mekanisme til at sikre, at de er lydhøre over for deres vælgere, mens de sidder i Folketinget.

Hvis den professionelle politiker gør en egentlig politisk karriere, således at politikeren både i en statisk analyse har politik som sin hovedbeskæftigelse og i en dynamisk analyse har politik som sit hovederhverv igennem sit arbejdsliv, kunne man hævde, at der opstår en egentlig politikerprofession. Igen kan man forestille sig forskellige normative syn herpå. En profession af politikere vil kunne bedømmes negativt derved, at politikerne vil være personer uden de erfaringer og uden den indsigt i det omkringliggende samfund, som en ikke-politisk erhvervskarriere vil kunne bidrage med. Omvendt vil en profession af politikere bidrage til, at man også på denne måde vil kunne udnytte fordelene ved arbejdsdelingen, således at nogle personer kunne hellige sig politisk arbejde og virkelig blive specialister ud i dette.

Disse normative spørgsmål skal ikke forfølges nærmere her, ligesom den mere detaljerede beskrivelse af folketingsmedlemmernes politiske karrierer først skal forsøges i kapitel 6. I det følgende skal det imidlertid afklares, om hvervet som folketingspolitiker er en særlig profession derved, at pladserne indtages af personer, for hvem politik er deres primære erhvervskarriere. Som eksempler herpå kan nævnes de to længstsiddende af de nuværende

folketingsmedlemmer, Niels Helveg Petersen (B) og Svend Auken (A). Niels Helveg Petersen kom kort tid efter at være blevet cand.jur. første gang i Folketinget ved valget i 1966 og har siddet der lige siden, kun afbrudt i perioden 1974-1977, hvor han arbejdede som kabinetschef i EF (fra 1. februar 1993 til 20. september 1994 havde han nedlagt sit mandat, mens han var udenrigsminister). Svend Auken blev cand.scient.pol. fra Aarhus Universitet i 1969 og efter at have arbejdet som amanuensis sammesteds, kom han i Folketinget ved valget i 1971 og har siddet der lige siden. Der er altså her tale om to personer, som har haft deres primære erhvervskarriere som folketingspolitikere. Selv om man også tidligere har kunnet finde sådanne karrierepolitikere, viser det sig faktisk, at de i høj grad er undtagelser.

Det er naturligvis vanskeligt præcist at afgrænse, hvordan ens politiske karriere skal have set ud, for at man kan sige, at folketingsarbejdet har været en persons primære erhverv igennem arbejdslivet. Man kunne dog hævde, at det mindst må fordres, at personen er blevet indvalgt til Folketinget i en så forholdsvis ung alder, at der med stor sandsynlighed ikke har ligget nogen væsentlig erhvervskarriere forud, og at vedkommende samlet har været indvalgt i en længere årrække, således at der heller ikke senere i livet har været en civil karriere, der har kunnet konkurrere om at udgøre den samlet set betydeligste karriere. Der er i det følgende foretaget en forsigtig afgrænsning heraf, idet det er fordret, at personen er indvalgt før sit fyldte 35. år, og at personen sammenlagt har siddet i Folketinget i mere end 15 år. Med disse kriterier som udgangspunkt er det ifølge tabel 3.3 kun fem pct. af folketingsmedlemmerne gennem tiderne, der kan betegnes som karrierepolitikere. Fordelingen i tabel 3.3 er i øvrigt forholdsvis stabil over tid

TABEL 3.3.

Folketingspolitikere fordelt efter alder ved første indvalg og det samlede antal år, de har siddet i Folketinget. Pct.

ALDER VED FØRSTE INDVALG	ANTAL ÅR I FOLKETINGET		
	0-15 år	over 15 år	I alt
Under 35 år	9	5	14
35-55 år	57	17	74
Over 55 år	12	0	12
I alt	78	22	100

Note: Medlemmer, der fortsat er medlem af Folketinget, er ikke indregnet.
N=1.955.

– de mindre forskydninger, der findes i relation til karrierepolitikere, er, at der er kommet færre af dem med tiden. I perioden 1849–1898 udgjorde de således seks pct. af alle indvalgte, mens de i perioden efter 1950 kun har udgjort tre pct.

På baggrund af tabel 3.3 må det også vurderes, at det giver mening at beskæftige sig med folketingsmedlemmernes erhvervmæssige baggrund. Tabellen viser, at 14 pct. af MF'erne ved første indvalg har været under 35 år, men i den alder er det jo fortsat muligt at have en vis erhvervs erfaring med sig i bagagen. Ser man på det nuværende folketing, er det ca. ni pct., som må vurderes ikke at have nogen videre erhvervs erfaring ud over deres formelle skoleuddannelse. I næsten alle tilfælde kan der altså identificeres en erhvervmæssig baggrund, og det er den, der skal beskrives nærmere i det nedenstående.

POLITIKERNES ANSÆTTESSEKTOR

I relation til MF'ernes erhvervmæssige baggrund skal det først overordnet undersøges, hvilken sektor de var ansat i, da de første gang blev valgt til Folketinget. I tabel 3.4 er fordelingen vist for det folketing, som valgtes ved valget i 2001. For at kunne vurdere den sociodemografiske repræsentativitet er der sammenlignet med fordelingen i befolkningen.

Tabel 3.4 viser, at især de selvstændige, men også de offentligt ansatte, udgør en større andel blandt Folketingets medlemmer end blandt vælgerbefolkningen som helhed. Til gengæld er der væsentlig færre MF'ere, der inden deres første indtræden var ude af erhverv, end hvad der er tilfældet blandt vælgerne. Ude af erhverv er i denne sammenhæng en bred gruppe,

TABEL 3.4.

Folketingspolitikere valgt ved valget i 2001 og deres beskæftigelsesmæssige baggrund sammenholdt med fordelingen i befolkningen. Pct.

	MF'ERE	BEFOLKNINGEN
Selvstændige	20	5
Offentligt ansatte	35	23
Privat ansatte	33	36
Ude af erhverv	12	36
I alt	100	100

der dækker studerende, arbejdsløse, pensionister osv., og blandt folketingsmedlemmerne fra denne kategori finder man, modsat i befolkningen, en overvægt af studerende. Disse forskelle er i øvrigt ikke overraskende, idet det netop er et sådant mønster, der ofte findes i relation til politiske eliter (Cotta & Best, 2000: 504).

I relation til beskæftigelsessektor eksisterer der forskelle mellem de enkelte partier, men da der i mange tilfælde er tale om talmæssigt små partigrupper, skal der i tabel 3.5 kun fokuseres på de to mandatmæssigt store partier, Socialdemokratiet og Venstre. For hvert af disse partier er fordelingen opgjort for MF'erne og sammenholdt med fordelingen blandt partiernes respektive vælgere og partimedlemmer.

Tabel 3.5 viser for det første, at der er betydelige forskelle mellem de to partier. Venstres folketingsmedlemmer er i langt højere grad selvstændige end Socialdemokratiets, som til gengæld har flere private og især offentligt ansatte blandt sine parlamentarikere. Tabellen viser imidlertid også, at denne forskel på de to partier også eksisterer blandt partiernes vælgere. Tages der forbehold for det gennemgående træk, at der er relativt få parlamentarikere fra gruppen „ude af erhverv“, er forskellene således ikke så store imellem de to partier, hvis fordelingen blandt parlamentarikerne sættes i forhold til fordelingen blandt vælgerne. Inddrages partimedlemmerne, ses det i øvrigt, at Socialdemokratiets overrepræsentation af offentligt ansatte opstår i opstillings- og valgfasen, idet partiets partimedlemmer i ganske høj

TABEL 3.5.

Folketingspolitikere valgt ved valget i 2001 for Socialdemokratiet og Venstre og deres beskæftigelsesmæssige baggrund sammenholdt med fordelingen blandt de respektive partiers medlemmer og vælgere. Pct.

	SOCIALDEMOKRATIET			VENSTRE		
	MF'ere	Parti-medlemmer	Vælgere	MF'ere	Parti-medlemmer	Vælgere
Selvstændige	2	4	1	39	32	12
Offentligt ansatte	46	32	31	21	15	19
Privat ansatte	37	29	35	29	27	38
Ude af erhverv	15	35	33	11	26	31
I alt	100	100	100	100	100	100
N	52	604	562	56	543	460

Kilde: Partimedlemmer og vælgere (Bille, 2003: 41).

TABEL 3.6.

Folketingsmedlemmerne og deres erhvervmæssige baggrund før første indvalg opgjort på beskæftigelsessektor for valgene i 1849, 1901, 1950 og 2001. Pct.

	1849	1901	1950	2001
Selvstændige	31	56	26	20
Offentligt ansatte	57	18	46	35
Privat ansatte	10	26	26	33
Ude af erhverv	2	0	2	12
I alt	100	100	100	100
N	100	113	149	175

grad afspejler partiets vælgere i relation til ansættelsessektor. Modsat med Venstres relativt mange selvstændige i Folketinget, idet denne skævhed i forhold til deres vælgere lader til at opstå allerede i aktiveringsfasen. Også i Venstres medlemskare er der relativt flere selvstændige (og færre privat ansatte) end blandt MF'erne.

For at kunne beskrive eventuelle udviklinger over tid er fordelingen på beskæftigelsessektor i tabel 3.6 opgjort for fire forskellige folketing jævnt fordelt over perioden. Tabellen viser, at i det første folketing var andelen af offentligt ansatte faktisk højere end i dag, og så er der endda ikke taget højde for, at der i befolkningen i dag er væsentligt flere beskæftiget i den offentlige sektor end dengang. Når der således i dag i Folketinget findes relativt mange med en tidligere erhvervskarriere i den offentlige sektor, så er denne overrepræsentation beskeden i forhold til den, som fandtes ved tingets fødsel. De offentligt ansatte har i perioder, som eksempelvis i 1901, været trængt i baggrunden af de selvstændige, men det var på mange måder mere i overensstemmelse med befolkningen, idet der i denne periode var ganske mange selvstændige, især i landbruget. Og det er netop MF'ernes sådanne mere specifikke erhverv, som vi vil vende os mod i det følgende.

B L A N D T B U R E A U K R A T E R , L A N D M Æ N D O G S K O L E L Æ R E R E

Selv om ansættelsessector kan hævdes at være en særdeles relevant dimension i relation til folketingspolitikernes forudgående job, skal denne grove opdeling hurtigt forlades igen. I stedet skal det forsøges at analysere på et mere detaljeret niveau, hvor der skal fokuseres på selve det specifikke erhverv, som MF'eren havde ved sit første indvalg. Det overordnede spørgsmål for dette afsnits analyser vil således være, om folketingspolitikere er rekrutteret fra særlige erhverv, og hvilke erhverv der i så fald er tale om. Eksempelvis har man i den amerikanske kongres kunnet træffe op til 60 pct. advokater, og det er så ganske tydeligt, at advokatstanden udgør det politiske systems væsentligste rekrutteringsgrundlag (Pedersen, 1972). Det skal allerede her afsløres, at man i relation til det danske folketing ikke på samme måde finder et altdominerende politisk rekrutteringserhverv. Men der er flere erhverv, eksempelvis landbruget, som bidrager med væsentlige andele, når folketingsmedlemmernes erhvervsmæssige profil tegnes.

I den følgende opgørelse af folketingsmedlemmernes erhvervsmæssige baggrund vil vi imidlertid ikke kun beskæftige os med de erhverv, som har leveret mange folketingsmedlemmer, men også med en række erhverv, som netop ikke har bidraget med særlig mange. Der er naturligvis utrolig mange erhverv, som udmærker sig ved ikke at have leveret nogen eller i hvert fald kun ganske få folketingsmedlemmer, men for nogle udvalgte erhvervs vedkommende er det faktisk på mange måder overraskende og derfor værd at ofre en smule opmærksomhed. Der findes nemlig erhverv, som man i udgangspunktet ville gætte på var storleverandører af parlamentarikere. Eksempelvis kunne man jo på baggrund af den høje andel advokater i mange udenlandske parlamenter også i Folketinget have forventet at finde en del advokater, og derfor må man undres, når det viser sig ikke at være tilfældet (Pedersen, 1972).

Mere generelt må forventningen gå på, og interessen derfor samle sig omkring, de erhverv, der ofte kaldes *brokerage occupations* (Jacob, 1962: 710), nemlig advokater, skolelærere og journalister. Erhverv som er karakteriseret ved, at man forventes at kunne eller have lært „the skill of bargaining, the ability to convince, the art of inspiring trust and confidence“ (Jacob, 1962: 710). Personer fra disse *talking professions* (Norris & Lovenduski, 1995: 110; Czudnowski, 1975: 230) kan have nogle fordele i den politiske rekrutteringsproces derved, at disse karakteristika ikke kun fordres af deres arbejdsgivere, men også antages at overlappes med fordringerne blandt efter-

spørgerne på det politiske rekrutteringsmarked. Alt andet lige må partier og vælgere også antages at foretrække den kandidat, som kan forhandle, argumentere, overbevise og tale i en forsamling, frem for den kandidat, som grundet manglende erfaring/træning ikke kan demonstrere samme evner på disse felter.

Det er imidlertid ikke kun faktisk forekomst (landmænd) eller forventninger (lærere, advokater, journalister), der skal være med til at tage særlige erhverv ud til selvstændig analyse. Der kunne jo også være erhverv, hvor der kunne eksistere forskellige normative opfattelser af, i hvor høj grad det ville være ønskeligt med en parlamentarisk elite domineret af sådanne erhverv, eller hvor man i hvert fald kan sige, at det kunne give anledning til en vis opmærksomhed. Som eksempel herpå er nævnt højere embedsmænd, idet man kunne frygte en underminering af magtens tredeling, hvis den lovgivende forsamling skulle være domineret af personer, der har en længere karriere som ansatte under den udøvende magt bag sig (Best et al., 2000: 171). Samme tankegang kunne udvides til også at gælde den tredje magt, nemlig den dømmende, og derfor er også ansatte ved domstolene valgt ud som særligt interessant erhverv at undersøge i det følgende.

Vi vil også forsøge at gå endnu videre, idet der jo til tider i den offentlige debat tales om, at pressen har eller bør have rollen som den fjerde statsmagt, nemlig den kontrollerende. Hvorvidt dette hverv skal lægges på mediernes skuldre, og i hvilket omfang de er i stand til at løfte opgaven, skal ikke diskuteres her, men det skal tjene som en yderligere begrundelse for at vie journalisterne i Folketinget selvstændig interesse. I relation til disse mere overordnede magtstrukturer i samfundet eksisterer der yderligere mindst to erhverv, hvor en dominerende stilling i parlamentet af nogen kunne give anledning til at sætte spørgsmålstejn ved, om den naturlige integration af disse sider af samfundslivet gennem personelt overlap ikke kammer over i, at ellers adskilte verdener kan frygtes vanskelige at holde fra hinanden, nemlig militæret og kirken. Militæret antages at være underlagt Folketinget, og derfor kunne det føre til forvirring om roller og loyalitet, hvis Folketinget på samme tid domineredes af personer, der umiddelbart inden har haft en længere ansættelse i forsvaret. På samme måde med folkekirken, hvis forhold til statsmagten kan diskuteres, men hvor den almindelige holdning langt hen ad vejen vil være, at vi lever i et sekulariseret system, og at et folketing domineret af præster vil kunne skabe uklarhed omkring forholdet mellem kirke og stat.

Med udgangspunkt i overvejelser om, hvilke kategorier der empirisk

dominerer (landmænd), hvilke man kunne forvente vil dominere (lærere, journalister, advokater), og hvem det kunne være interessant at afklare, om de mod forventning/ønske skulle dominere (journalister, militærfolk, præster), er den samlede erhvervsfordeling vist i tabel 3.7 både for alle indvalgte MF'ere gennem tiderne og af hensyn til mulighederne for at bedømme eventuelle udviklinger over tid for hvert af de fire folketing valgt i henholdsvis 1849, 1901, 1950 og 2001.

På baggrund af tabel 3.7 kan det vises, at der er flere af de undersøgte erhvervsgrupper, som ikke har spillet nogen væsentlig rolle som rekrutteringsbase for det danske folketing. Tydeligst gør dette sig gældende for advokaterne, idet der totalt set igennem tiderne „kun“ er fire pct. af folketingsmedlemmerne, der har en baggrund som advokat. Denne andel er større end andelen af advokater i befolkningen som sådan, men ser man på parlamentet, er den klare konklusion, at advokaterne ikke her har spillet nogen væsentlig rolle rent kvantitativt set. Denne konklusion gælder også, hvis udviklingen over tid inddrages, idet andelen af advokater har været

TABEL 3.7.

Folketingsmedlemmernes specifikke erhverv før første indvalg. Samtlige MF'ere gennem tiderne og udvalgte folketing. Pct.

	SAMTLIGE MF'ERE	UDVALGTE FOLKETING			
	1849-2001	1849	1901	1950	2001
Landmænd	24	23	50	19	6
Selvstændige og liberale erhverv	10	8	9	7	14
Advokater	4	4	4	3	2
Journalistisk arbejde	7	2	18	7	2
Funktionærer og tjenestemænd	30	29	5	38	48
Undervisning	10	5	12	7	9
Domstole	2	8	0	1	0
Forsvaret	3	6	1	1	1
Præster	3	14	0	3	2
Arbejdere	3	0	1	11	2
Andet	1	0	0	1	4
Ude af erhverv	3	1	0	2	9
I alt	100	100	100	100	100
N	2.133	100	113	149	175

utrolig stabil. Der har altid været mindst én advokat i Folketinget, men de har altid udgjort under seks pct.

Hvorfor advokaterne – og for den sags skyld jurister i det hele taget – ikke, som tilfældet har været i andre parlamenter, også har „indtaget“ det danske folketing, og hvorfor advokatstanden ikke er blevet den primære profession for rekruttering, er et kompliceret anliggende (Pedersen, 1972). Selv om danske prokuratorer/sagførere/advokater har mange træk til fælles med deres udenlandske kolleger, så udviser de også visse særtræk, som er med til at forklare deres manglende gennemslagskraft.

Trods ret høj social status og, ikke mindst i tidligere perioder, „undværlighed“ (i det daglige arbejdsliv), som Max Weber bl.a. lagde vægt på, da han formulerede den klassiske analyse af problemet (Weber, 1921), så eksisterer der i det danske samfund mindst to forhold, som fungerer som mulige barrierer for en politisk karriere for advokater. For det første efterspurgte man næppe i det tidlige danske partisystem advokater. De var ikke oplagte emner for rekruttering til de to store fremstormende partier, ja, blev vel ikke sjældent set som „klassefjender“ af de opstillende kredsorganisationer i Venstre og Socialdemokratiet. Derimod havde de været med fra den tidligste tid. Således havde ca. en fjerdedel af Den grundlovgivende rigsforsamlings medlemmer en juridisk uddannelse. Men af de 40 juristmedlemmer var det dog kun otte, der udførte advokatgerning. Resten var højere embedsmænd og dommere. I de første folketing var otte pct. dommere. Den procentvise andel af medlemmer med juridisk uddannelse faldt imidlertid hurtigt gennem resten af det 19. århundrede, og man kan iagttage, at jurister, herunder advokater, også svandt hen blandt kandidaterne, når lige bortses fra partiet Højre i dets forskellige former. For det andet, og lige så vigtigt, så var den danske juridiske profession således opbygget og placeret i samfundet, at der ikke eksisterede den tiltrækningskraft til politik, som f.eks. fandtes – og findes – i det amerikanske samfund. „At gå ind i politik“ har aldrig været fremmede for en regelret juridisk karriere i den offentlige sektor. Det er næppe et tilfælde, at man skal så langt tilbage som til den konservative Knud Thestrup (MF 1947–73) for at finde en dommer i det danske folketing, og det uagtet, at dommere ikke som i nogen andre lande er udelukket fra at kandidere. Den mulighed for selvpromovering, som den privat-praktiserende amerikanske *lawyer* har ved at deltage i politik, har heller ikke på samme vis været til stede i Danmark. At enkelte advokater, som f.eks. Erik Ninn-Hansen (C), i lange perioder kombinerede en advokatgerning på deltid med en politisk

karriere, og at enkelte jurister efter at være udtrådt af politik har slået sig på advokatgerning, står ikke i modstrid hertil.

Det gælder for to andre af de undersøgte erhverv, at de godt nok er repræsenteret i Folketinget i højere grad end i befolkningen, men at de på trods heraf ikke udgør nogen væsentlig gruppe i Folketinget, bedømt rent kvantitativt, nemlig: militærfolk og præster. Mønsteret for forsvarers folk minder om det juridiske mønster. I perioden 1849-1892 sad der militærfolk på mellem fem og 10 pct. af sæderne i Folketinget. Såvel hær som flåde var repræsenteret ved højtstående officerer. Men siden er det blevet fortsat færre. Igen var det nok mest udviklingen i partisystemet og især det gamle Højres kranke skæbne, der forårsagede denne tilbagegang. Folk fra forsvaret har ikke siden udgjort nogen nævneværdig andel af det samlede ting, om end det også skal bemærkes, at de aldrig er forsvundet helt ud af Folketinget. Med undtagelse af to valg (1953 og 1957) er der ved hvert eneste valg blevet indvalgt mindst én MF'er, som umiddelbart inden første indvalg havde forsvaret som arbejdsplads.

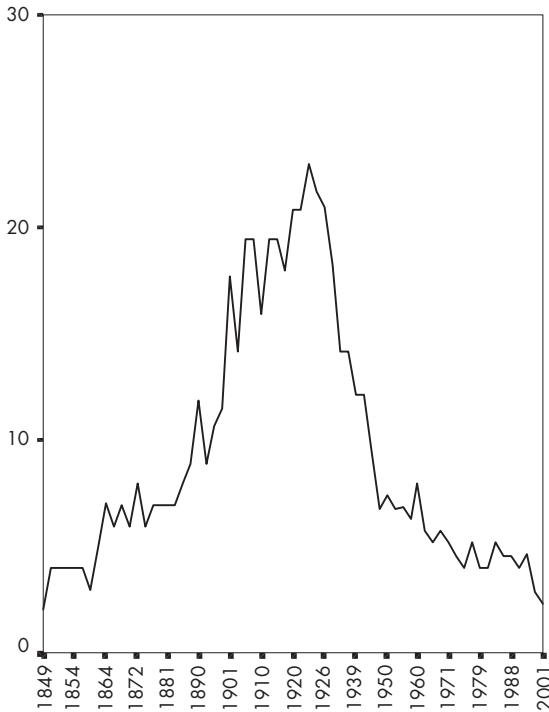
Også de gejstlige har på samme vis „kun“ udgjort en mindre del af Folketinget, især i perioden efter de første valg. Ved valget i 1849 var det nemlig hele 14 pct. af de indvalgte, som havde en forudgående karriere inden for kirken, personer som D.G. Monrad og N.F.S. Grundtvig for at nævne de fremmeste. Allerede ved de følgende valg faldt andelen ned til omkring otte pct., og siden 1858 har andelen af præster i det danske folketing svinget mellem nul og fem pct.

Mens der altså er disse tre erhvervsgrupper, som aldrig har udgjort nogen væsentlig andel af Folketingets medlemmer, er der også en af de teoretisk interessante grupper, som faktisk er „kommet og gået“ i Folketinget, nemlig journalisterne. Hverken i Folketingets første år eller i dag udgør journalisterne, jf. tabel 3.7, mere end et par pct. af tingets medlemmer, men der har været perioder, hvor der faktisk har været ganske mange journalister indvalgt. For at beskrive denne udvikling mere præcist er andelen af journalister i figur 3.5 angivet for hvert enkelt folketing i perioden 1849-2001.

Figur 3.5 illustrerer, at journalisterne fra forrige århundredeskifte til 2. verdenskrig faktisk udgjorde omkring en femtedel af Folketingets medlemmer, en andel, som de hverken før eller siden har været i nærheden af. Forklaringen er igen ganske kompliceret (Pedersen, 2004). I kort form er den, at de to store klassepartier, Venstre og Socialdemokratiet, i deres første årtier gjorde anvendelse af „deres“ redaktører, der tjente som en slags

FIGUR 3.5.

Andelen af MF'erne, som beskæftigede sig med journalistisk arbejde, inden deres første indvalg. Pct.

stormtropper rundt omkring i landet, hvor vælgerne skulle mobiliseres, og hvor lokale netværk skulle opbygges, borgmesterposter erobres osv. Kurven i figur 3.5 dækker faktisk over to „toppe“, der delvis overlapper hinanden, nemlig først en bølge af Venstre-redaktører, der følges af en endnu større bølge af socialdemokratiske redaktører og journalister. I de senere årtier har man set et mindre indslag af andre mediefolk i Folketinget, især fra de elektroniske medier, men om nogen storhedstid for journalisterne er der ikke længere tale. I mellemtiden er fortidens „fire-blads-system“ og partiernes kontrol med medierne jo også svundet meget ind, ja, vel borte. Nu gælder lidt den samme mekanisme, som i den juridiske profession, nemlig at de to karrierer tenderer mod at udelukke hinanden. En nutidig journalist-politiker har udtrykt det meget præcist: „Grænsen mellem journalistik og politik kan kun overskrides den ene vej, og kun én gang“ (Ellemann-Jensen, 1996: 22). At det efterfølgende lykkedes hans tidligere

ministerkollega Hans Engell (C) at foretage det „umulige“ skifte fra Folketinget til en redaktørkarriere må, de usædvanlige omstændigheder taget i betragtning, opfattes som undtagelsen, der bekræfter regelen.

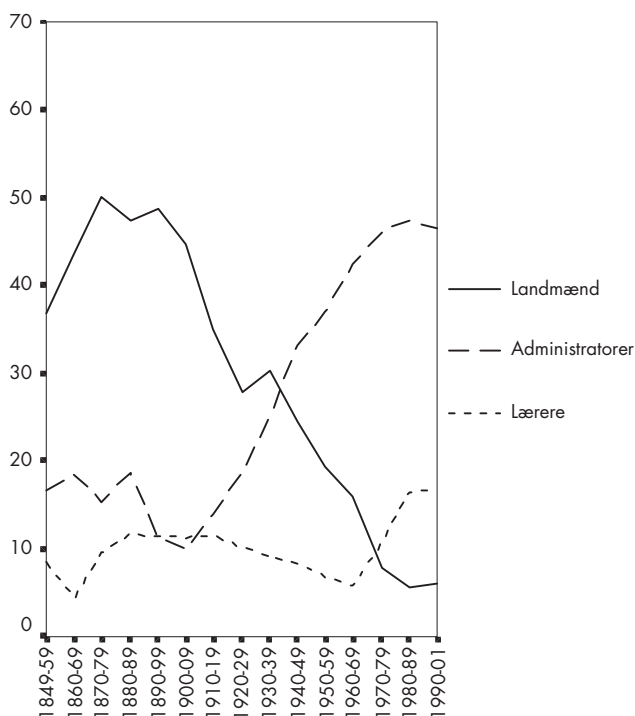
Hidtil har vi i analysen af den erhvervsmæssige baggrund mest hæftet os ved de grupper, som ikke er repræsenteret i nogen væsentlig grad i Folketinget, men dette afføder naturligvis spørgsmålet om, hvem det så er, der sidder i Folketinget. Tabel 3.7 viser, at det i høj grad er tre erhvervsgrupper, der dominerer, nemlig landmænd, skolelærere og så den brede gruppe af funktionærer (og tjenestemænd) i såvel offentligt som privat regi. Mens de to første grupper ikke har ændret sig fundamentalt med hensyn til erhvervets karakter, kan det samme ikke siges om den brede, foranderlige og svært definerbare funktionærgruppe. Disse tre grupper udgør omkring to tredjedele af Folketingets medlemmer gennem tiderne, og det er altså her, at vi finder den typiske folketingsmand m/k. Denne dominerende position som rekrutteringsbase er, som illustreret i tabel 3.7, kvantitativt ganske stabil over tid, men balancen imellem de tre grupper har imidlertid skiftet karakter i perioden. I figur 3.6 er andelen af henholdsvis lærere, landmænd og bureaukrater/administratorer vist for hele Folketingets levetid.

En markant ændring over tid er, at der har været et ganske kraftigt fald i andelen af Folketingets medlemmer, som inden deres første indvalg var beskæftiget i landbruget. I det 19. århundrede var det næsten hvert andet folketingsmedlem, som havde en erhvervsmæssig tilknytning til landbruget, men op igennem det 20. århundrede har denne andel været konstant faldende. Dette dramatiske fald synes dog at have en – første – forklaring i, at den erhvervsmæssige sammensætning af befolkningen i den samme periode har ændret sig markant med landbruget som det erhverv, der er blevet trængt tilbage. Sammenlignelig erhvervsstatistik for den relevante periode er i høj grad en mangelvare, men netop i relation til landbruget er det muligt på baggrund af folketællingerne at opgøre, hvor stor andel af befolkningen der har været beskæftiget i landbruget, og denne andel er i figur 3.7 sammenlignet med andelen af MF'ere med en fortid i landbruget.

Figur 3.7 viser, at andelen af landmænd i Folketinget i høj grad har afspejlet andelen af beskæftigede i landbruget som sådan, og at andelen af folketingsmedlemmer med en landbrugsbaggrund er faldet helt parallelt med den generelle erhvervsudvikling i befolkningen. Set i det lange tidsmæssige perspektiv har landmændene udgjort en meget væsentlig erhvervsgruppe i Folketinget, men det er vigtigt at lægge mærke til, at dette „kun“ gælder

FIGUR 3.6.

Andelen af lærere, landmænd og bureaukrater/administratorer i Folketinget

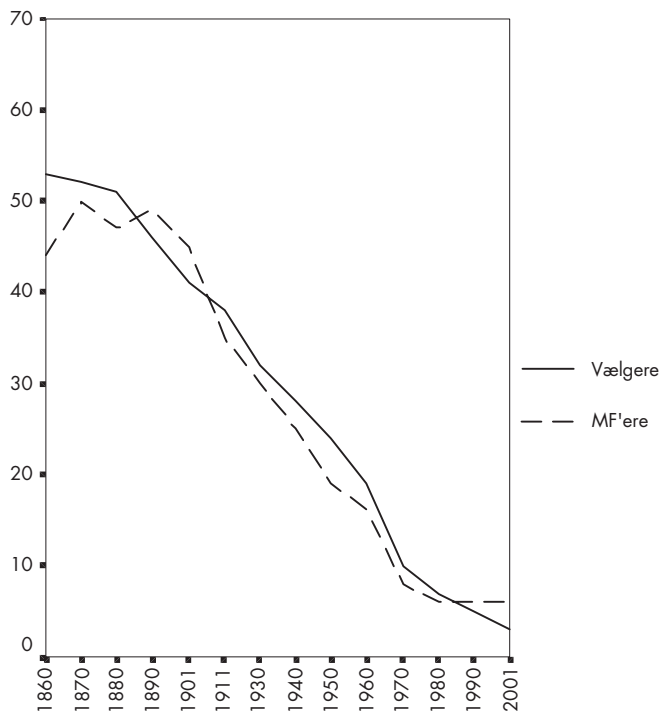

i absolutte termer. Man har ikke kunnet finde flere landmænd i Folketinget, end man kunne forvente ud fra deres andel i befolkningen. I takt med at Danmark i den repræsentativt demokratiske periode i lighed med andre vesteuropæiske lande har gennemgået en transformation væk fra det traditionelle landbrugsamfund, er landmændenes ellers talmæssige dominerende stilling i Folketinget også blevet afviklet, og landmændene er ikke repræsenteret i Folketinget i væsentlig højere grad end i befolkningen som sådan.

Den beskedne overrepræsentation af landmænd i det aktuelle folketing kan i øvrigt henføres til partiet Venstre, som traditionelt har haft mange landmænd, og hvor en landbrugsbaggrund fortsat lader til i hvert fald ikke at være en ulempe i rekrutteringsmæssig sammenhæng. Som tabel 3.5 viste, er der relativt mange selvstændige blandt Venstres folketingsmedlemmer, og dette skyldes ikke mindst, at 16 pct. af partiets MF'ere er landmænd. Dette er en del mere end blandt Venstres vælgere, hvor fem pct. er landmænd,

FIGUR 3.7.

Andel beskæftigede ved landbruget blandt MF'ere og blandt vælgere 1860-2001. Pct.

Note: For MF'erne er opgjøret andelen for det årti, der starter med det angivne år.
Kilde: Vælgere – Danmarks Statistik (2000): "Befolkningen i 150 år", samt Statistisk Tiårsoversigt. Der er i relation til folketællingerne 1860-1970 tale om andelen af befolkningen, som ernærede sig ved landbrug.

men som også indikeret i tabel 3.5 ligger en væsentlig del af forklaringen nok i, at landmændene blandt partiets egne medlemmer også udgør netop 16 pct. (Bille, 2003: 40). Udviklingen i andelen af landmænd i Venstres folketingsgruppe bliver i øvrigt beskrevet mere detaljeret nedenfor (se figur 3.8).

Den erhvervsgruppe, der i Folketinget er vokset på bekostning af landmændene, er, jf. figur 3.6, den brede gruppe af bureaukrater og administratører i såvel offentligt som privat regi. Det er desværre ikke muligt præcist at vurdere, i hvilken udstrækning denne stigning også kan henføres til den almindelige erhvervmæssige udvikling i samfundet, men eftersom denne kategori indeholder alle, som ikke er i en af de allerede omtalte erhverv, eller som er arbejdere, selvstændige eller ude af erhverv, vil en almindelig

antagelse være, at disse erhverv i hvert fald ikke er faldet i den relevante periode.

De mange folketingsmedlemmer i denne kategori er, jf. ovenstående, interessante af to årsager. For det første ud fra et rekrutteringsmæssigt perspektiv, idet netop evnerne til at organisere og administrere antages at kunne være nyttige at have med sig i den erfaringsmæssige bagage, når en politisk karriere skal forfølges. Denne tese lader sig på baggrund af ovenstående ikke afvise, men da gruppen netop er ganske bred, kan den empiriske afdækning omvendt ikke bruges til en egentlig bekræftelse – eller afvisning. Men det er især også det repræsentationsmæssige perspektiv, der gør denne gruppe interessant, da det jo er i denne erhvervskategori, at de højere statslige embedsmænd befinder sig. Det kan imidlertid klart konkluderes, at tidligere topbureaukrater, bedømt ud fra deres antal, ikke har spillet nogen væsentlig rolle i Folketinget. I Folketinget er det således ikke tidligere stillinger som departementschefer eller afdelingsledere, der er at finde på visitkortene, men i stedet typisk fuldmægtige, som eksempelvis Morten Homann (F) og Holger K. Nielsen (F). I de første folketing var embedsmændene typisk højere placeret i hierarkiet, eksempelvis indvalgte i 1849 stiftsamtmændene V.W. Stockfleth og M.H. Rosenørn.

Den tredje gruppe, der blev identificeret som værende blandt de talstærke i Folketinget, er lærerne. Man har længe haft øjnene åbne for lærernes tilstedeværelse i dansk politik (Elberling & Elberling, 1913), og der har været foreslået såvel udbudsforklaringer: „Lærerne hører antageligt til de grupper, for hvem en plads i Folketinget stadig virker attraktivt“ (Christiansen et al., 2001: 59), som efterspørgselsforklaringer: „Landmændene havde ikke selv de rette personer, og de vendte sig derfor mod skolelærerne“ (Pedersen, 1976: 41).

Hvis man ser på undervisningssektoren bredt, så viser figur 3.6, at det især var i 1980'erne og 1990'erne, at en stor del, nemlig omkring 20 pct., af MF'erne havde denne erhvervmæssige baggrund. I denne periode var syv pct. af befolkningen beskæftiget med undervisning, og der var således en markant sociodemografisk overrepræsentation af lærere. Imidlertid skal det også bemærkes, at i det senest valgte folketing i 2001 var den samlede andel af lærere ni pct., hvilket jo ikke afviger væsentligt fra andelen i vælgerbefolkningen. I relation til den mere specifikke opdeling inden for undervisningssektoren skal der igen foretages en sammenligning mellem det første og det seneste folketing, idet der ved valget i 1849 indvalgte hele syv professorer, som A.F. Krieger og J.N. Madvig, mens gruppen af undervisere

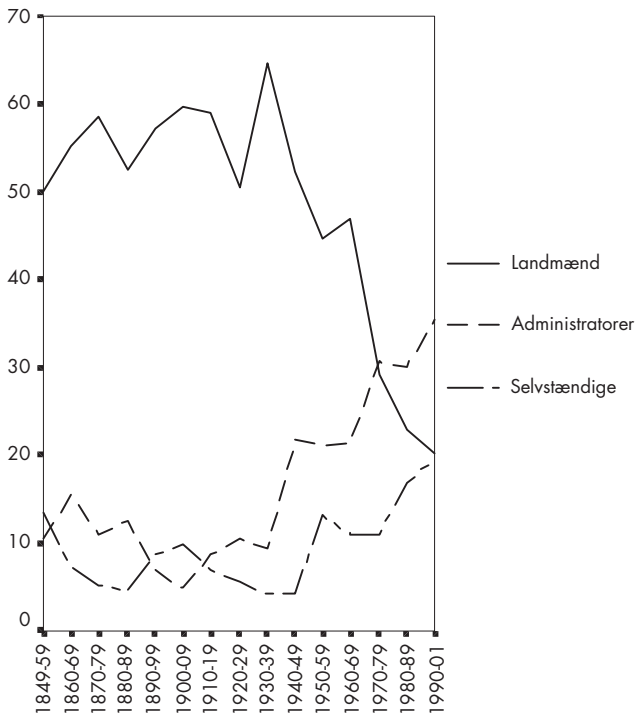

i dag fortrinsvis udgøres af folkeskolelærere som Erik Mortensen (A) og Lotte Bundsgaard (A).

I det ovenstående er folketingsmedlemmernes erhvervmæssige baggrund analyseret for Folketinget som helhed og dermed uden hensyntagen til eventuelle forskelle mellem partigrupperne. Men netop i relation til erhverv kan man forvente, at der kan eksistere forskelle mellem partierne, da de såvel på udbudssiden (de partimedlemmer, kandidaterne skal findes i blandt) som på efterspørgselssiden (den type kandidater, som appellerer til de forskellige partiers vælgerskarer) kan forventes at afvige fra hinanden. I hvert fald i perioder af dansk politisk historie har partierne været opfattet som klassepartier, hvorfor man skulle forvente, at Venstre har flere landmænd, Socialdemokratiet flere arbejdere og Det Konservative Folkeparti flere selvstændige end de andre partier. For at undersøge, om der er empirisk belæg for disse forestillinger, er hvert af de fire store partier i figurene 3.8-3.11 beskrevet i forhold til de erhvervmæssige baggrunde, der hyppigst optræder blandt deres respektive folketingsmedlemmer.

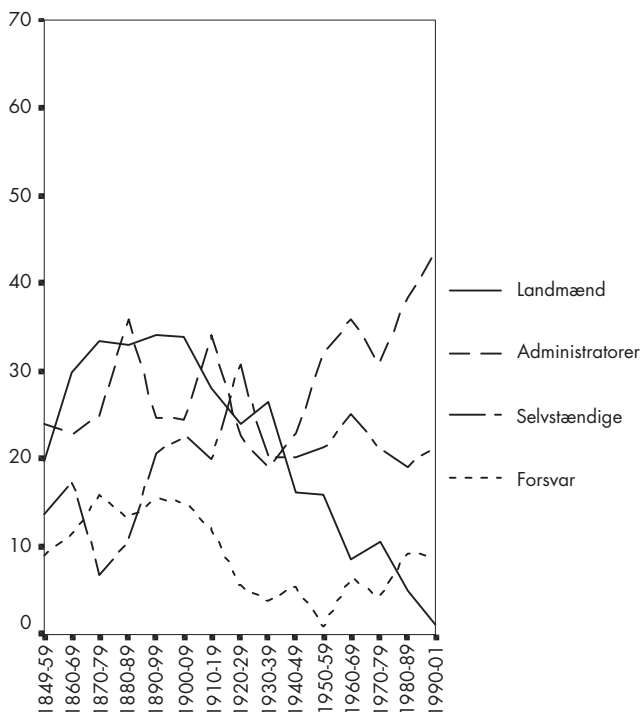
FIGUR 3.8.

De største erhvervsgrupper blandt MF'erne i Venstre over tid. Pct.

FIGUR 3.9.

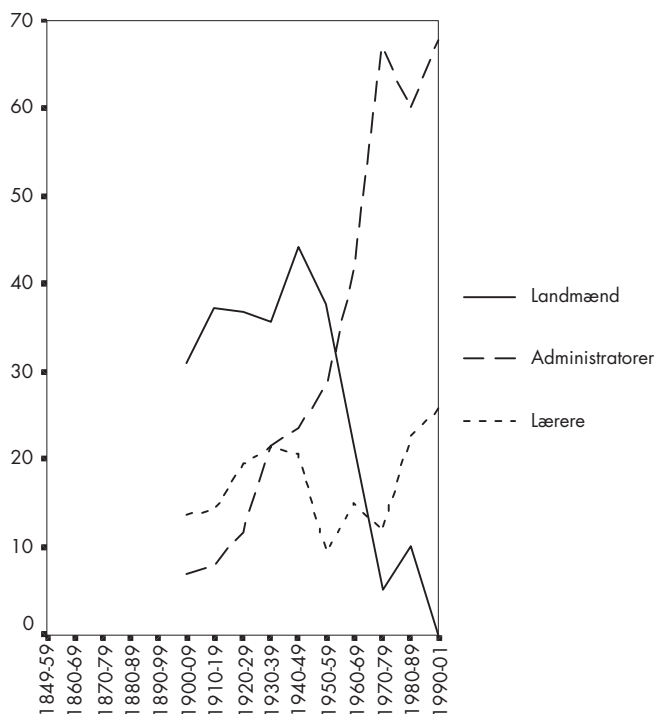
De største erhvervsgrupper blandt MF'erne i Højre/Det Konservative Folkeparti over tid. Pct.

Studerer først perioden indtil forrige århundredeskifte, hvor det var grupperingerne Højre og Venstre, der dominerede Folketinget, viser graferne tydeligt, at det var forskellige erhvervmæssige baggrunde, der blev trukket med ind i Folketingsarbejdet. Venstre var i høj grad et parti, der rekrutterede sine politikere blandt landbrugets folk – mere end halvdelen af deres MF'ere var landmænd. Højre havde færre folk fra landbruget siddende, men til gengæld lidt flere selvstændige fra byerhvervene og især flere bureaukrater/administratorer. I denne periode havde Højre også en ikke ubetydelig andel politikere, som kom fra stillinger i forsvaret. I disse beskrivelser er de selvstændige inden for landbruget i øvrigt betragtet som én gruppe, hvilket skjuler, at der også inden for denne gruppe er betydelig variation mellem de to partigrupperinger. Ser man på valgene i perioden indtil 1860, gælder det eksempelvis, at i Højre er to ud af tre selvstændige landbrugere godsejere, og den sidste tredjedel landmænd, mens det i Venstres tilfælde

FIGUR 3.10.

De største erhvervsgrupper blandt MF'erne i Det Radikale Venstre over tid. Pct.

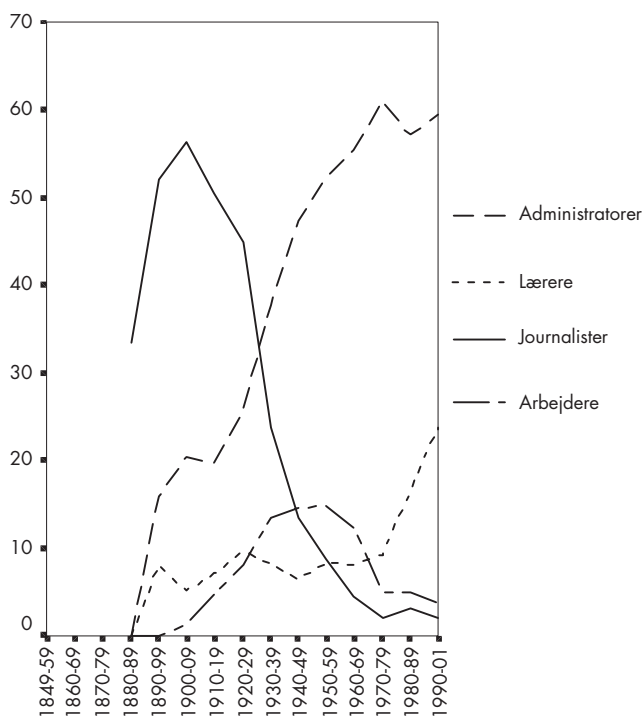

kun er fire pct., der kan betegnes som godsejere og langt hovedparten altså som landmænd/husmænd.

Som det illustreres af figur 3.10, var Det Radikale Venstre ved sin fødsel ikke i lige så udpræget grad domineret af enkelte erhvervsgrupper, men den største var dog landbruget. Igen kan der imidlertid findes forskelle i, hvilken type selvstændig inden for landbruget, der er tale om. Blandt de indvalgte radikale MF'ere gennem tiderne har en tredjedel af landbrugerne været husmænd, hvilken skal ses i sammenhæng med, at hos Venstre er det tilsvarende tal omkring ti pct. I relation til det sidste af de fire partier viser figur 3.11, at landmænd aldrig har udgjort nogen væsentlig andel af Socialdemokratiets folketingsmedlemmer. Til gengæld var Socialdemokratiet ved sin indtræden på den politiske scene i ganske høj grad repræsenteret i Folketinget af journalister, jf. hvad der blev sagt ovenfor (Pedersen, 2004), og i slutningen af det nittende århundrede var det faktisk mere

FIGUR 3.11.

De største erhvervsgrupper blandt MF'erne i Socialdemokratiet over tid. Pct.

end halvdelen af de socialdemokratiske folketingsmedlemmer, der havde en journalistisk baggrund. Socialdemokratiet adskiller sig også fra de tre øvrige partier derved, at arbejderne faktisk også kom ind i partigruppen på Christiansborg – i en længere periode mellem 1920'erne og 1960'erne udgjorde de omkring 15 pct. af Socialdemokratiets MF'ere.

Og netop hvis vi studerer ændringerne i det 20. århundrede, viser det sig, at alle fire partier i relation til MF'ernes erhvervmæssige baggrund har gennemgået en stort set identisk udvikling. I Socialdemokratiet har journalisterne været på retur, og i de tre andre partier er det landmændene, der er blevet væsentligt færre af. Til gengæld er det i alle fire partier gruppen af funktionærer, bureaukrater og administratører, der har været i kraftig fremgang, og i dag er det den mest udbredte erhvervmæssige baggrund i alle de fire partier. Der er stadig forskel på, hvor dominerende denne gruppe er i de forskellige partier, men udviklingstendensen har altså været præcis den samme. At partierne fortsat afviger noget fra hinanden kan også ses af,

at det er forskellige erhvervsgrupper, som udgør den næststørste gruppe. I Venstre og Det Konservative Folkeparti er det de selvstændige, der i dag kommer ind på andenpladsen, mens det i Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre er lærerne, der har denne position.

Sammenfattende kan det siges, at vi i visse henseender har fået bekræftet tidligere forsknings påstand om, at der gør sig vigtige forskelle gældende mellem de enkelte partier, og at partisystemet og dets ændring kan betragtes som *the prime mover*. Men denne tese må ikke drives for hårdt. Der ses også en klar tendens til konvergens og til, at den stærke udvikling i den offentlige sektor slår igennem som en central rekrutteringsmæssig faktor. Vigtigt er det også at fastslå, at erhvervsstrukturens „afspejling“ ind i den parlamentariske elite er under udvikling, ikke afvikling. Folketingets medlemmer er nu igen meget bedre uddannet, end de var engang, men det gælder også befolkningen som helhed. Folketingets medlemmer kommer nu i højere grad fra en bred og sammensat „mellemlasse“, men den dominerer jo også i befolkningen. Hvilke normative konklusioner man kan drage heraf, overlades til læseren.

KVINDERNE I FOLKETINGET

DEN PARLAMENTARISKE ELITES
GRADVISE FEMINISERING

Da Folketingets daværende protokolsekretær Svend Thorsen i 1947 i bogen *Danmarks Rigsdag* indleder afsnittet „Kvinderne paa Christiansborg“, gør han det med følgende bemærkning: „Vi kan nu paa ny vende os mod vort Emnes mindre seriøse Sider“ (Thorsen, 1947: 135). Ved at citere Svend Thorsen på dette sted bliver også dette afsnit om kvinderne i Folketinget indledt med denne bemærkning, men tilgangen her er dog en ganske anden. Hvor de kvindelige folketingsmedlemmer således dengang opfattedes som et kuriosum, skal kønsdimensionen her vies interesse, fordi den har vist sig i den mellemliggende periode at være udgangspunktet for vel nok den mest markante elitetransformation i dansk politik.

Da det første folketing valgtes i 1849, var der ingen kvinder blandt de indvalgte. Ifølge Junigrundloven kunne kvinder hverken stemme eller vælges til Rigsdagen. Mod slutningen af det 19. og især i begyndelsen af det 20. århundrede førtes der dog en intens debat for at få valgretten og valgharheden udvidet til også at omfatte den kvindelige del af befolkningen (se Munch, 1907; Busch, 1965). Målet blev nået ved grundlovsrevisionen i 1915, og ved valget til Folketinget den 22. april 1918 kunne man således for første gang se kvinder i stemmeboksene og finde kvindelige navne på stemmesedlerne. Blandt de 38 kvindelige kandidater valgtes fire til Folketinget, nemlig Mathilde Malling Hauschultz, Karen Ankersted (begge konservative), Elna Munch (radikal) og Helga Larsen (socialdemokrat), som således blev de første kvinder på tinge. Senere blev det kvinder som eksempelvis Bodil Koch, Inge Krogh, Nathalie Lind, Hanne Reintoft, Lone Dybkjær og Mimi Jacobsen, der fik sæde i Folketinget, mens det i dag er Ritt Bjerregaard, Marianne Jelved, Pia Kjærsgaard og Lene Espersen, som hører blandt de mest kendte.

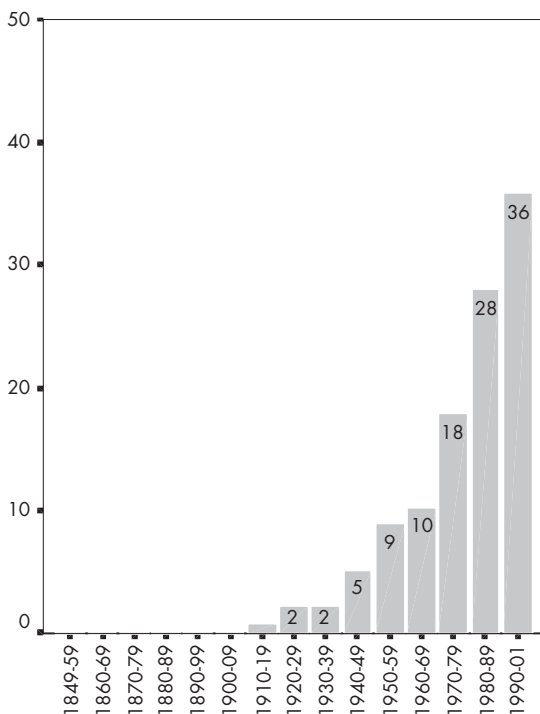
Ved folketingsvalget den 20. november 2001 blev 68 kvinder valgt til

Folketinget, hvilket svarer til 38 pct. Danmark indtager nu en tredjeplads på den internationale rangliste over andelen af kvindelige parlamentarikere og overgås kun af Rwanda og Sverige, der med henholdsvis 49 og 45 pct. kvinder i parlamentet også ligger klart over det globale gennemsnit på 15 pct. (Inter-Parliamentary Union, 2004). Selv om det er New Zealand og Island, der oftest nævnes i annalerne, fordi det var her, man først fik kvinder i parlamentet og valgte det første kvindelige statsoverhoved, er vi i Danmark fulgt ganske pænt efter og har da også haft vores små rekorder. Nina Bang var den første kvindelige minister i verden, da hun i 1924 blev udnævnt som undervisningsminister (Randall, 1982: 76), og Inger Gautier Schmidt var den første kvinde til at lede et parlament, da hun som præsidiemedlem indtog formandsstolen i Folketinget den 2. juni 1943 (Lading, 1950: 177). Selv om Danmark endnu ikke har haft en kvindelig statsminister eller folketingsformand (om end det var tæt på i 1998, da Birthe Weiss (A) kun efter lodtrækning tabte til Ivar Hansen (V)), skal man dog ikke glemme, at da Landstinget i 1953 blev nedlagt, var det faktisk en kvinde, der ledede dette ting. Nemlig Ingeborg Hansen (A), som var formand i perioden 1950-51 og 1952-53, og som ved sin tiltræden i 1950 faktisk var den første kvinde i verden, der blev valgt som parlamentsformand.

Udviklingen i Folketingets kønsmæssige sammensætning er afbildet i figur 4.1, og her ses det, at der som omtalt er tale om en ganske betragtelig transformation. I de første 69 år af Folketingets liv var der slet ikke kvindelige medlemmer, mens de i dag udgør 38 pct. Denne ændring af den kollektive profil har været fulgt af en meget eksplicit normativ diskussion, idet køn på mange måder kan siges i Danmark at have været den mest inddragne dimension i inklusionsdebatten (Young, 2000). Der har naturligvis også i tidens løb været argumenteret for vigtigheden af i højere grad at have ikke-formuende, ikke-akademikere, unge osv. siddende på taburetterne i Folketinget, men ingen af disse sociodemografisk underrepræsenterede grupper har som kvinderne været fulgt af en lige så vedvarende agitation, endside undervejs været støttet af egentlige lobbyorganisationer (som Landsforbundet for Kvinders Valgret, Dansk Kvindesamfund, Ligestillingsrådet osv.). Hvor kønsdimensionen i andre lande har måttet konkurrere om opmærksomheden med eksempelvis race og religion, har den homogene befolkningssammensætning i Danmark (og i de andre nordiske lande) været medvirkende årsag til, at kønsdimensionen her har kunnet indtage positionen som inklusionsdiskussionens absolut vigtigste variabel (Phillips, 1995: 115).

FIGUR 4.1.

Andelen af kvinder i Folketinget 1849-2001. Pct.

Dette forhold har i øvrigt også medført, at kønsdimensionen er forholdsvis godt beskrevet i litteraturen. Enten i form af samlede historier om og beskrivelser af de kvinder, der har siddet i Folketinget (Andersen, 1942; 1947; Lading, 1950; Gloerfelt-Tarp, 1965; Dahlerup & Hvidt, 1990; Faldborg, 2000), i form af publikationer, hvor udviklingen i antallet af kvindelige MF'ere er søgt beskrevet (f.eks. Dahlerup, 1979; 1988; Wamberg, 1990) eller som element i mere generelle værker om kvinders deltagelse i politik (Haavio-Manila et al., 1983; Karvonen & Selle, 1995; Bergqvist et al., 1999).

Figur 4.1 gentager endvidere det helt trivielle forhold, at kvinderne i en lang periode overhovedet ikke var at finde i Folketinget, fordi de var nægtet valgbarhed. Med denne konstatering skifter analysen imidlertid også karakter fra at have et udelukkende beskrivende til også at have et forklarende sigte. Ihukommende den generelle rekrutteringsmodel fra kapitel 1 er der nemlig her et meget klart eksempel på, hvorledes valglovgivningen kan influere særdeles direkte på parlamentets kollektive profil og ændringer

heri. Modsat geografisk tilhørsforhold, uddannelse og erhverv (men lig alder) har der i perioder været tale om en direkte negativ diskrimination af i dette tilfælde kvinder (og unge). I parentes bemærket har der omvendt heller ikke på noget senere tidspunkt været praktiseret direkte positiv særbehandling for kvinder forstået som kvoter, hvor en vis andel af sæderne i parlamentet på forhånd reserveres kvinder. Der har dog eksisteret interne partikvoter i SF (1988-1990) og Socialdemokratiet (1988-1996), om end disse i Socialdemokratiets tilfælde ikke gjaldt folketingsvalg (Christensen, 1999: 77).

Tidspunktet for transformationens – i dette tilfælde feminiseringens – begyndelse er således let identificerbar til 1918, og at det skyldes, at dette var første valg, hvor kvindelige kandidater var tilladt, må også siges at være en ganske god forklaring (at valgbarheden imidlertid kun er en nødvendig og ikke tilstrækkelig betingelse ses af, at der i Norge gik syv år og tre valg, fra kvinderne i 1915 blev valgbare, til man ved valget i 1922 fik indvalgt den første kvinde i det norske Storting). Tilbage står så at søge at forklare, hvorfor Folketingets kønsmæssige profil har skiftet karakter frem til i dag. Dette kan naturligvis gøres i en over for kvinderepræsentationen optimistisk ånd, hvor man hæfter sig ved de forhold, der har muliggjort det markante skift. Men i et fra samme udgangspunkt mere pessimistisk lune kan man også stille spørgsmålet, hvorfor andelen af kvinder i Folketinget fortsat ikke afspejler kvindernes andel af befolkningen, som er 51 pct. På trods af den markante ændring i kønssammensætningen og på trods af Folketingets påpegede høje andel af kvindelige parlamentarikere i et komparativt perspektiv, eksisterer der her 89 år efter, at kvinderne blev valgbare til Folketinget, fortsat en systematisk repræsentativitetsbias i mændenes favor. Lægges alle indvalgte folketing sammen, har den samlede kvindeandel været på ni pct., mens man ved kun at inkludere perioden efter 1915 opnår en samlet kvindeandel på 15 pct. Dette fører til, at der ligeledes i det følgende skal fokuseres på nogle af de barrierer, der hidtil har været for, at kvinderne har kunnet komme til at udgøre en lige så stor andel af Folketinget som af vælgerkorpset, og som især i 1970'erne fik folk til at tale om „den hidtidige udviklings sneglefart“ (Dahlerup, 1979: 112).

Litteraturen om kvinders deltagelse i parlamentariske eliter er ganske omfangsrig (se eksempelvis Carroll, 1993; Darcy et al., 1994; Norris & Lovenduski, 1995; Karam, 1998; Christmas-Best & Kjær, under udgivelse), og i store dele af litteraturen er det netop sådanne barrierer, der har dannet udgangspunktet for forsøget på at forklare niveauet. Hvis man ser på nogle

af de komparative analyser, som især er gennemført i de seneste år, finder man, at der, på trods af nuanceforskelle, er stor enighed om tre hovedgrupper af begrundelser for forskellene (Norris, 1985; Paxton, 1997; Matland, 1998; Reynolds, 1999; Siaroff, 2000; Studlar & McAllister, 2002). Vi vil i det følgende kort beskrive hver af disse tre.

Kulturelle forklaringer: Der er forskelle på den rolle, kvinder tillægges vis-a-vis mænd i forskellige samfundsmæssige kontekster, det være sig mellem lande eller over tid i et enkelt land. Den generelle ligestillingsituation og normer for, om politik, og herunder især en politisk karriere, „er noget for“ kvinder vil kunne tænkes at influere på såvel kvinders motivation for at stræbe efter nomination samt partiers og vælgeres tilbøjelighed til henholdsvis at opstille og vælge kvindelige kandidater.

Socioøkonomiske forklaringer: Selv om der ikke er formelle krav til politikerne i relation til forudgående uddannelse eller erhverv, kan disse faktorer alligevel spille ind på chancerne for at ende som parlamentariker. Nogle af de „politiske evner“, som betinger ens succes i rekrutteringsprocessen, kan nemlig tilegnes i uddannelsessystemet og i visse jobs, og hvis kvinder er underrepræsenterede på disse uddannelser og i disse erhverv, er de således samtidig placeret uden for de traditionelle veje ind i parlamenterne.

Institutionelle forklaringer: Ud over at valglovgivning kan diskriminere direkte mod kvinder, kan der også ligge mere indirekte begrænsninger på kvindernes parlamentariske repræsentation i valgsystemet. Eksempelvis hævdes det ofte, at man ved forholdstalsvalg vil få flere kvinder valgt end ved valg i enkeltmandskredse, fordi der ved førstnævnte metode kan opstilles kvinder på valggivende pladser uden at det, som i tilfældet med valg i enkeltmandskredse, derved sker på bekostning af partiets mest ivrige mandlige kandidat i kredsen.

I parentes bemærket stemmer dette i øvrigt meget godt overens med de forklaringer, Nina Andersen allerede i 1947 gav på, at der var så få kvinder i Folketinget. Hun påpegede nemlig, at: „Der er en række samvirkende Aarsager til, at saa forholdsvis faa Kvinder er aktive i det politiske Arbejde, og af de vigtigste kan nævnes 1) Opdragelsen, 2) Kvindernes Hovederhverv og 3) Det bestaaende Apparat“ (Andersen, 1947: 292).

Den kulturelle forklaring skal der ikke gøres meget ud af i denne fremstilling. Ikke fordi den ikke tillægges betydning, tværtimod, men fordi vores data ikke giver os mulighed for at bidrage til bedømmelsen af, hvorledes status på ligestillingsdiskussionen har været til forskellige tider (se i stedet eks. Borchorst, 2002). Til gengæld vil vi forsøge at undersøge et aspekt

ved den socioøkonomiske forklaring ved at se på, hvad vi vil kalde samspilshypotesen. Inden da vil vi forsøge at opstille og analysere to andre hypoteser, nemlig hvad der skal kaldes henholdsvis karriere- og inertihypotesen. Disse hypoteser tager ikke direkte udgangspunkt i betydningen af institutionelle arrangementer som eksempelvis valgmoden, men baserer sig på, at der kan være forskellige karrieremønstre for mænd og kvinder (karrierehypotesen), og at der kan være høje genvalgsrater, som forsinker udskiftningen af personer i parlamentet (inertihypotesen). Så kan man jo altid diskutere, om eksempelvis høje genvalgsrater er institutionelt betingede eller normskabte.

I N E R T I H Y P O T E S E N

En potentiel forklaring på kvindeandelens kun gradvise stigning kan være, at det simpelthen „tager sin tid“ at få ændringer i opfattelsen af, hvem der kan og bør være medlemmer af Folketinget, til at resultere i egentlige ændringer af den parlamentariske elites kollektive profil. Feminiseringen af eliten forsinkes af, at der er en vis inert i systemet. En sådan inert udspringer af, at selv om der er kræfter, som arbejder for en øgning af kvindernes andel, så er der andre kræfter, der virker endnu stærkere, nemlig de, der arbejder for, at de allerede indvalgte MF'ere genvælges. Genvalgsraterne kan medvirke til, at den personelle cirkulation, som også illustreret i figur 1.3, bliver beskeden, hvorved en feminisering, eller for den sags skyld enhver anden social transformation, forhindres eller i hvert fald forsinkes (Andersen & Thorson, 1984: 143-144; Clark, 1991: 74; Darcy et al., 1994: 119ff; Niven, 1998: 22). Høje genvalgsprocenter sætter et naturligt øvre niveau for, hvor hurtigt en social transformation af eliten kan finde sted (Pedersen, 2000: 36). Den personelle cirkulation kan være så begrænset, at den hæmmer en social transformation, som ellers søges påført parlamentet (af holdningsændringer blandt potentielle kandidater, partiernes *gatekeepers* og vælgere).

Inerti-hypotesen vil kunne bekræftes, hvis genvalgsraten er høj (og udskiftningsraten dermed lav), og kvindeandelen blandt de nyvalgte samtidig er tæt på 50 pct. eller i hvert fald betydeligt højere end blandt de siddende medlemmer (Kjær, 1999: 163). Den potentielle mekanisme kan illustreres ved et eksempel, nemlig folketingsvalget den 10. maj 1988. Ved dette valg blev der valgt 149 personer, som var gengangere fra det forrige folketing, hvilket svarer til en genvalgsrate på 85 pct. Samtidig var andelen af kvinder blandt de (få) nyvalgte hele 46 pct. mod 29 pct. blandt

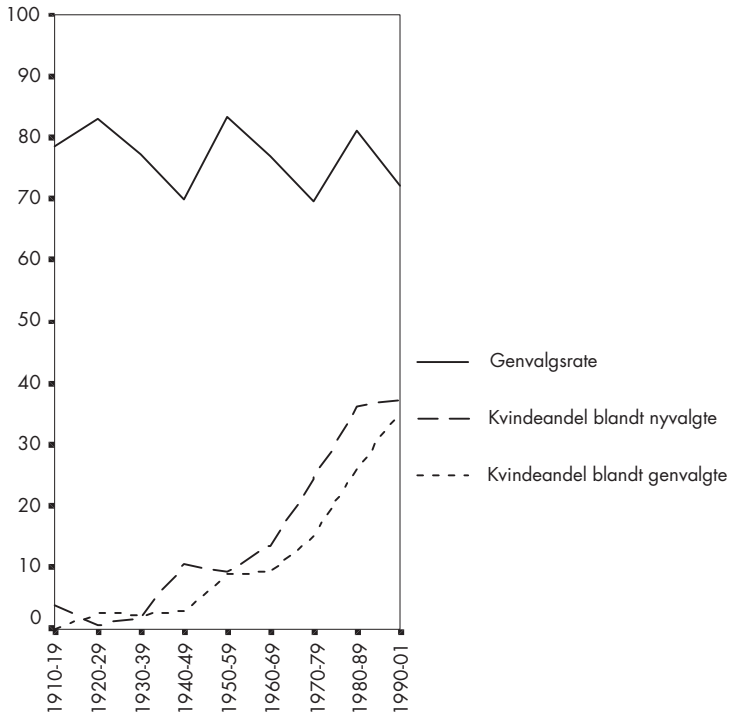
de genvalgte. Den samlede andel af kvinder steg fra 30 til 31 pct., men at stigningen blev så forholdsvis beskeden må i høj grad tilskrives den høje genvalgsrate – havde udskiftningen været større, og havde kvindeandelen blandt de nyvalgte holdt sit niveau, ville stigningen være blevet mere markant. Hvis disse forhold er konstante over tid, vil genvalgsraten således i dette tilfælde ikke forhindre, men forsinke en stigning i andelen af kvinder i Folketinget. Men valget i 1988 er atypisk. Dels var genvalgsraten usædvanlig høj – den højeste siden folketingsvalget den 6. juni 1920 – og der var da også kun gået otte måneder, siden der sidst havde været valg. Og desuden oplevedes den største forskel i det hele taget i procentpoint mellem andelen af kvinder i gruppen af henholdsvis ny- og genvalgte. Ser man i stedet på folketingsvalget den 4. december 1973, finder man en genvalgsrate på 54 pct. og en kvindeandel blandt de nyvalgte på 15 pct. mod 16 pct. blandt genvalgte. Altså det modsatte billede.

Det har været påpeget, at de høje genvalgsrater har virket forsinkende på kvindernes erobring af pladserne i Folketinget (Wamberg, 1990: 50), men i lyset af de to eksempler må det præciseres, hvornår inertien eventuelt har været på spil, og hvor stor betydningen heraf har været. I figur 4.2 er afbildet de tre relevante parametre, nemlig genvalgsraten og kvindeandelen blandt ny- og genvalgte.

Figur 4.2 viser, at genvalgsraterne har været forholdsvis høje, idet de i perioden 1918–2001 gennemsnitligt har været 72 pct. (genvalgsraterne diskuteres yderligere i kapitel 6). Kvindeandelen har også været højere blandt de nyvalgte end blandt de genvalgte, nemlig med gennemsnitligt fire procentpoint. Der er imidlertid også mindre forskelle over tid, således at det især er i perioden efter 1971 og frem til i dag, at forskellen er til stede, nemlig i gennemsnit otte procentpoint (den gennemsnitlige genvalgsrate er i samme periode 68 pct.). Selv om der kan konstateres en inertieffekt, kan denne imidlertid på ingen måde ses som en væsentlig forklaring på, at stigningen i kvindeandelen har forment sig som et meget langstrakt forløb. Der har ikke været helt lukket for den personelle udskiftning, og det er også kun gradvist, at kvindeandelen blandt nyvalgte er steget. For at illustrere, hvor meget inertien maksimalt kan forklare, kan man som tankeeksperiment forestille sig en situation, hvor der slet ikke var mulighed for genvalg, og hvor kvindeandelen ville blive den samme i hele Folketinget som blandt de nyvalgte. Under disse forudsætninger ville den gennemsnitlige kvindeandel i perioden 1945–2001 have været 23 i stedet for 19 pct., og i perioden 1975–1990 (hvor effekten er størst) 32 i stedet for 25 pct.

FIGUR 4.2.

Genvalgsraten og kvindeandelen blandt ny- og genvalgte MF'ere 1918-2001. Pct.

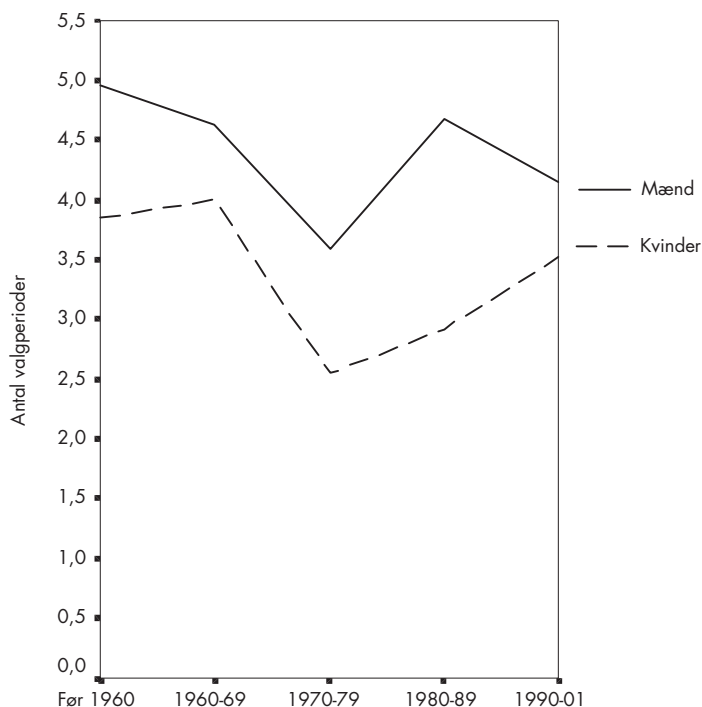
KARRIEREHYPOTHESEN

En anden potentiel forklaring på kvindernes kun gradvise inklusion i den parlamentariske elite kan være, at deres karrierer i Folketinget systematisk er kortere end mændenes. Med den påviste høje genvalgsrate vil det påvirke den samlede kvinderepræsentation, hvis kvinderne af forskellige årsager ikke skulle være i stand til at nyde godt af den komparative fordel, der åbenbart ligger i allerede at være indvalgt. Det første indvalg lader til at være det vanskeligste, og hvis kvinder i højere grad end mænd forlader den hårdt tilkæmpede position, inden de har tilbragt en del år på Christiansborg, vil de dermed ikke bidrage til at påvirke kønsfordelingen i lige så mange perioder, som deres mandlige kolleger.

I figur 4.3 er afbildet, hvor mange perioder i Folketinget henholdsvis mandlige og kvindelige medlemmer i gennemsnit har haft, opgjort efter hvornår de endeligt er udtrådt. Figur 4.3 viser, at de kvindelige MF'ere systematisk sidder kortere i Folketinget end deres mandlige kolleger. De

FIGUR 4.3.

Antal perioder i Folketinget henholdsvis mandlige og kvindelige medlemmer i gennemsnit har haft opgjort efter, hvornår de endeligt er udtrådt

kvinder, der igennem tiderne er udtrådt af Folketinget, har forladt Christiansborg efter i gennemsnit at have været indvalgt i 3,4 periode (N=172), mens de mænd, der er udtrådt i samme periode, har haft en erfaring på 4,6 periode med sig (N=1.048). Kvinderne sidder således i gennemsnit mere end en hel periode kortere end mændene.

Spørgsmålet er så imidlertid, hvordan denne forskel opstår. En mulig forklaring kan være, at kvinder starter deres parlamentariske karriere senere i deres livsforløb end mændene (Niven, 1998: 19) og derfor ikke når at være så længe i parlamentet, inden de må forlade det af „naturlige“ årsager som død, sygdom eller alder. Baggrunden for kvindernes senere start kan være, at kvinder traditionelt har ladet hensynet til reproduktionen veje tungere og udskudt deres politiske engagement til et tidspunkt, hvor børnene om end ikke nødvendigvis er fløjet fra reden, så dog i en alder, hvor forpligtelser der traditionelt har været tillagt moderen, er i aftagende. Inden der spekuleres

mere i sådanne forklaringer, skal det imidlertid fremhæves, at kvinderne slet ikke er ældre ved første indtræden i Folketinget end mændene. Frem til slutningen af 1960'erne var de nyvalgte kvinder lidt ældre end de nyvalgte mænd, men hvor man i samtidige analyser ikke så nogen tendens til, at de nyvalgte kvinder blev yngre (Gloerfelt-Tarp, 1965: 172), har der i perioden herefter været en svag tendens i denne retning, ikke bare i absolutte termer, men også relativt i forhold til mændene. Således var gennemsnitsalderen blandt nyvalgte kvinder ved folketingsvalget i 2001 39 år (N=26), mens den blandt nyvalgte mænd var 42 år (N=38), i perioden siden valget i 1971 42 år for kvinder (N=185) og 43 år for mænd (N=407).

Hvordan lader den ligefrem lidt lavere indvalgsalder hos kvinderne sig da så forklare? Studeres karrierevariable, ses det, at kvinder i denne periode ikke har så mange ikke-succesfulde opstillinger bag sig som mændene. De kvinder, som opnår valg til Folketinget, kommer en smule hurtigere ind end deres mandlige kolleger. Dette har med to undtagelser (valgene i 1990 og 1994) været tilfældet siden valget i 1964, og i perioden siden 1971 har kvinderne i gennemsnit været opstillet ved 2,1 valg inden deres første indvalg, mens gennemsnittet for mændene har været 2,4 valg.

Forklaringen på kvindernes kortere karrierer må således findes i den anden ende af karrieren, nemlig ved dens ophør. Der eksisterer en forestilling om, at kvinder „pensioneres“ hurtigere i politik end mænd (Wamberg, 1990: 84), og det understøttes jo som sagt af figur 4.3. Spørgsmålet er imidlertid, om det er kvinderne selv eller vælgerne, der „pensioneres“ kvinderne tidligere end mændene. Genvælgsraten må i lyset af ovenstående være lavere blandt kvinder end blandt mænd, men ved at dekomponere genvælgsraten i en genopstillingsrate og en valgsuccesrate (Kjær, 2000: 182ff) kan vi se, om det er på henholdsvis udbuds- eller efterspørgselssiden i rekrutteringsmodellen, forklaringen på kvindernes hurtigere „pensionering“ skal findes. I tabel 4.1 er såvel genopstillingsrate som valgsuccesrate således beregnet for henholdsvis mænd og kvinder ved hvert af valgene i perioden 1971-2001.

Det ses af tabel 4.1, at der er en tendens til, at kvinderne har en højere genopstillingsfrekvens end mændene (ved 9 ud af 13 valg), mens der omvendt er en tendens til, at succesraten blandt de genopstillede er højere for mænd end kvinder (også ved 9 ud af 13 valg). Selv om der således både er udbuds- og efterspørgselsfaktorer i spil, lader det til, at kvindernes tidligere pensionering i den undersøgte periode i højere grad skyldes efterspørgsels- end udbuds-faktorer. Præcis hvad det er for en dynamik, der ligger bag dette fænomen, kan vi ikke afgøre på baggrund af de forhåndenværende data.

TABEL 4.1.

Genopstillings- og valgsuccesrate blandt genopstillede for henholdsvis mænd og kvinder ved hvert af valgene i perioden 1971-2001

	MÆND		KVINDER	
	Genopstillingsrate	Valgsuccesrate	Genopstillingsrate	Valgsuccesrate
1971	75	84	74	93
1973	82	66	90	56
1975	90	77	96	69
1977	86	78	89	60
1979	79	81	87	85
1981	86	85	79	88
1984	86	81	90	79
1987	87	85	83	82
1988	94	91	96	86
1990	84	85	93	78
1994	77	91	83	86
1998	86	77	91	87
2001	76	82	74	78

Måske vælges kvinder i højere grad end mænd ind i Folketinget fra pladser på opstillingslisten med en meget lille stemmemæssig margin og er derfor mere sårbare på valgdagene end mændene. Måske er mænd bedre til, eller får bedre chancer for, undervejs at skifte opstillingskredse i retning af mere „sikre“ kredse, jf. beskrivelsen af disse kredse i kapitel 2. Eller måske er vælgerne hurtigere til at bedømme de kvindelige politikere som „slidte“ end de mandlige. En tilbunds gående analyse af valgresultaterne fra de enkelte kredse og casestudier af enkelte valgforløb kan forhåbentlig i fremtiden forbedre vores viden på dette felt.

SAMSPILSHYPOTESEN

En tredje forklaring på, at kvinderne til stadighed har udgjort en mindre andel af Folketinget end af befolkningen, kan være, at de er „samspilsramte“. Dette forstået på den måde, at de har befundet sig i en rekrutteringskontekst, hvor de egenskaber, der har været efterspurgt, samtidigt har været egenskaber, som kvinder systematisk har været i besiddelse af i mindre omfang end mænd. Hvis man eksempelvis forestiller sig en rekrut-

teringskontekst, hvor selektionen af parlamentarikerne er determineret fuldstændigt af personernes uddannelsesniveau, og man samtidig har en befolkning, hvor kvinders uddannelsesniveau er lavere end mænds, så vil den naturlige konsekvens være en parlamentarisk forsamling med færre kvinder end mænd. I dette tænkte tilfælde vil personernes køn være irrelevant for rekrutteringen (kun uddannelse har betydning), og man vil derfor i et forsøg på at forklare kvindeandelen være nødt til at kontrollere for uddannelse. I denne hypotetiske situation vil man i øvrigt på samme tid både blive en del klogere og alligevel ikke komme tæt på en endelig besvarelse. Man vil godt nok kunne forklare udviklingen i kvindeandelen fuldstændigt (nemlig ved hjælp af udviklingen i kvindernes uddannelsesniveau), men omvendt vil man derved blot have reformuleret spørgsmålet om udviklingen i kvinderepresentationen i parlamentet til et spørgsmål om udviklingen i kvindernes uddannelsesniveau.

I en empirisk analyse er samspilshypotesen imidlertid vanskeligere at inddrage. Problemet er bl.a., at vi, jf. kapitel 1, ikke har et entydigt billede af, hvilke karakteristika der måtte være rekrutteringsfremmende. Samspilshypotesen fortjener imidlertid yderligere kommentarer, da den jo på mange måder ækvivalerer den i den internationale litteratur identificerede og oven for nævnte socioøkonomiske forklaring. Særligt fremherskende som rekrutteringsfremmende variabel er her tilknytning til arbejdsmarkedet, hvor det hævdes, at det især er igennem ens virke i et civilt job, at man har mulighed for at erhverve sig nogle af de kvalifikationer og evner, som værdsættes og kan udnyttes i den politiske rekrutteringsproces. Der kan være tale om alt fra social kompetence over evne til at argumentere for sine ideer til tilegnelse af konkret viden om samfundsøkonomien eller specifikke policy-områder. I komparative studier er der da også fundet en høj grad af sammenhæng mellem andelen af kvinder i arbejdsstyrken og andelen af kvinder i parlamentet (Christmas-Best & Kjær, under udgivelse).

Denne sammenhæng er forsøgt undersøgt på danske forhold ved at sammenholde kvinders erhvervsfrekvens med kvindeandelen i Folketinget i perioden 1971-2001. Korrelationen mellem de to variable er så høj ($r = 0,89$), at vi kan forklare 79 pct. af variationen i andelen af kvindelige folketingsmedlemmer ved kvinders erhvervsfrekvens. Problemet med denne sammenhæng er, at den kan tolkes på flere forskellige måder. I tråd med ovenstående kunne resultatet tages som udtryk for, at det er erfaringen fra arbejdsmarkedet, der udstyrer kvinderne med kvalifikationer, som kan hjælpe dem succesfuldt igennem rekrutteringsprocessen. I så fald vil den næste opgave være at finde

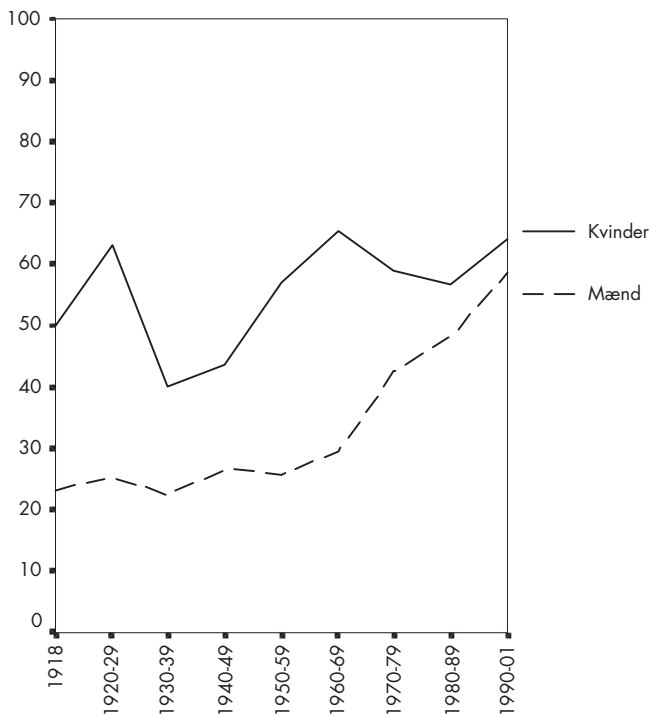
begrundelsen for, at kvindernes erhvervsfrekvens er steget i den undersøgte periode, og her kunne man eventuelt vende sig mod de normer og værdier om kvinders rolle i samfundet, som ovenfor blev betegnet som en kulturel forklaring. Hvis man påstår, at det skulle være normændringer i samfundet, der fører til kvinders højere erhvervsfrekvens, som igen fører til en højere andel i parlamentet, skal man imidlertid gøre sig klart, at indplaceringen af kvinders erhvervsfrekvens som mellemkommende variabel i så fald bygger udelukkende på en teoretisk baseret ordning af disse tre variable. Holder vi for et øjeblik fast i netop disse tre variable, kunne sammenhængen mellem kvinders erhvervsfrekvens og deres andel af pladserne i parlamentet nemlig også være spurios. Dvs. stigningen i de to størrelser kunne være resultatet af, at et skift i normerne om kvinders tagen del i forskellige af samfundslivets opgaver (i dette tilfælde udearbejde og politik) har påvirket hver af de to størrelser, uden at de har påvirket hinanden. Vi kan imidlertid ikke teste, hvilken af disse to modeller (eller en helt tredje), som er det bedste billede af sammenhængen, da vi ikke har nogen målinger af eksempelvis normerne om kvinders deltagelse på arbejdsmarked og i parlamentet.

Selv om samspilshypotesen således ikke kan efterprøves empirisk, kan den altså teoretisk pege på, at kvinderne muligvis befinder sig i en klemme, hvor de har svært ved at trænge igennem til den parlamentariske elite, fordi de ikke besidder visse rekrutteringsfremmende egenskaber i samme omfang som mænd. Det er i øvrigt videre blevet postuleret, at kvinderne er udsat for en dobbelt klemme, idet de ikke bare er underrepræsenteret på sådanne karakteristika i befolkningen, men også udsættes for skærpede krav om at besidde netop disse karakteristika for at kunne gøre sig gældende i rekrutteringsprocessen. Det er hævdet, at „kvinderne må være endnu bedre uddannede og have endnu flere ressourcer end mænd for at komme i betragtning“ (Dahlerup, 1979: 114).

En første spæd afdækning af en sådan kompensationshypotese kan foretages ved at sammenholde andelen med en studentereksamen blandt henholdsvis de mandlige og de kvindelige folketingsmedlemmer. En sådan sammenligning er foretaget i figur 4.4, og det ses her tydeligt, at de kvindelige MF'ere igennem hele perioden har været gennemsnitligt bedre uddannede end deres mandlige kolleger i Folketinget. Der er således noget, der tyder på, at man for at kunne blive valgt som kvinde har skullet stå sig bedre på andre dimensioner, i dette tilfælde uddannelse. Figur 4.4 viser i øvrigt også, at de kvindelige folketingsmedlemmers relativt bedre uddannelsesmæssige niveau er aftagende.

FIGUR 4.4.

Andelen af henholdsvis kvindelige og mandlige MF'ere, der havde en studentereksamen ved første indvalg 1918-2001

DE FORSKELLIGE POLITISKE PARTIER OG KVINDEREPRÆSENTATIONEN

Selv om de diskuterede forklaringer på Folketingets gradvise feminisering kan hjælpe med at forstå udviklingen, lader de på ingen måde til at kunne udgøre en væsentlig del af forklaringen. Derfor må analysen fortsættes, og det gøres ved at tage fat på en af de andre faktorer, som i komparative analyser ofte tillægges stor betydning, nemlig de forskellige politiske partiers parlamentariske styrke. Det hævdes, at det især er på venstrefløjen, at de kvindelige parlamentarikere skal findes, og at selve styrkeforholdet mellem de enkelte partier i parlamentet derfor får en indflydelse på andelen af indvalgte kvinder (Reynolds, 1999: 566; Siaroff, 2000: 202; Rule, 1987: 482).

I komparative analyser af forskellige landes andel af kvinder i parlamentet inkluderes derfor ofte andelen af mandater, som indehaves af et venstre-

fløjsparti. Men ligesom i diskussionen af kvinders erhvervsfrekvens er der her risiko for, at sammenhængen kan være spuriøs. I sin yderste konsekvens kunne en sådan tese faktisk udgøre en „naturlig“ forklaring på ændringen af kvinderepræsentationen, idet det jo kunne forholde sig således, at det var den parlamentariske styrkelse af visse partier med en høj andel kvindelige parlamentarikere på bekostning af partier med en meget lav andel kvinder, der har forårsaget den i figur 4.1 illustrerede stigning. En applicering af en sådan *parties as prime mover*-hypotese (Pedersen, 2000: 46) på den køns-mæssige transformation af Folketinget vender vi tilbage til senere i dette afsnit, men den simple inkludering af andel mandater på venstrefløjen skal testes umiddelbart. I perioden fra 1932, hvor der har eksisteret partier til venstre for Socialdemokratiet, kan der faktisk påvises en korrelation på 0,69 mellem andelen af pladserne i Folketinget besat af disse partier og den samlede kvindeandel i Folketinget. At der skulle være sket en parallel stigning i såvel venstrefløjens andel af taburetterne og kvindeandel i det samlede ting medfører imidlertid ikke nødvendigvis, at det førstnævnte forklarer det sidstnævnte. Faktisk viser det sig, at i perioden efter valget i 1988, hvor venstrefløjens andel er faldet, er kvindeandelen fortsat med at stige. At man således i perioden 1932 til 1987 finder en korrelation så høj som 0,86 hjælper ikke så meget, når det viser sig, at kvindeandelen ikke tilsvarende er begyndt at falde i de år, hvor venstrefløjen oplevede tilbagegang. Denne afvisning af tesen om venstrefløjens andel af pladserne som forklaring på kvindeandelen må i øvrigt stå sig stærkere end de komparative analyser, hvor der jo netop er mulighed for, at sammenhængen er spuriøs derved, at det er andre karakteristika ved de enkelte landes vælgerkorps og politiske system, der på samme tid fører til en relativ høj andel kvindelige parlamentarikere og venstrefløjspolitikere.

I det følgende vil vi alligevel studere kvindeandelen for de forskellige politiske partier, da de politiske partier jo anses som en vigtig aktør i rekrutteringsprocessen, og det derfor må være vigtigt at studere, om forskellige træk ved partierne fører til forskellige udviklinger i kvindeandelen blandt deres parlamentarikere, eller om der udvises en ensartethed, der gør, at forklaringerne skal søges andetsteds (Sanbonmatsu, 2002: 791; Caul, 1999; Lovenduski & Norris, 1993). Første skridt i en partiopdelte analyse vil være at se på andele af kvindelige folketingsmedlemmer hos de otte partier, der blev repræsenteret Folketinget efter det seneste valg i 2001. Disse andele er opgjort i tabel 4.2.

Tabel 4.2 er for så vidt overraskende, hvis man holder den op imod den

TABEL 4.2.

Andel kvinder blandt MF'ere indvalgt i 2001, partimedlemmer og vælgere opdelt efter parti, samt repræsentativitetsindeks

	ANDEL KVINDER			REPRÆSENTATIVITETSINDEKS KØN ^a	
	MF'ere	Parti-medlemmer	Vælgere	I forhold til partimedlemmer	I forhold til vælgere
Det Konservative Folkeparti	50	32	45	1,6	1,1
Enhedslisten	50	38	32	1,3	1,6
Kristeligt Folkeparti	50	41	59	1,2	0,8
Det Radikale Venstre	44	35	61	1,2	0,7
Dansk Folkeparti	41	30	38	1,4	1,1
Venstre	36	29	49	1,2	0,7
Socialdemokratiet	35	35	56	1,0	0,6
SF	33	46	68	0,7	0,5
I alt	38	33	51	1,2	0,7
N	175	5.176	1.851		

a. Repræsentativitetsindeks beregnet som andel kvinder blandt MF'ere divideret med andel blandt henholdsvis partimedlemmer og vælgere (Norris & Lovenduski, 1995: 96).

Kilder: Partimedlemmer (Bille, 2003: 33), vælgere – valgundersøgelsen 2001 (se Andersen & Borre, 2003).

internationale litteratur, der netop er refereret. I hvert fald hvis man ser på Socialdemokratiets og ikke mindst Socialistisk Folkepartis bundplacering. Selv om SF vel efter Enhedslisten må regnes for det næstmest venstreorienterede parti i Folketinget, indtager det altså med en kvindeandel på 33 pct. sidstepladsen på listen. Dette er så meget mere overraskende, hvis man også holder partiernes andel af kvindelige parlamentarikere op imod andelen af kvinder i de respektive partiers vælgerskarer. Tabel 4.2 viser nemlig også, at SF faktisk er det parti, som blandt sine vælgere ved valget i 2001 havde den højeste andel af kvinder blandt sine vælgere. Dette fører naturligvis til, at SF, jf. tabel 4.2, er det parti, der har det laveste repræsentativitetsindeks i forhold til variabelen køn, og SF er altså ikke bare i absolutte termer, men også relativt i forhold til sine vælgere partiet med de færreste kvinder i folketingsgruppen.

Generelt er der færre kvinder i Folketinget end blandt vælgerne, men dette gælder ikke for alle partier, hvis også vælgerkorpset splittes op efter, hvem man stemte på ved valget i 2001. For Enhedslisten, Det Konservative

Folkeparti og Dansk Folkeparti gælder det faktisk, at de hver især har en højere andel af kvinder i deres folketingsgruppe end i deres vælgerskare. Det er således rigtigt nok, at Dansk Folkeparti har en lavere andel kvinder blandt deres MF'ere end Det Radikale Venstre, men holdes dette op mod partiernes vælgere, så er det faktisk Dansk Folkeparti, der har relativt flest kvinder på Christiansborg. I Dansk Folkeparti udgør kvinderne i dag en større andel i folketingsgruppen end blandt partiets vælgere, hvor Det Radikale Venstre faktisk har relativt færre kvinder i Folketinget end i vælgerskaren.

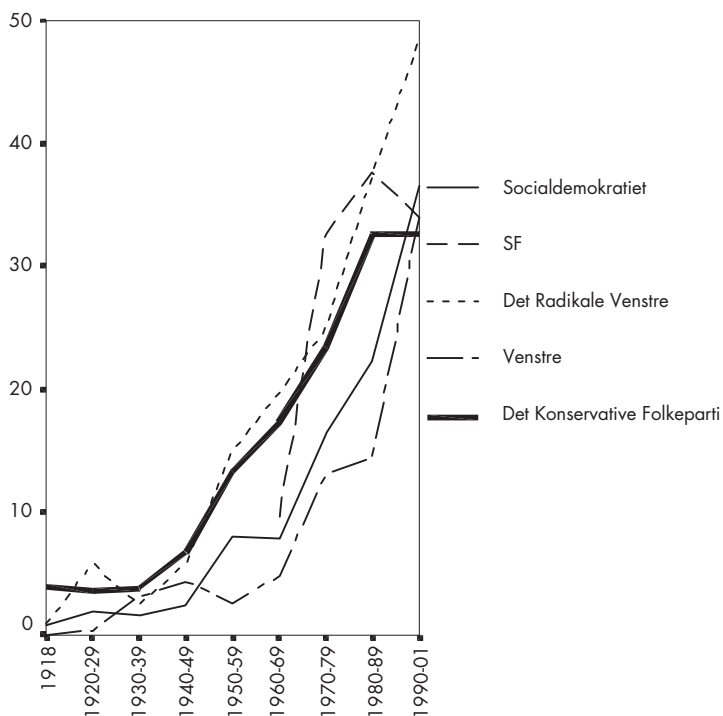
Ligesom i kapitel 3 har vi også i relation til køn mulighed for at sammenligne med partiernes medlemmer. Disse oplysninger er anført i tabel 4.2, og her ses det, at der blandt partiernes medlemmer faktisk er endnu færre kvinder end blandt både vælgerne (se også Bille, 2003: 33; K. Pedersen, 2002: 133) og MF'erne. Med undtagelse af SF gælder det, at der er flere (eller mindst lige så mange) kvinder relativt set i folketingsgrupperne end i medlemskarene.

Nu kan det jo være risikabelt at vurdere de enkelte partier på baggrund af et enkelt valg, og derfor er udviklingen i andelen af kvindelige folketingsmedlemmer i figur 4.5 beskrevet for de forskellige partier i perioden 1918-2001.

Figur 4.5 viser imidlertid, at de påpegede forskelle på mange måder er ganske stabile over tid. De mandatmæssigt to store partier, Venstre og Socialdemokratiet, har i hele perioden ligget forholdsvis lavt i relation til andel kvindelige MF'ere, hvilket umiddelbart afkræfter den udbredte tese, at kvinder har lettest ved at gøre sig gældende i sammenhænge, hvor der skal vælges mange, frem for hvis der skal vælges få. Forklaringen på den traditionelt lave andel kvinder i de to partier skal derfor søges andre steder, og her kan netop de to partiers rekrutteringskanaler måske give svaret. I den omtalte periode har mere end en tredjedel af Venstres folketingsmedlemmer, jf. kapitel 3, været landmænd, og landbruget og dets organisationer lader således til at være partiets primære rekrutteringsgrundlag. Da langt hovedparten af landmændene samtidig er mænd, betyder dette, at der her findes en ganske stor gruppe MF'ere, som trækker den samlede kvindeandel ned i partiet. Det samme fænomen kan observeres i Socialdemokratiet, hvor kombinationen af erhverv, der udgør en væsentlig del af rekrutteringsgrundlaget og samtidig beskæftiger ganske få kvinder, også eksisterer. I Socialdemokratiet er det ikke landmænd, men arbejdere, parti- og fagforeningsfunktionærer samt redaktører og journalister, der

FIGUR 4.5.

Kvindeandel pr. parti 1918-2001. Pct.

udgør tæt på en tredjedel af de i denne periode indvalgte socialdemokratiske folketingsmedlemmer, samtidig med at det især er mænd, der indvælges fra disse grupper.

Det Radikale Venstre ligger til gengæld i hele perioden forholdsvis højt, for så vidt angår andelen af kvinder i folketingsgruppen. Igen kan en del af forklaringen måske søges i den erhvervmæssige baggrund – i dette parti lader der ikke til at være mandsdominerede rekrutteringsbaser som i Venstre og Socialdemokratiets tilfælde. Partiet har i stedet relativt mange offentligt ansatte blandt parlamentarikerne – erhvervsgrupper, hvor kvinder er relativt godt repræsenterede.

Figur 4.5 viser også, at Det Konservative Folkeparti generelt har haft relativt mange kvinder i folketingsgruppen. Dette er umiddelbart meget overraskende, da den internationale litteratur ofte peger på, at det netop er i de konservative partier, at kvinderne har sværest ved at trænge igennem til den parlamentariske elite. En europæisk sammenligning viser, at Dan-

mark er atypisk derved, at det konservative parti ligger over gennemsnittet (Christmas-Best & Kjær, under udgivelse).

Man kan umiddelbart fremsætte to hypoteser til forklaring af Det Konservative Folkepartis relativt høje kvindeandel. For det første har partiet i den omtalte periode haft sin vælgermæssige styrke i byerne, og dette, kombineret med at der generelt vælges væsentlig flere kvindelige folketingsmedlemmer i by- end i landkredse, vil betyde, at Det Konservative Folkeparti opnår en højere kvindeandel end eksempelvis Venstre, som vælgermæssigt i perioden har haft størst opbakning på landet. For det andet kan det være, at der simpelthen har udviklet sig en kultur i partiet, der tilsiger, at kvinder har relativt gode muligheder for at gøre sig gældende i forbindelse med nominering og valg. Det Konservative Folkeparti er fortsat det eneste parti, der ved alle valg fra 1918 til 2001 har fået indvalgt mindst én kvinde i Folketinget (Wamberg, 1990: 93). Det ligger imidlertid uden for denne fremstilling at bedømme om, og i hvilke partier der eventuelt må have udviklet sig sådanne gode betingelser for kvindelige aspiranter til en plads i Folketinget.

På den danske højrefløj har man haft en forholdsvis lav andel af kvindelige folketingsmedlemmer, men afvigelsen i forhold til de resterende partier har dog ikke været markant. Aktuelt har Dansk Folkeparti en højere andel kvinder end Socialdemokratiet, Venstre og SF, et forhold, der måske skyldes den forholdsvis centraliserede kandidatudvælgelse, som partiet praktiserer (M. Pedersen, 2002), og som ifølge den internationale litteratur traditionelt resulterer i en højere andel kvinder, end hvis nominationsbeslutningerne er meget decentrale.

Forskelle mellem de enkelte partier kan man også finde på venstrefløjen. Som allerede påpeget i tabel 4.2, endte SF efter valget i 2001 lidt overraskende på en sidsteplads på listen. Dette er ikke et helt dækkende billede af SF, da partiet normalt har ligget over gennemsnittet for det samlede folketing, ligesom det var SF, der ved valget i 1979 som det første parti sprængte grænsen på 50 pct. Med syv kvinder blandt de opnåede 11 mandater, svarende til 64 pct., satte man endda her en rekord, som ikke siden er slået. Omvendt var kvindeandelen på venstrefløjen væsentlig højere, da det var DKP, der udgjorde venstrefløjen, end nu hvor SF tegner sig for hovedparten af mandaterne. At DKP så tidligt som ved valget i 1947 kunne præstere en kvindeandel på 44 pct. må siges at være overraskende (det er mere, end SF kan et halvt århundrede senere), og forskellen på de to partier ses også ved, at da DKP røg ud af Folketinget i 1960, afløstes seks DKP'ere, hvoraf to var kvinder, af 11 SF'ere, som alle var mænd.

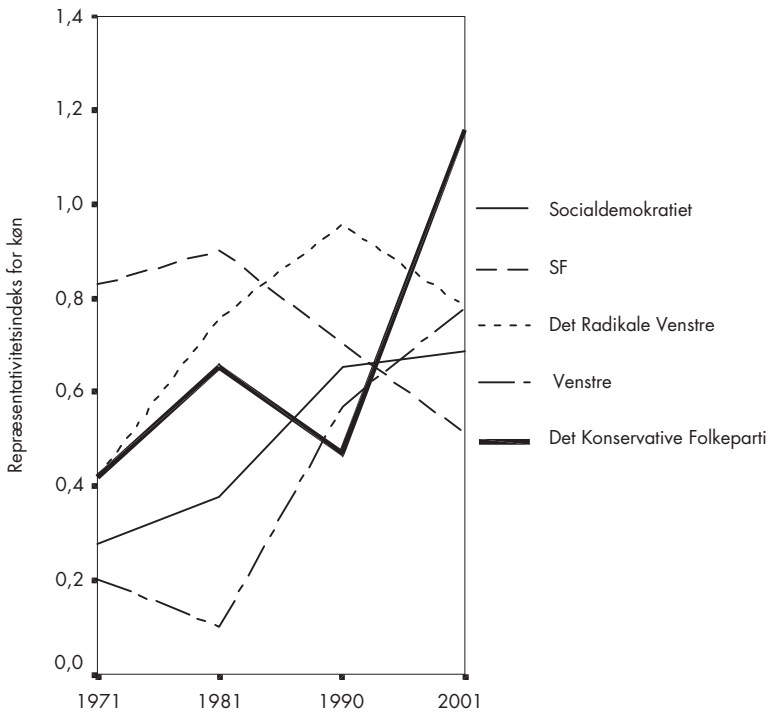

Hvad angår udviklingen over tid, har vi ikke mulighed for over hele perioden at sammenligne den parlamentariske elite med vælgerne opdelt på parti. Ligesom i kapitel 3 er det imidlertid muligt på baggrund af valgundersøgelserne at foretage en sådan sammenligning for perioden 1971-2001. Der er beregnet et repræsentativitetsindeks for hvert af årene i perioden for hvert af partierne. I figur 4.6 er vist udviklingen for fem partier – for overskuelighedens skyld er kun inkluderet fire udvalgte år.

Figur 4.6 afspejler naturligvis også, at der er kommet relativt flere kvinder i Folketinget i forhold til befolkningen. Indeksværdierne er generelt højere i slutningen end i begyndelsen af perioden. Partierne imellem har der imidlertid også været forskydninger. SF's placering i bunden af ranglisten er, som det ses, af nyere dato – i starten af perioden var SF suverænt i top.

FIGUR 4.6.

Repræsentativitetsindeks i relation til køn for fem partier i perioden 1971-2001

Note: Repræsentativitetsindeks beregnet som andel blandt MF'ere divideret med andel blandt vælgere (Norris & Lovenduski, 1995: 96).

Kilde: Valgundersøgelsen 1971, 1981, 1990 og 2001.

Det Konservative Folkepartis høje repræsentativitetsindeks er også af nyere dato, idet det især er inden for det sidste årti, at partiet har etableret sig som et parti, der ikke bare har relativt mange kvinder blandt sine MF'ere i forhold til de andre partier, men også har dette, når kønsfordelingen blandt partiernes respektive vælgerskarer inddrages.

At der således eksisterer forskelle mellem de politiske partier betyder også, at vi kort skal vende tilbage til *parties as prime mover*-hypotesen. Også i relation til netop den danske parlamentariske elites transformation er det nemlig hævdet, at det langt hen ad vejen er skift, eller måske ligefrem skred, i den vælgermæssige opbakning til forskellige politiske partier, der qua deres forskellige rekrutteringsgrundlag og sociodemografiske profiler er drivkraften bag ændringer i parlamentets kollektive profil (Pedersen, 2000: 46). Denne tese lader sig imidlertid ikke applicere på kønsdimensionen. Som beskrevet ovenfor er kvindeandelen fortsat med at stige, også selv om andelen af venstrefløjsmandater er faldet, og hypotesen om ventrefløjsmandaternes betydning således afvist. Inden *parties as prime mover*-hypotesen forkastes helt, kan der imidlertid være grund til at udvide perspektivet til ikke kun at se på den yderste venstrefløj, men mere generelt på de partier, der har vist sig at have en stabilt højere kvindeandel end gennemsnittet. Her viser det sig dog, at hvis man tager Det Konservative Folkeparti, midterpartierne og venstrefløjspartierne under ét, så er der ligefrem en negativ korrelation mellem disse partiers mandatmæssige styrke i Folketinget og den andel af pladserne, der på samme tidspunkt er besat af kvinder ($r = -0,66$).

At der således på den ene side har kunnet observeres forskelle i de enkelte partiers andel af kvinder i partigrupperne, samtidig med at man for alle partiers vedkommende har kunnet genfinde den gradvise feminisering som mønster, leder til spørgsmålet om, hvorvidt forskellene mellem partierne i takt med den stigende feminisering opretholdes (stabilitet), eller om de udviskes, og partiernes andele således nærmer sig hinanden (konvergens). I studier af parlamentariske elites udvikling tildeles netop dette spørgsmål ofte opmærksomhed (Best & Cotta, 2000).

Studerer udviklingen i Folketinget (illustreret i figur 4.5), ser man, at de observerede forskelle mellem de forskellige partier i lange perioder har været ganske stabile. Især i perioden efter 2. verdenskrig har SF og Det Konservative Folkeparti ligget relativt højt i forhold til Venstre og Socialdemokratiet. Ved det seneste valg i 2001 kom partierne dog til at ligne hinanden mere, end de længe har gjort.

For mere systematisk at vurdere, om der er foregået en konvergens par-

TABEL 4.3.

Udviklingen i den gennemsnitlige andel af kvinder i Folketingets partigrupper.^a Gennemsnit, standardafvigelse og variationskoefficient.^b Opgjort pr. årti

	GENNEMSNI T	STANDARD AFVIGELSE	VARIATIONSKOEFFICIENT
1920-1929	3,0	2,3	0,8
1930-1939	2,7	1,0	0,4
1940-1949	4,8	1,9	0,4
1950-1959	9,7	5,6	0,6
1960-1969	12,4	7,2	0,6
1970-1979	19,5	5,6	0,3
1980-1989	26,7	10,3	0,4
1990-2001	38,0	7,1	0,2

a. Kun Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Venstre inkluderet. b. Variationskoefficienten er beregnet som standardafvigelse divideret med gennemsnit.

N=4 (Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Venstre).

tierne imellem (eller om de alternativt er kommet til at divergere endnu mere fra hinanden) over en lidt længere periode, er der i tabel 4.3 set på variationen mellem de fire partier Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Venstre. For hvert årti er der beregnet en variationskoefficient, som viser, hvor meget de fire partier afviger fra hinanden (beregnes som standardafvigelsen divideret med gennemsnittet). Tabel 4.3 viser, at i den periode, hvor kvindeandelen er steget kraftigst, nemlig fra 1960'erne og frem, er der samtidig foregået en konvergens imellem i hvert fald disse fire partier. Selv om der spores forskelle mellem dem, må det derfor alligevel konkluderes, at de aktuelle forskelle ikke er så store, som de har været.

HVEM BEFORDRER / BEGRÆNSER

KVINDERNES INDTOG I FOLKETINGET?

Kvindernes gradvise indtog i Folketinget op igennem det 20. århundrede er nu beskrevet og søgt forklaret på forskellig vis. Man kan i den forbindelse enten hæfte sig ved, at der har været tale om en kraftig transformation af eliten, idet man på mindre end et århundrede er gået fra en andel på nul til en andel på 38 pct. Eller man kan hæfte sig ved, at man efter så mange år fortsat har en parlamentarisk elite, hvor kvinderne udgør et mindretal. Alt

efter synsvinkel kan man derefter fortsætte søgningen efter forklaringer på udviklingen, og i den forbindelse er der i hvert fald i den offentlige debat fokuseret meget på, hvem det er, som beforder/begrænser kvindernes optagelse i den parlamentariske elite. Er det kvinderne selv, der holder sig tilbage? Er det partierne, som i forbindelse med opstillingerne bremser kvindernes vej til Folketinget? Eller er det vælgerne, der på valgdagen fravælger kvinderne? I lyset af den i kapitel 1 postulerede sammenhæng mellem elitens komposition og begreberne magt og demokrati, må svarene på sådanne spørgsmål i høj grad være relevante for indeværende analyse.

Sådanne forsøg på at placere skylden/tildele æren for kvindernes eksklusion/inklusion i den parlamentariske elite vanskeliggøres imidlertid af tre forhold. For det første kan der, jf. figur 1.4, ikke ses bort fra de institutionelle arrangementer, der omgiver rekrutteringsprocessen, nemlig valglovgivningen. Før 1915 var valglovgivningens indflydelse på andelen af kvinder i Folketinget som nævnt absolut. Men efterfølgende kan valglovens mere generelle betingelser også antages indirekte at kunne øve indflydelse på Folketingets kønssammensætning.

Som eksempel herpå kan nævnes, at i komparative studier af kvindernes andel i parlamentariske eliter anses netop sådanne generelle valglovsbestemmelser for at være den faktor, der i højest grad kan forklare variationen i kvinders parlamentariske inklusion. Proportionalitetssystemer antages som nævnt at fremme kvindernes indtog i parlamenterne frem for majoritetssystemer, der antages at have den modsatte effekt (Matland, 1998; Rule, 2000). I Danmark er netop denne specifikke valglovmæssige forklaringsfaktor imidlertid ikke brugbar, idet indførelsen af forholdstalsvalg jo netop var tidsmæssigt sammenfaldende med, at kvinderne kunne begynde at opstille til valgene. Og det virker på mange måder vanskeligt at søge at forklare en stigning i kvindeandelen med et forhold, der har været konstant i samme periode (Wängnerud, 2000: 133).

For det andet vanskeliggøres analyserne af, at der netop er samspil mellem de forskellige aktører. Det kan være, at forskellige aktører anticiperer hinandens reaktioner, og at eksempelvis partiernes opstillingsmønstre er en afspejling af, hvem de forventer, vælgerne vil stemme på. I kapitel 2 blev det konkluderet, at de forbedrede muligheder for at opstille sideordnet og partiernes udvidede brug af denne opstillingsform inden for de seneste årtier har forrykket „magtbalancen“ i vælgerne favør på bekostning af de politiske partier. Det kan være vanskeligt at adskille disse ting præcist fra hinanden.

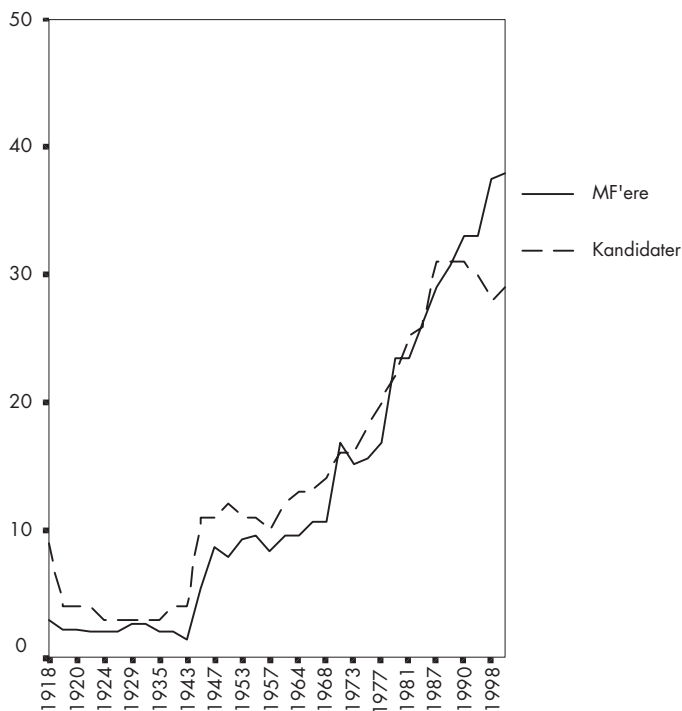
For det tredje vanskeliggøres ansvarsplaceringen af, at der kræves andre typer af data, eksempelvis egentlige holdningsmålinger blandt potentielle kandidater, partiforeningsmedlemmer, vælgere osv. Tidligere er spørgsmålet omkring, hvem der beforder/forhindrer kvindernes indtog i en politisk elite, søgt besvaret ved hjælp af sådanne data fra det danske kommunalvalg i 1993 (Kjær, 1999). Analysen viste, at alle tre aktører bar en del af „skylden“ for, at andelen af kvinder i de danske kommunalbestyrelser på det tidspunkt var 28 pct. Kvinderne meldte sig ikke på banen som potentielle kandidater i samme omfang som mændene. De lokale partiforeninger arbejdede aktivt for kønsmæssigt velafbalancerede lister, men flertallet af partiforeningsformændene mente, at en liste med 30 pct. kvinder var ganske velafbalanceret. Og vælgerne benyttede sig ikke af deres mulighed for at øge kvindeandelen i valgfase, hvor der ellers var flere kvindelige kandidater, end der blev valgt, og hvor partiernes udstrakte brug af sideordnet opstilling ellers gjorde det muligt for vælgerne at øve indflydelse på den kønsmæssige sammensætning af kommunalbestyrelserne (Kjær, 1999).

I relation til det danske folketing råder vi ikke umiddelbart over en sådan flerhed af forskellige data. Manglen på data bliver ikke mindre af, at vi i fremstillingen anlægger et longitudinalt perspektiv. Vi vil dog forsøge gennem inddragelse af valgdata at komme lidt længere i analysen, nemlig ved at se på, om det primært er i opstillingsfasen eller valgfase, at kvinderne har haft lettest/vanskeligst ved at etablere sig. På baggrund heraf kan man ikke entydigt henføre effekterne til de forskellige aktører, men det kan give den første indikation af, hvor man skal lede videre, da det alt andet lige må gælde, at kvinderne selv og de politiske partier er de primære aktører i forbindelse med opstillingsfasen, mens det i valgfase først og fremmest er vælgerne, der er „på banen“. I figur 4.7 er andelen af kvinder blandt henholdsvis opstillede kandidater og indvalgte MF'ere opgjort.

Figur 4.7 viser, at kvindeandelen blandt kandidater og indvalgte er stærkt korreleret. Næsten al variationen i andelen af kvinder i Folketinget kan forklares ved hjælp af andelen i kandidatmassen ($R^2 = 0,95$). Men denne imponerende forklaringskraft opnås desværre kun ved at skubbe spørgsmålet et trin tilbage i processen, idet vi står tilbage med at skulle forklare kvindeandelen i kandidatmassen. Og netop spørgsmålet om, hvorfor kvinder i mindre grad end mænd optræder som kandidater i den politiske rekrutteringsproces, er i rekrutteringsforskningen ikke viet den store empiriske interesse (Hazan, 2002: 117). Heller ikke denne analyse udbedrer, at vi på mange måder „miss half the story of women's representation“, når vi „only

FIGUR 4.7.

Andelen af kvinder blandt henholdsvis opstillede kandidater og indvalgte MF'ere ved valgene 1918-2001. Pct.

study women who run for office and ignore the women who do not run“ (Sanbonmatsu, 2002: 792).

Der eksisterer imidlertid afvigelser mellem andelen i de to forskellige grupper, og disse har forskellig karakter igennem perioden. I perioden frem til 1945 er begge andele forholdsvis lave og en smule højere blandt kandidater end blandt indvalgte. Fra 1945 og frem til valget i 1971 er kvindeandelen jævnt stigende, og her ligger andelen blandt kandidater et stykke over andelen i Folketinget. Fra 1971 til 1988 stiger kvindeandelen markant, men uden nogen nævneværdig forskel mellem kandidater og valgte. Og fra 1990 og frem til i dag stiger andelen fortsat, men nu er der en betydelig afvigelse mellem de to grupper, og denne gang er det blandt indvalgte, at den højeste andel kvinder findes (ved valget i 2001 var forskellen hele ni procentpoint). Det er for så vidt ganske overraskende, at det pludselig er andelen blandt indvalgte som er højest – et skifte, der ikke umiddelbart

kan forklares. På det kommunale niveau oplevede man også op igennem 1990'erne et fald i andelen af kvindelige kandidater, men her blev der ved kommunalvalget i 1997 fulgt op med et fald i andelen af valgte kommunalpolitikere – noget man ikke havde oplevet i 60 år (Kjær, 2001: 68). I den forbindelse er der blevet argumenteret for, at der blandt politiske partier og vælgere er opstået en slags „mætning“, hvor andelen af kvinder afspejler den generelle ligestilling i samfundet (Kjær, 1999). Dette er i kontrast til den forventning, man ellers teoretisk har til, hvad der sker, hvis kvindeandelen når en vis størrelse, nemlig at der, efter at en kritisk masse er nået, ret hurtigt vil indtræde en lukning af *the gender gap* (Studlar & McAllister, 2002). I relation til Folketinget er det ganske vanskeligt at spå om, hvorledes kvindeandelen vil udvikle sig. Vi kan se, at andelen blandt kandidater og indvalgte historisk set er stærkt korrelerede, men i øjeblikket oplever vi, at andelen af kvinder blandt kandidater falder (antyder „mætning“), mens omvendt andelen af indvalgte på trods heraf fortsætter med at stige (antyder „lukning“).

Nu var ambitionen jo heller ikke at spå om den fremtidige udvikling i kvindeandelen, men i stedet at forsøge at placere „ansvaret“ for den aktuelle situation ved at se på, hvor i den politiske rekrutteringsproces kvinderne falder fra (Norris & Lovenduski, 1995: 108). Traditionelt forventes det, at andelen af kvinder falder, desto nærmere man kommer toppen af den politiske rekrutteringsstige (Hellevik & Skard, 1985: 31). Man taler ligefrem om „the law of increasing disproportion“ (Putnam, 1976: 33) eller „the law of the increasing social distance between the public and its leaders“ (Eldersveld, 1989: 54), som altså tilsiger, at jo tættere man kommer den politiske top, desto færre kvinder vil man kunne observere.

Som beskrevet i figur 1.4 er der forskellige faser i den politiske rekrutteringsproces, og vi kender andelen af kvinder i forskellige af de grupper, der undervejs står tilbage efter at have overlevet endnu en fase i udskilningsløbet. Til at starte med er der naturligvis alle de opstillingsberettigede, hvilket er sammenfaldende med vælgerskaren. Denne gruppe indsnævres derefter, ved at nogle melder sig ind i et politisk parti og dermed indgår i gruppen af partimedlemmer. Blandt medlemmerne er der en gruppe, som er potentielle kandidater, derved at de indikerer, at det kunne komme på tale at kandidere til folketingsvalget. Denne gruppe er afdækket i forbindelse med en større surveyundersøgelse af danske partimedlemmer (se Bille & Elklit, 2003). Blandt disse potentielle kandidater udvælges de, som ender med at stå på stemmesedlerne ved folketingsvalget, og blandt disse

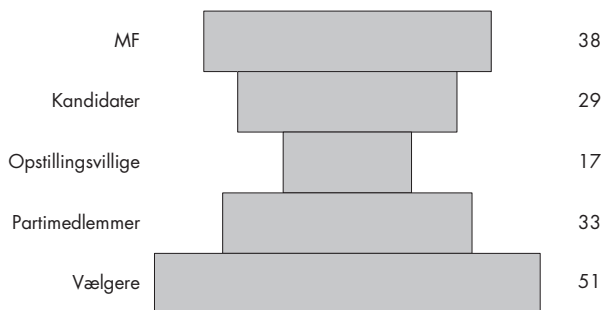
udvælges så igen de få, som opnår titlen Medlem af Folketinget (MF). Andelen af kvinder i hver af disse fem grupper er illustreret i figur 4.8, og da vælgerne er placeret nederst og MF'erne øverst, må man derfor ifølge ovenstående teori forvente, at der vil tegne sig en figur, der har form som en pyramide.

Figur 4.8 viser imidlertid ikke en pyramideformet figur, men i stedet en figur, der nærmere ligner et timeglas. Andelen af kvinder bliver helt som forventet mindre, når vi bevæger os fra vælgerskaren over partimedlemmerne til gruppen af opstillingsvillige partimedlemmer, men derefter stiger andelen igen, når udskilningsløbet producerer først de opstillede kandidater og derefter de indvalgte MF'ere.

I figur 4.9 er der lavet en tilsvarende figur for hver af de seks største partigrupper i det aktuelle folketing, og det ses klart, at det er timeglasformen og ikke den forventede pyramideform, som også mere generelt produceres. Mønsteret er helt klart, nemlig at andelen af kvinder blandt partimedlemmer og blandt kandidater stort set er identiske, dvs. at partierne ikke diskriminerer negativt mod kvinderne i forbindelse med opstillingsfasen. Tværtom giver figurerne en indikation af, at partierne måske netop har arbejdet med at få flere af de ellers ikke umiddelbart interesserede kvindelige partimedlemmer til at opstille. Men når partierne formår at opstille en gruppe af kandidater, der med hensyn til køn i høj grad afspejler deres medlemmer, betyder det også, at kvindeandelen falder drastisk i opstillingsfasen, da partierne jo netop har relativt få kvinder i deres medlemsskarer. I valgfasen står kvinderne omvendt stærkt (om end dette jf. figur 4.7 er en ny tendens),

FIGUR 4.8.

Andelen af kvinder på forskellige stadier i den politiske rekrutteringsproces

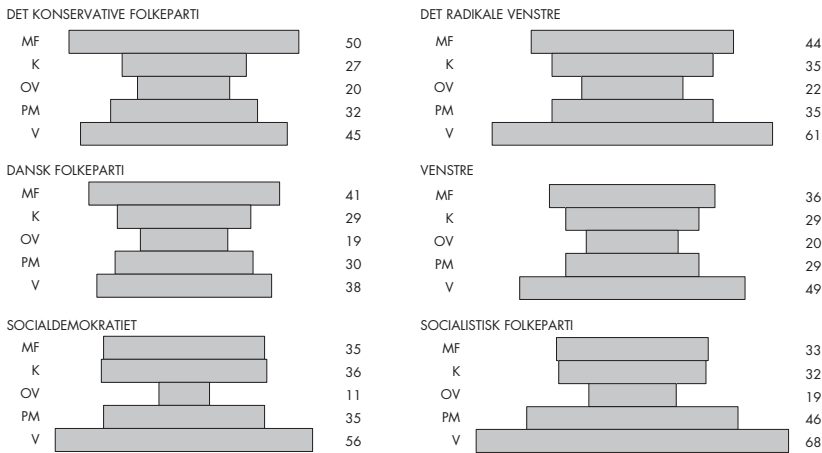

Kilder: Vælgere (Danmarks Statistik); partimedlemmer og opstillingsvillige partimedlemmer (K. Pedersen, 2002: 133); kandidater (valgstatistikken).

FIGUR 4.9.

Andelen af kvinder på forskellige stadier i den politiske rekrutteringsproces opdelt på parti

Note: MF: folketingsmedlemmer; K: kandidater; OV: opstillingsvillige; PM: partimedlemmer; V: vælgere.

Kilder: Vælgere (Danmarks Statistik); partimedlemmer og opstillingsvillige partimedlemmer (K. Pedersen, 2002: 133); kandidater (valgstatistikken).

og kvindeandelen hæves i denne fase. Omfanget heraf står dog ikke mål med de andele, som kvinderne mistede i forbindelse med indmeldelsen i de politiske partier. Når de politiske partier er omdrejningspunktet for den politiske rekruttering, og disse partier har færre kvindelige end mandlige medlemmer, kan det egentlig ikke undre, at kvindeandelen i parlamentet ikke kommer til at modsvare andelen i befolkningen.

Afsluttende kan man sige, at selv om Folketinget med hensyn til dimensionen køn har gennemgået en markant elitetransformation, har dette kapitel i høj grad lagt sig i kølvandet på store dele af den refererede internationale litteratur og forsøgt at finde ud af, hvad det er, som gør, at vi fortsat ikke har set et folketing med en kønsmæssig fordeling, der modsvarer befolkningens. Inerti-, karriere- og samspilsforklaringerne kan forklare noget af en eventuel forsinkelse, men slet ikke den hele. Men det kunne jo også være, at vi netop har en kønsfordeling i Folketinget, der afspejler ikke den fysiske kønsfordeling i befolkningen, men måske i stedet den ligestillingsmæssige stilling i befolkningen. Hvis synet på kønnenes ligestilling og magtstrukturerne mellem kønnene endnu ikke befinder sig på et fifty-fiftyniveau, er det jo for så vidt ikke så underligt, hvis den politiske elite heller ikke gør det. At den samfundsmæssige ligestilling ikke er totalt afspejlet bl.a. af, at der

i alle andre eliter undersøgt i projektet *Den danske elite* findes endnu lavere kvindeandele end i Folketinget, som er den elite, der har den højeste andel kvinder (Christiansen et al., 2001: 209). Der er sket meget, siden de første kvinder blev indvalgt i Folketinget i 1918, hvor man eksempelvis anså det for nødvendigt at indrette et særligt „kvindeværelse“ til denne nye gruppe af rigsdagsmedlemmer. Kvindeværelset blev nedlagt igen (dog først i 1957) (Gloerfelt-Tarp, 1965: 140-141), og kvindernes situation på Christiansborg er en helt anden i dag end tidligere. Men vi har endnu ikke oplevet en kvindelig statsminister, og selv om „the iron law of andrarchy“ (Putnam, 1976: 33) står for fald, hvis udviklingen fortsætter, så kan det ikke afvises, at netop det sidste stykke vej i kvindernes kamp for ligelig inklusion i den politiske elite kan blive lige så hård som den allerede tilbagelagte distance.

FOLKETINGETS ALDERSFORDELING

UNGE LØVER VS. GAMLE ELEFANTER

I forrige kapitel beskæftigede vi os med kønsvariablen, som på mange måder står centralt i den normative diskussion af, hvem der bør bestride de politiske lederposter. Ikke mindst i lyset af det traditionelle samfunds opbygning, som var gennemsyret af patriarkalske træk – i familien, på arbejdsmarkedet og altså i politik. På tilsvarende måde gælder det den rekrutteringsdimension, vi skal beskæftige os med i dette kapitel, nemlig alder. Det er en egenskab, der i traditionelle samfund ofte var tillagt en betragtelig positiv værdi i vurderinger af, hvem der havde social status, og hvem der burde udstyres med beføjelser til at udøve lederskab. Traditionelt har alder, senioritet og anciennitet været egenskaber, der har talt på plussiden, når magten har skullet fordeles, hvad enten det har været i familien, på arbejdspladsen eller i politiske institutioner.

I fald man måtte ønske, at et repræsentativt politisk organ netop ikke skal afspejle befolkningen i sociodemografisk forstand, men i stedet sammensættes af folk med særlige egenskaber og evner til at forestå den politiske repræsentation, er alder typisk et af de karakteristika, som inddrages i beskrivelsen af „rigets bedste mænd“. Og det er vel at mærke de ældre, som anses for at være de bedste, idet de med deres erfaring og livsvisdom formodes at kunne håndtere lederskabet bedre end yngre og mindre livskloge individer.

En af de tidligste og tydeligste fortalere for en „politisk arbejdsdeling“ i samfundet er Platon, som netop argumenterer for det hensigtsmæssige i, at nogle (få) individer styrer og leder, mens andre (flere) individer lader sig styre og lede. Den politiske magt bør ifølge Platon overlades til „filosof-konger“, idet det alt andet lige må være at foretrække, at den politiske magt indehaves af personer, man har udvalgt (og opdraget) til hvervet, frem for af de personer, der til enhver tid måtte være fysisk eller militært stærkest og dermed i stand til selv at tiltage sig magten. Et af de vigtigste meritokratiske principper for Platon var i den forbindelse alder, idet han

anså det for helt naturligt, ja nærmest selvindlysende, at det må være „de ældre der skal styre og de unge som skal stå under dem“ (Platon 4. årh. fvt./1985: 146).

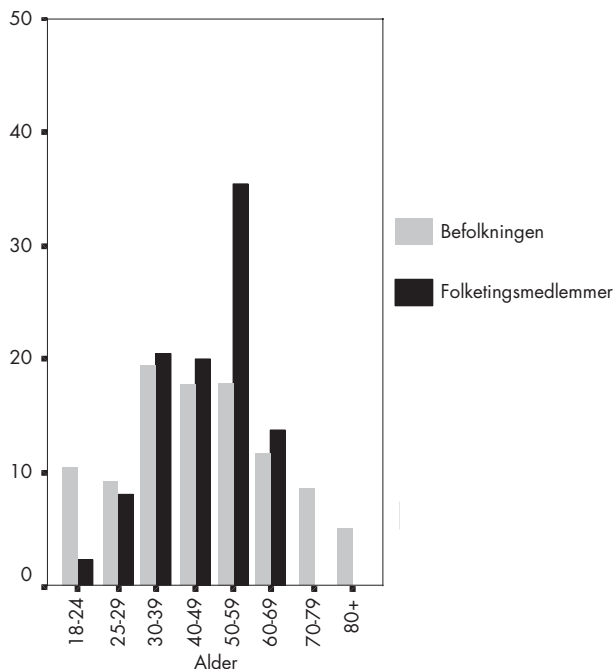
Den normativt baserede kritik af et syn på de ældre som værende de bedste politikere kan antage i hvert fald to former. For det første kan den basere sig på et generelt ønske om, at et parlament i et repræsentativt demokrati netop ikke skal være sammensat af rigets bedste mænd, men i højere grad udgøres af et spejlbillede af befolkningen (jf. kapitel 1). Ønsket om en sociodemografisk afspejling kan indeholde flere elementer, men alder inddrages ofte. For det andet kan der også inden for en „rigets bedste mænd“-tilgang gøres op med de ældres påståede fortræffeligheder som politiske repræsentanter. Det kan hævdes, at ikke de ældre, men de unge har nogle unikke egenskaber i rollen som repræsentanter, som systemet og dermed alle borgere kan nyde glæde af. De unge kan påstås at have mere energi, engagement, dynamik og nytænkning at byde på. De kan have nye initiativer og dagsordener med sig, ikke mindst i kraft af at de har „fingeren på pulsen“. Det kunne hævdes, at det på mange måder ikke er så dum en idé at lade politikken drive netop af de personer, der har fremtiden for sig, og som politikken derfor indvirker mest på, frem for af de personer, der stort set har livet bag sig og dermed ikke skal leve så længe under de samfundsmæssige rammer, som politikken er med til at udstikke.

Det er ikke her stedet at gå dybere ind i denne normative diskussion. I stedet skal det slås fast, at det i en aktuel sammenhæng ikke lader til, at nogle af fløjene har vundet kampen. Et af de mest karakteristiske træk ved parlamentariske eliter er nemlig, at de i meget høj grad er „midaldrende“ (Canon, 1994: 331). Få unge, mange midaldrende og få gamle er den typiske aldersmæssige sammensætning af politiske eliter. Dette gælder også det danske folketing (Christoffersen, 1992: 346). I figur 5.1 er alderssammensætningen i det aktuelle folketing holdt op imod fordelingen i vælgerbefolkningen som sådan.

Figur 5.1 viser, at det klassiske mønster genfindes. I grupperne under 30 år eksisterer der en underrepræsentation i Folketinget sammenlignet med vælgerbefolkningen, hvilket også gør sig gældende i gruppen over 70 år. Omvendt er aldersgrupperne mellem 30 og 70 år overrepræsenteret. Nærlæses figuren, viser den imidlertid også, at det især er i aldersgrupperne 18-24 år, 50-60 år og over 70 år, at MF'erne og befolkningen afviger fra hinanden. Ved valget i 2001 var det kun to pct. af de indvalgte folketingsmedlemmer, som var under 25 år, modsat 11 pct. i vælgerbefolkningen.

FIGUR 5.1.

Aldersfordelingen i Folketinget og befolkningen (over 17 år) ved valget 20. november 2001. Pct.

Endnu mere skævt er billedet i den anden ende af spektret, idet der ved valget i 2001 ikke blev indvalgt en eneste person, som var over 70 år – en alderskategori hvori ellers hele 14 pct. af vælgerne befinder sig. Til gengæld er hele 35 pct. af MF’erne mellem 50 og 59 år, hvilket må siges at være en hel del, hvis denne andel sammenlignes med vælgerbefolkningen, hvor samme aldersgruppe „kun“ tegner sig for 18 pct.

Folketinget udgøres således i dag hverken af „unge løver“ eller „gamle elefanter“, men i stedet først og fremmest af de midaldrende. Dette billede kan man så alt efter normativt syn på den politiske repræsentation begræde eller glædes over. Med de i starten af kapitlet dragne paralleller til kønsvariablen, skal det imidlertid hævdes, at det i kapitel 1 omtalte argument for sociodemografisk repræsentativitet, nemlig retfærdighedsargumentet, på mange måder kan afmonteres i relation til alder. Alder er nemlig i forhold til køn en speciel variabel, idet den for det enkelte individ ændrer sig over tid – alle bliver jo ældre og ældre. Derfor kan det også hævdes, at retfær-

dighedsargumentet er vanskeligere at benytte i relation til aldersvariablen end i forhold til de fleste andre variable. Som det er hævdet:

Consider the parallel under-representation of the very young and very old in politics. Most people will accept this as part of a normal and natural life-cycle, in which the young have no time for conventional politics, and the old have already contributed their share; and since each in principle has a chance in the middle years of life, this under-representation does not strike us as particularly unfair (Phillips, 1995: 63).

Hermed ikke sagt, at alder ikke er en relevant variabel at inddrage i analysen – tværtimod, idet alder passer fint ind i forhold til andre argumenter for sociodemografisk repræsentativitet (se Kjær, 2000: 271ff). Rent metodisk skal der også knyttes en supplerende kommentar til aldersvariablen, idet det er valgt at benytte MF'ernes alder på valgdagen til at karakterisere alderen i et givet folketing. Når det således eksempelvis afrapporteres, at gennemsnitsalderen i det nuværende Folketing er 47 år, så menes der, at det var den gennemsnitlige alder blandt de indvalgte på datoen for indvalget den 20. november 2001. Når der i det ovenstående er sammenlignet med vælgerbefolkningen og ikke befolkningen som helhed, skyldes det i øvrigt, at aldersvariablen også er speciel derved, at valglovgivningen faktisk fortsat begrænser, hvem der kan opstille til folketingsvalg. Det er ikke hele befolkningen, som har muligheden for at opstille og indvælges i Folketinget, men kun de personer, der er fyldt 18 år. Ved det første folketingsvalg i 1849 var aldersgrænsen endda 25 år, og den er så først efterfølgende, jf. tabel 5.1, gradvist sat ned til de nuværende 18 år. Ved valget i 1849 var valgretsalderen, altså de der kunne afgive stemme, endnu højere, nemlig 30 år, idet man paradoksalt nok må have ment, at særligt egnede unge mænd burde kunne vælges, også selv om de ikke selv havde valgret. Siden 1915 har valgretsalder og valgbarhedsalder dog været sammenfaldende. I parentes skal det også bemærkes, at selv om der ikke har eksisteret lovgivning omhandlende den anden ende af aldersspektret, kan der også eksistere eksplicite regler eller udtalte normer, der forhindrer politikere i at fortsætte karrieren efter en vis alder, typisk de 70 år. Disse begrænsninger kan være fastsat i de enkelte partiers vedtægter eller „blot“ være forventninger til det siddende medlem om at trække sig tilbage, når pensionsalderen indtræffer.

Her har vi altså endnu et klart eksempel på, hvorledes institutionelle arrangementer (valglovgivningen) kan være med til at forklare træk ved den parlamentariske elites komposition (ingen under en vis aldersgrænse).

TABEL 5.1.

Valgretsalders og valgbarhedsalders til Folketinget 1849-2001

BESLUTNING	VALGRETSALDER	VALGBARHEDSALDER	EFFEKTIV FRA
1849	30	25	4.12.1849
1915/1920	25	25	26.4.1920
1953	23	23	22.9.1953
1961	21	21	22.9.1964
1971	20	20	4.12.1973
1978	18	18	23.10.1979

Note: Ved Folkeafstemningen i 1953 var der flertal for en nedsættelse til 23 frem for til 21 år, og i 1969 forkastedes et forslag om 18-års valgret (Svensson, 2003: 239ff).

At der fortsat opretholdes en formel eksklusion af bestemte samfundsgrupper burde måske kunne give anledning til en demokratisk bekymring, i hvert fald hvis der ellers er konsensus om åbenhed i adgangsvejene til den parlamentariske elite som demokratisk værdi (jf. kapitel 1). Men netop i relation til eksklusionen af børn og unge er der normalt enighed om, at der bør være en grænse (Dahl, 1989: 119ff). Hvor grænsen så skal gå, er, som tabel 5.1 også viser, mere diskutabelt, og det kan føre til, at man til forskellige tider (og i forskellige kontekster) anlægger forskellige aldersgrænser. Aktuelt plæderes der faktisk fra visse sider for, at man igen overvejer at nedsætte aldersgrænsen – denne gang til 16 år.

PARTIERNES ALDERSPROFILER

At Folketinget som helhed er mere midaldrende end befolkningen betyder ikke nødvendigvis, at dette gør sig gældende for de forskellige partigrupper. Ligesom der i de forrige kapitler er demonstreret forskelle mellem partiernes rekrutteringsbaser i relation til variable som køn, uddannelse og erhverv, kan man forestille sig, at der i de forskellige partier gives forskellige muligheder for unges og ældres inklusion i den parlamentariske elite. Man kan endvidere i lighed med de foregående kapitler forestille sig, at der kan opstå forskelle derved, at de forskellige partiers medlemsskarer er fordelt forskelligt rent aldersmæssigt. For at afdække sådanne eventuelle forskelle er de nuværende folketingsmedlemmer i tabel 5.2 og 5.3 opdelt på parti og sammenholdt med det respektive partis vælgere og medlemmer i relation til alder. I tabel 5.2 er det andelen af unge (i denne sammenhæng 18-39

TABEL 5.2.

Andel personer under 40 år blandt MF'ere indvalgt i 2001, partimedlemmer og vælgere opdelt efter parti, samt repræsentativitetsindeks

	ANDEL UNDER 40 ÅR			REPRÆSENTATIONSSINDEKS UNGE ^a	
	MF'ere	Parti- medlemmer	Væl- gere	I forhold til partimedlemmer	I forhold til vælgere
Socialdemokratiet	25	11	32	2,3	0,8
Det Radikale Venstre	56	27	47	2,1	1,2
Det Konservative Folkeparti	38	14	38	2,7	1,0
SF	17	23	45	0,7	0,4
Dansk Folkeparti	27	19	42	1,4	0,6
Venstre	34	21	42	1,6	0,8
I alt ^b	31	17	41	1,8	0,8
N	175	5.174	1.761		

a. Repræsentativitetsindeks beregnet som andel blandt MF'ere divideret med andel blandt henholdsvis partimedlemmer og vælgere (Norris & Lovenduski, 1995: 96). b Beregnet for alle 175 MF'ere.

Kilder: Partimedlemmer (Bille, 2003: 37), vælgere – valgundersøgelsen 2001 (se Andersen & Borre, 2003).

år, se også Christiansen et al., 2001: 51), der er analyseret, mens tabel 5.3 omhandler de ældre (i denne sammenhæng 60 år eller mere).

Tabel 5.2 og 5.3 viser, at Socialdemokratiet og især SF i dag har de mest midaldrende partigrupper, idet henholdsvis 67 og 75 pct. af deres parlamentarikere er mellem 40 og 60 år. I disse partier er underrepræsentativiteten af yngre og ældre mest udtalt. Omvendt forholder det sig med Det Konservative Folkeparti og især Det Radikale Venstre, idet disse partier både har flere unge og ældre parlamentarikere end gennemsnittet. For Det Radikale Venstre gælder det faktisk, at de har en højere andel af folketingsmedlemmer under 40 år end den samlede andel i befolkningen (for alle partier). I den forbindelse skal det dog erindres, at Det Radikale Venstres partigruppe kun er på ni personer, og at procentueringen derfor er ganske følsom. Endelig gælder det for Dansk Folkeparti, at dets folketingsgruppe er relativ gammel, idet dette parti har færre unge og flere ældre parlamentarikere end gennemsnittet. Som det eneste parti har Dansk Folkeparti faktisk en højere andel af ældre over 60 år i deres folketingsgruppe (27 pct.) end i den samlede vælgerbefolkning (25 pct.). Dansk Folkeparti har også den højeste

TABEL 5.3.

Andel personer på 60 år eller mere blandt MF'ere indvalgt i 2001, partimedlemmer og vælgere opdelt efter parti, samt repræsentativitetsindeks

	ANDEL OVER 60 ÅR			REPRÆSENTATIVITETSINDEKS ÆLDRE ^a	
	MF'ere	Parti-medlemmer	Vælgere	I forhold til partimedlemmer	I forhold til vælgere
Socialdemokratiet	8	42	28	0,2	0,3
Det Radikale Venstre	22	37	23	0,6	1,0
Det Konservative Folkeparti	19	50	31	0,4	0,6
SF	8	15	12	0,5	0,7
Dansk Folkeparti	27	43	25	0,6	1,1
Venstre	13	37	24	0,4	0,5
I alt ^b	14	40	24	0,4	0,6
N	175	5.174	1.761		

a Repræsentativitetsindeks beregnet som andel blandt MF'ere divideret med andel blandt henholdsvis partimedlemmer og vælgere (Norris & Lovenduski, 1995: 96). b. Beregnet for alle 175 MF'ere.

Kilder: Partimedlemmer (Bille, 2003: 35), vælgere – valgundersøgelsen 2001 (se Andersen & Borre, 2003).

gennemsnitsalder blandt sine nuværende parlamentarikere, idet gennemsnitsalderen efter valget i 2001 var 50 år (Enhedslisten fik valgt den yngste gruppe med en gennemsnitsalder på 39 år). Det var i parentes bemærket også Dansk Folkeparti, der ved dette valg fik indvalgt den ældste person, idet Søren Krarup på valgdagen var 63 år og 11 måneder.

Spørgsmålet er imidlertid, om disse forskelle mellem partierne kan genfindes på andre trin i rekrutteringsprocessen. For så vidt angår de unge under 40 år genfindes i tabel 5.2 et mønster, der meget ligner det, vi i kapitel 4 fandt for kønsvariablen. Nemlig, at underrepræsentativiteten i høj grad kan henføres til partiernes medlemsskarer, hvor det for alle partier gælder, at de har relativt færre unge medlemmer, end der findes både i såvel vælgerskaren som helhed som blandt deres egne vælgere. Samtidig gælder det, at i alle partier (undtagen SF) udlignes noget af, men ikke hele, denne forskel i forbindelse med opstillings- og valgfasen. Samlet set viser tabel 5.2, at også selv om partigrupperne sættes i forhold til partiernes „egne“ vælgerkorps, gælder det, at Det Konservative Folkeparti og især Det Radikale Venstre har relativt mange unge i deres folketingsgrupper.

Vender vi på samme måde blikket mod de ældre over 60 år, er mønsteret imidlertid anderledes. Når der er færre ældre i Folketinget end i vælgerskaren, kan dette ikke umiddelbart henføres til de politiske partiers medlemsmæssige sammensætning – tværtimod. Selv om partimedlemmerne er noget „grå i toppen“, hele 40 pct. af medlemmerne af de danske politiske partier er 60 år eller derover (Bille, 2003: 35), afspejler dette sig ikke i de parlamentarikere, der ender op med at blive valgt ind i Folketinget for de samme partier. I løbet af opstillings- og valgfasen tyndes der kraftigt ud i denne aldersgruppe. I denne sammenhæng må udbudsrelaterede faktorer nok formodes at spille en vis rolle, idet fremskreden alder sikkert er en væsentlig begrundelse blandt potentielle kandidater for ikke selv at søge nomination. Tabel 5.3 viser i øvrigt, at når MF'erne holdes op mod de enkelte partiers vælgere, så er det ikke længere SF, der sammen med Socialdemokratiet har relativt færrest ældre i folketingsgrupperne, men i stedet Venstre, der følger Socialdemokratiet (med et repræsentativitetsindeks på henholdsvis 0,5 og 0,3).

ER FOLKETINGET BLEVET YNGRE MED ALDEREN?

Som beskrevet ovenfor betød Søren Krarups indvalg ved det seneste valg i 2001, at det var Dansk Folkeparti, der kunne „levere“ den ved dette valg ældste indvalgte folketingsmand. I den anden ende af skalaen var det også Dansk Folkeparti, der var leveringsdygtig, idet den på daværende tidspunkt kun 19 år, 7 måneder og 12 dage gamle Karina Sørensen indvalgtes for partiet. Karina Sørensen var ikke bare dette folketings yngste medlem, men faktisk også det yngste medlem nogensinde. Søren Krarup har ikke rekorden som den ældste person, der har vundet et folketingsvalg, idet Klaus Berntsen (V) ved valget i 1924 opnåede valg i en alder af 79 år og 10 måneder. Samme Berntsen er også den ældste, der nogensinde har siddet i Folketinget, idet han sad denne valgperiode ud og derfor forlod Folketinget efter valget i 1926 (hvor han ikke genopstillede) i en alder af 82 år, 5 måneder og 19 dage.

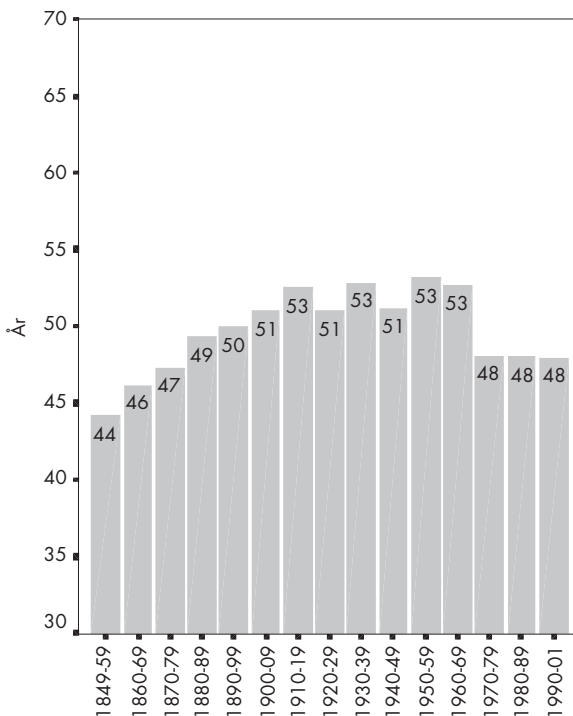
At rekorden for yngste indvalg blev sat i 2001 hænger selvfølgelig en del sammen med, at valgbare alderen er blevet sat ned, og det er derfor ikke så underligt, at man i størstedelen af Folketingets levetid ikke er stødt på så unge MF'ere. Men indvalget af den nuværende rekordholder kunne også starte spekulationer om, hvorvidt Folketinget mere generelt har fået

en yngre aldersprofil over tid. Ikke mindst fordi den tidligere refererede undersøgelse *Den danske elite* faktisk forventer, og også efterfølgende empirisk efterviser, at Folketinget er blevet yngre (Christiansen et al., 2001: 51). Som bemærket i analyserne i kapitel 3 lider omtalte studium imidlertid af den mangel, at den kun – punktvis – dækker perioden 1932-1999 og derfor ikke kan sige noget om Folketingets samlede levetid, hvis og såfremt udviklingen skulle vise sig at følge et kurvelineært mønster. Vi vil derfor i nedenstående forsøge at beskrive udviklingen i Folketingets aldersprofil over hele parlamentets levetid.

En første grov beskrivelse af folketingsmedlemmernes alder er givet i figur 5.2, hvor gennemsnitsalderen for de siddende medlemmer er opgjort pr. årti. Figuren viser, at der ganske rigtigt er sket et fald igennem de seneste årtier. Men studeres hele perioden, viser der sig netop et kurvelineært mønster, idet Folketinget helt frem til valget i 1915 blev ældre og ældre. Og sammenholdes Folketinget i dag med det første folketing, så var det

FIGUR 5.2.

Folketingsmedlemmernes gennemsnitsalder opgjort pr. årti 1849-2001

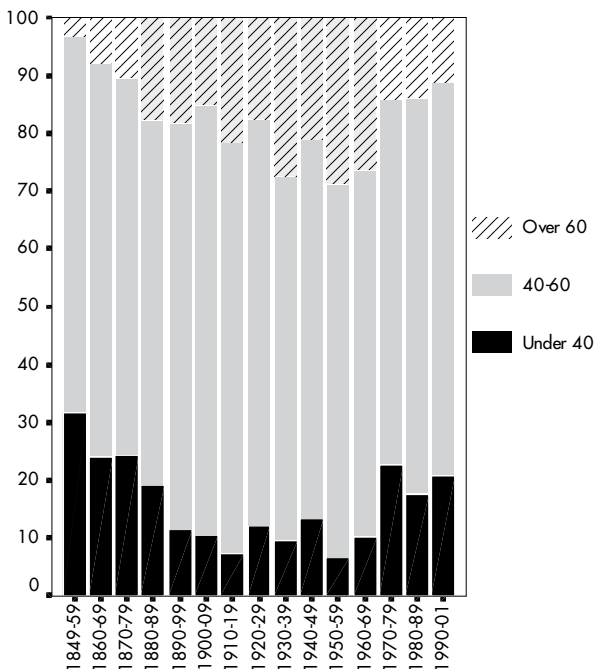

faktisk i starten af dets levetid, at Folketinget kunne præsentere den laveste gennemsnitsalder. I 1849 valgtes et folketing på gennemsnitligt 43 år, mens MF'erne valgt ved valget i 2001 i gennemsnit var 47 år.

Figur 5.2 viser også, at det var i 1970'erne, at faldet i gennemsnitalderen satte ind, og det kunne lede til den hypotese, at det måske var „jordkredsvalget“ i 1973, der førte til en foryngelse af Folketinget. En nødvendig forudsætning for en foryngelse er, jf. kapitel 1, at der er en personel cirkulation, og det var der jo så rigeligt ved det berømte valg i 1973, hvor ikke mindre end 42 pct. af de siddende folketingsmedlemmer forlod deres sæde. Studeres tallene nærmere, viser det sig imidlertid, at foryngelsen i højere grad stammer fra valget i 1971, hvor gennemsnitalderen faldt fra 52 til 49 år, hvilket må betegnes som et dramatisk fald ved et enkelt valg (ved det efterfølgende valg i 1973 faldt gennemsnitsalderen fra 49 til 48 år).

Udviklingen i Folketingets aldersprofil kan også tegnes ved at se på fordelingen på forskellige aldersgrupper. Dette er gjort i figur 5.3, hvor

FIGUR 5.3.
Folketingets aldersfordeling 1849-2001 opgjort pr. årti. Pct.

Folketingets medlemmer er inddelt i tre aldersgrupper, hvis fordeling så afbildes over tid. Også med denne mere detaljerede opgørelsesmetode genfindes mønsteret fra figur 5.2. Folketinget har i hele sin levetid i numeriske termer været domineret af midaldrende medlemmer, men de forskelle, der har eksisteret i relation til unge og ældre, følger et kurvelineært mønster. I starten af Folketingets levetid var det over 30 pct. af medlemmerne, som var under 40 år, mens ganske få var over 60. Gennem det 19. århundrede skiftede dette billede, så det i stedet var de ældre, der udgjorde den største aldersmæssige minoritet. Efter nogle årtier vendte udviklingen så igen, og vi er tilbage i en situation, hvor der er flere unge end ældre i Folketinget (men som sagt stadig flest midaldrende). Værd er det dog igen at bemærke, at folketingsmedlemmerne til trods for foryngelsen i det seneste halve hundrede år ikke er blevet lige så unge som i parlamentets første leveår.

Som det har været diskuteret i tidligere kapitler, kan udviklingen i parlamentarikernes sociodemografiske profil ikke ses isoleret fra ændringer i befolkningens sammensætning. En udvikling som den beskrevne er jo i og for sig ikke så mærkværdig, hvis den følger en tilsvarende udvikling i befolkningens alderssammensætning. For at undersøge, om dette er tilfældet, er der i tabel 5.4 beregnet et aldersmæssigt repræsentativitetsindeks for hvert årti i hele perioden.

Aldersfordelingen i befolkningen er gennemgået en vis udvikling, idet der i perioden er kommet relativt flere ældre og relativt færre unge. Dette afbøder delvist de unges underrepræsentation og forstærker de ældres. Dog ikke mere end at der i hele perioden har været en konstant underrepræsentation af de under 40-årige, og heller ikke selv om der således tages hensyn til ændringer i befolkningens sammensætning, ændrer det ved den kurvelineære udvikling, og at der fortsat er relativt færre unge i Folketinget nu end ved starten. I den anden ende af aldersskalaen er tabel 5.4 imidlertid interessant derved, at den viser, at de ældre, her de over 60-årige, faktisk i lange perioder har været overrepræsenterede i Folketinget. Allerede i 1880'erne var de ældres underrepræsentation blevet vendt til en overrepræsentation, og dette mønster holdt sig stort set indtil foryngelsesbølgen i begyndelsen af 1970'erne.

TABEL 5.4.

Repræsentativitetsindeks for Folketingets medlemmer i forhold til vælgerbefolkningen

	REPRÆSENTATIVITETSINDEKS ^a		
	Under 40 år	40-60 år	Over 60 år
1849-1859	0,6	2,0	0,3
1860-1869	0,5	2,0	0,6
1870-1879	0,5	1,9	0,7
1880-1889	0,4	2,1	1,1
1890-1899	0,2	2,2	1,0
1900-1909	0,2	2,1	0,8
1910-1919	0,2	2,1	1,2
1920-1929	0,3	2,0	0,9
1930-1939	0,2	1,8	1,5
1940-1949	0,3	1,8	1,1
1950-1959	0,2	1,7	1,4
1960-1969	0,3	1,6	1,1
1970-1979	0,6	1,7	0,5
1980-1989	0,4	2,2	0,5
1990-2001	0,5	2,0	0,4

a. Repræsentativitetsindeks beregnet som andel blandt MF'ere divideret med andel i vælgerbefolkningen (Norris & Lovenduski, 1995: 96).

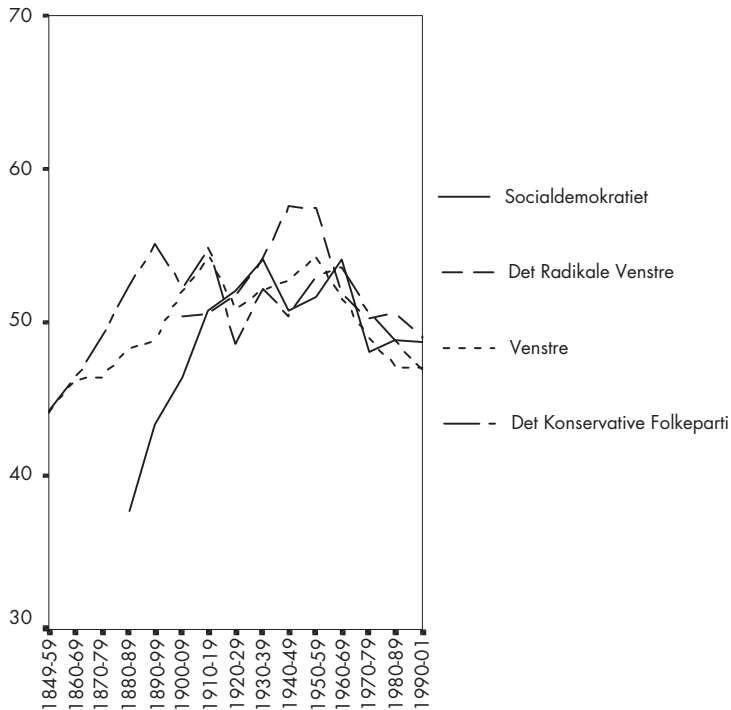
VARIATIONER MELLEML PARTIERNE

Også i relation til ændringerne over tid skal analysen i det følgende uddybes ved at studere de enkelte partigrupper. Spørgsmålet er, hvorvidt de forskellige partier har gennemgået den samme proces, dvs. at gennemsnitsalderen først er steget i den første del af Folketingets levetid og derefter faldet. I figur 5.4 er udviklingen i gennemsnitsalderen beskrevet for hvert af partierne Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Venstre.

Figur 5.4 viser, at den kurvelineære tendens findes i hvert af de fire partier. Det gælder for alle partierne, at de i midten af det 20. århundrede havde en gennemsnitsalder blandt deres folketingsmedlemmer, der var højere end i såvel perioden før som efter. Ved på denne måde at holde de forskellige partigrupper op over for hinanden afdækkes i øvrigt to andre fænomener.

FIGUR 5.4.

Gennemsnitsalderen i forskellige partigrupper over tid. Pct.

For det første ses det af figur 5.4, at forskellene mellem partierne lader til at blive mindre med tiden. Hvor der i slutningen af det 19. århundrede var en vis forskel mellem partierne, er denne om ikke afviklet så i hvert fald formindsket i dag. På det tidspunkt havde Højre en ældre folketingsgruppe end Venstre, som igen havde medlemmer, der i gennemsnit var ældre end Socialdemokratiets. Man skal dog nok hæfte sig ved, at denne konvergens i høj grad kan føres tilbage til perioden i slutningen af det 19. århundrede og frem mod etableringen af firepartisystemet. For mere systematisk at teste, om variationen mellem disse fire partier er blevet mindre, er der i tabel 5.5 foretaget en beregning af variationskoefficienten for de fire partier i perioden 1910–2001. For at øge sammenligneligheden med tabel 3.1 og tabel 4.4 er denne del af analysen ikke gennemført på gennemsnitsalderen, men i stedet på fordelingen, dvs. at gruppen af unge og ældre begge er inddraget. På baggrund af beregningerne i tabel 5.5 må det konkluderes,

TABEL 5.5.

Udviklingen i den gennemsnitlige andel af unge og ældre i Folketingets partigrupper.^a
Gennemsnit (gs), standardafvigelse (sd) og variationskoefficient (vc).^b Opgjort pr. årti

	UNDER 40 ÅR			OVER 60 ÅR		
	gs	sd	vc	gs	sd	vc
1910-1919	6,8	2,6	0,4	21,6	8,7	0,4
1920-1929	12,9	8,3	0,6	17,2	3,6	0,2
1930-1939	8,3	4,0	0,5	27,1	6,9	0,3
1940-1949	10,2	6,0	0,6	24,6	9,5	0,4
1950-1959	6,1	3,3	0,5	33,8	13,6	0,4
1960-1969	9,7	3,6	0,4	26,9	3,4	0,1
1970-1979	19,9	4,3	0,2	19,0	5,5	0,3
1980-1989	12,6	6,9	0,5	15,2	5,0	0,3
1990-2001	23,5	6,0	0,3	9,3	2,1	0,2

a. Kun Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Venstre inkluderet. b. Variationskoefficienten er beregnet som standardafvigelse divideret med gennemsnit.

N=4 (Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Venstre).

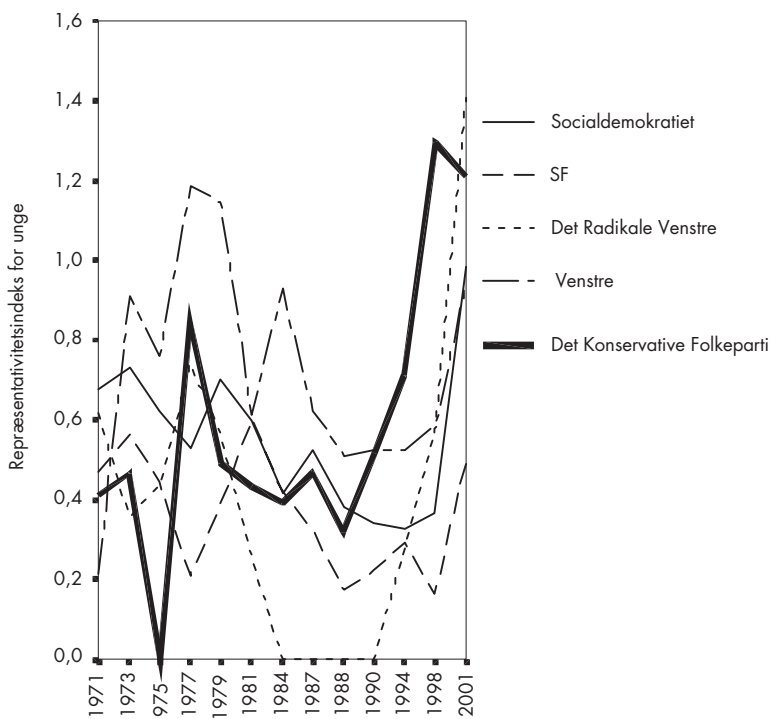
at når det gælder det 20. århundrede, har der ikke fundet nogen væsentlig konvergens sted. Vigtigt i denne sammenhæng er det imidlertid at lægge mærke til, at partierne også kun vanskeligt kan komme til at ligne hinanden ret meget mere, end de gør – på aldersdimensionen har de fire klassiske partier ganske længe haft en stort set identisk fordeling.

I lighed med tidligere kapitler skal det også her kort beskrives, hvordan udviklingen i de enkelte partier har været, hvis man sammenholder partiernes MF'ere med samme partiers vælgere. Det er ikke muligt at foretage denne sammenligning for hele perioden, men kun for den seneste del, årene 1971-2001. I figur 5.5 er der fokuseret på andelen af unge (under 40 år) i de seks partier, der er inkluderet i tabel 5.2. Det ses, at når Det Konservative Folkeparti og Det Radikale Venstre i tabel 5.2 udviser en overrepræsentation af unge i forhold til deres vælgerskare, så er dette et fænomen af nyere dato. Det Konservative Folkeparti opnåede et repræsentativitetsindeks større end én ved valget i 1998, mens Det Radikale Venstre kom med i 2001. Også for Socialdemokratiet var valget i 2001 anderledes end de forrige, idet partiet ved det seneste valg bevægede sig i retning af større overensstemmelse med

FIGUR 5.5.

Udviklingen i repræsentativitetsindeks for unge (under 40 år) i perioden 1971-2001 opgjort på parti. Andelen af MF'ere i denne aldersgruppe er for hvert af partierne sammenholdt med andelen i samme partis vælgere

Note: Repræsentativitetsindeks beregnet som andel 18-39-årige i Folketinget divideret med andel 18-39-årige i samme partis vælgere.

Kilde: Valgundersøgelserne 1971-2001.

deres vælgere og dermed brød en trend, hvor partiets MF'ere igennem de seneste tre årtier var kommet til at ligne deres vælgere mindre og mindre. For SF's vedkommende gælder det, at partiet hele tiden har ligget lavt i denne henseende, mens man i Venstre godt nok har oplevet en stigning ved det seneste valg, men ellers ligger lavere end sidst i 1970'erne. På dette tidspunkt havde Venstre faktisk en folketingsgruppe med relativt flere unge end i partiets vælgere.

For at vende tilbage til figur 5.4 og den anden observation, der kan gøres på baggrund af denne, så ses det, at udviklingen i de enkelte partiers gennemsnitsalder kommer til at ligne hinanden endnu mere, hvis kurverne

parallelforskydes, således at de alle starter på samme tidspunkt i partiernes egen udviklingshistorie. Det er blevet påpeget, at nye partier tenderer mod at have yngre medlemmer end allerede etablerede partier (Best et al., 2000: 185), ligesom det med en vis tendens til genvalg er sandsynligt, at helt nye partier vil ældes lidt i starten af partiets egen livscyklus. Disse teser skal analyseres mere systematisk i det følgende afsnit.

PARTICIRKULATIONENS EFFEKT

Det skal dog i den forbindelse erindres, at figur 5.4 ikke er ideel til at bedømme teserne ud fra. Som påpeget i kapitel 1 var der i de første årtier slet ikke tale om egentlige partier, ligesom der i hvert fald for Det Konservative Folkepartis vedkommende skulle et par genfødsler til, før partiet fik sin nuværende form (og navn). I stedet skal anvendes de 15 partier, som ud over de fire klassiske partier har opnået at blive repræsenteret i Folketinget – fra Erhvervspartiet i 1918 til Dansk Folkeparti i 1998 (der ses i denne forbindelse væk fra Slesvigsk Parti, som i perioderne 1920–1943 og 1953–1964 havde en enkelt repræsentant i Folketinget).

Studeres disse 15 partier, bekræftes ovenstående hypotese om, at politiske partier ved deres første indtræden i parlamentet tenderer mod at sende parlamentarikere, der er yngre end repræsentanterne for de i parlamentet allerede etablerede partier. Faktisk gælder det for 14 af de 15 partier, på tværs af politisk ståsted, at deres første gruppe af parlamentarikere var relativt unge. Da DKP fik valgt sine første medlemmer i 1932, havde de en gennemsnitsalder på 32 år mod de resterende folketingsmedlemmers gennemsnitlige 53 år. En ungdommelighed VS næsten kunne matche ved sin entré i parlamentet i 1968, hvor partiets repræsentanter i gennemsnit var 41 år mod de resterende medlemmers 52 år. Ligeledes da DNSAP i 1939 indledte sin korte optræden i det danske folketing, idet det var med en gruppe parlamentarikere på i gennemsnit 45 år mod det resterende folketings 53 år. Og Fremskridtspartiet gjorde sit indtog i Folketinget efter „jordskredsvalget“ i 1973 med en gruppe personer, der var yngre end gennemsnittet af de valgte fra de etablerede partier, nemlig 43 mod 49 år. Som allerede påpeget betød „jordskredsvalget“ i 1973 imidlertid ikke nogen lige så stor omvæltning på den aldersmæssige sammensætning af Folketinget som på andre dimensioner. De to andre nye partier, CD og Kristeligt Folkeparti, kunne nemlig kun på decimalen præsentere en yngre gruppe end de allerede repræsenterede partier tilsammen.

I relation til den anden del af hypotesen, nemlig at partigrupperne herefter tenderer mod at blive ældre og ældre i en periode, lader denne sig imidlertid ikke underbygge empirisk ved at se på disse 15 partier. For partier som DKP og Fremskridtspartiet kan det ganske rigtigt observeres, at partigruppernes gennemsnitsalder steg ved hvert eneste af de første fem-seks valg efter deres indtræden i parlamentet (inden gennemsnitsalderen så stabiliseredes/faldt). Men dette er ikke noget generelt mønster. For nogle partier gælder det nemlig, at de allerede ved deres første valg efter deres første indtræden oplevede et fald i gennemsnitsalderen, eksempelvis Erhvervspartiet, SF og VS.

Det fundne kurvelineære mønster i Folketingets gennemsnitsalder lader altså ikke til at kunne forklares ved ændringer i Folketingets partimæssige sammensætning herunder specielt ikke ved fremkomsten af nye politiske partier. I de tilfælde, hvor nye politiske partier har været i stand til at tilkæmpe sig et antal sæder i Folketinget, har de besat dem med politikere, som har været relativt unge, og det er ikke i alle tilfælde, at der efterfølgende er sket en automatisk ældning af disse grupper. Dette fund kunne på mange måder tale for, at parlamentets foryngelse kunne være et resultat af ændringer i den partimæssige sammensætning. Imod denne tese taler imidlertid to forhold.

For det første har den parlamentariske styrke hos disse nye partier ved mange valg været begrænset, og som det blev vist i figur 5.4, har de etablerede partier også passet godt ind i det generelle mønster. For det andet gælder det, at de to fænomener, Folketingets foryngelse og fremkomsten af nye partier, ikke er helt sammenfaldende. Den mest markante foryngelse fandt som nævnt sted efter 1971, og selv om der i denne periode opstod væsentlige nye partier, så lader sidstnævnte fænomen alligevel ikke til at kunne forklare førstnævnte. CD og Kristeligt Folkeparti var ikke meget yngre i relation til deres parlamentarikere end gennemsnittet. Fremskridtspartiet var et af de partier, som efterfølgende blev ældet hurtigt. Fælles Kurs røg hurtigt ud af Folketinget igen, og Enhedslistens parlamentariske styrke betyder, at dette parti ikke influerer væsentligt på det samlede gennemsnit. Dette efterlader os med ét nyt parti, nemlig Dansk Folkeparti, men ud over at partiet først kom i Folketinget efter valget i 1998, gælder det også, at dette er det parti, som blev „glemt“ ovenfor. I sammentællingen var det 14 ud af 15 nye partier, som var relativt unge ved deres første indtræden i Folketinget – partiet, der ikke passede ind i dette mønster, var Dansk Folkeparti, som ved sin første indtræden kunne mønstre en folketingsgruppe med en gennemsnitsalder på 52 år mod det resterende folketings 49 år.

Dette betyder omvendt også, at den påviste alderstransformation har kunnet finde sted uden at være hjulpet på vej af ændringer i partisystemet. Man kunne forestille sig en situation, hvor en elitetransformation ikke var mulig gennem de etablerede partier og derfor krævede, at ældre partier med en tendens til at opstille og få valgt forholdsvis ældre parlamentarikere skulle erstattes af nye partier med andre fordringer til parlamentarikernes alder, for at en aldersmæssig transformation af eliten kunne realiseres. Et fald i gennemsnitsalderen fra 55 år ved valget i 1957 til 47 år i 2001 må siges at være en væsentlig ændring, og denne ændring er altså ikke foregået gennem fremkomsten af nye partier, men primært gennem udskiftning af personer inden for de etablerede partier.

PERSONCIRKULATIONENS EFFEKT

Hermed er også sagt, at den personelle cirkulation kan have betydning for ændringer i alderssammensætningen, og en ny hypotese kunne derfor være, at ændringer i aldersprofilen er påvirket af den personelle cirkulation. Et lavt niveau af udskiftning blandt de siddende parlamentarikere må alt andet lige føre til en stigning i gennemsnitsalderen, idet de genvalgte pr. definition er det antal år ældre, som der er forløbet siden sidste valg, samtidig med at der er relativt få nyvalgte, som kan trække i den anden retning. Mere præcist vil hypotesen derfor være, at udviklingen i parlamentarikernes gennemsnitsalder mellem to valg er positivt korreleret med andelen af indvalgte ved det andet valg, som er gengangere fra det første. Hvis ændringen i gennemsnitsalderen og genvalgsraten for hvert af de hidtil afholdte valg i Danmark sammenholdes, viser det sig ganske rigtigt, at der eksisterer en positiv sammenhæng mellem disse to størrelser, og at denne er statistisk signifikant. Det skal imidlertid også konstateres, at sammenhængen ikke er særlig stærk – genvalgsraten forklarer mindre end en tiendedel af den samlede variation i ændringen i gennemsnitsalderen.

Den kurvelinære udvikling i Folketingets aldersprofil er altså forløbet gradvist og under begrænset indflydelse af fremkomsten af nye partier og de forskellige grader af personel cirkulation, der har præget samtiden. Der lader til på tværs af partierne at være foregået en stille, men stabil transformation af elitens sammensætning i retning af først ældre og ældre og derefter yngre og yngre medlemmer af Folketinget. Der har været enkelte afvigelser fra denne glidende ændring, nemlig ved valget i 1945 og valget i 1971, hvor gennemsnitsalderen faldt med henholdsvis 3,6 og 3,4 år. Netop

disse valg opfattes traditionelt som kritiske valg i det 20. århundrede, idet de var henholdsvis det første valg efter besættelsestiden og det valg, som indledte de rystelser, det politiske system kom ud for i 1970'erne.

Mellem disse to begivenheder er der i øvrigt præcis en generation. At ungdomsoprøret og kritikken af det eksisterende politiske system opstod netop omkring 1970, fordi man på dette tidspunkt fik en voksengeneration, som ikke selv havde oplevet krigen og besættelsen, er nok en overfortolkning. Men at der på det parlamentariske plan skete en foryngelse, netop da der var gået en politisk generation efter det sidste kritiske valgs foryngelseskur, er måske ikke lige så tilfældigt. Generationen af politikere, der blev valgt ind i efterkrigsårene, var jo netop langt henne i både deres liv og deres politiske karriere, da man nåede til starten af 1970'erne. Tesen gående på, at disse fænomener kan hænge sammen, viser, at aldersvariablen ikke kan ses isoleret fra politikernes karrieremønstre, og derfor leder disse spekulationer os videre til det følgende kapitel, hvor der sættes fokus på politikernes karrierer og elitens personelle cirkulation.

FOLKETINGET OG ELITECIRKULATIONEN

OM ELITECIRKULATION

Ethvert parlament, også det danske folketing, kan betragtes som en foranderlig og til stadighed sig forandrende forsamling af individer. Man kunne muligvis og med lidt held få lavet et gruppefoto af de nuværende 179 medlemmer. Men dagen efter ville nogle af medlemmerne være rejst til FN's Generalforsamling i New York, og ugen efter ville andre begivenheder have nødvendiggjort indkaldelse af en suppleant. Stedfortrædere kommer og går i en stadig strøm – nogle er gamle kendinger, andre er døgnfluer. Folketingets sammensætning er til stadighed under forandring, og mange af ændringerne har mere permanent karakter. Medlemmer dør i løbet af valgperioden. Nogle få trækker sig tilbage, enten fordi de bliver syge, eller fordi de af andre grunde ikke vil eller kan fortsætte. Andre, om end ikke mange, forlader Folketinget ufrivilligt ved valgets udskrivelse, fordi deres opstillingskreds ikke længere ønsker at støtte deres kandidatur. Flere vælger af egen drift at lade karrieren slutte af personlige årsager, eller fordi de foretrækker at komme et nederlag i forkøbet.

Dertil kommer naturligvis det i et repræsentativt demokrati helt centrale forhold, at der til stadighed afstedkommes en vis forandring som følge af afholdelsen af folketingsvalg. Det er jo et af et valgs væsentlige formål at belønne og straffe partier og individuelle medlemmer. Somme tider giver valget anledning til personudskiftninger af voldsomt omfang, som f.eks. ved „jordskredsvalget“ i 1973, hvor næsten fire ud af ti siddende medlemmer, som genopstillede, blev fædet af vælgerne. For det meste er det dog kun en mindre andel af MF'erne, der forlader Christiansborg i forbindelse med et valg og dermed giver plads til nye ansigter. Enkelte medlemmer forbliver på deres plads i rigtig mange år. Klaus Berntsen har rekorden med over 50 års virke som parlamentariker (1873-1884, 1886-1926), men ethvert folketing kan fremvise eksempler på medlemmer, der har været med i ganske mange år. Omvendt er der til stadighed nye ansigter blandt de indvalgte, ligesom

en del af de siddende medlemmer kun har en enkelt eller to valgperioders folketingsarbejde bag sig.

Hermed er kapitlets tema anslået – det handler om den personelle udskiftning i Folketinget. Man anvender, som nævnt i kapitel 1, traditionelt den tekniske term *elitecirkulation* om dette fænomen, og helt uden at tage stilling til spørgsmålet om Folketingets placering i magtmæssig henseende vil denne terminologi blive anvendt i det følgende. For om ikke andet så er Folketinget at betragte som en positionselite i det danske samfund.

Om emnet *elitecirkulation* findes der en stor litteratur, som ikke skal behandles nærmere her. Tankegangen om, at der eksisterer politiske eliter, og at disse undergår en „cirkulation“, går tilbage til de klassiske eliteteoretikere som eksempelvis Pareto og Mosca, og selv om disse tidlige sociologer ofte anlagde stærkt normative – og i dag absolut forældede, for ikke at sige politisk „ukorrekte“ – betragtninger på fænomenet, så har cirkulationsperspektivet holdt sig levende og må stadig betragtes som en vigtig del af studiet af parlamentariske såvel som andre politiske eliter. Emnet har også praktisk-politisk relevans. For nogle få år siden diskuterede man således i flere lande, og ikke mindst i USA, hvorvidt den øgede tendens til genvalg på genvalg af siddende politikere kunne betragtes som „a threat to democracy?“, for at citere undertitlen på en international undersøgelse af fænomenet (Somit et al., 1994). I Norge har det omvendt givet anledning til bekymring, at to tredjedele af de norske kommunalpolitikere forlader hvervet efter en enkelt periode i kommunalbestyrelsen – og at derfor også to tredjedele af de nyvalgte er ganske uerfarne (Larsen & Offerdal, 1992). Slige bekymrede tanker har sjældent, om nogen sinde, været fremført i forbindelse med dansk politik, uagtet at genvalgsfrekvensen i lange perioder har hørt til blandt de højere i den vestlige verden. Den manglende diskussion kan nok antages at dække over, at man ikke ser noget problem, men derfor vil vi alligevel drøfte fænomenet her.

Tre citater fra litteraturen kan nu bruges som indledning. De præsenterer nogle af de smukke metaforer, som denne litteratur er ganske rig på. Det klassiske citat på området kan findes gemt i den italienske elitesociolog Vilfredo Paretos monumentale fremstilling:

... den herskende elite befinder sig altid i en tilstand af langsom og kontinuert forandring. Den flyder af sted ligesom en flod, som aldrig er i dag, hvad den var i går. Fra tid til anden forekommer pludselige og voldsomme forstyrrelser. Der kommer en oversvømmelse – floden går over sine bredder. Bagefter fortsætter den nye herskende elite sin langsomme

forandring. Oversvømmelsen har trukket sig tilbage, floden flyder atter i sit vante leje (Pareto, 1935: 1431).

Så poetisk kan det siges. At den politiske elite, altså også Folketinget, til stadighed er under forandring, uden at der dog normalt er tale om andet end mindre forandringer i den personelle sammensætning. Men også, at der en gang imellem kan ske store omvæltninger. Uden at vi skal fordybe os i metaforen – og Paretiansk elitecirkulationsteoris holdbarhed – kan vi bruge billedet til at præsentere nogle spørgsmål, som vi må se nærmere på undervejs. For det første: Er grundantagelsen korrekt, for så vidt angår det danske Folketing? Hvis ja, da for det andet: Hvorfor er ændringerne så forholdsvis begrænsede? Og for det tredje: Hvornår forekommer og hvorledes er omstændighederne omkring de undtagelsesvise „oversvømmelser“, hvormed der nok i forbindelse med parlamenter især må forstås såkaldte „kritiske valg“, som man i Danmark har set dem nogle få gange?

Den franske politolog Mattei Dogan brugte et andet billede. Han sammenlignede udskiftningsprocessen med sandflugt i et klitlandskab (Dogan, 1961). Ligesom der under det flygende sand befinder sig mere faste formationer, som kun langsomt bevæger sig, således kan der også i ethvert parlament iagttages en hyppigere udskiftning af de sidst indvalgte. De, der overlever de første risikofyldte valgkampe, og som stadig besidder politisk ambition, formår ofte at beskytte den opnåede position, og ikke så få af dem kan derfor overleve meget længe. Amerikanske forskere har sågar påvist, at parlamentariske kohorter eller „generationer“ udskiftes med en regelmæssighed, der kan beskrives matematisk som en eksponentiel funktion. Man har sågar kunnet dokumentere eksistensen af dette mønster også i ikke-demokratisk udpegede eliter. Jo længere tid et medlem har været indvalgt, desto større er sandsynligheden for, at medlemmet også genvælges, idet dog eksisterende aldersgrænser og pensionsvilkår påvirker forløbet. I amerikansk politik, hvor aldersgrænser ikke eksisterer, har man kunnet opleve meget gamle senatorer, der oven i købet i kraft af det såkaldte *seniority system* har kunnet bevare meget stor magt over udvalg og dagsordener. Problemstillingen vil også kunne belyses med materiale fra det danske Folketing.

Endelig må nævnes den amerikanske politolog Philip W. Buck, der for mange år siden skrev om amatører og professionelle i engelsk politik, og som brugte et billede, der også fortjener at blive fremdraget af glemselen. Han sammenlignede de engelske politikere i perioden 1918–59 med en marcherende parade. Af de marcherende var i 1959 kun én af de oprin-

delige deltagere – Winston Churchill – stadig med i paraden. Efter hvert parlamentsvalg – men også i forbindelse med de særlige *by-elections* – var der kommet nye deltagere til. Hvorefter Buck fortsætter:

Samtidig med, at nye rekrutter slutter sig til de marcherende rækker, er der nogle, der dropper ud efter at have været med i et varierende tidsrum. Der er nogenlunde overensstemmelse mellem antallet, der forlader paraden, og antallet af ny-tilkomne (Buck, 1963: 10).

Bucks metaforiske iagttagelse kan bringes i erindring, når man skal forstå den danske udvikling. For også her kan man anskue udviklingen som en bestandig udskiftning af „årgange“ – eller kohorter, ja endda generationer – af politikere. Kohortebegrebet er af central betydning for forståelsen af udviklingen over længere perioder, hvilket vil blive tydeliggjort i det følgende. Udskiftningen foregår også i Danmark inden for nogle institutionelle rammer, som sørger for, at antallet af nyrekrutterede som hovedregel svarer til antallet af derekrutterede. Men de mekanismer, der bestemmer afgang, er i et vist omfang forskellige fra de kræfter, der påvirker adgangsbetingelserne. Selve valghandlingen er nemlig kun én af de relevante faktorer. Vi er heldigvis her i stand til at give en empirisk belysning af fænomenet.

PRINCIPPER OG PRAKSIS

Det er nu mere end antydnet, at cirkulationsfænomenet må have en vis betydning for dansk politik. Hvis udskiftningen af politikere er, om ikke styret af generelle lovmæssigheder, så dog præget af visse strukturbestemte vilkår, så betyder det jo også, at valget som demokratisk ansvarsmekanisme er underlagt begrænsninger. Forestillingen om, at politikerne er agenter, der handler på vegne af en folkelig principal, vælgerne, er udbredt blandt politologer, om end ikke uantastet (Damgaard, 2003). I denne forestilling indgår som det helt centrale også, at principalen bør kunne – og kan – drage agenten til ansvar. I det omfang, hvori ansvarsmekanismen sættes ud af spillet, fordi der i opstillings- og valgprocesser indgår elitebeskyttende mekanismer, bliver principalens indflydelse beskåret. Hvis f.eks. et partis folketingsmedlemmer er opstillet på en sådan måde, at partiet skal miste 80–90 pct. af mandaterne, førend partiets ledere rammes personligt og må forlade Folketinget, kan man da stille spørgsmål ved principalens magt og agentens ansvar. Da de sikrest placerede folketingsmedlemmer i det enkelte parti også som hovedregel tilhører den ældre del af gruppen,

mens de unge ofte er placeret mere usikkert, illustreres det hermed også, at sådanne beskyttende mekanismer har mere generelle virkninger. Den, der betvivler problematikens praktiske relevans, vil sikkert kunne overbevises ved at se, hvorledes f.eks. ledende medlemmer af et parti som Det Radikale Venstre kunne overleve adskillige nederlag gennem 1980'erne og 1990'erne. For de fleste partier betyder valgnederlag først og fremmest, at der ikke tilføres folketingsgruppen nyt blod, og at det er de senest tilkomne og yngre medlemmer, der må lade deres politiske liv.

Man kan på et mere principielt plan skitsere nogle af de mulige virkninger ved at se på to „idealtpe“-mønstre for elitecirkulation, der står i et polært forhold til hinanden, og som udtrykker vidt forskellige verdener. Den første form kan findes i en – tænkt – bestyrelse for en virksomhed eller en fond. Bestyrelsen har ganske få medlemmer, og disse medlemmer supplerer sig selv. Når et medlem udtræder på grund af fremrykket alder – eller måske dør – vælger de tilbageblevne et nyt medlem. Mon ikke man i den slags bestyrelser gør sig en hel del umage med at finde et medlem, der vil passe godt ind i den skabte sammenhæng? Et medlem, som er blevet udvalgt og uddannet med henblik på engang at overtage posten, hvis vedkommende i øvrigt har skikket sig vel. Ofte er det, bogstaveligt talt, et medlem af familien, der tages med ind i kredsen. I en sådan bestyrelse sker der altså en langsom udskiftning, der ikke i nævneværdig grad påvirker bestyrelsens kollektive profil, der jo som regel også er præget af en vis, ofte betydelig, social „skævhed“.

Uden at tage stilling til, hvor ofte denne form for elitecirkulation kan iagttages i moderne samfund, kan vi vel antage, at den fortsat er en realistisk mulighed. Den har til alle tider været brugt i autokratiske og totalitære systemer. Og selv der, hvor ledelsen sammensættes ved valg, kan man træffe på denne praksis. Det ville være en interessant forskningsopgave at afdække typens anvendelse i det danske samfund, herunder i forbindelse med de politiske partiers og andre store organisationers virke. Det er nemlig ikke udelukkende i private virksomheder, at denne form for successionsmekanisme kan tænkes at træffes.

Realisme kendetegner ikke den modsatte yderlighed: en forsamling, der hyppigt udskiftes, og hvor udskiftningen sker ved en lodtrækning, i hvilken et stort antal mulige kandidater har lige store chancer for at blive udtrukket. Man kan i denne forbindelse bringe den græske bystats politiske institutioner i erindring: i Athen anvendtes der faktisk et sådant rotationsprincip i forbindelse med den årlige besættelse af mange embeder, kollektive såvel

som individuelle (Manin, 1997). Det karakteristiske for denne form for eliteudskiftning er, at der er en meget lille sandsynlighed for, at et medlem genvælges eller genudpeges. Til gengæld vil der kunne opnås en betydelig grad af „afspejling“ i forhold til den gruppe, blandt hvis medlemmer lodtrækningen foretages. En maksimal cirkulation kan her forekomme, samtidig med at elitens kollektive profil kan være relativt stabil.

Paradoksalt nok vil de to, diametralt modsatte, idealtyper af cirkulation begge kunne resultere i en form for kollektiv stabilitet. Sagt på en anden måde: Man kan i disse to situationer ane en form for lovmæssighed, i det mindste som en interessant hypotese. Når udpegningen af medlemmer er under kontrol af de siddende medlemmer, eller nogle af dem kontrollerede organisationer, vil tendensen til udskiftning alt andet lige være mindre, og desto større vil sandsynligheden være for en sammensætning, der afviger fra befolkningen som helhed. Jo mere udpegningen foretages uafhængigt af de siddende medlemmer, desto større vil sandsynligheden være for en sammensætning, som minder om den, der ville fremkomme ved lodtrækning.

De to typer udtrykker polære situationer. Politisk praksis befinder sig et sted imellem. De allerede valgte politikere og deres ledere har i et vist omfang indflydelse på, hvem der skal efterfølge dem. I det mindste har de adgang til at stille forslag og til at promovere egnede kandidater. Partiorganisationerne spiller også en rolle, først og fremmest når nye medlemmer rekrutteres, samt i høj grad når det handler om at bringe en opstillingskarriere til ophør. Menige partimedlemmer har i nogle af partierne også en del at skulle have sagt, blandt andet i forbindelse med urafstemninger om kandidatur. Endelig er vælgerne medvirkende, og de kan under visse former for opstilling og valg få ret stor indflydelse på personvalget, herunder også på fravalget. Der er altså flere aktører, der i et komplekst samspil bestemmer, hvilke kandidater der opstilles; hvilke kandidater der opnår valg; og, ikke mindst, hvilke parlamentsmedlemmer der rammes af en parti- eller en vælgersanktion.

Man skal ikke beskæftige sig længe med studiet af valgmåder og kredsindelinger, førend man bliver opmærksom på, at problemstillingen er kendt af erfarne politikere. Som *individuel medlem* af den valgte forsamling er man nødt til at interessere sig for de strukturelle vilkår og mekanismer, der påvirker det samlede karriereforløb. De fleste folketingsmedlemmer er optaget af deres genvalgschancer, og de ved, at denne chance ikke har meget med en lodtrækning at gøre. De fleste er ambitiøse politikere, der ikke alene gerne vil genvælges næste gang, men også gerne vil videre frem i en poli-

tisk karriere, der kan tænkes kronet med en minister- eller en lederposition. For at denne karriere kan komme i gang, må der skabes en indvalgsmulighed, enten i kraft af partiets fremgang eller i forbindelse med en intern udskiftning. Karrierens fortsættelse og fremdrift fordrer genvalg og „jobsikkerhed“. Ryger man ud, skal der en del til for at komme i gang igen. Ude af Christiansborg betyder ude af rampelyset. Man er ikke længere så interessant for journalisterne. Og skulle man have held til at blive genvalgt, indtræder man ikke uden videre i den tidligere position. Nyere tilkomne har erobret ens udvalgsposter og vil nødigt afgive dem. Derfor er det ikke alene vigtigt for den ambitiøse politiker at opnå og opretholde et godt forhold til „sin“ kreds. Det er heller ikke uden betydning, hvorledes man har det med amtskredsens andre kredsorganisationer, og hvor synlig man i det hele taget er. Men det spiller også fortsat en rolle, hvilken kreds man er knyttet til. Selv om begrebet „den sikre kreds“, som beskrevet i kapitel 2, ikke længere har den betydning i dansk politik, som det havde for 40-50 år siden, så eksisterer der dog fortsat forskelle, som kun kendes til bunds af de få, måske anes af flere, men som man intetsteds kan læse om.

For *partigrupperne* som kollektiver har cirkulationsmekanismerne også stor betydning. Større udskiftninger i „de marcherendes“ rækker betyder ofte turbulens i gruppemøderne og ikke sjældent i relationen mellem partiets landsorganisation og folketingsgruppen. Men udskiftningerne åbner selvfølgelig også mulighed for fornyelse og foryngelse, også selv om et vigtigt resultat af en valgsejr for et parti ofte er, at tidligere slagne politikere bringes tilbage til Christiansborg. Generationsskifter i partiernes ledelser fører som regel til ændringer i gruppen, dens arbejdsdeling og dens magtstruktur. De fleste partiledere vil gerne have indflydelse på, hvem der kommer ind i gruppen, og efter lederskifter er der ikke sjældent regnskaber, der skal gøres op. Der har i tidens løb eksisteret partiregimer, der gjorde det muligt at omtale partilederen som „parti-ejer“, om end kun de færreste ledere opnår den position. Kontrollen med opstillingerne er jo i de fleste partier spredt over flere aktører, hvoraf lokale opstillingskredsers partiledelser nok er de vigtigste, og på det lokale niveau tages der sjældent større hensyn til partiets samlede profil. Den bliver i en vis forstand til ved et samspil mellem kollektive koordinationsbestrebelsers og individuelle tilfældigheder, et samspil, der som sagt lader sig beskrive som en markedsituation med mange aktører.

For *Folketinget* og dets arbejde har personudskiftningen – eller mangel på samme – naturligvis også stor betydning. Stabilitet i personsammensætning skaber ro og ordnede forhold under debatter og udvalgsarbejde. „Kritiske

valg“, som det i 1973, skaber turbulens – herom findes adskillige beretninger. Men der er også mere subtile påvirkninger. Det kan være svært at eftervise dette i detaljer, men forekomsten af holdnings- og adfærdsforskelle mellem yngre og ældre medlemmer indicerer, at der eksisterer en dynamik (jf. Jensen, 2004). Det er også fra tid til anden muligt at iagttage egentlige generationsforskelle i Folketinget. Man kunne således gennem mange år og kan vel stadigvæk følge den generation af politikere, der indtrådte i begyndelsen af 1970'erne og som overlevede 1973-udskiftningen. De engang så omtalte „kaffeklubber“ var mødested for jævnaldrende, men også udtryk for bestræbelser på at skabe kontakter og koalitionsmuligheder hen over alders- og anciennitetsforskelle.

For *samfundet/vælgerne/borgerne* er det måske sværere at udtrykke klart, hvad det betyder, om personudskiftningen foregår hurtigt eller langsomt. Her kommer man tæt på de normative betragtninger, hvor man får svært ved at blive enige om, hvad det eksempelvis betyder, når de én gang valgte har let ved at genvinde deres mandater. Man kan beskrive nogle kendsgerninger, men det er ikke let at vurdere dem på en måde, som alle kan se fornuften i. Hvor lille – eller hvor stor – udskiftning skal betragtes som uheldig eller som en fare for demokratiet? Kan man finde frem til en optimal udskiftningsrate for en parlamentarisk elite? Her venter der en opgave for politologer med sans for – og hang til – at finde optimale løsninger på demokratiske problemer, men det bliver vist en hård nød at knække. Med disse indledende bemærkninger er cirkulationsproblemet blevet indkredset tilstrækkeligt. Herefter følger nogle mere generelle overvejelser om cirkulationsaspektet inden beskrivelsen af den danske udvikling.

CIRKULATIONSBEGREBERNE

Cirkulationen er i sin enkleste form – og for mange andre positionseliter end det danske folketing – beskrevet ved en „bogholderiligning“ af følgende form for ethvert valg:

$$\text{Antal nyvalgte medlemmer} = \text{antal udgående medlemmer}$$

Denne relation gælder for det meste, men naturligvis ikke i de tilfælde, hvor den demokratiske forsamlings medlemstal forøges eller formindskes. Det danske Folketing havde mellem 1849 og 1895 100-101 medlemmer, derefter 114 medlemmer indtil 1915. Fra 1920 til 1953 var mandattallet 149, og derefter er det så blevet 179, heraf 175 i selve Danmark. Det siger sig selv,

at enhver større udvidelse af medlemstallet har åbnet særlige muligheder, dels for nyrekruttering, dels for, at tidligere medlemmer har fået en ekstra chance. En kraftig udvidelse af medlemstallet – som i 1920, men også i 1953 – åbner principielt også mulighed for en bredere repræsentationsprofil. Man kunne f.eks. tænke sig, at kvinderepræsentationen havde fået et løft ved de to lejligheder. At det ikke blev tilfældet er dog allerede påvist i kapitel 4. For en ordens skyld kan man tilføje den hypotetiske mulighed, at medlemstallet også kunne tænkes nedsat; det ville også få konsekvenser for den kollektive profil. Fra den kommunalpolitiske verden kunne fremdrages eksempler på sådanne kontraktive situationer, der resulterede i megen mandatusikkerhed.

Mere interessant er imidlertid følgende ligning:

$$\begin{aligned} \text{Antal nyvalgte medlemmer} &= \text{antal medlemmer, der ikke genopstillede} \\ &+ \text{antal genopstillede medlemmer, der ikke genvalgtes} \end{aligned}$$

Ved hvert valg er der medlemmer, der vælger ikke at genopstille. Ordet „vælger“ er ikke altid velanbragt, for en mindre del af folketingsmedlemmerne forlader karrieren, fordi de forudser nederlag i opstillingsprocessen eller ved selve valget. De kommer situationen i forkøbet. Andre føler sig udtjente eller for gamle; adskillige yngre medlemmer har ved de senere valg opgivet medlemskabet af familiemæssige årsager, eller fordi de valgte at satse på en anden karrierevej. Endnu mere information, ikke mindst når længere perioder betragtes, indeholdes i en tredje ligning, der indeholder alle de indtil nu nævnte komponenter:

$$\begin{aligned} &\text{Antal medlemmer, der ikke genopstillede} && (a) \\ + &\text{antal genopstillede medlemmer, der ikke genvalgtes} && (b) \\ = &\text{antal nyvalgte medlemmer} && (c) \\ = &\text{antal medlemmer af Folketinget} && (d) \\ - &\text{antal genvalgte medlemmer} && (e) \end{aligned}$$

Det er den dynamiske relation mellem disse størrelser, der beskriver cirkulationen. Vigtige – procentuelle – størrelser i denne forbindelse er:

- (1) Tilbagetrækningsraten = $a \times 100/d$
- (2) Succesraten for genopstillede = $e \times 100/(d-a)$
- (3) Nyvalgsraten = $c \times 100/d$

Disse mål kan, efter hvert valg, beregnes for det samlede parlament. I tabel 6.1 er angivet nogle hovedtal for perioden efter 1953. Lignende talstørrelser kunne også bruges til at beskrive cirkulationsprocesserne i de enkelte partier.

Talstørrelserne vil indgå i drøftelserne senere i fremstillingen. Her tjener de primært til at vise, at udsvingene fra valg til valg kan være betydelige. Til forståelse af langtidsudviklinger over mange årtier, for ikke at sige 150 år, er de imidlertid ikke velegnede grundet de store fluktuationer. Først når disse størrelser grupperes over længere perioder, træder der mønstre frem. Inden denne øvelse i operationalisering forlades, er det dog på sin

TABEL 6.1.

Indikatorer for cirkulationen i Folketinget 1953-2001

VALG	TILBAGETRÆKNINGS- RATEN	SUCCESRATEN FOR GENOPSTILLEDE	NYVALGRATEN
1953	3	94	22
1957	15	95	19
1960	13	80	30
1964	17	88	26
1966	6	85	20
1968	9	88	20
1971	20	88	34
1973	11	62	45
1975	3	74	28
1977	11	74	34
1979	11	78	30
1981	9	82	26
1984	11	80	29
1987	8	90	24
1988	3	83	15
1990	6	81	24
1994	19	85	31
1998	9	79	28
2001	18	78	36
Gennemsnit	11	82	28

Note: For beregning af de tre cirkulationsindikatorer – se teksten.

plads at pege på hovedtendensen i det danske materiale fra det seneste halve århundrede.

For det første: Ca. 10 pct. af folketingspolitikere ophører ved hvert valg – mere eller mindre frivilligt – med karrieren, fordi de ikke genopstiller. Men der ses tydelige spor af generationsmæssige forskelle: Den relativt store afgang i 1971 hænger således dels sammen med en tidligere bølge af nyrekruttering efter 2. verdenskrig, dels med en mindre bølge i begyndelsen af 1960'erne.

Næste observation: Hvis man som folketingsmedlem ønsker at fortsætte, er odds ganske gode; i gennemsnit er det fire ud af fem, der genvinder mandatet. Men igen konstateres store forskelle fra valg til valg, og desuden en langtidstendens fra 1950'ernes – og til dels 1960'ernes – stabile folketing til den mere uberegnelige og ustabile situation senere. Endelig følger så, at nyrekruttering, som jo er en funktion af såvel frivillig som ufrivillig afgang, også må variere stærkt. Men i gennemsnit er det altså hver fjerde MF, der efter et valg er ny på tinge. Dette er hovedtallene.

NYREKRUTTERING OG KARRIEREFORLØB

I det følgende er det ikke ovennævnte cirkulationsmål, men nogle lidt andre talstørrelser, der vil blive fokuseret på. Det vil blandt andet ske, fordi det af fremstillingsmæssige årsager og på grund af de store korttidsfluktuationer i materialet som sagt er blevet foretrukket at arbejde med gennemsnitstal for længere perioder, nemlig tiår. Beskrivelsen af det danske Folketings personelle cirkulation vil blive foretaget ud fra tre grundspørgsmål, der alle angår det enkelte medlems vilkår:

- a. Hvor let eller hvor vanskeligt har det i den betragtede periode (1849-2001) været at blive nyvalgt til Folketinget?
- b. Hvor let eller hvor vanskeligt har det været at bevare medlemskabet, når man først var blevet indvalgt?
- c. Under hvilke omstændigheder er medlemskabet ophørt i de forskellige perioder?

Det siger sig selv, at besvarelsen af disse spørgsmål bliver vidt forskellig, alt efter hvilket enkelt medlems personlige historie, man betragter. Den ene yderlighed beskrives af de talrige medlemmer, der har haft let ved at blive valgt og let ved at bevare medlemskabet, som de måske endda har bevaret

til deres død, eller til de nåede en vis aldersgrænse. For andre har karrieren været en stadig kamp, først om at blive valgt første gang, derefter for at blive genvalgt. Alle tænkelige kombinationer kan iagttages, om man studerer de biografiske materialer, der er tilgængelige. I den ene ende møder man dem, der stadig mindes med monumenter på byens torv, f.eks. den allerede nævnte Klaus Berntsen: Han opnåede, med en enkelt afbrydelse, at sidde i Folketinget i mere end 50 år, det meste af tiden som repræsentant for Assens-kredsen. Den anden yderlighed kan så repræsenteres af de ganske mange medlemmer af Fremskridtspartiets folketingsgruppe, der afløste hinanden i årene efter 1973, ingen nævnt, de fleste glemte i dag. Her ses så også bort fra talrige stedfortrædere, som slet ikke indgår i de materialer, der lægges til grund i denne fremstilling.

I det følgende beskrives udviklingen med nogle grove gennemsnitsmål, der helt vil tilsløre den store mangfoldighed og skjule de mange spændende skæbner og karrierer. Ideen vil være at følge de nyrekrutterede medlemmer før, under og ved afslutningen af deres kortere eller længere folketingskarriere. Ved at sammenfatte de forskellige mål i tiårs gennemsnit får man nogle robuste mål for den cirkulationssituation, der prægede den pågældende periode, og dermed også et billede af periodens karrierevilkår. Vi får, kort sagt, tegnet nogle „kollektive profiler“, der nok kan tolkes på forskellig måde, men som dog, som det vil blive beskrevet nedenfor, peger i en ret bestemt retning.

I en tidligere undersøgelse blev et større antal – i alt 15 – indikatorer anvendt (Pedersen, 1977). Nogle „målte“ karrieren forud for første indvalg (f.eks. antal opstillinger; antal kredse, man var opstillet i; forudgående politisk aktivitet; alder). Andre blev brugt til at kortlægge „karieresikkerheden“ (f.eks. genvalgsraten; ancienniteten ved karrierens afslutning; graden af diskontinuitet i indvalgsforløbet; kredsskift). Der blev også foretaget en kortlægning af den endelige afslutning af medlemskabet, herunder af den angivelige årsag til afgang fra Folketinget. Stort set alle de anvendte indikatorer viste det samme billede, når man analyserede data for de godt 1700 medlemmer, der var passeret gennem Folketinget i perioden 1849–1968: Der kunne iagttages en tydelig tendens til, at adgangsvilkårene blev skærpet gennem perioden, forløbene af de politiske karrierer blev stabiliseret, og sikkerheden i karrieren øget. Konklusionen dengang var den, for så vidt paradoksale, at samtidig med at eliten åbnede sig ved at blive rekrutteret bredere og mere „demokratisk“ med hensyn til sammensætning, så kunne der iagttages en tydelig tendens til aflukning i en anden henseende: Folke-

tingskarrieren blev mere og mere institutionaliseret; man skulle gennemgå uddannelse og gøre sig fortjent organisatorisk og på anden måde for at få en chance. Denne konklusion kunne godt give demokrater anledning til bekymring (Pedersen, 1977: 101).

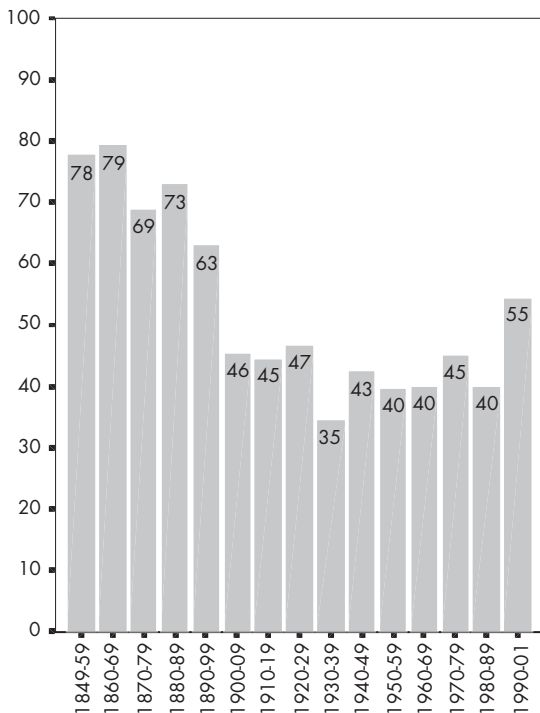
Denne tankegang forfølges her gennem præsentation af nogle af disse tidsrækker, men nu ført videre i tid, så man også får mulighed for at studere de kollektive profiler fra perioden efter 1973.

KARRIERENS BEGYNDELSE

I figur 6.1-6.3 er udviklingen i tre af de omtalte indikatorer vist. Det drejer sig om andelen af de indvalgte, om opnåede valg i første opstillingsforsøg, andelen af indvalgte, der opnåede valg fra den kreds, de startede ud fra, og endelig den gennemsnitlige alder blandt nyvalgte ved deres første indvalg.

FIGUR 6.1.

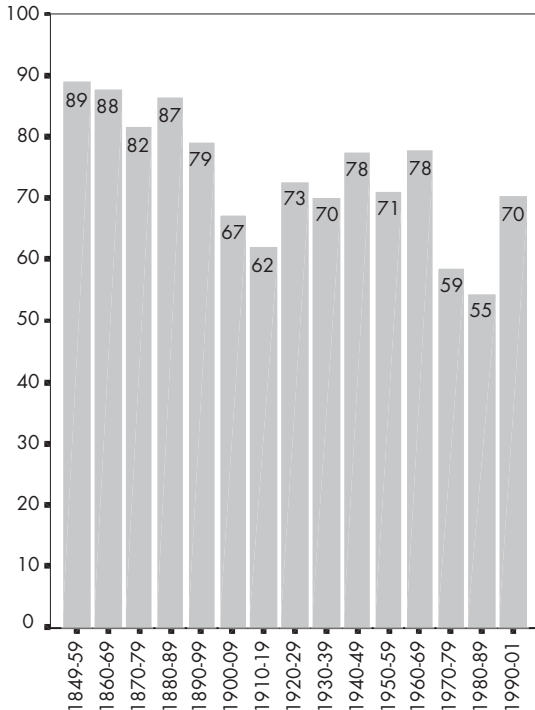
Andel blandt de nyvalgte, som opnåede valg i første opstillingsforsøg. Pct.

I årtierne efter 1849 blev det gradvis sværere at kaste sig direkte ind i politik og blive valgt i første forsøg. De første medlemmer blev i stort omfang valgt ved såkaldt kåring, hvilket de facto betød uden seriøs modkandidat. Men efterhånden som partikonkurrencen skærpedes, og kandidaternes tilhørsforhold til de stridende partier blev tydeliggjort, måtte flere og flere kandidater gennem flere valgkampe, førend de nåede at blive valgt. Det gennemsnitlige antal valg, man i perioden 1849-1881 måtte deltage i, var 1,3; i den følgende periode indtil 1920 steg tallet til 1,6 valgkampe, og det viste fortsat stigning op gennem det 20. århundrede. Som figur 6.1 viser, er der imidlertid i den nyere tid tale om betragtelige udsving fra årti til årti, udsving, der uden tvivl relaterer til nogle af de kritiske valg, der er fundet sted, jf. de i tabel 6.1 viste indikatorer. Den første af de tre „toppe“, der kan ses, hidrører fra det turbulente valg i 1945 efter den tyske besættelse, hvor der også skete en større „generationsudskiftning“. Det samme var tilfældet

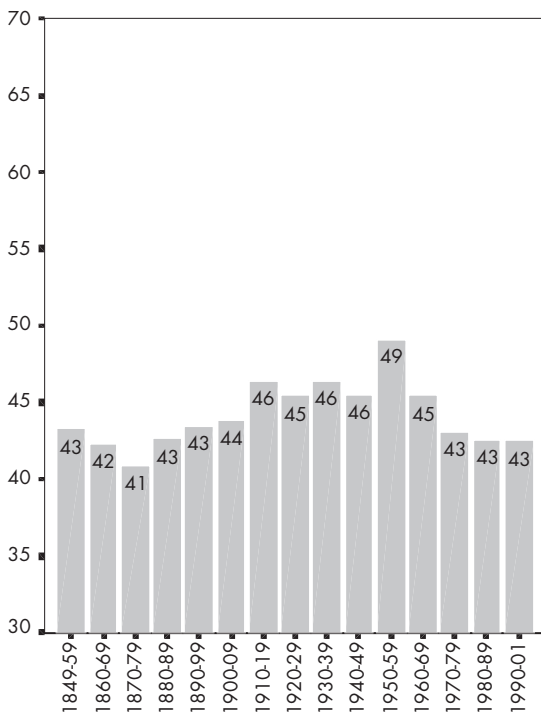
FIGUR 6.2.

Andel blandt de nyvalgte, som blev valgt fra den opstillingskreds, der samtidig var deres første. Pct.

FIGUR 6.3.

Gennemsnitsalderen blandt de nyvalgte ved første indvalg

med den næste „kritiske“ situation i begyndelsen af 1970'erne, hvor et nyt kritisk valg og en større generationsudskiftning gav mulighed for lettere adgang til Folketinget. I den sidste tiårsperiode har der også været tale om en større grad af karrieremæssig åbenhed, der til dels også kan henføres til en generationsudskiftning.

De ændrede konkurrencevilkår på „kandidatmarkedet“ afspejles også i figur 6.2, der viser, hvor stor en andel af de nyvalgte medlemmer, der kun havde været opstillet i en enkelt kreds inden valget. Det er stadig det store flertal, der kun er knyttet til en enkelt kreds, men i de seneste årtier har andelen dog været noget mindre end i de konkurrencemæssigt mere rolige år før 1973. Adskillige må slås for en placering, der giver valg.

En tredje, endnu mere markant ændring, er visualiseret i figur 6.3. Mens folketingspolitikere i folkestyrets første årtier var ret unge, og det ældre og stabile massepartisystems medlemmer tenderede mod det mere modne,

så er udviklingen nu igen vendt, og gennemsnitsalderen er stort set, som den var før partiernes ankomst. Man spørger uvilkårligt, hvor mange af det tidlige folkestyres træk – med de mange unge akademikere – man nu kan genfinde, naturligvis med den modifikation, at der nu også rekrutteres mange yngre kvinder. Kapitel 4 og 5 har beskæftiget sig med disse udviklingstræk.

Skal man sammenfatte udviklingen med hensyn til det første spørgsmål om, hvor let eller hvor vanskeligt det er at blive indvalgt første gang, så må det blive ved at pege på, at udviklingen af et partisystem efter 1870-80 gjorde det vanskeligere at „dumpe“ lige ind i folketingsarbejdet. I årtierne efter 1945-50, der vel kan betragtes som det institutionaliserede firepartisystems sene blomstringstid, var der opsat nok så effektive barrierer, der skulle passeres, førend man kunne indvælges. Karrierevejene var blevet institutionaliserede. Perioden derefter betød et politisk opbrud i mange henseender, hvilket igen afspejles i nye, muligvis lettere, men også mindre forudsigelige adgangsvilkår. Hvor godt støttes denne tolkning af andre indikatorer med relation til det karrieremæssige forløb? Dette spørgsmål forfølges herefter.

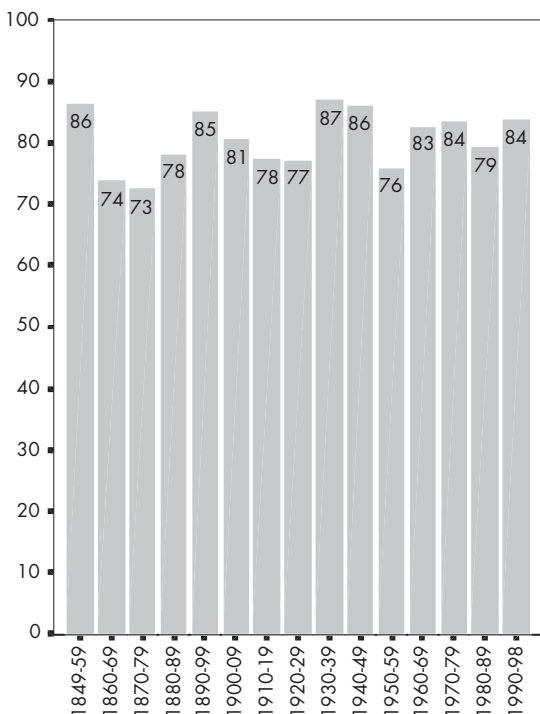
KARRIERENS FORLØB

Vender vi os til nogle enkle indikatorer for folketingskarrierens grad af stabilitet og sikkerhed, tegner der sig et billede, der passer ganske pænt med den fremførte tolkning, se figur 6.4-6.6.

Efter den første tid – i årtierne efter 1849 – hvor der forekom en stærk udskiftning, frivillig såvel som ufrivillig, stabiliseredes den gennemsnitlige anciennitet som folketingsmedlem omkring tre-fire perioder. En svag tendens til forkortning af karrierernes længde kan dog iagttages op gennem det 20. århundrede, ikke alene som en følge af turbulenserne omkring 1945 og 1973, men også som et generelt fænomen (figur 6.6). Samme stabilisering kan iagttages med hensyn til forekomsten af kontinuitet i karrieren, hvor man ret hurtigt nåede op på, at ca. tre fjerdedele af medlemmerne kunne regne med at beholde det opnåede mandat uden afbrydelser. Det temporære fald i frekvensen for 1950- og 1960-kohorterne kan henføres til de politiske begivenheder omkring 1973, der for manges vedkommende betød et midlertidigt afbræk i karrieren. Samme bemærkning kan gøres om grafen, der viser, hvor mange medlemmer der forblev i den kreds, de først var blevet indvalgt i. Igen kan man iagttage, hvorledes det stabile massepartisystems

FIGUR 6.4.

Andelen af udtrådte folketingsmedlemmer, som havde haft et kontinuert medlemskab. Pct.

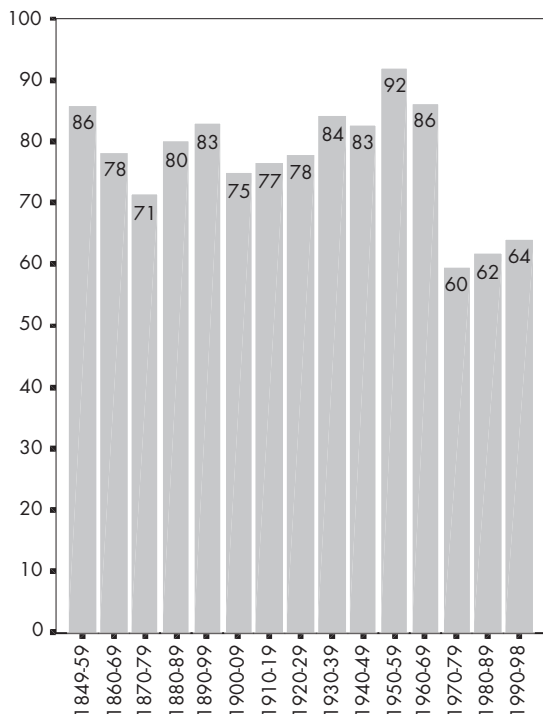

mønster for solid tilknytning til opstillingskredsen viste en svag tendens til ændring i sidste halvdel af det 20. århundrede, igen, uden tvivl, i sammenhæng med opbruddet i partisystemet efter 1973 (figur 6.4).

Inden vi fortsætter med den sidste af de tre beskrivelser, karriereafslutningen, vil vi kort stoppe op og analysere data på individniveau. I indledningen til dette kapitel refereredes nemlig to hypoteser: at parlamentarikernes „uddøen“ kan beskrives ved hjælp af en eksponentiel funktion, og at det er det første valg efter ens første indtræden, som er det vanskeligste. Hvad angår raterne for parlamentarikernes uddøen, er der i figur 6.7 afbildet, hvor mange parlamentarikere der fortsat sidder i parlamentet efter det første valg efter deres første indvalg, efter det andet valg efter deres første indvalg osv. Figuren er fremstillet ved at inkludere alle parlamentarikere valgt i perioden 1849-1998 (de i 2001 valgte er udeladt, da de jo fortsat sidder i parlamentet). Figur 6.7 viser klart det forventede eksponentielle mønster.

FIGUR 6.5.

Andel folketingsmedlemmer med kun én kreds gennem karrieren. Pct.

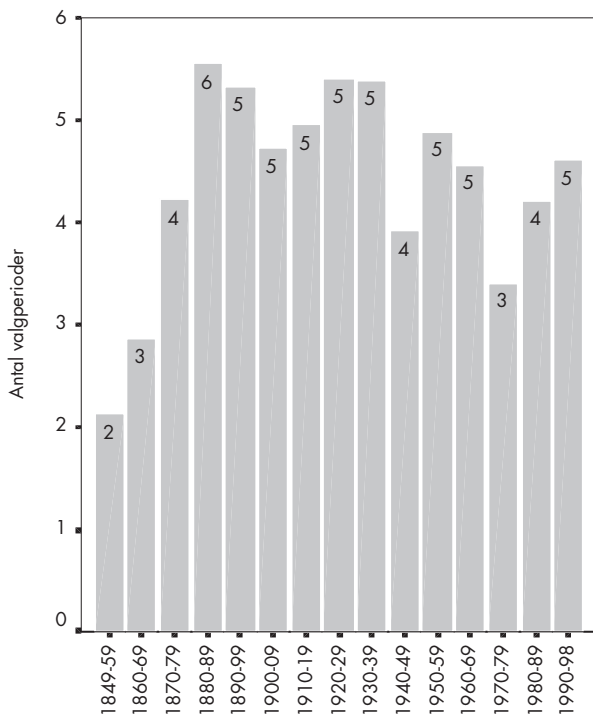

At færre og færre „overlever“ valgene, og at færre og færre fortsat sidder i parlamentet, jo flere valg der går efter deres første indvalg, er jo på ingen måder overraskende. Alder, sygdom eller bare lyst til at prøve noget andet gør, at der er nogle af MF'erne, der ved hvert valg vælger at trække sig tilbage. Til gengæld hævdes det, at den risiko, der er forbundet med, at man ved valgene fortsat skal konkurrere om „sin egen plads“, bliver mindre og mindre. Er man først et etableret navn i Folketinget, er risikoen for at måtte forlade parlamentet som følge af valgnederlag begrænset. Faktisk hævdes det, at det er det første valg efter det valg, hvor man blev valgt ind, som er det mest kritiske – herefter er genvalgsraterne ganske høje (Christiansen et al., 2001: 244). Denne tese testes i figur 6.8, hvor succesraten blandt de opstillede er beregnet efter, hvor mange valg der er gået siden første indvalg.

Figur 6.8 bekræfter ikke helt hypotesen. Det er rigtigt, at succesraten er stigende, jo flere valg der går efter ens første indvalg, men det skal bemærkes, at stigningen er forholdsvis svag. Ved det første valg er succesraten i

FIGUR 6.6.

Den gennemsnitlige anciennitet (antal valgperioder), som folketingsmedlemmer har haft bag sig ved deres udtræden

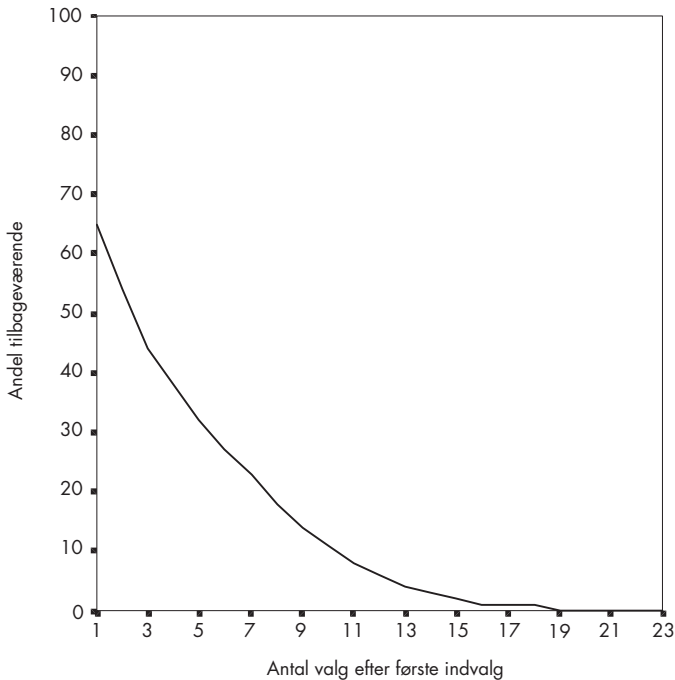

gennemsnit 77 pct. mens den efter ti valg endnu ikke er steget til mere end 83 pct. Selv små stigninger kan naturligvis være afgørende for dem, som er på valg, men figur 6.8 viser også, at det ikke er nok at overstå det første valg, hvor ens mandat sættes på spil. Man skal faktisk hen til det fjerde valg efter første genvalg, før succesraten stiger. Figur 6.8 er beregnet med udgangspunkt i alle indvalgte i perioden 1849-1998, som har afsluttet deres karriere, idet der ikke lader til at være sket væsentlige ændringer i perioden. Niveaueet af succesraterne varierer som sagt lidt over tid, men mønsteret med, at der skal gå nogle valg, før succesraten stiger, er konstant.

FIGUR 6.7.

Andelen af MF'ere, der indvælges ved det første, andet, tredje osv. valg efter deres første indtræden. Pct.

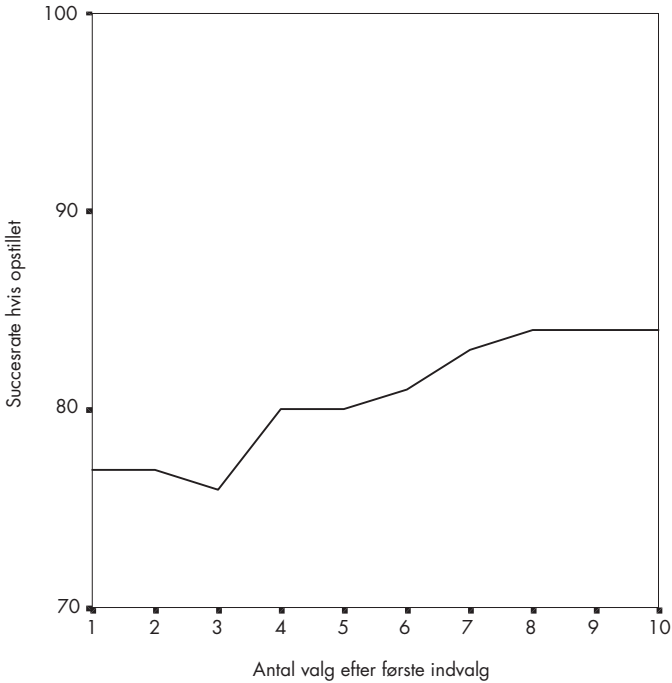
KARRIERENS AFSLUTNING

Det mest markante billede af karrierernes institutionalisering op gennem det 20. århundrede og ændringen heri i de seneste årtier får man, når man betragter nogle mål med relation til karrierens afslutning.

Efter at man var kommet ind i det klassiske partisystems æra, begyndte hvervet som folketingsmedlem at antage karakter af noget, der minder om en ansættelse. Det viste sig også i omstændighederne omkring hvervets ophør. Op gennem årtierne og indtil over midten af det 20. århundrede forlod man folketingskarrieren senere og senere i livet (figur 6.12). Der viste sig også en stigende tendens til, at medlemskabet afsluttedes ved død, anden form for „upolitisk“ tilbagetrækning fra mandatet, eller ved at man ikke genopstillede/ikke blev genopstillet (figur 6.9–6.10). Svarende hertil ses en tydelig tendens til, at karrieren relativt sjældnere afsluttedes i forbindelse med et valgnederlag (figur 6.11). Men denne klare tendens til, at

FIGUR 6.8.

Succesraten blandt folketingsmedlemmer, der genopstiller ved det første, andet, tredje osv. valg efter deres første indvalg

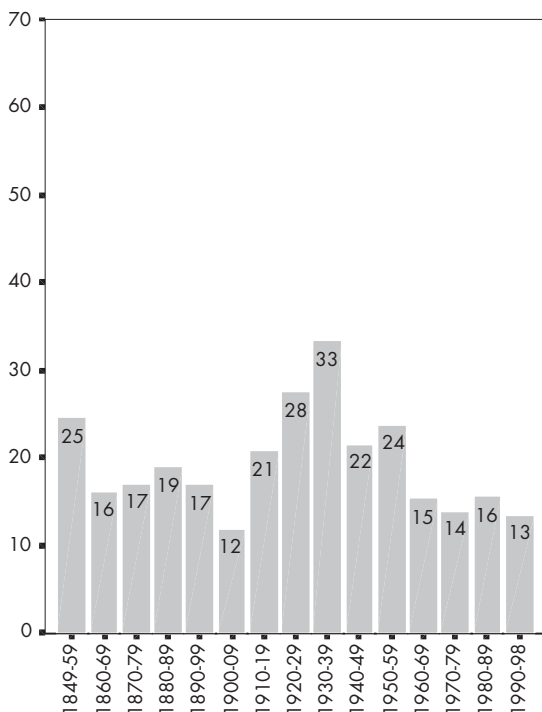
medlemmerne mere og mere fik status som „ansatte“ med en betydelig grad af „ansættelsestikkerhed“, blev definitivt ændret fra og med den kohorte, der indtrådte i 1970'erne. 1973 er det valg, der virkelig skiller. Man bør dog nok bløde denne spidsformulering op ved at pege på, at også de tidligere generationer (1950- og 1960-kohorten) ramtes af den stærkt forringede karrieresikkerhed. Genvalgsusikkerheden satte dog først ind i 1973, jf. tabel 6.1. Når man taler om „jordskredsvalget“, er det ikke uden grund.

SAMMENFATNING

Sammenfattende kan det siges, at man i takt med det klassiske partisystems dannelse og stabilisering har kunnet iagttage en klar tendens til institutionalisering af folketingskarrieren. Denne institutionalisering udviklede sig op gennem det 20. århundredes første halvdel. Den nåede sin kulmination for den gruppe af folketingsmedlemmer, der begyndte deres politiske kar-

FIGUR 6.9.

Andel af karriereophør (udtræden af Folketinget), der skyldes død, sygdom e.l. Pct.

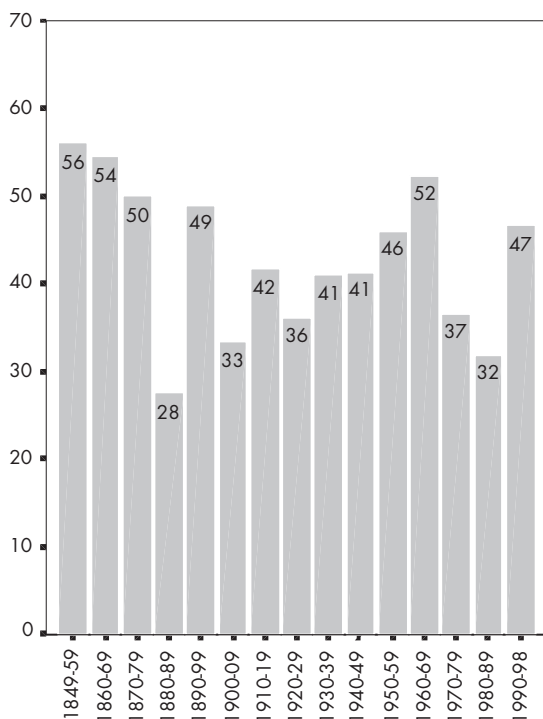

riere i 1950'erne. Derefter har situationen ændret sig i retning af mindre karrieresikkerhed og, sammenhængende hermed, en tendens til hurtigere udskiftning af medlemmerne og en foryngelse af Folketinget. Disse træk viser sig, når man betragter den samlede kollektive profil. Ved at gentage analysen på partiniveau vil dette billede kunne blive mere nuanceret. Man vil sikkert kunne iagttage, at der gør sig store forskelle gældende mellem f.eks. det relativt store Socialdemokrati og de mindre partier, enten de nu, som Det Radikale Venstre, har været relativt stabile i vælgertilslutning, eller de har gennemløbet turbulente perioder som de fleste. Går man et analyseniveau ned, vil man ved at studere enkelte medlemmers karriere kunne se, at spredningen om de grove gennemsnitstal er ganske stor.

Men tendensen er markant. Den vidner om, hvorledes vilkårene for en population af politikere kan ændre sig ganske meget over tid, men også om, at denne forandring for det meste foregår næsten umærkeligt. Det er ikke uden grund, at man har sammenlignet transformationen af eliter med en

FIGUR 6.10

Andel af karriereophør (udtræden af Folketinget), der skyldes, at medlemmet ikke genopstiller. Pct.

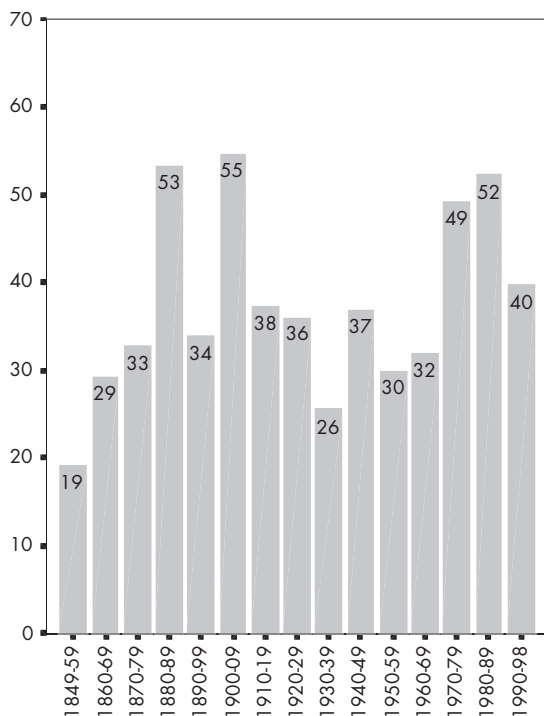

gletschers langsomme bevægelser (Morris-Jones, 1969). Sindrægtigheden i den sociale forandring af eliten har at gøre med, at cirkulationsraten ikke er høj, og at den i sig selv er underkastet forandringer, der for det meste er små. Kun ved sjældne lejligheder sker der et radikalt brud – at et sådant skete omkring 1973 er sandsynliggjort. Det er forhåbentlig også sandsynliggjort, at man næppe vil vende tilbage til de stabile forhold, der karakteriserede midten af det 20. århundrede.

Tilbage står selvfølgelig også den normative tolkning af det viste niveau af cirkulation. Og det er, som allerede indiceret i begyndelsen af dette kapitel, en ganske vanskelig sag. Da Robert D. Putnam skrev den i denne fremstilling ofte refererede klassiker om politiske eliter, havde han vanskeligt ved at give en entydig normativ bedømmelse af cirkulationsniveauet. På den ene side anfører han, at „the higher the degree of elite turnover, the lower the average level of elite experience, expertise, and effectiveness“,

FIGUR 6.11.

Andel af karriereophør (udtræden af Folketinget), der skyldes, at medlemmet ikke genvælges.
Pct.

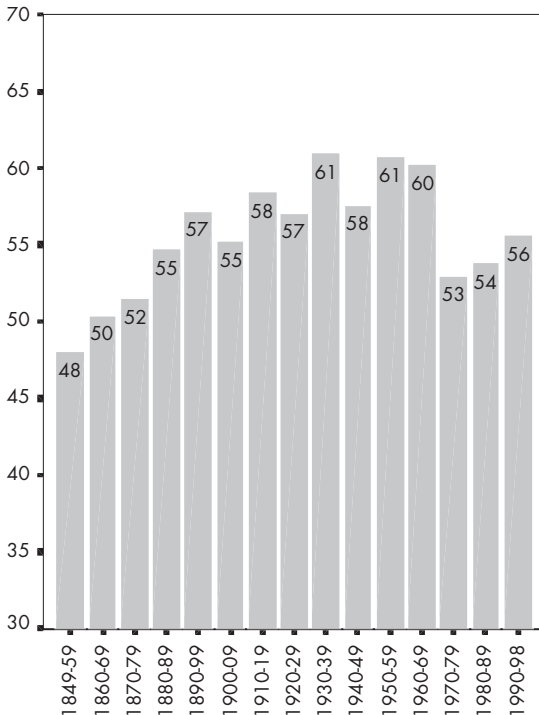

men på den anden side hæfter han sig også ved, at „the higher degree of elite turnover, the greater a system’s innovativeness and flexibility in terms of policy“ (Putnam, 1976: 66).

Der kan også opstilles andre dilemmaer i relation til den normative vurdering af en given udskiftningsrate, eksempelvis ved ikke som hos Putnam at se på parlamentet som helhed, men ved at studere konkurrencesituationens potentielle indflydelse på den enkelte individuelle parlamentariker. Hvis genvalget synes næsten sikret på forhånd, kan parlamentarikeren, som nævnt ovenfor, måske fristes til at udføre hvervet under mindre hensyntagen til de vælgere, vedkommende formodes at repræsentere, da vælgerne synes at have vanskeligere ved at udøve den politiske eksekvering, de ellers inden for en formalistisk repræsentationsteori har som et væsentligt middel. Høje genvalgsrater og ideen om politisk ansvarligholdelse rimer ikke altid lige godt (Pedersen, 1994: 219; Beetham, 1996: 31). Omvendt må genvalgsraten

FIGUR 6.12.

Gennemsnitsalderen blandt de udrådte folketingsmedlemmer ved deres udræden

heller ikke blive for beskeden, da det så vil kunne tænkes at have en negativ indvirkning på muligheden for at tiltrække de bedste kandidater til politikerhvervet, i og med at den politiske karrierevej da kan risikere at blive bedømt som værende for usikker i forhold til alternative karrierer og derfor måske ikke værd at forfølge. Det gælder derfor også om for parlamentariske systemer at have fokus på „maintaining the advantages of career stability for their personel“ (Squire, 1988).

Vi kommer således nok ikke de mere normative overvejelser af de fundne cirkulationsparametre ret meget nærmere, end at det til stadighed sikkert vil være et spørgsmål om at balancere mellem flere forskellige hensyn. De to yderpunkter opstillet ved kapitlets begyndelse, den selvsupplerende elite og den ved lodtrækning fundne elite, er begge eksempler på institutionelle arrangementer, der ikke mestrer kunsten at afbalancere disse forskellige hensyn. Det er i hvert fald ikke systemer, der i dag ses anvendt i forbindelse med rekrutteringen til politiske forsamlinger i vestlige demokratier.

Modsat lader det til, at man de fleste steder forsøger at finde middelvejen, som eksempelvis følgende citat lægger op til:

Between sclerosis and an anomic state of elite reproduction, there is a middle way of elite adaption, ensuring a constant but limited influx of fresh elite members and creating some flexibility with regard to adapting the whole polity to new needs and changing circumstances (Best et al., 2000: 184).

KONKLUSION

I denne bog har vi studeret den parlamentariske elites kollektive profil, således som den har udviklet sig – og udfoldet sig – over mere end 150 år. En undersøgelse, der dækker så langt et tidsrum, gør det muligt at iagttage nogle af de forskydninger, der er sket i Folketingets sammensætning og dermed i nogle af grundvilkårene for dansk politik. Vi har fulgt ændringerne i den køns- og den aldersmæssige profil, ligesom uddannelses- og erhvervs-sammensætningen har været i fokus. Det geografiske aspekt har også været inddraget. Der er blevet diskuteret spørgsmål om graden af demografisk „afspejling“ og om mulige fortolkninger af de gjorte iagttagelser.

Et gennemgående spørgsmål i undersøgelsen har været betydningen af den partimæssige sammensætning for Folketingets profil. Er det ændringerne i partisystemets format, der er den vigtigste ændringsfaktor, når man studerer den kollektive profils forandring over lange tidsforløb? Eller eksisterer der andre mere generelle kræfter, der i højere grad påvirker rekrutteringen til Folketinget – og dermed denne institutions sammensætning? Et andet gennemgående spørgsmål har drejet sig om forholdet mellem de kvantitative og de kvalitative forandringer. Hvorledes påvirkes den sociale sammensætning af et parlament – dets kollektive profil – af den personelle cirkulation og især af dennes ændringsfrekvens over det lange stræk?

I det følgende sammenfattes de væsentligste resultater, og kapitlet afsluttes med nogle overvejelser om undersøgelsens begrænsninger og om de rige muligheder, der fortsat eksisterer for forskning inden for denne emnekreds.

A F S P E J L E R F O L K E T I N G E T B E F O L K N I N G E N ?

At de konkluderende bemærkninger indledes med at spørge, om Folketinget afspejler befolkningen, skal ikke tages som udtryk for en implicit stillingtagen i den vel nok mest fundamentale diskussion inden for studiet af

politisk repræsentation, hvis ikke inden for politisk filosofi i det hele taget (Putnam, 1976: 2), nemlig spørgsmålet om, hvorvidt politiske forsamlinger skal sammensættes af rigets bedste mænd, eller om de i stedet skal fremstå som et spejlbillede af befolkningen. Den mere normative del af denne problematik lader vi her ligge. I dette afsnit sammenfattes, hvad vi har at sige om, hvorvidt en afspejling eksisterer eller ej. I hvilken grad ligner MF'erne så vælgerne? Undersøgelsen er her underlagt de begrænsninger, som følger af det snævre datagrundlag. Der er mange spændende problemstillinger, som vi er afskåret fra at sige noget meningsfyldt om.

For det første har vi ikke kunnet studere karakteristika af mere personlighedsmæssig karakter, hvor en sammenholdning af repræsentanterne og de repræsenterede ellers kunne være særdeles interessant. Her tænkes på personlige karaktertræk som empati, altruisme, magtbegær, ambitioner osv. En anden undersøgelse inden for Magtudredningens rammer diskuterer nogle af disse spørgsmål på et mere nutids-orienteret materiale (Jensen, 2004). Og selv hvis vi havde haft adgang til systematiske oplysninger om politikernes personlighedstræk, ville vi stadig mangle befolkningen – hvor ærlige, sympatiske, kalkulerende osv. er såkaldt „almindelige“ mennesker? Det kan godt være – ja det er vel overvejende sandsynligt – at sådanne karakteristika spiller en afgørende rolle i såvel de enkelte individers motivation for at deltage aktivt i politik som i de politiske „ledvogteres“ (politiske partier og vælgere) præferencer, når det skal besluttes, hvilke personer der skal få lov at komme hele vejen igennem den politiske rekrutteringsproces, og hvem der skal sies fra undervejs. Internationale undersøgelser af de spørgsmål, der indgår i efterspørgsels- og udbudssiden på det politiske rekrutteringsmarked, kan give partielle svar, men er ikke mulige at benytte sig af, når tidsperspektivet er langt. Når sådanne karakteristika heller ikke i denne fremstilling har været inddraget, så skyldes det altså først og fremmest en metodisk kommen til kort.

For det andet er der nogle variable, som også vedrører personlighedstræk, men som er mere politiske i deres karakter. Her tænkes først og fremmest på et karakteristikum som politisk interesse. Her tillader vi os at antage, at medlemmerne ikke ligner befolkningen ret meget. De personer, der sidder i Folketinget, er væsentlig mere interesserede i politik end den gennemsnitlige dansker. En lignende forskel gør sig sikkert også gældende med hensyn til andre politiske variable som f.eks. viden om politik, politisk selvtilid og tillid til det politiske system. På disse områder hersker der „skævhed“, men skævheden pådrager sig sjældent opmærksomhed. Det møder ikke den store

normative kritik, at Folketinget er, og altid har været, befolket af mennesker, der interesserer sig glødende for politik – vel nærmest tværtimod.

For det tredje er der en egenskab, hvor Folketinget stort set matcher befolkningen perfekt, nemlig politisk ståsted. Andelen af socialdemokrater, radikale, konservative osv. i Folketinget er et stort set perfekt spejlbillede af befolkningens partimæssige præferencer. Der eksisterer nogle marginale afvigelser på grund af spærregrænserne, og fordi man kun kan operere med hele mandater, men ellers sikrer proportionalitetsprincippet, der blev institutionaliseret i 1918/20, at Folketinget afspejler befolkningen på denne variabel (se også Elklit, 2002). Dette forhold synes naturligvis trivielt, men må alligevel påpeges. Dels fordi dansk politik i det 19. århundrede på ingen måde skabte en sådan afspejling af vælgerpræferencerne. Dels fordi partimæssig proportionalitet heller ikke i nyere tid er en selvfølge. Endelig fordi denne afspejling af præferencer jo på mange måder er vigtig for forståelsen af dansk politik. Hele den politiske repræsentationsproces må i den aktuelle situation ses som centreret omkring de politiske partier, og derfor kommer graden af partimæssigt samsvar mellem vælgerbefolkning og parlament til at indgå som en central dimension i afspejlingsproblematikken.

Dér, hvor vi har kunnet sætte ind, er med hensyn til nogle vigtige socio-demografiske variable. Vigtige, fordi de ofte ofres betydelig opmærksomhed. Hvorfor? Fordi de er udgangspunktet for den normative diskussion om uligheder og om grupprepræsentation, dvs. bekymringen for, at visse grupperes interesser, grundet en underrepræsentation i parlamentet, ikke repræsenteres godt nok i den politiske proces (Phillips, 1995; Young, 2000). Det er disse variable, der først og fremmest er beskrevet og diskuteret i denne bog. Analysen har vist, at Folketingets medlemmer i højere grad end befolkningen bor i København, har en studentereksamen, er tidligere offentligt ansatte, er mænd og er midaldrende. Sådan har det forholdt sig gennem det meste af den lange periode, vi har undersøgt, og helt klart i de senere årtier.

Afvigelsen mellem Folketing og befolkning er imidlertid ikke lige stor på alle dimensioner. Mindst i relation til geografisk tilhørsforhold, hvor København godt nok skiller sig lidt ud, men hvor der ellers er høj grad af overensstemmelse mellem, hvor folketingsmedlemmerne og befolkningen bor. Størst i forhold til uddannelse, hvor MF'erne er en del bedre uddannede end befolkningen som helhed.

Mere detaljerede analyser viser desuden, at der i relation til nogle af variablene er forskelle mellem de enkelte partier. Det Radikale Venstre og SF har en del flere studenter i deres grupper end Socialdemokratiet og Dansk

Folkeparti. Venstre har relativt flere landmænd i deres folketingsgruppe end Det Radikale Venstre, som omvendt har flere skolelærere osv. Det Konservative Folkeparti har halvdelen af deres gruppe besat af kvinder, mens SF er partiet med den laveste andel kvinder i Folketinget. Det Radikale Venstre har relativt mange unge og gamle medlemmer af deres gruppe, mens SF er det mest midaldrende parti i Folketinget.

Undervejs i fremstillingen er det desuden forsøgt at sammenligne partiernes folketingsgrupper ikke bare med hinanden, men også med partiernes respektive vælgerkorps. Her har de senere årtiers vælgerundersøgelser givet et sammenligningsgrundlag. I relation til eksempelvis kønsvariablen ses der ikke de store forskelle. Det Konservative Folkeparti har dog også i denne sammenstilling relativt mange kvinder i Folketinget, mens SF fortsat har få. Men i forbindelse med eksempelvis uddannelsesvariablen ændrer billedet sig, hvis de respektive partiers vælgere inddrages som sammenligningsgrundlag – nu er det pludselig Socialdemokratiet og Venstre, der har de relativt mest veluddannede politikere.

Hvor det i ovenstående er valgt at sammenholde Folketingets sammensætning med vælgerbefolkningens ditto, kunne man også have valgt alternative sammenligningsgrundlag. Man kunne have vendt blikket mod andre eliter, og det er faktisk, hvad man har gjort i det gentagne gange refererede værk *Den danske elite* (Christiansen et al., 2001). Her sammenholdes den politiske elite med den økonomiske elite, den juridiske elite, den intellektuelle elite osv. Og konklusionen fra dette studie er helt klart, at selv om den politiske elite ikke afspejler befolkningen perfekt, så er netop den politiske elite tættere på at gøre det end de andre af samfundets eliter. Folketingets sammensætning ligger i dagens Danmark tættere på fordelingen i befolkningen end eksempelvis domstolene, kirken, universiteterne eller erhvervslivets top.

Man kunne også have valgt at sammenholde Folketinget med parlamentariske forsamlinger i andre lande. Her ville man have fundet, at det danske Folketing i sin sammensætning er tættere på at ligne befolkningen end tilfældet er i de fleste andre vestlige demokratier. Danmark har f.eks. et af de laveste uddannelsesniveauer blandt sine parlamentarikere. Folketinget minder dermed mere om den danske befolkning, end mange andre parlamenter ligner *deres* befolkninger. Denne sammenhæng gælder også med hensyn til kønsfordelingen, hvor Danmark som nævnt ligger relativt højt internationalt set i relation til andelen af kvindelige MF'ere, og hvor kønsfordelingen i Folketinget derfor kommer relativt tættere på at ligne befolkningens fordeling (Christmas-Best & Kjær, under udgivelse).

HAR FOLKETINGET ÆNDRET UDSEENDE OVER TID?

Det netop tegnede billede af Folketingets medlemmer er for så vidt ganske enkelt at tegne. Andre har givet lignende beskrivelser. Ærindet i denne bog har da også været et andet, nemlig at studere udviklingen over tid i Folketingets kollektive profil. Det aktuelle øjebliksbillede af Folketinget kan i sig selv være interessant, men ambitionen har i højere grad været at forsøge at trække de lange linjer i parlamentets sociodemografiske sammensætning. Eller for at være mere præcis: de længste linjer, idet Folketinget er fulgt helt fra dets første samling. Vi har indsamlet og brugt oplysninger om de i alt 2.133 folketingsmænd m/k, der har været valgt ved et eller flere af de 65 afholdte valg fra det første regulære folketingsvalg i 1849 til det hidtil seneste i 2001.

Den mest markante sociodemografiske transformation er, som påpeget, sket i relation til variabelen køn. Der skulle gå næsten 70 år fra Folketinget første gang trådte sammen, til den første kvinde blev lukket ind i kredsen af parlamentarikere. I den efterfølgende periode er kvindeandelen steget, først svagt, men derefter i en periode næsten dramatisk, således at kvinderne i dag udgør 38 pct. af Folketingets medlemmer. Dette er fortsat et stykke fra de 51 pct., som kvinderne udgør i befolkningen, men der er ingen tvivl om, at det er den mest markante og mest entydige ændring, der er sket i Folketingets kollektive profil, i hvert fald i det 20. århundrede.

I relation til de fire andre variable inkluderet i analysen ser vi også ændringer i profilen, men fælles for disse ændringer er, 1) at de er mindre i omfang, og 2) at de ikke på samme måde som for kønsvariabelen er lineære i deres karakter. Mindst udsving har der været på variabelen geografisk tilknytning, hvor der, jf. kapitel 2, kunne observeres et mindre fald i midten af det 20. århundrede. Det så på dette tidspunkt ud til, at de geografiske bånd mellem MF'erne og deres valgkreds var under afvikling, men udviklingen skiftede igen, og i dag har vi atter en parlamentarisk elite, hvis medlemmer, trods fraværet af en juridisk bopælspligt, i høj grad har et tilknytningsforhold til den kreds, de er opstillet i og valgt fra, hvad enten de nu er født der eller bor der.

I forhold til den uddannelses- og erhvervmæssige baggrund har ændringerne været mere markante, men i nogle tilfælde også mere forklarlige. Det 19. århundrede var karakteriseret ved en stærk vækst i repræsentanter for landbruget og dertil knyttede erhvervsgrupper. Bønderne overtog pladserne, som før havde været besat af det store landbrug, den akademiske elite og

det solide borgerskab. Igennem det 20. århundrede er andelen af folketingspolitikere med en erhvervsmæssig fortid i landbruget faldet og faldet, men det er den tilsvarende andel i befolkningen jo også. I stedet har forskellige andre erhvervsgrupper gjort deres entre. Journalisterne har været der, men er stort set væk igen. Skolelærerne og folk fra undervisningsverdenen var tidligt aktive, og de udgør stadig en betydelig rekrutteringsbase. Men ellers er det først og fremmest gruppen af offentligt ansatte af alle slags, samt privat ansatte administratorer, der har erobret terræn i Folketinget. Interessant er det imidlertid at observere, at der på mange måder er tale om en tilbagevenden til tidligere tiders kollektive profil, hvor der jo også i det 19. århundrede var en hel del offentligt ansatte, dvs. embedsmænd, blandt medlemmerne.

I relation til uddannelse træder det kurvelineære mønster endnu tydeligere frem. Folketingets medlemmer er i løbet af især de seneste tre årtier blevet mere og mere veluddannede, hvad enten man måler det på andelen af studenter eller andelen med en akademisk uddannelse i bagagen. Men denne veluddannethed kommer efter en periode, hvor Folketinget havde gennemgået en transformation i retning af færre og færre studenter og akademikere. Der er i dag flere studenter i Folketinget, end der var i 1849; til gengæld var der i det første folketing flere fuldt uddannede akademikere end i det seneste.

Tilsvarende udviklingsmønster gør sig også gældende for aldersfordelingen. I de seneste årtier er Folketingets profil blevet mere ungdommelig – overrepræsentationen af de midaldrende politikere er blevet stedse mindre udtalt. Men Folketingets medlemmer er stadigvæk ældre i dag, end de var i midten af det 19. århundrede. Folketinget har således gennemgået en aldersmæssig transformation. MF'erne blev først ældre og ældre, hvorefter en foryngelse satte ind, og de er efterfølgende blevet yngre og yngre. Anskuet over hele Folketingets levetid observeres et tydeligt kurvelinært mønster.

Med undtagelse af køn er de ændringer, vi har set i Folketingets kollektive profil inden for det seneste halve hundrede år, således i høj grad en tilbagevenden til tidligere tiders udseende. Når Folketingets medlemmer i disse år bliver yngre, bedre uddannede og i højere grad har et geografisk tilhørsforhold til deres kreds, så er der altså tale om, at de kommer til at ligne folketingene i 1930'erne og 1940'erne mindre, men til gengæld kommer de til at ligne folketingene fra 1850'erne og 1860'erne mere.

I tidligere analyser har man også sammenlignet udviklingen i Folketingets kollektive profil med vælgernes. Svend Thorsen skrev i sin klassiske beskrivelse *Danmarks Rigsdag*, at „Afstanden mellem Statslivets førende Mænd og

deres Udspring [er] stedse blevet mindre“ (Thorsen, 1947: 134). Den stik modsatte konklusion blev på nogle dimensioner nået i den allerede omtalte undersøgelse *Den danske elite* (Christiansen et al., 2001), idet det eksempelvis dér hævdes, at der blandt Folketingets medlemmer er kommet flere unge (Christiansen et al., 2001: 51), og at uddannelsesniveaut har været svagt stigende (Christiansen et al., 2001: 56).

To forskellige konklusioner som ikke desto mindre begge er rigtige. Begge forfattere har kun haft mulighed for at fortælle den ene halvdel af historien, og de har valgt to halvdele, hvor bevægelsen var modsatrettet. Thorsen skrev om Folketingets første halve liv, Christiansen et al. om det seneste. Der har på flere af disse variable været bevægelser i begge perioder, og netop ved at inddrage begge perioder i samme analyse opdager man, at flere af udviklingstendenserne har udlignet hinanden. De kurvelineære forløb betyder, at vi i dag har en politisk elite som ikke er så ulig den, man så ved folkestyrets fødsel.

Inden man drager denne konklusion, er det imidlertid vigtigt at erindre, at befolkningen også har ændret sig i den mellemliggende periode. I relation til eksempelvis en variabel som uddannelse er der jo sket store ændringer i vælgerbefolkningens uddannelsesniveau i løbet af perioden. Ikke mindst er andelen af danskere med en studentereksamen steget dramatisk gennem de seneste årtier. Set i dette lys vil konklusionen derfor i relation til uddannelsesdimensionen klart blive, at Folketinget i dag er væsentlig mindre elitært, end det generelt har været tidligere.

Man bør naturligvis heller ikke overdrive lighederne mellem dengang og nu. I kvalitativ henseende er der en stor forskel på datidens Ærede Medlemmer og dagens politikere. En Professor dengang og en professor nu er ikke det samme; datidens Degn og nutidens pædagog har heller ikke samme sociale status. Der er en verden – og en velfærdsstat – til forskel mellem 1850'ernes Kongeligt udnævnte embedsmand og nutidens socialrådgiver. Men alligevel er den kurvelineære udvikling bemærkelsesværdig.

PARTIERNES ÆNDRERE BETYDNING

I tidligere undersøgelser (Pedersen, 1976; 1977; 2000) er det blevet hævdet, at ændringerne i Folketingets kollektive profil overvejende bør ses som en funktion af ændringer i partisystemets sammensætning kombineret med en tendens til en almindelig institutionalisering af de politiske karrierer. Kort fortalt blev Folketinget efter 1849 ramt af tre store bølger af politisk mobi-

lisering, den ene efter den anden. Først kom borgerskabets emancipering; derefter landbefolkningens politiske vækkelse, og lidt senere arbejderklassens mobilisering. Hver af bølgerne afsatte sig spor i partilandskabet, indtil det moderne partisystem var færdigdannet op mod 1. verdenskrig. Og hvert af partierne førte særlige kategorier af politikere ind på tinge. Denne undersøgelse har kunnet eftervise, at dette billede nok har gyldighed for de første 100 år af folkestyrets historie, men så heller ikke meget længere.

I flere af bogens kapitler har forskellene mellem de enkelte politiske partier været viet særlig opmærksomhed. Eller måske mere præcist formuleret – det er undersøgt, om eventuelle forskelle mellem partierne er blevet forøget, fastholdt eller udvisket. Kan der spores tendenser i retning af divergens eller konvergens? De fire klassiske partier Venstre, Det Konservative Folkeparti, Det Radikale Venstre og Socialdemokratiet er med hensyn til uddannelse, køn og alder fulgt i perioden 1910–2001. Hypotesen har været den ganske enkle, at de politiske partier gennem deres udvikling fra „notabel-“ til klasse- til masse- til „folke“-partier er blevet tvunget til også i deres nominationsprocesser at søge at appellere bredere, hvorfor de langsomt er kommet til at ligne hinanden mere og mere i relation til, hvem de opstiller, og hvem der efterfølgende vælges til deres respektive folketingsgrupper. Hypotesen er altså, at processer i retning af konvergens og en art ligevægt (jf. diskussionen af ligevægtsproblematikken i kap. 1) kan forventes. De empiriske analyser understøtter denne hypotese.

I relation til alder kan man iagttage en vis konvergens, om end partierne generelt i hele perioden ligner hinanden, hvorfor der ikke er det store rum for en egentlig tilnærmning. Med hensyn til kønsmæssig sammensætning er partierne også kommet til at ligne hinanden mere, om end denne konvergens først har fundet sted inden for de seneste tre årtier. Men det er jo netop også her, kvindeandelen for alvor er vokset, og det kan således konkluderes, at dette er sket parallelt med, at de fire inddragne partier er kommet til at ligne hinanden mere og mere på denne dimension. Man taler i den engelsksprogede litteratur om tendenser til *contagion* (smitte), når underrepræsenterede grupper først inkluderes i parlamentariske eliter i større tal (Studlar & MacAllister, 2002), og sådanne tendenser findes altså i Folketinget. Tydeligst ses konvergens mellem partierne imidlertid i forhold til uddannelsesvariablen, hvor der tidligere var markante forskelle i uddannelsesniveaut mellem de fire partiers parlamentarikere. Disse forskelle har løbende udjævnet sig, og der er i dag ikke den store forskel på partigrupperne.

Tre nye politiske bølger i dansk politik har medvirket til at gøre billedet mere kompliceret, end det var ved det 20. århundredes midte. For det første den lige omtalte politiske mobilisering af kvinderne. For det andet har fremvæksten af en stor og stadig ekspanderende offentlig sektor skabt en helt ny rekrutteringsbasis, som er af betydning for alle partier, ikke alene de fire „gamle“ partier, men også de fleste af de nyere. Ingen af partierne kan for alvor siges at have taget „patent“ på at repræsentere de offentligt ansatte, og alle partier henter kandidater og folketingsmedlemmer fra denne sektor, nogle dog i højere grad end andre.

En tredje mobiliseringsbølge, den, der udgik fra 1970'ernes protestbevægelse, og som især manifesterede sig ved „jordskredsvalget“ i 1973, har også haft bredde og ikke været knyttet til et enkelt parti. Man talte dengang om en „protestdimension“ i dansk politik. Hvis den overhovedet sporede i Folketingets personelle sammensætning, så var det i form af en meget svag repræsentation af offentligt ansatte i Mogens Glistrups og Pia Kjærsgaards partier. Hverken Centrum-Demokraterne, Kristeligt Folkeparti eller de forskellige venstrefløjspartier har på noget tidspunkt været domineret af bestemte erhvervsgrupper eller særegne sektortilknytninger. Når partierne således er kommet til at ligne hinanden mere og mere, så bliver konvergens en bedre beskrivelse af udviklingen end den tidligere opfattelse af partisystemets udvikling som primær drivkraft.

ELITENS ÅBNING, LUKNING OG GENÅBNING

De første folketing var karakteriseret af en betydelig skævhed med hensyn til social sammensætning, men også af en betydelig udskiftning af medlemmerne. Mange forlod frivilligt Rigsdagen efter en kortere periode. Efterhånden som de politiske konflikter manifesterede sig, ikke mindst i provinsens valgkredse, var der også mange, der måtte bide i græsset. Valgmåden og ikke mindst valghandlingens offentlige karakter medvirkede til at skabe usikkerhed. Cirkulationen var således relativt høj. Samtidig rekrutteredes Rigsdagens medlemmer fortsat fra en ganske snæver kreds af valgbare. Langsomt åbnedes der dog i løbet af det 19. århundrede op for en bredere rekruttering, først som følge af bondestandens emanciperings, men især efter at Socialdemokratiets vækst kom rigtig i gang i slutningen af århundredet.

Paradoksalt nok så det imidlertid i en lang periode ud, som om denne åbning af Folketinget for flere og flere befolkningsgrupper gik hånd i hånd

med en lukning af eliten i en anden henseende. Som vi har set, især i kapitel 6, viser mange indikatorer, at der op gennem det 20. århundrede skete en institutionalisering af de politiske karriereforløb. Man kunne ikke længere, så at sige, komme dumpende ind, men måtte i stedet forvente at skulle gennemløbe et længere karriereforløb, inden man kunne blive folketingskandidat, og inden man kunne opnå valg. Partierne fik større og større kontrol med adgangsvejene, samtidig med at samme partier udviklede flere og flere af massepartiets karakteristiske træk. I flere af partierne, tydeligst i det store Socialdemokrati, måtte man påregne „at stå i kø“ for at komme i Folketinget. Vel ankommet kunne man så til gengæld i mange tilfælde påregne en lang, ja, nærmest livslang parlamentarisk karriere. Folketingsgrupperne blev i denne periode, hvor cirkulationsraten faldt, også relativt stabile med hensyn til deres personelle sammensætning. Dels på grund af karrierernes institutionalisering, dels fordi udsvingene i partiernes vælgertilslutning var begrænset. Men denne tendens fortsatte ikke i det uendelige.

Ikke mindst valgene i 1970'ernes begyndelse var – igen – af kritisk betydning. Med den højere grad af vælgerflygtighed og med den nogenlunde samtidige ændring af brugen af valgmåden i retning af den sideordnede opstilling blev der skabt en generelt større usikkerhed omkring karriereforløbene (M. Pedersen, 2002). Med kvindernes – og til dels også de unges – politiske mobilisering blev der ydermere skabt et nyt pres på rekrutteringsmarkedet. Vælgerne fik større indflydelse på bekostning af partiernes lokale og centrale ledelser. Disse tendenser er ikke universelt gyldige – der er faktisk stadig et enkelt parti, Dansk Folkeparti, der synes at have nærmest absolut central kontrol med adgangsvejene – men udviklingen gennem de senere årtier tyder på, at adgangen til denne del af den danske elite er blevet præget af større åbenhed – og usikkerhed – end i de „gode gamle dage“ før 1973. Endnu en gang ser vi altså en delvis tilbagevenden til en tilstand, der minder om folkestyrets første år.

MODERNISERING OG PROFESSIONALISERING

Nogle af bogens resultater kan også sammenfattes på en anden og mere generel måde gennem anvendelse af nogle gængse politisk-sociologiske begreber. Tankegangen skal her kun antydes; den kan findes yderligere udfoldet andetsteds (Eliassen & Pedersen, 1978; Best & Cotta, 2000). De kollektive profiler, som vi har afdækket, og hvis gradvise ændring over tid har været diskuteret, er fremkommet som et resultat af tusindvis af

kandidatopstillinger og valg. Først et møde mellem en opstillingsvillig/-ivrig person og en personkreds med interesse for at påvirke opstillingen; derefter på valgdagen et – i vore dage ofte virtuelt – møde mellem de opstillede kandidater og vælgerne. Begge møder, ikke mindst det første, kan, jf. kapitel 1, tolkes som udslag af en markedsmechanisme i funktion: Et „udbud“ mødes med en „efterspørgsel“.

Denne tankegang har sin styrke, når man på et givet tidspunkt søger at forstå, hvorledes rekruttering foregår. Den er knap så frugtbar – eller anvendelig – til forståelse af de langtidsforandringer, vi har afdækket. Det store problem i denne forbindelse er, at „alting flyder“, og at uoverskueligt mange faktorer påvirker rekrutteringsforløbet. Rammerne for opstilling og for valg har ændret sig grundigt over tid. Det har også de fleste udbuds- og efterspørgselsfaktorer. Man kan her blot tænke over og sammenstille de vilkår, der gjaldt i det 19. århundredes midte med vilkårene ved sidste århundredskifte. Dengang fandtes der ikke partier; valgene var ofte kåringsvalg på købstadens torv, hvis de da ikke var ret så tumultariske kampvalg; kontrollen med opstillingerne lå helt overvejende i uformelle personkredse osv. Nu foregår valget på en særdeles institutionaliseret måde i store amtskredse; de er gennemkontrollerede af politiske partier; kandidaterne vil ofte besidde års erfaringer med politisk-organisatorisk arbejde osv.

Effekten af alle disse forandringer er en gradvis, til tider nærmest umærkelig, ændring af parlamentets profil, sjældent en springvis forandring. Men der er tydeligt nok andet end tilfældige fluktuationer på spil. Ændringerne har i nogle henseender haft en lineær karakter, i andre tilfælde er mønsteret som sagt kurvelineært. Hele bevægelsen fra dengang til nu kan beskrives som bestående af to forbundne ændringsprocesser, en institutionaliseringsproces og en professionaliseringsproces. Hver af disse processer har to aspekter.

Først nogle bemærkninger om institutionaliseringsprocesserne, som falder i to, nemlig dels én, der foregår i parlamentet selv, og hvorved parlamentets opbygning, arbejdsdeling, rollesystem og kultur har antaget stedse mere differentieret og fast form (f.eks. Polsby, 1968; Kornberg, 1973; Damgaard, 1977), dels én, der finder sted i det omliggende samfund i form af en øget demokratisering og differentiering af roller og organisationer (f.eks. Black, 1967; Huntington, 1968). Den første af disse to processer skabte øget regulering af karrierevejene i selve parlamentet. Den anden proces virkede stærkere ind på rekrutteringsmarkedet. Begge processer tenderer i litteraturen, men næppe altid i praksis, i retning af at skabe større gen-

nemskuelighed og forudsigelighed. Man har også, men næppe med fuld ret, betragtet institutionalisering som en lineært forløbende proces.

Den anden proces, der foregår, kan beskrives som en professionalisering af parlamentet. I udgangspunktet, i Danmark efter 1849, var Rigsdagen karakteriseret ved en kraftig overvægt af politikere, der besad mandatet i kraft af deres høje sociale status mere end noget andet. Højstatus var som regel bundet til formue og ejendomsbesiddelse eller til akademisk uddannelse og gerning. Man tilhørte den lille danske elite. Man så kun få folketingsmedlemmer, der som I.A. Hansen grundede karrieren på organisatorisk og agitatorisk virke. Langt flere var ubeskrevne blade i politisk henseende, hvilket vel heller ikke er så forunderligt i en demokratiserings første periode. De fleste medlemmer var i en vis forstand politiske amatører.

Fra dette udgangspunkt skete der så en gradvis ændring. Med mobiliseringen af først byernes borgerskab, derefter bondestanden, og endnu lidt senere arbejderklassen fulgte partidannelserne og en storstilet organisatorisk opbygning (Dybdahl, 1969; Rokkan, 1970). Vi har undervejs i fremstillingen set, hvorledes de nye partier i perioder benyttede sig af særlige politikertyper, som også kunne betegnes som „mobiliseringsagenter“ (lærerne og redaktørerne frem for alt). Men efterhånden udviklede partierne sig til modne organisationer med en mere eller mindre udbygget kontrol med uddannelse, ledertræning og -rekruttering (Pedersen, 1989). I denne udvikling spillede kommunalpolitikken en central rolle, idet lokal politisk erfaring og træning snart blev en væsentlig ressource i forbindelse med opstilling til Folketinget.

Det, der her er blevet skitseret, kan benævnes som *politisk professionalisering*. Den blev drevet frem af mobiliseringen af vælgerne, som begyndte i 1860'erne og kulminerede inden 2. verdenskrig. Blandt dens vigtigste virkninger var at trænge høj social status tilbage som rekrutteringsressource – til fordel for politisk status opnået gennem politisk indsats og erfaring.

Der er imidlertid også foregået en anden form for professionalisering i mere gængs sociologisk forstand. Man kan, med et tvivlsomt udtryk, kalde den *intellektuel professionalisering* (Eliassen & Pedersen, 1978: 290ff). Den har vist sig ved en øget tendens til, at folketingskarrieren har grundet sig på besiddelse af akademiske og andre professionelle færdigheder og professionel mentalitet. Man har beskrevet den moderne professionelle politiker som en person, der er i besiddelse af en generalist-orientering og en evne til at udføre komplekse handlinger (Czudnowski, 1975). Andre har påpeget isomorfin mellem politikerrollen og professionsrollen (f.eks. Eulau & Sprague, 1964).

Resultatet af denne professionaliseringsproces er blevet dokumenteret tidligere i fremstillingen, ikke mindst i afsnittet om medlemmernes uddannelsesmæssige baggrund. Det er nærliggende at antage, at processen er blevet drevet frem af det stærkt øgede arbejdsmæssige pres på folketingsmedlemmerne, et pres der ikke blot har med kvantitet at gøre, men også med væksten i og dermed også mangfoldigheden af politiserede samfundsdele og *-issues*. Efterhånden som det moderne samfund har differentieret sig mere, og det politiske system har skullet håndtere flere og mere komplekse krav, er det blevet sværere at klare en lovgiverkarriere, hvis man ikke besidder evnen til at overskue og forarbejde store informationsmængder.

De to professionaliseringstendenser satte ikke ind på samme tid. Den første var jo knyttet til de underprivilegerede socialgruppers mobilisering, mens den anden i højere grad er et produkt af samfundets modernisering og det politiske livs differentiering. Det ser ud til, at sidstnævnte tendens har fået overtaget, hvilket også hænger sammen med, at den senere mobiliseringsbølge – af kvinderne – aldrig blev grundlag for ny organisation, men lod sig opsuge – nogle vil sige bremse – af det eksisterende partisystem.

Den mest interessante blandt vore iagttagelser i tidligere kapitler er, at den kollektive profil i dag har betydelige ligheder med den kollektive profil, som den så ud for 150 år siden. De karakteristiske kurvelineære forløb, der er blevet afdækket, og som får nutidens folketing til at ligne det tidlige folkestyres Rigsdag på adskillige dimensioner, lader sig tolke ved hjælp af de her skitserede begreber og deres teoretiske sammenhænge.

Moderniseringen af det danske samfund resulterede altså i to former for professionalisering af den parlamentariske elite. Hvilken af tendenserne, der vil få overtaget i fremtiden, lader sig diskutere, men der kan næppe herske megen tvivl om, at kravene til folketingsmedlemmerne vil øges, såvel kvantitativt som kvalitativt, og at man derfor nok kan forvente, at karrieren kan komme til at minde mere om det tidlige folkestyres (højstatusbaseret, tidligt startende og relativt kort) end om karrieremønsteret i det klassiske partisystem (klasse- og træningsbaseret, relativt sent startende, men til gengæld langvarig). Tør man forudsige, at vi bevæger os mod et meritokrati?

F R E M T I D E N S P A R L A M E N T A R I S K E E L I T E ?

Blandt de ting, man kan lære af at betragte den parlamentariske elites udvikling i det lange perspektiv, er, at „afspejling“ af nyopståede vælgergrupper følger et ret ensartet mønster, og at den sker med en vis, ofte betydelig,

forsinkelse i forhold til tidspunktet for valgrettens og valgbarhedens opnåelse. Først opnår gruppens medlemmer valgret, men deraf følger ikke, at gruppen straks gør sig gældende på Christiansborg. Den skal først mobiliseres, dvs. få øget indflydelse ved valgene gennem øget valgdeltagelse, gennem organisatorisk aktivitet i et af de bestående partier eller gennem egen partidannelse. For landbefolkningen og for arbejderbevægelsen gik mobiliseringen relativt hurtigt. Disse to store mobiliseringsbølger gennem det 19. århundrede og de første årtier af det 20. århundrede slog igennem i Folketinget, dels gennem repræsentanter fra deres egen midte, dels gennem de nævnte „agenter“ som skolelærere og redaktører.

Langsommere gik kvindernes mobilisering, men da den først kom i gang – i 1960'erne – gik det til gengæld stærkt. Det samme kan til dels siges at gælde om de unge, der i takt med nedsættelsen af valgrets- og valgbarhedsalderen i århundredets sidste årtier er begyndt at markere sig. I nutidens „folkepartier“ efterligner man hinanden, så når der først er kommet en kvinde eller en ung på stemmesedlen i en amtskreds, så varer det ikke længe, førend andre partier „smittes“ og følger efter. På rekrutteringsmarkedet er man nødt til at efterligne. Man giver måske ikke straks den nye type kandidat den allerbedste kredsmæssige placering, men når man har set en positiv vælgerreaktion, så kan det pludselig gå hurtigt. Men såvel kvinderne som de unge vil som tidligere nævnt måske få det nok så vanskeligt med at vinde de næste andele af de eftertragtede grønne stole i folketingssalen.

Men der er endnu befolkningsgrupper, der lader sig mobilisere, og som kan trænge ind på kandidatmarkedet. Vi er ikke nødvendigvis nået til „historiens ende“. Hvorfor skulle man ikke forvente den samme mobiliseringstendens gøre sig gældende med hensyn til den endnu lille, men sikkert voksende, gruppe af indvandrere? I dag udgør de etniske minoriteter kun 3,5 pct. af de valgberettigede til kommunalvalgene og 1,5 pct. af folketingsvælgerne (Togeby et al., 2003: 347), men gruppen vil sandsynligvis vokse støt i fremtiden. Vel tager det tid, førend den enkelte indvandrer får valgret til Folketinget i kraft af opnået indfødsret, men imens kan man som indvandrer gøre erfaringer i den kommunale politik. Indvandrerens valgdeltagelse og politiske aktivitet vil vise en stigende tendens; de vil byde sig til som kandidater, og det er allerede set, at de også bliver efterspurgt. I det nuværende folketing findes kun to medlemmer med umiskendelig indvandrerbaggrund, men de er begge på vej til at blive rollemodeller. Snart vil man også komme ind i „efterligningsfasen“. Prognosen er, at der i løbet af et valg eller to vil være repræsentanter for denne befolkningsgruppe i

de fleste partier. Meget taler for, at indvandrerne lader sig integrere i det danske partisystem, så vi ikke får et egentligt parti for denne, i øvrigt dybt splittede, gruppe. Når de danske partier var i stand til at gribe og udnytte miljømobiliseringen og undgå dannelsen af et relevant „grønt“ parti, kan det vel også i dette tilfælde lade sig gøre at integrere og opsluge en potentielt partidannende tendens. Men man kommer til at give plads for repræsentanter, der ikke hedder Hansen.

Men hvad så med en anden og meget større befolkningsgruppe, det „grå guld“? Gruppen vokser stærkt i disse årtier. Den er hidtil ikke gået sine egne veje med egentlig partidannelse. De fleste valgforskere mener vist også, at gruppens medlemmer er så stabile i deres vælgeradfærd og så stærkt forankrede i de eksisterende partier, at man ikke forventer et nyt, og slet ikke et truende „Ældreparti“. Men sikker kan man ikke være, især ikke hvis gruppens interesser trues. Mere sandsynligt er det nok, at de eksisterende partier vil lade enkelte repræsentanter for aldersgruppen blive opstillet. Man vil nok også være tilbøjelige til at lade prominente partipolitikere fortsætte ud over pensionsalderens indtræden. En konfrontation i dansk politik mellem de unge og de ældre med deres vidt forskellige interesser er imidlertid en mulighed, som man må regne med. En selvstændig mobilisering af den ældre befolkningsgruppe er under alle omstændigheder et udfald, der sikkert allerede indgår i partiernes strategiske overvejelser.

I denne forbindelse bør endnu en usikkerhedsfaktor nævnes. Vi kunne i kapitel 6 berette om en stigende tendens til, at folketingsmedlemmernes karriere ophører grundet valgnederlag. Den gennemsnitlige tilbagetrækningsalder har vist faldende tendens, og det samme gælder den samlede indvalgsperiodes længde. Den gennemsnitlige første indvalgsalder har også været for nedadgående. Det, vi har kunnet iagttage, er altså en tendens til forkortning af folketingskarrierernes længde, samtidig med en forskydning mod en relativt yngre kollektiv profil. Tendensen hænger givetvis sammen med den fordobling, der skete i antallet af partier efter 1973, og med den periodiske tendens til højere vælgerflygtighed – hvilket i kraft af det danske valgsystems maksimale afspejlingstendens umiddelbart resulterer i en højere mandatflygtighed.

Hvorledes en øget elitecirkulation i øvrigt vil komme til at påvirke Folketingets sammensætning, tør vi ikke sige noget forpligtende om, givet vores forskningsdesign. Ej heller tør vi udtale os om virkningen på Folketingets måde at fungere på og den førte politik. Men virkninger vil der være på det danske demokrati og magtens fordeling.

UNDERSØGELSENS BEGRÆNSNINGER - OG MULIGHEDER

Inden vi sætter punktum, kan det være på sin plads at sige lidt mere om, hvad vi ikke har gjort – og ikke har kunnet gøre. På den måde kan vi få peget på nogle vigtige forskningsspørgsmål, som venter på at blive besvaret i den danske sammenhæng, spørgsmål, som andre må tage op til behandling. Vi ser adskillige ubesvarede spørgsmål.

For det første er det selvsagt et vigtigt delmål i forbindelse med en magtudredning at sige noget om, hvilken indflydelse det danske folketingspersonelle sammensætning har på magtudøvelsen i det danske samfund. Hvilken betydning har det eksempelvis for den førte politik, om der er mange eller få kvinder til stede i folketings salen? Er det helt ligegyldigt – eller? Betyder det noget, om der er mange eller få unge blandt medlemmerne? Hvad betyder det, at der stort set ingen pensionister er at finde blandt MF'erne, til trods for at „Det grå guld“ vejer stadig tungere på vægtskålen på valgdagen?

Sådan kunne man blive ved med at stille spørgsmål om den lovgivende forsamlings kollektive profil og betydningen af samme profil for forsamlings aktiviteter. Man kan, alt efter hvilken tidsalder man studerer, eller hvilken inklination man selv bærer rundt med, undre sig over de relativt få eller mange godsejere, advokater, skolelærere, socialrådgivere osv., der er folkevalgte på Christiansborg. Forunderligt er det dog, at der stort set aldrig på lignende vis – hverken i den danske eller den internationale litteratur – er nogen, der undres over fraværet af arbejdsløse, handicappede, kontanthjælpsmodtagere og andre underprivilegerede grupper. Hvad kunne det ikke betyde for det politiske klima i Folketinget, om disse ofte store vælgergrupper blev direkte repræsenteret, i stedet for at gemme sig i et stort tavst – og ofte passivt – flertal på valgdagen?

Som læseren har bemærket for længst, har det ikke været vores ærinde at diskutere disse spørgsmål. Vi tror simpelthen ikke, at spørgsmålene lader sig besvare ordentligt med de forskningsteknikker, der har stået til vores rådighed, endsige med de data, vi har haft adgang til. Man har i eliteforskningen gennem adskillige årtier forsøgt sig, men de kausale relationer mellem parlamentets sammensætning på den ene side og politikken og beslutningerne på den anden side er så komplicerede, at de forsvinder mellem fingrene på de forskere, der prøver til. Man kan godt, som f.eks. Torben Jensen (2004) har gjort det, undersøge sammenhænge mellem på den ene side individuel social og politisk baggrund og på den anden side

de enkelte medlemmers holdninger til politiske og repræsentationsmæssige spørgsmål. Men derfra og så til at drage slutninger om den mere generelle relation mellem baggrund, motivationer og, ikke mindst, handlinger er der et langt skridt.

Problemerne er særligt store, hvis man forventer at kunne afdække kort-tidseffekter. Hvis der anlægges et længere perspektiv, kan man nok iagttage tidsmæssige sammenfald mellem bestemte former for politik og bestemte samfundsgruppers eventuelle dominans i parlamentet, men kausalitet kan ikke eftervises og de iagttagelige sammenfald kan virke nok så banale. I denne fremstilling har vi, som redegjort for i kapitel 1, helt bevidst undladt at betragte Folketingets kollektive profil som en såkaldt „uafhængig“ variabel i forhold til politikken som den „afhængige“.

Vort ærinde har været et andet, nemlig at beskrive Folketingets skiftende sammensætning, og hvorledes udviklingen i denne kan forstås i lyset af samfundets forandring, skiftende regelværk, kræfter og magtkonstellationer. Også denne opgave har sine vanskeligheder, især hvis man har valgt at følge udviklingen over mere end 150 år. Vi har måttet nøjes med såkaldt „procesproducerede data“, dvs. registreringer i offentlige – som regel samtidige – kilder, og det er et spinkelt materiale. Hvor er det egentlig lidt, der er bevaret af viden om danske politikere, når vi kommer bare lidt tilbage i tiden. Vi kender de enkleste personlige data, og der er bevaret visse karriereoplysninger om dem alle, men når man ser bort fra de fremmeste, herunder de, der nåede helt til tops i dansk politik, så er det yderst begrænset, hvilke spor de har efterladt sig. Selv „objektive“ oplysninger som familiebaggrund, erhverv, bopæl og uddannelse kan være diskutabile, fordi de kan være meddelt af en politiker, der har ønsket at fremtræde på en bestemt måde i forhold til vælgerne – eller i forhold til eftertiden. Men mange træk – herunder de mest spændende – lader sig som tidligere nævnt slet ikke kortlægge. Vi ved ikke, hvordan og i hvilket omfang magtvilje, veltalenhed, politisk kynisme, ideologisk fanatisme, storsindethed, altruisme, empati, lederevner og mange andre egenskaber er og har været repræsenteret i tidens løb. Vi kunne næppe have fundet brugbare oplysninger om disse egenskabers fordeling. Derimod kunne vi nok, om end med betydeligt besvær, have fremdraget flere oplysninger om medlemmernes samlede, iagttagelige, karriereforløb, ikke blot om karrieren i Folketinget, men også flere oplysninger fra det tidlige forløb, selve rekrutteringen. Nævnes bør det i denne forbindelse også, at der på dansk grund kun findes en enkelt første analyse af resultaterne af den såkaldte derekrutterings forløb (Jensen, 2004).

Hvorledes medlemmernes videre skæbne har været, når Christiansborg blev forladt igen, frivilligt eller ufrivilligt, ligger i mørke, når man kommer ganske få valg tilbage. Hvad skete der f.eks. med de mange, der måtte forlade Folketinget i december 1973? Og hvad med deres efterfølgere i salen? Her venter en spændende forskningsopgave på at blive løst. I amerikansk statskundskab har man interesseret sig en del for de *cushions* eller plastre på såret, som er med til at gøre det knap så problematisk at forlade folke-representation, frivilligt såvel som ufrivilligt (Seligman, 1971). Vi har ingen systematisk viden om denne del af folketingsmedlemmets karriereforløb, og slet ikke i det lange forløb. Hvad betød f.eks. klasselotterikollektionerne for afgåede socialdemokratiske politikere, dengang da samme Klasselotteri havde sine velmagtsdage?

Der skrives til stadighed biografier om såvel nulevende som afdøde politikere, hvor forfatterne søger at nå ind under huden på den enkelte politiker, og hvor vedkommendes menneskesyn og motiver for at søge en politisk karriere vurderes. Ud over at der må formodes at være en nærmest proportional sammenhæng mellem, hvor højt på strå eller hvor spraglet en politiker er, og hvor mange og hvor omfattende forsøg der gøres for at forstå vedkommende som politisk person, så vil dette også tit være ganske subjektive bedømmelser (alene af den grund, at en del af biografierne har et autobiografisk islæt).

Som lidt af et kuriosum kan det nævnes, at denne biografiske litteratur har en lang historie, som egentlig burde udredes. Faktisk gjorde man i lidt ældre tid meget mere ud af den enkelte folketingsmand, hans levnedbeskrivelse og vurderingen af ham (Elberling, 1949: 351ff). Begyndende i 1856 med Frederik Barfods *Dansk Rigsdagskalender* er der skrevet en række biografiske og vurderende bøger om Rigsdagens medlemmer. Det sidste større bidrag til genren var Gunnar Fog-Petersens *Vor Regering og Rigsdag* fra 1938. Nogle af disse bøger havde håndbogens karakter, men det interessante ved flere af værkerne er deres ofte nærgående – og subjektive – vurderinger af hvert enkelt medlems personlighed, karakter og karriere. Vi har allerede i bogens indledning fortalt lidt om „Væveren fra Mern“ og den karakteristik, han blev udsat for, allerede inden han nåede frem til København. Lad os give et andet, ganske typisk eksempel, nemlig det skudsmål, som H. Wulff i sin *Den danske Rigsdag* fra 1882 gav MF'eren Gottlieb Petersen (valgt 1872–1880). Efter at have hæftet sig ved folketingsmandens „alt andet end tiltrækkende Personlighed“ skriver Wulff, at „Petersen hørte til de mest usympatiske Fremtoninger i vort Folketing“, og videre, at når han indtog talerstolen,

blev hans budskab „fremført med en hul, tonløs Røst og med en saadan Bismag af opdæmmed Bitterhed og Had, at man fristedes til at vende sig bort“ (Wullf, 1882: 265). Det er ikke til at vide, hvordan vurderingerne af de nuværende medlemmer ville lyde, hvis de på tilsvarende vis skulle skrives uden at skjule forfatterens idiosynkratiske sym- eller antipatier. De tidlige beskrivelser viser imidlertid, at evaluering ikke er noget nyt fænomen, og slet ikke på Christiansborg, hvor man altså uddelte *smiley'er* allerede i det 19. århundrede.

Vi vil lade bogen slutte med en bemærkning om en politiker-egenskab, der desværre unddrager sig analyse over tid. Blandt enhver politikers vigtigste træk er den personlige og politiske ambition. Politikerens bærer sine ambitioner med sig ind i parlamentet, dels – og mest synligt – ambitioner på partiets vegne, men dels også de – oftest undspillede – ambitioner på egne vegne. Ambitionerne kan være statiske, men de kan også tænkes at udvikle sig hen over karrieren. Nogle forskere finder disse ambitioner helt afgørende for forståelsen af politikerens adfærd, såvel før som efter det første indvalg. En betydelig forskning er foregået omkring ambitionens effekter, mest i USA, hvor det er lettest at studere fænomenet (Schlesinger, 1966; 1994; Williams & Lascher, 1993). Men her har vi måttet give op. De fleste af de over tusinde folketingsmedlemmer, vi har studeret, har ikke efterladt sig mange spor, der lader sig tolke i et ambitionsperspektiv, og vi har selvsagt ikke kunnet spørge dem ud. Men fremtidig forskning gør klogt i at forfølge denne tankegang. Det kan man gøre med udgangspunkt i en rammende bemærkning af den nyligt afdøde amerikanske politolog Heinz Eulau. Han pegede på, at den valgte repræsentant, selv hvis han (eller hun) ligner vælgerne og de udvælgende nok så meget på en række dimensioner, så alligevel vil være forskellig fra dem i én, yderst vigtig, henseende: Vedkommende er blevet valgt! „Whether he was born in the proverbial log cabin or in the mansion of the high and mighty, the fact of having been ‘chosen’ sets the representative off as someone ‘special’“ (Eulau, 1969: 101). Det kan lyde banalt, men er det ikke, og slet ikke, når man sammenligner forskellige tidsaldres politikere, befolkninger og politikervilkår.

LITTERATUR

- Andersen, Kristi & Stuart J. Thorson (1984). „Congressional Turnover and the Election of Women“. *Western Political Quarterly*, 37, 1:143-156.
- Andersen, Nina (1942). „Kvinden paa Tinge“, pp. 205-240 i Lisbet Hindsgaul & Kate Fleron (red.). *Kvinden i Danmark*. Odense: Skandinavisk Bogforlag.
- Andersen, Nina (1947). „Kvinderne og folkestyret“, pp. 280-295 i Johannes Christiansen et al. (red.). *Danmarks Folkestyre*. København: Nordiske Landes Bogforlag.
- Barber, James D. (1965). *The Lawmakers*. New Haven: Yale University Press.
- Barfod, Frederik (1856). *Dansk Rigsdagskalender*. København: Forfatterens Forlag.
- Beetham, David (1996). „Theorising Democracy and Local Government“, pp. 28-49 in Desmond King & Gerry Stoker (eds.). *Rethinking Local Democracy*. Houndmills: Macmillan Press.
- Bentzon, Karl-Henrik (1981). *Kommunalpolitikeme*. København: Samfundsvideenskabeligt Forlag.
- Bergqvist, Christina et al. (red.) (1999). *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Best, Heinrich & Maurizio Cotta (2000). „Elite Transformation and Modes of Representation since the Mid-Nineteenth Century: Some Theoretical Considerations“, pp. 1-28 in Heinrich Best & Maurizio Cotta (eds.). *Parliamentary Representatives in Europe 1848-2000 – Legislative Recruitment and Careers in Eleven European Countries*. Oxford: Oxford University Press.
- Best, Heinrich, Christopher Hausmann & Karl Schmitt (2000). „Challenges, Failures, and Final Success: The Winding Path of German Parliamentary Leadership Groups Towards a Structurally Integrated Elite 1848-1999“, pp. 138-195 in Heinrich Best & Maurizio Cotta (eds.). *Parliamentary Representatives in Europe 1848-2000. Legislative Recruitment and Careers in Eleven European Countries*. Oxford: Oxford University Press.
- Bille, Lars (1997). *Partier i forandring. En analyse af danske partiorganisationers udvikling 1960-1995*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Bille, Lars (2003). „Hvem er medlemmerne“, pp. 28-47 i Lars Bille & Jørgen Elklit (red.). *Partiernes medlemmer*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Bille, Lars & Jørgen Elklit (red.) (2003). *Partiernes medlemmer*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Birch, Anthony H. (1971). *Representation*. New York: Praeger.
- Birch, Anthony H. (1993). *The Concepts and Theories of Modern Democracy*. London: Routledge.

- Black, Cyril Edwin (1967). *The Dynamics of Modernization: A Study in Comparative History*. New York: Harper & Row.
- Borchorst, Anette (red.) (2002). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bransager, Niels (1901). *Den danske regering og Rigsdag*. København: Dansk Grafisk Forlag.
- Bro, Vagn (1949). „Rigsdagsmændenes rettigheder og forpligtelser“, pp. 299–348 i Knud Fabricius et al. (red.). „Rigsdagens arbejdsmåde“. Bind IV i Rigsdagens Præsidium. *Den Danske Rigsdag 1849-1949*. København: J.H. Schultz Forlag.
- Buck, Philip W. (1963). *Amateurs and Professionals in British Politics 1918-59*. Chicago: Chicago University Press.
- Busch, Birgit (1965). „Den danske kvindesags historie indtil opnåelsen af den politiske valgret“, pp. 9–116 i Ellen Strange Petersen. *Kvinderne og valgreten*. København: J.H. Schultz Forlag.
- Canon, David T. (1994). „The Social Bases of Legislative Recruitment“, pp. 321–342 in Joel Silbey (ed.). *Encyclopedia of the American Legislative System. Vol. 1*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Carroll, Susan J. (1993). *Women as Candidates in American Politics*. 2nd ed. Bloomington: Indiana University Press.
- Caul, Miki (1999). „Women's Representation in Parliament: The Role of Political Parties“. *Party Politics*, 5:1, 79–98.
- Christensen, Ann-Dorte (1999). „Kvinder i de politiske partier“, pp. 62–81 i Christina Bergqvist (red.). *Ligestillede demokratier? Kjønn og politikk i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christiansen, Peter Munk, Birgit Møller & Lise Togeby (2001). *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Christmas-Best, Verona & Ulrik Kjær (forthcoming). „Why So Few and Why So Slow? – Women as Parliamentary Representatives in Europe from a Longitudinal Perspective“, in Heinrich Best & Maurizio Cotta (eds.). *The Making of the European Representatives: Explaining National Variations in a Long Term Perspective*.
- Christoffersen, Henrik (1992). „Udviklingen i selektionen af Folketingspolitikere 1966 til 1988“, pp. 342–366 i Jørgen Goul Andersen et al. (red.). *Vi og vore politikere*. Viborg: Spektrum.
- Clark, Janet (1991). „Getting There: Women in Political Office“. *The Annals of the American Academy*, 515:63–76.
- Cotta, Maurizio & Heinrich Best (2000). „Between Professionalization and Democratization: A Synoptic View on the Making of the European Representative“, pp. 493–526 in Heinrich Best & Maurizio Cotta (eds.). *Parliamentary Representatives in Europe 1848-2000. Legislative Recruitment and Careers in Eleven European Countries*. Oxford: Oxford University Press.
- Czudnowski, Moshe M. (1975). „Political Recruitment“, pp. 155–242 in Fred I. Greenstein & Nelson W. Polsby (eds.). *Handbook of Political Science*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company.
- Dahl, Robert A. (1961). *Who Governs? – Democracy and Power in an American City*. New Haven: Yale University Press.
- Dahl, Robert A. (1989). *Democracy and its Critics*. New Haven: Yale University Press.

- Dahlerup, Drude (1979). „Udviklingslinjer i kvinders politiske deltagelse og repræsentation i Danmark“, pp. 111-150 i Mogens N. Pedersen (red.). *Dansk politik i 1970'erne*. København: Samfundsvideenskabeligt Forlag.
- Dahlerup, Drude (1988). „From a Small to a Large Minority: Women in Scandinavian Politics“. *Scandinavian Political Studies*, 11, 2:275-298.
- Dahlerup, Drude & Elina Haavio-Mannila (1983). „Summary“, pp. 160-179 in Elina Haavio-Mannila et al. (eds.). *Unfinished Democracy*. Oxford: Pergamon Press.
- Dahlerup, Ulla & Kristian Hvidt (1990). *Kvinder på Tinge. Kvinder i landspolitik i 75 år*. København: Rosinante.
- Damgaard, Erik (1977). *Folketinget under forandring*. København: Samfundsvideenskabeligt Forlag.
- Damgaard, Erik (2003). *Folkets styre – magt og ansvar i dansk politik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Danmarks Statistik (1921). „Rigsdagsvalgene september-oktober 1920“. *Statistiske Meddelelser*, 4. række, 62. bind, 1. hæfte. København: Danmarks Statistik.
- Darcy, R., Susan Welch & Janet Clark (1994). *Women, Elections & Representation*. 2nd ed. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Dogan, Mattei (1961). „Political Ascent in a Class Society: French Deputies 1870-1958“, pp. 57-90 in Dwaine Marwick (ed.). *Political Decision Makers*. New York: The Free Press.
- Dybdahl, Vagn (1969). *Partier og erhverv. Studier i partiorganisation og byerhvervenes politiske aktivitet ca. 1880 – ca. 1913*. Århus: Erhvervsarkivet, Aarhus Universitetsforlag.
- Elberling, Emil & Victor Elberling (1913). „Lærernes Deltagelse i det Politiske Liv“, pp. 530-581 i Carl Poulsen & W. Th. Benthin (red.). *Lærerne og Samfundet*. København: Fr. Bagges Kgl. Hofbogtrykkeri.
- Elberling, Victor (1949). *Rigsdagens medlemmer gennem hundrede aar 1848-1948. Bind 1-3*. København: J.H. Schultz Forlag.
- Eldersveld, Samuel (1989). *Political Elites in Modern Societies. Empirical Research and Democratic Theory*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Eliassen, Kjell & Mogens N. Pedersen (1978). „Professionalisation of Legislatures: Long Term change in Political Recruitment in Denmark and Norway“. *Comparative Studies in Society and History*, 20, 2:286-318.
- Elklit, Jørgen (1986). „Det klassiske partisystem bliver til“, pp. 21-38 i Jørgen Elklit & Ole Tonsgaard (red.). *Valg og vælgeradfærd. Studier i dansk politik*. 2. udg. Århus: Politica.
- Elklit, Jørgen (2002). „The Politics of Electoral System Development and Change: The Danish Case“, pp. 15-66 in Bernard Grofman & Arend Lijphart (eds.). *The Evolution of Electoral and Party Systems in the Nordic Countries*. New York: Agathon Press.
- Elklit, Jørgen (2004). *Danske valgsystemer: Fordelingsmetoder, spærreregler, analyseredskaber*. 2. udg. Århus: Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.
- Ellemann-Jensen, Uffe (1996). *Din egen dag er kort*. København: Aschehoug.
- Engelstoft, Povl (1949). „Den grundlovgivende rigsdagsforsamling“, pp. 9-40 i Knud Fabricius et al. (red.). „Rigsdagen og folket“. Bind I i Rigsdagens Præsidium. *Den Danske Rigsdag 1849-1949*. København: J.H. Schultz Forlag.

- Esaiasson, Peter (2000). „How Members of Parliament Define Their Task“, pp. 51-82 in Peter Esaiasson & Knut Heidar (eds.). *Beyond Westminster and Congress – The Nordic Experience*. Columbus, OH: Ohio State University Press.
- Esaiasson, Peter & Sören Holmberg (1996). *Representation from Above*. Aldershot: Dartmouth.
- Etzioni-Halevy, Eva (1997). *Classes and Elites in Democracy and Democratization – A Collection of Readings*. New York: Garland Publishing.
- Eulau, Heinz (1969). *Micro-Macro Political Analysis: Accents on Inquiry*. Chicago: Aldine.
- Eulau, Heinz (1976). „Elite Analysis and Democratic Theory: The Contribution of Harold D. Lasswell“, pp. 7-28 in Heinz Eulau & Moshe M. Czubnowski. *Elite Recruitment in Democratic Politics*. New York: Sage.
- Eulau, Heinz & John Sprague (1964). *Lawyers in Politics: A Study in Professional Convergence*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Faldborg, Hanne (2000). *Kvinder og magt – Samfundskronike 1915-2000*. Odense: Septem International.
- Fog-Petersen, Gunnar (1938). *Vor regering og Rigsdag. Politiske biografier og portrætter*. København: Nordisk Forlag.
- Folketinget (2002). *Folketinget efter valget den 20. november 2001*. København: Folketinget, Kommunikations- og IT-afdelingen.
- Foverskov, Peter (1978). „Women in Parliament: The Causes of Underrepresentation Exemplified by Denmark and Norway in the 1960s“. *Statsvetenskapelig Tidsskrift*, 1:1-17.
- Fowler, Linda L. (1993). *Candidates, Congress, and the American Democracy*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Gallagher, Michael & Michael Marsh (eds.) (1988). *Candidate Selection in Comparative Perspective – The Secret Garden of Politics*. London: Sage Publications.
- Gloerfelt-Tarp, Kirsten (1965). „Kvinderne i rigsdagen“, pp. 117-222 i Ellen Strange Petersen (red.). *Kvinderne og valgretten*. København: J.H. Schultz Forlag.
- Goul Andersen, Jørgen & Ole Borre (red.) (2003). *Politisk forandring – værdipolitik og nye skillelinjer ved folketingsvalget 2001*. Århus: Systime.
- Haavio-Mannila, Elina, Drude Dahlerup, Maud Eduards et al. (eds.) (1983). *Unfinished Democracy*. Oxford: Pergamon Press.
- Hazan, Reuven Y. (2002). „Candidate Selection“, pp. 108-126 in Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi & Pippa Norris (eds.). *Comparing Democracies 2*. London: Sage Publications.
- Hellevik, Ottar & Torild Skard (1985). *Norske kommunestyre – plass for kvinner?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Henrichsen, E. (1913-14). *Mændene fra Forfatningskampen I-II*. København: Gyldendalske Boghandel.
- Holmberg, Sören (1989). „Political Representation in Sweden“. *Scandinavian Political Studies*, 12, 1:1-36.
- Huntington, Samuel C. (1968). *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.
- Inter-Parliamentary Union (2004). *Women in National Parliaments*. <http://www.ipu.org> (pr. 29.4.2004).
- Jacob, Herbert (1962). „Initial Recruitment of Elected Officials in the US – A Model“. *The Journal of Politics*, 24:703-716.

- Jay, Antony (ed.) (1997). *The Oxford Dictionary of Political Quotations*. Oxford: Oxford University Press.
- Jensen, Torben K. (2000). „Party Cohesion“, pp. 210–236 in Peter Esaiasson & Knut Heidar (eds.). *Beyond Westminster and Congress – The Nordic Experience*. Columbus, OH: Ohio State University Press.
- Jensen, Torben K. (2004). *De folkevalgte – en analyse af folketingsmedlemmernes sociale baggrund og repræsentationsadfærd*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Johansen, Lars Nørby & Ole P. Kristensen (1979). „Sikre kredse og personlig stemmeafgivning ved folketingsvalgene i 1960'erne og 1970'erne“, pp. 151–205 i Mogens N. Pedersen (red.). *Dansk politik i 1970'erne*. København: Samfundsvidenskabeligt Forlag.
- Jørgensen, Torben Beck & Kurt Klaudi Klausen (red.) (2002). *Territorial dynamik. Streger på landkort – billeder i vore hoveder*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Karam, Azza (1998) (ed.). *Women in Parliament: Beyond Numbers*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA).
- Karvonen, Lauri & Per Selle (1995). *Women in Nordic Politics: Closing The Gap*. Aldershot: Dartmouth Press.
- Katz, Richard S. & Peter Mair (1995). „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party“. *Party Politics*, 1, 1:5–28.
- Kjær, Ulrik (1999). „Saturation Without Parity“, pp. 149–167 in Erik Beukel, Kurt Klaudi Klausen & Poul Erik Mouritzen (eds.). *Elites, Parties and Democracy – Festschrift for Professor Mogens N. Pedersen*. Odense: Odense University Press.
- Kjær, Ulrik (2000). *Kommunalbestyrelsernes sammensætning – rekruttering og repræsentation i dansk kommunalpolitik*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Kjær, Ulrik (2001). „Kvinder i kommunalpolitik – er grænsen nået?“. *Kvinder, køn & forskning*, 10, 1:68–78.
- Kornberg, Allan (1973). *Legislatures in Comparative Perspectives*. New York: David McKay Co.
- Lading, Aagot (1950). „Rigsdagen og kvinderne“, pp. 159–196 i Knud Fabricius et al. (red.). „Rigsdagen og folket“. Bind III i Rigsdagens Præsidium. *Den Danske Rigsdag 1849-1949*. København: J.H. Schultz Forlag.
- Larsen, Helge O. & Audun Offerdal (1992). *Demokrati uten deltakere? – Arbeidsvilkår og lederroller i kommunepolitikken*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Lidegaard, Bo (2001). *Jens Otto Krag 1914-61*. København: Gyldendal.
- Lovenduski, Joni & Pippa Norris (eds.) (1993). *Gender and Party Politics*. London: Sage Publications.
- Manin, Bernard (1997). *The Principles of Representative Government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matland, Richard E. (1998). „Women's Representation in National Legislatures: Developed and Developing Countries“. *Legislative Studies Quarterly*, 23, 1:109–125.
- Matthews, Donald (1954). *The Social Background of Political Decision-Makers*. New York: Random House.
- Matthews, Donald R. (1985). „Legislative Recruitment and Legislative Careers“, pp. 17–55 in Gerhard Loewenberg, Samuel Patterson & Malcolm Jewell (eds.). *Handbook of legislative Research*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mills, C. Wright (1956). *The Power Elite*. Oxford: Oxford University Press.

- Moncrief, Gary F. (1999). „Recruitment and Retention in U.S. Legislatures“. *Legislative Studies Quarterly*, 24, 2:173-208.
- Morris-Jones, W.H. (1969). „Political Recruitment and Political Development“, pp. 113-134 in Colin Leys (ed.). *Politics and Change in Developing Countries*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Munch, Elna (1907). *Kampen om kvindernes valgret*. København: Boghandler Ove Hoegh Vogelius.
- Neergaard, Niels (1892). *Under junigrundloven. En fremstilling af det danske folkes politiske historie fra 1848 til 1966. Bind 1*. København: P.G. Philipsens Forlag.
- Nielsen, Finn Sivert & Inger Sjørslev (2002). *Folkets repræsentanter. Et antropologisk blik på Folketinget*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Niven, David (1998). *The Missing Majority – The Recruitment of Women as State Legislative Candidates*. Westport: Praeger.
- Norris, Pippa (1985). „Women’s Legislative Participation in Western Europe“, in Sylvia Bashevkin (ed.). *Women and Politics in Western Europe*. London: Frank Cass.
- Norris, Pippa (ed.) (1997). *Passages to Power – Legislative Recruitment in Advanced Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, Pippa (2004). *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, Pippa & Joni Lovenduski (1995). *Political Recruitment: Gender, Race and Class in the British Parliament*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pareto, Vilfredo (1935). *The Mind and Society. A Treatise on General Sociology*. New York: AMS Press.
- Patzelt, Werner (1999). „Recruitment and Retention in Western European Parliaments“. *Legislative Studies Quarterly*, 24, 2:239-279.
- Paxton, Pamela (1997). „Women in National Legislatures: A Cross-National Analysis“. *Social Science Research*, 26, 4:442-464.
- Pedersen, Karina (2002). „Er der kønsforskelle i de danske partier?“, pp. 247-266 i Anette Borchorst (red.). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Pedersen, Mogens N. (1966). „Preferential Voting in Denmark: The Voters’ Influence on the Election of Folketing Candidates“. *Scandinavian Political Studies*, 1:167-187.
- Pedersen, Mogens N. (1972). „Lawyers in Politics: The Danish Folketing and United States Legislatures“, pp. 25-64 in Samuel C. Patterson & John C. Wahlke (eds.). *Comparative Legislative Behavior: Frontiers of Research*. New York: John Wiley & Sons.
- Pedersen, Mogens N. (1975). „The Geographical Matrix of Parliamentary Representation: A Spatial Model of Political Recruitment“. *European Journal of Political Research*, 3, 1:1-19.
- Pedersen, Mogens N. (1976). *Political Development and Elite Transformation in Denmark*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Pedersen, Mogens N. (1977). „The Personal Circulation of a Legislature: The Danish Folketing 1849-1968“, pp. 63-101 in William W.O. Aydelotte (ed.). *The History of Parliamentary Behavior*. Princeton: Princeton University Press.
- Pedersen, Mogens N. (1987). „The Danish Working Multiparty System: Breakdown or Adaptation?“, pp. 1-60 in Hans Daalder (ed.). *Party Systems in Denmark, Austria, Switzerland, The Netherlands, and Belgium*. London: Francis Pinter.

- Pedersen, Mogens N. (1989). „En kortfattet oversigt over det danske partisystems udvikling“. *Politica*, 21, 3:265-278.
- Pedersen, Mogens N. (1994). „Incumbency Success and Defeat in Times of Electoral Turbulences: Patterns of Legislative Recruitment in Denmark 1945-1990“, pp. 218-252 in Albert Somit et al. (eds). *The Victorious Incumbent: A Threat to Democracy*. Aldershot: Dartmouth.
- Pedersen, Mogens N. (2000). „The Incremental Transformation of the Danish Legislative Elite: The Party System as Prime Mover“, pp. 29-49 in Heinrich Best & Maurizio Cotta (eds.). *Parliamentary Representatives in Europe 1848-2000 – Legislative Recruitment and Careers in Eleven European Countries*. Oxford: Oxford University Press.
- Pedersen, Mogens N. (2002). „Denmark: The Interplay of Nominations and Elections in Danish Politics“, pp. 29-61 in Hanne Marthe Narud, Mogens N. Pedersen & Henry Valen (eds.). *Party Sovereignty and Citizen Control – Selecting Candidates for Parliamentary Elections in Denmark, Finland, Iceland and Norway*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Pedersen, Mogens N. (2004). „Journalister i folketingsalen – redaktørernes og journalisternes indmarch og udmarch“, i A.K. Petersen et al. (red.). *Kære samfund – en debatbog i anledning af Jørm Henrik Petersens 60årsdag*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Pedersen, Mogens N., Ulrik Kjær & Kjell A. Eliassen (2004). „Institutions matter – Even in the Long Run“. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 45, 2:337-355.
- Phillips, Anne (1995). *The Politics of Presence*. Oxford: Oxford University Press.
- Pitkin, Hanna Fenichel (1967). *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
- Platon (4. årh. fvt./1985). *Staten*. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Polsby, Nelson (1968). „The Institutionalization of the U.S. House of Representatives“. *American Political Science Review*, 62:144-168.
- Prewitt, Kenneth (1970). *The Recruitment of Political Leaders: A Study of Citizen-Politicians*. Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company.
- Putnam, Robert D. (1976). *The Comparative Study of Political Elites*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Randall, Vicky (1982). *Women and Politics*. London: Macmillan Press.
- Ranney, Austin (1981). „Candidate selection“, pp. 75-106 in David Butler, Howard R. Penniman & Austin Ranney (eds.). *Democracy at the Polls – A Comparative Study of Competitive National Elections*. Washington: American Enterprise Institute for Public Policy Research.
- Reynolds, Andrew (1999). „Women in the Legislatures and Executives of the World – Knocking at the Highest Glass Ceiling“, *World Politics*, 51, 4:547-572.
- Rokkan, Stein (1970). *Citizens, Elections, Parties. Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rosenkrantz, Palle (1934). *Den danske Regering og Rigsdag 1903-1934*. København: Arthur Jensens Forlag
- Rule, Wilma (1987). „Electoral Systems, Contextual factors and Women’s Opportunity for Election to Parliament in Twenty-three Democracies“. *Western Political Quarterly*, 40, 3:477-498.

- Rush, Michael (1969). *The Selection of Parliamentary Candidates*. London: Thomas Nelson and Sons Ltd.
- Sanbonmatsu, Kira (2002). „Political Parties and the Recruitment of Women to State Legislatures“. *Journal of Politics*, 64, 3:791-809.
- Schlesinger, Joseph A. (1966). *Ambition and Politics*. Chicago: Rand McNally & Company.
- Schlesinger, Joseph A. (1994). *Political Parties and the winning of Office*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Seligman, Lester G. (1961). „Political Recruitment and Party Structure: A Case Study“. *American Political Science Review*, 55:77-86.
- Seligman, Lester G. (1971). *Recruiting Political Elites*. New York: General Learning Press.
- Siaroff, Alan (2000). „Women's Representation in Legislatures and Cabinets in Industrial Democracies“. *International Political Science Review*, 21, 2:197-215.
- Skovmand, Roar (1964). *Danmarks historie, vol. 11, Folkestyrets fødsel 1830-70*. København: Politikens Forlag.
- Somit, Albert et al. (eds.) (1994). *The Victorious Incumbent: A Threat to Democracy*. Aldershot: Dartmouth.
- Squire, Peverill (1988). „Career Opportunities and Membership Stability in Legislatures“. *Legislative Studies Quarterly*, 13:65-82.
- Studlar, Donley T. & Ian McAllister (2002). „Does a Critical Mass Exist? A Comparative Analysis of Women's Legislative Representation since 1950“. *European Journal of Political Research*, 41, 2:233-253.
- Svensson, Palle (2003). *Folkets røst. Demokrati og folkeafstemninger i Danmark og andre europæiske lande*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Thiébaud, Jean-Louis (1988). „France: the impact of electoral system change“, pp. 72-93 in Michael Marsh (ed.). *Candidate Selection in Comparative Perspective. The Secret Garden of Politics*. London: Sage Publications.
- Thomassen, Jacques (1994). „Models of Political Representation: Failing Democracy or Failing Models?“, in M. Kent Jennings & Thomas E. Mann (eds.). *Elections at Home and Abroad – Essays in Honor of Warren E. Miller*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Thorsen, Svend (1947). *Danmarks Rigsdag*. København: Fremad.
- Togeby, Lise (2003). *Fra fremmedarbejdere til etniske minoriteter*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Togeby, Lise et al., Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen & Signild Valgård (2003). *Magt og demokrati i Danmark. Hovedresultater fra Magtudredningen*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Topsoe, Vilhelm C.S. (1878). *Politiske portræstudier*. København: Gyldendalske Boghandels Forlag.
- Undervisningsministeriet (1998). *Uddannelsessystemet i tal gennem 150 år*. København: Undervisningsministeriet.
- Valen, Henry, Hanne Marthe Narud & Ólafur Th. Hardarson (2000). „Geography and Political Representation“, pp. 107-131 in Peter Esaiasson & Knut Heidar (eds.). *Beyond Westminster and Congress: The Nordic Experience*. Columbus: Ohio State University Press.
- Wahlke, John C., Heinz Eulau, William Buchanan & LeRoy C. Ferguson (1962). *The Legislative System*. New York: Wiley.

- Wamberg, Ulla (1990). „Flere kvinder på tinge – Opstilling og valg af kvinder til Folketinget“, pp. 48-97 i Drude Dahlerup & Kristian Hvidt (red.). *Kvinder på Tinge – Kvinder i landspolitik i 75 år*. København: Rosinante.
- Wängnerud, Lena (2000). „Representing Women“, pp. 132-154 in Peter Esaiasson & Knut Heidar (eds.). *Beyond Westminster and Congress: The Nordic Experience*. Columbus, OH: Ohio State University Press.
- Weber, Max (1919/1946). „Politics as a Vocation“, pp. 77-128 in Hans Gerth & C. Wright Mills. *From Max Weber: Essays in Sociology*. New York: Oxford University Press.
- Weber, Max (1921). *Gesammelte Politische Schriften*. München: Drei Masten Verlag.
- Williams, Shirley & Edward L. Lascher (eds.) (1993). *Ambition and Beyond – Career Paths of American Politicians*. Berkeley: Institute of Governmental Studies Press.
- Winding, Kjeld (1950a). „Valgkredsene gennem tiderne“, pp. 9-50 i Knud Fabricius et al. (red.). „Rigsdagen og folket“. Bind III i Rigsdagens Præsidium. *Den Danske Rigsdag 1849-1949*. København: J.H. Schultz Forlag.
- Winding, Kjeld (1950b). „Rigsdagsmanden og hans vælgere“, pp. 128-156 i Knud Fabricius et al. (red.). „Rigsdagen og folket“. Bind III i Rigsdagens Præsidium. *Den Danske Rigsdag 1849-1949*. København: J.H. Schultz Forlag.
- Wulff, H. (1882). *Den danske Rigsdag*. København: P.G. Phillipsens Forlag.
- Young, Iris Marion (2000). *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.

UDGIVELSER FRA MAGTUDREDNINGEN

PR. 15. AUGUST 2004

B Ø G E R

- Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen, Lise Togeby & Signild Vallgård (red.) (1999). *Den demokratiske udfordring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Peter Munk Christiansen, Birgit Møller & Lise Togeby (2001). *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Anette Borchorst (red.) (2002). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Martin Marcussen (2002). *OECD og idéspillet – Game Over?* København: Hans Reitzels Forlag.
- Lise Togeby (2002). *Grønlandere i Danmark. En overset minoritet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Torben Beck Jørgensen & Kurt Klaudi Klausen (red.) (2002). *Territorial dynamik – streger på landkort, billeder i vore hoveder*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Flemming Mikkelsen (red.) (2002). *Bevægelser i demokrati. Foreninger og kollektive aktioner i Danmark*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jens Blom-Hansen (2002). *Den fjerde statsmagt? Kommunernes Landsforening i dansk politik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen & Nils Mortensen (red.) (2002). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Anker Brink Lund (2002). *Den redigerende magt – nyhedsinstitutionens politiske indflydelse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Finn Sivert Nielsen & Inger Sjørnslev (red.) (2002). *Folkets repræsentanter. Et antropologisk blik på Folketinget*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Thomas Pedersen (red.) (2002). *Europa for folket? EU og det danske demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Peter Munk Christiansen & Asbjørn Sonne Nørgaard (2003). *Faste forhold – flygtige forbindelser. Stat og interesseorganisationer i Danmark i det 20. århundrede*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Martin Marcussen & Karsten Ronit (red.) (2003). *Internationaliseringen af den offentlige forvaltning i Danmark – forandring og kontinuitet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Gorm Winther (red.) (2003). *Demokrati og magt i Grønland*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Lise Togeby (2003). *Fra fremmedarbejdere til etniske minoriteter*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Torben Beck Jørgensen (red.) (2003). *På sporet af en offentlig identitet – værdier i stat, amter og kommuner*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Erik Damgaard (2003). *Folkets styre. Magt og ansvar i dansk politik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

- Hans Mouritzen (red.) (2003). *Er vi så forbeholdne? Danmark over for globaliseringen, EU og det nære*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Hans Sode-Madsen (2003). *Farlig ungdom. Samfundet, ungdommen og ungdomskommissionen 1945-1970*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Lars Bille & Jørgen Elklit (red.) (2003). *Partiernes medlemmer*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Peter Munk Christiansen & Lise Togeby (red.) (2003). *På sporet af magten*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Tim Knudsen (2003). *Offentlighed i det offentlige. Om historiens magt*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Niels Nørgaard Kristensen (2003). *Billeder af magten. Portrætter til forståelse af magt og demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Lise Togeby, Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen & Signild Vallgård (2003). *Magt og demokrati i Danmark. Hovedresultater fra Magtudredningen*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jørgen Goul Andersen (2003). *Over-Danmark og under-Danmark? Ulighed, velfærdsstat og politisk medborgerskab*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Signild Vallgård (2003). *Folkesundhed som politik. Danmark og Sverige fra 1930 til i dag*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jørgen Grønnegård Christensen (2003). *Velfærdsstatens institutioner*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Palle Svensson (2003). *Folkets røst. Demokrati og folkeafstemninger i Danmark og andre europæiske lande*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Mogens Rüdiger (2003). *Statens synlige hånd. Om lovgivning, stat og individ i det 20. århundrede*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Thomas Pallesen (2003). *Den vellykkede kommunalreform og decentraliseringen af den politiske magt i Danmark*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Henrik Jensen (2003). *Europaudvalget – et udvalg i Folketinget*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Per Boje & Morten Kallestrup (2004). *Marked, erhvervsliv og stat. Dansk konkurrencelovgivning og det store erhvervsliv*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Bertel Heurlin (2004). *Riget, magten og militæret. Dansk forsvars- og sikkerhedspolitik under Forsvarskommissionerne af 1988 og af 1997*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jacob Torfing (2004). *Det stille sporskifte i velfærdsstaten. En diskursteoritisk beslutningsprocesanalyse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Anette Warring (2004). *Historie, magt og identitet. Grundlovsfejring gennem 150 år*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jens Hoff (red.) (2004). *Danmark som informationssamfund. Muligheder og barrierer for politik og demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Ida Elisabeth Koch, Kristine Røberg, Sten Schaumburg-Müller & Jens Vedsted-Hansen (2004). *Menneskerettigheder og magtfordeling – domstolskontrol med politiske prioriteringer*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Bo Jacobsen, Flemming Troels Jensen, Mikkel Bo Madsen, Marius Sylvestersen & Claude Vincent (2004). *Den vordende demokrat – en undersøgelse af skoleklassen som demokratisk lærested*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

- Louise Phillips & Kim Schröder (2004). *Sådan taler medier og borgere om politik. En diskursanalytisk undersøgelse af politik i det medialiserede samfund*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jørgen Goul Andersen (2004). *Et ganske levende demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Lise Togeby (2004). *Man har et standpunkt ... Om stabilitet og forandring i befolkningens holdninger*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Torben K. Jensen (2004). *De folkevalgte – en analyse af folketingsmedlemmernes sociale baggrund og repræsentationsadfærd*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jørn Loftager (2004). *Politisk offentlighed og demokrati i Danmark*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Ulrik Kjær & Mogens N. Pedersen (2004). *De danske folketingsmedlemmer – en parlamentarisk elite og dens rekruttering, cirkulation og transformation 1849-2001*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

S K R I F T E R

- Erik Oddvar Eriksen (1999). *Is Democracy Possible Today?* Århus: Magtudredningen.
- Ole Hammer & Inger Bruun (2000). *Etniske minoriteters indflydelseskanaler*. Århus: Magtudredningen.
- Jens Peter Frølund Thomsen (2000). *Magt og indflydelse*. Århus: Magtudredningen.
- Jørgen Elklit, Birgit Møller, Palle Svensson & Lise Togeby (2000). *Hvem stemmer – og hvem stemmer ikke?* Århus: Magtudredningen.
- Jacob Gaarde Madsen (2000). *Mediernes konstruktion af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet*. Århus: Magtudredningen.
- Karsten Vrangbæk (2001). *Ingeniørarbejde, hundeslagsmål eller hovedløs høne? Ventetidsgarantier til sygehusbehandling*. Århus: Magtudredningen.
- Søren Laursen (2001). *Vold på dagsordenen. Medieme og den politiske proces*. Århus: Magtudredningen.
- Jørgen Goul Andersen & Mette Tobiasen (2001). *Politisk forbrug og politiske forbrugere. Globalisering og politik i hverdagslivet*. Århus: Magtudredningen.
- Erik Albæk, Peter Munk Christiansen & Lise Togeby (2002). *Eksperter i medieme. Dagspressens brug af forskere 1961-2001*. Århus: Magtudredningen.
- Helle Porsdam (2002). *Fra pax americana til lex americana? En diskussion af dansk retliggørelse som en påvirkning fra USA*. Århus: Magtudredningen.
- Eva Østergaard-Nielsen (2002). *Politik over grænser: Tyrkeres og kurderes engagement i det politiske liv i hjemlandet*. Århus: Magtudredningen.
- Jonathan Schwartz (red.) (2002). *Medborgerskabets mange stemmer*. Århus: Magtudredningen.
- Walter Korpi (2002). *Velfærdsstat og socialt medborgerskab. Danmark i et komparativt perspektiv, 1930-1995*. Århus: Magtudredningen.
- Steen Thomsen, Torben Pedersen & Jesper Strandkov (2002). *Ejerskab og indflydelse i dansk erhvervsliv*. Århus: Magtudredningen.
- Frank Rasmussen & Peder Andersen (2002). *Globaliseringens økonomiske konsekvenser for Danmark*. Århus: Magtudredningen.
- Carsten Greve (2002). *Privatisering, regulering og demokrati. Telestyrelsens funktion som uafhængig reguleringsmyndighed*. Århus: Magtudredningen.

- Ann-Dorte Christensen (2003). *Fortællinger om identitet og magt. Unge kvinder i senmoderniteten*. Århus: Magtudredningen.
- Thomas Schött (2003). *Den økonomiske elites netværk*. Århus: Magtudredningen.
- Peter Dahler-Larsen & Niels Ejersbo (2003). *Djøficering – myte eller realitet?* Århus: Magtudredningen.
- Jan H. Hermansen, Lars Bille, Roger Buch, Jørgen Elklit, Bernhard Hansen, Hans Jørgen Nielsen & Karina Pedersen (2003). *Undersøgelsen af medlemmerne af de danske partiorganisationsationer. Dokumentation*. Århus: Magtudredningen.
- Lars Torpe & Torben K. Kjeldgaard (2003). *Foreningsamfundets sociale kapital. Danske foreninger i et europæisk perspektiv*. Århus: Magtudredningen.
- Jens Blom-Hansen (2003). *Subsidiaritetsprincippet vendt på hovedet? EU's strukturpolitik og Danmark*. Århus: Magtudredningen.
- Jens Peter Christensen (2003). *Domstolene – den tredje statsmagt*. Århus: Magtudredningen.
- Camilla Palmhøj Nielsen (2003). *Til glæde for hvem? – om intern regulering i staten*. Århus: Magtudredningen.
- Peter Munk Christiansen & Asbjørn Sonne Nørgaard (2003). *De som meget har ... Store danske virksomheder som politiske aktører*. Århus: Magtudredningen.
- Lise Togeby, Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen & Signild Vallgård (2003). *Demokratiske udfordringer. Kort udgave af Magtudredningens hovedresultater*. Århus: Magtudredningen.
- Lise Togeby, Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen & Signild Vallgård (2003). *Power and Democracy in Denmark. Conclusions*. Århus: Magtudredningen.
- Birte Siim (2003). *Medborgerskabets udfordringer – etniske minoritetskvinders politiske myndiggørelse*. Århus: Magtudredningen.
- Anette Borchorst (2003). *Køn, magt og beslutninger. Politiske forhandlinger om barselslov 1901-2002*. Århus: Magtudredningen.
- Peter Dahler-Larsen (2004). *Evaluering og magt*. Århus: Magtudredningen.
- Jens Blom-Hansen & Jørgen Grønnegård Christensen (2004). *Den europæiske forbindelse*. Århus: Magtudredningen.
- Palle Svensson (2004). *Danskeme, magten og demokratiet*. Århus: Magtudredningen.